אלע ווערק פון שלום עליכם

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/unknown0000olga_l6m0

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

לכבוד יום־טוב

ערשטעס בוך

ספעציעלע „מאָרגן־פרייהייט" אויסגאַבע, ניו יאָרק, 1937

Copyright, 1921, by Olga Rabinowitz (Sholom-Aleichem), New York

72

PRINTED IN THE UNITED STATES OF AMERICA

לכבוד יום־טוב. ערשטעס בוך.

אינהאלט

ערבֿ פּוסח 7
בחפֿזון 17
אויפֿ פּסח אהיים 33
פּל־נדרי 59
שמחת־תורה 93
די ערשטע נאכט פּסח אויפֿ דער מלחמה 105
אפֿקרסות 119
דער סדר 133
נישטא קיין נייעס 139
א פּריהער פּסח 149
בלינצעס 169
קנאַרטעז 199
חמץ און מרדכי 223

ארבע כוסות

נעשריבען אין יאהר 1888.

אַרבַּע כּוֹסוֹת

איהר ווייסט דאך, אז איך בין א ווײַנשענקער. איך בין א ווײַנשענקער פון כּמה וכּמה יאהרען. ביי מיר אין קעלער קאנט איהר געפינען אלטע ווײַנען, וואס זענען שוין אלט... שא, אט וועל איך אײַך זאגען. אויב איהר געדענקט — נאר איהר קעהרט אודאי געדענקען — פאר דעם ערשטען טערקישען קריעג בין איך געווען דער ערשטער, וואס האט זיך אוועקגעלאזט קיין אקערמאן און קיין פעאדאסיע איינקויפען א ראמשעל מיט ווײַן. מילא, די חידושים פונ׳ם ראזיגען לאנד, וואס אין באמת איז „ארץ זבת חלב ודבש", און דער פחד מיט דער מורא פון דער מלחמה, — דאס איז אלײַן כדאי, כלעבען, באשריבען צו וועלען אין א אידיש בלאט; נאר אזוי ווי עס איז איצט ערב יום־טוב, און די הויפט־לײַזונג איז ביי מיר פאר פּסח, מחמת — איהר ווייסט דאך — וועז דארף א איד ווײַן? — פּסח אויף ארבע כוסות; לכן, בין איך אצינד שטארק פארנומען מיט די קונים און קאן זיך נישט אפגעבען מיט אזעלכע זאכען, ווי א פעלײַעטאן צו שרײַבען, וואס ביי מיר איז דאס, אײַנגענטלײַך, נאר א דבר־שיבוש, נאר א קלײַניגקײט, א שפּיעלכעלע. וואהרום, באמת, למאי זאלען מיר זיך נארען? א אידישען פעלײַעטאן, א פעלײַעטאן אויף פּשוט אידיש, — אויך מיר איין עסק! וועלכער איד קאן ניט אנשרײַבען א אידיש בריוועל? מע נעמט א פּען, מע שרײַבט — שרײַבט זיך...

בקיצור, בין איך נעווען איין מאל אין מיין לעבען אין אקערמאן און האב געבראכט פון דארט א ראמשעל מיט וויין, זאג איך צייך, אז עס איז נעווען א דבר פלא; און איבערהויפט האב איך געבראכט פון דארט א „ווימארזוינ", וואס עס שטעהט נאך עד היום פון איהם א פעסל ווימארזוינ, שוין א געמישטער, פארשטעהט איהר מיך, מיט א „בארדיטשעווער טענדאס", שוין עטליכע מאל געמישט, דערנאסען, פארפראווען, איבערגעמאכט און צוגעזעצט מיט א „בעסאראביער־רהיין־וויין" — און האלט זיך נאך עד היום הזה מיט זיין שטאלט, מיט זיין לויטערקייט, מיט זיין מתיקות, מיט זיין נלאטקייט, מיט זיין געשמאק, מיט זיין וואסער... דאס הייסט מיט זיין וואסערקייט... מיט זיין... מיט... מיט... מיט...

פון דעמאלט אן, דאס הייסט, פון דער ערשטער מלחמה אן, בין איך שוין קיין קרים מעהר ניט געפאהרען, מחמת וויין האב איך געבראכט דעמאלט זעהר א סך, א נוזמא וויין, אזוי אז ס'איז נעווען נענוג פאר מיר אויף עטליכע יאהר — און דאס שטעדטעל, וויסט איהר דאך, איז א קליין שטעדטעל — און נאכדעם, אז אייניגע סארטען וויין האבען ביי מיר אנגעהויבען אויסצוגעהן, האב איך שוין מסתמא אנגעהויבען צו באציהען וויין פון... דאס הייסט, איך באציה איהם שוין דארטען; איך האב שוין וויין אלע יאהר, לאז זיך צייך דאכטען, ניט קיין נאר שלעכטער וויין, וואהרום קיין אקערמאן פאהר איך שוין ניט — דאס איז אמת, אבער א מבין בין איך, ברוך השם, נלייך מיט אלע בארדיטשעווער ווייניי־שענקערס, און די קונים, וואס איך האב, וועלען די בארדיטשעווער וויינשענקערס ניט האבען צייט זיי וועלען לעבען, דען מיינע קונים אליין זענען אויך נרויסע מבינים אויף וויין. מיינע קונים זענען פארשיידענע קונים: ס'איז דא אזעלכע קונים ביי מיר, וואס זיי קומען־ארייז צו מיר אין קעלער „פארזוכען ארבע־כוסות־וויין" תיכף נאך שושן־פורים; און ס'איז דא קונים, וואס קומען צו מיר „אויסקלויבען ארבע־כוסות־וויין" א צוויי־דריי טעג פאר

פסח; אוז ס'איז דא ביי מיר וויעדער אזעלכע קונים, וואס טרעטען ניט אריין צו מיר ביז'ן ערב פסח אריין, אוז די מחיה געהט כמעט ביז ליכטבענטשען. אזעלכע „חאפערס" האב איך פיינט; איך קאן זיי ניט סובל זיין; זיי נעב איך שוין איבער מיין פלונית־טע, אוז זי רעכענט זיך שוין מיט זיי אפ, ווי זי פארשטעהט — אוז זי איז נאנץ גערעכט, כלעבעז: למאי זאל א איד אפלעגען „ארבע כוסות" אויף לעצט? וואס איז? פאר וואס איז דאס א קלענערע מצוה פון אלע אנדערע מצוות?

דער בעסטער, דער לייטישטער פון אלע מיינע קונים, וואס איך האב ליעב — איז מיכאל־מנשה דער שטילער, א נאנץ לייטישער איד, א שטילער מענטש, א בארוהטער מענטש.

— זייט זשע מוחל, — זאגט ער צו מיר, אריינקומענדיג תיכף נאך שושן־פורים מיט צוויי גרויסע גרינע סלאיעס, מיט דריי פלעשער אוז מיט א קליין פלעשעלע — אוז מיר לאזען זיך אראפ אין קעלער אריין מיט צוויי גלעזלער אויף צו פארזוכען. די גלעזלער צאפ איך אן פול, אוז מיר טראגען זיי ביידע צו צום מויל. דעם ערשטען זופ שלינגט מיכאל־מנשה נישט אראפ; ער האלט איהם עטליכע מינוט אויף די צייהן אוז דרעהט מיט דער צונג אין מויל א היבשע ווייל, אוז ערשט נאכדעם נעמט ער איהם ארויף אויף די ליפען. זאגען זאגט ער נארנישט — ער איז, בכלל, א גרויסער שווייגער, — ער טהוט נאר א מאל מיט'ן קאפ, אוז איך פארשטעה שוין, וואס דאס הייסט.

— דאס איז דער אקערמאנער, רב מיכאל־מנשה! — זאג איך איהם. — אציגד וועלען מיר זיך נעמען צום „זמירער ווייז"... נו, וואס זאגט איהר עפים אויף דעם „זמירער", רב מיכאל־מנשה?

— גוט! — ענטפערט ער מיר.

— נו, אוז ווי נעפעלט אייך דער „ליסאבאנער בארדא", רב מיכאל־מנשה?

— גוט!

— נו, וואס וועט איהר עפּיס זאגען, רב מיכאל־מנשה, אויפֿן „טערקישען פּאַרט־וויין“?

— גוט!

— אט דער דאזיגער „קאוועשאַנער פּראַנצווויין“ איז מיין אַרבייט, רב מיכאל־מנשה. נישקשה? הא?

— גוט!

— איהר ווילט אט דעם, רב מיכאל־מנשה? דאס איז א „הייפּישער פּאַרטוגאל“. ווי געפֿינט איהר איהם?

— גוט!

הכלל, מיכאל־מנשה ווייסט, אז קיין שלעכטען וויין האָב איך נישט, און וועז איך זאל אפֿילו יא האָבען א שלעכטען (ס'איז נאָר ניטא קיין שלעכטער וויין; וואס הייסט שלעכטער וויין?), וואלט איך איהם אויך נישט געגעבען. דערפּאַר איז ער צופֿריעדען פּון מיר, און איך פּון איהם.

דער צווייטער מבין ביי מיר איז — גרליה־ליזער דער הויכער. ער איז אפֿילו א ביסעל איין אויסטראַכטער, — סע מאכט זיך אמאל א מפּונק, — דאָך קאָן מען אויף איהם ניט זאָגען, אז ער איז חלילה ניט קיין מבין.

— אָנו, קום נאָר, קום! — מאכט ער צו מיר און שלעפּט מיך אַראָפּ פּאר א האַנט אין קעלער אַריין. מיר „איהרצען“ זיך ניט, מיר האָבען אין איין חדר געלערנט אמאל, חברים געווען. — אָנו, ווייז נאָר, ווייז אקאַרשט דעם אקערמאן! ער הייסט נאָר אלץ ביי דיר „אקערמאן?“ ס'וואלט שוין צייט געווען, ער זאל הייסען ביי דיר „בארדיטשעוו“, ניט „אקערמאן“.

— וואס עפּיס „בארדיטשעוו“?

— וואס עפּיס „בארדיטשעוו“, פּרעגסט דו? שוין דא, דאכט זיך, א יאהר מיט א מיטוואָך, אז דו ביזט געווען אין אקערמאן, און פּון דעמאלט אן הייסען ביי דיר נאָר אלץ אלע ווייגען „אקערמאן“... נו, ווייז שוין, ווייז אהער דיין פּראַנצווויין פּון צימוקים.

— פּון וואסערע צימוקים?

— פון די ראזינקעס, וואס דו מאכסט דעם פראנצווויין. קוק איהם אן, ווי ער מאכט זיך עס א ביסעל גע'פגר'ט! פאר מיר האסט דו זיך ניט וואס צו באהאלטען, ברודער! היינט גיבט מיר נאך א צווויי קווארט פונ'ם „זמירער"; נאר איך בעט דיך, ס'זאל זיין א ביסעל ווינציגער צוקער אין איהם, מחמת בין איך וועל איהם דערטראגען אהיים, וועט ווערען פון איהם אדער ספירט, אדער עסיג.

— ביזט משוגע, צי חסר־דעה, גדליה־לייזער?!

— נו־נו־נו! ווייסט דאך, אז איך האב פיינט אט די אנ־שטעלען! היינט נעב מיר א קווארט וויין א ריינעם, א כשר'ען, ניט קיין גע'שמד'טען, אהן וואסער, אהן סיראפ, אהן ראזינקעס און אהן אט די אלע דיינע צוועצעכצען. איך קען דאך דיך: צו דיר אז סע קומט אריין אין עמער וויין, קאנסט דו זיך ניט איינ־האלטען און פראווסט איהם אזוי לאנג, ביז סע ווערט פון איהם א נאנצע פאס, און דו טראכסט איהם צו משונה־ווילדע, משוגענע נעמען, און דער עולם לעקט פון איהם די פינגער, גלייך ווי פון עפים רעכטס.

— נעה שוין, נעה, גדליה־לייזער, דו ביזט א גוטער לץ...

דער דריטער קונה, פון די מבינים, איז ביי מיר דוקא א גע־מיינער איד, א איד א שוחט, רב וואליקע דער שוחט. רב וואליקע האט אפילו ליעב אויסקאכען דאס וואסער און הייסט זיך אפט־מאל געבען אזא וויין, וואס ניט נאר אין אקערמאן, אפילו אין שפאניען וואכסט נישט אזעלכער; דאך איז רב וואליקע דער שוחט א מבין אויף א גלעזעל וויין, און וויבאלד א מבין, אזוי איז ער מיר שוין אייננעבאקען אין הארצען.

— אייער „זמירער" — זאגט רב וואליקע דער שוחט און קנייטשט מיט דער נאז — אייער „זמירער" איז היינטיגם יאהר עפים ניט גראטען.

— דהיינו, רב וואליקע, מיט וואס?

— דהיינו, מיט דעם, וואס ער האט ניט אין זיך די וויי־ניגקייט, די מאסטקעקייט מיט'ן גלאטקייט, וואס ער האט געהאט פאראיאהרעו.

— ווייסט איהר זשע, רב וואליקע, פאר וואס דאס איז אזוי?

— פאר וואס? אדרבה?

— דערפאר, וואס ער האט זיך נאך באדארפט א קאפ אויס־שטעהן; פאראיאהרעו איז נעווען איין עבירה־יאהר, איז ער מעהר אויסגעשטאנעו...

— ס'קאן זיין, — ענטפערט רב וואליקע דער שוחט, פאר־זוכט דעם רויטעו וויין אוז מאכט מיט די ליפעו.

— נו, וואס וועט איהר זאגעו, רב וואליקע, אויפ'ן „פוילישעו באדרא" עפים? אי״א, סע נעמט?

— נעמעו נעמט עס; ס'האט אבער ניט אין זיך דאס „שפיצעל", וואס פאראיאהרעו.

— וואכער שפיצעל?

— דאס שפיצעל, וואס עס שפיצעלט אויפ'ן שפיץ צונג.

— א? דאס מיינט איהר? דאס קאן ניט זיין, רב וואליקע. איך מוז עס אייך מסביר זיין, געבעו צו פארשטעהן. די מעשה דערפון איז אזוי: יעדער וויין, בשעת ער איז נאך וויין, האט ער אין זיך אי א מתיקות, אי א זיסקייט, אי א ווייניגקייט. די מתיקות גופא האט אויך אין זיך א ווייניגקייט, אוז די ווייניגקייט האט אין זיך א זיסקייט... יא, איז אז עס קומט זיך צונויף די זיסקייט פונ'ם ווייניגקייט אוז די ווייניגקייט פונ'ם זיסקייט, קומט שוין דערפון ארויס א זיס־ווייניגקייט, אדער א ווייניג־זיסקייט. דער־פאר קאן עס שוין ניט האבעו אין זיך דאס... דאס... ממשות, דעם רעכטעו, דעם שארפעו שפיץ פונ'ם... איהר פארשטעהט?

— איך פארשטעה, איך פארשטעה! — זאגט רב וואליקע דער שוחט, אוז דערפאר האב איך איהם ליעב, וואס ער פאר־שטעהט א זאך, אז מע גיט זי איהם צו פארשטעהו.

די איבעריגע קונים מיינע, פון די מבינים, האט דאך נישט קיין שיעור און קיין ערך צו באשרייבען, דען יעדערער האט זיך זיינע מעלות מיט זיינע חסרונות, זיינע קאפריזען מיט זיינע משוגעת'ען, און דער ווינשענקער מוז עס אלעמען אויסשטעהן און איבערטראגען.

נאר דאס איז נאך אלץ גערעדט נעווארען עטליכע טעג פאר פסח; אבער דעם טאג פון ערב פסח דערף מען זיין טאקי ממש פון אייזען, אז מע זאל עס קאנען איבערטראגען; דעמאלט מיש איך זיך שוין מעהר ניט, און לאז איבער דעם גאנצען פדיון אויף מיין זוגתי, וועלכע איז, ניט צו פארזינדיגען, דערצו א בריה נפלאה, א געשלייפטע זאך.

— ניט מיר פונ'ם רויטען, שרה־דבורה, פונ'ם רויטען! — שרייט מען צו איהר פון אלע זייטען.

— ווי טייער איז ביי אייך ווײן, שרה־דבורה?

— ניט מיר פון דעם, וואס פארשאהרען!

— איך ווייל ניט פונ'ם פארשאהריגען; פארשאהרען האט איהר מיר געגעבען בארשטש, ניט קיין ווײן!

— איך האב ביי אייך געבעטען רויטען, און איהר האט מיר געגעבען ווייסען!

— וואס פאר א ביסעל עסיג האט איהר מיר געגעבען, שרה־דבורה?

— ניט מיר פון דעם, וואס מיין טאטע האט ליעב!

— ניט מיר פון דער גרויסער פאס, שרה־דבורה, פון דער גרויסער פאס איז בעסער!

— ניט מיר א האלבע קווארט רויטען און א האלבע ווייסען.

— ניט מיר וואסערע איהר וועט מיר געבען, אבי וואלווע.

— ניט מיר ניכער, שרה־דבורה. שוין צייט אין שוהל אריין.

— אין שוהל אריין! מען נעהט שוין אין שוהל אריין! דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין!...

* * *

אמת, אמת. דער עולם לויפט שוין אין שוהל אריין... אך, ווי שפּאַס דאָס איז! ווי גרויסאַרטיג! מלכים בני מלכים! ... אַנגעטהאָן געהט מען אין בנדי־מלכות. די נייע קאָפּאָטקעלעך ביי די קליינע קינדער, ביי די וויסע־חברה'ניקעס, קנאַקען. די שטיוועלעך סקריפּען. די היטעלעך גלאַנצען. און אויפ'ן הארצען? — אך, אויפ'ן הארצען איז עפּעס אזוי אויפגעלענט, אזוי גוט, אזוי פּריי!

— שרה־דבורה! פּאַרשלים שוין דעם קעלער! שרה־דבורה, איין עק! אוים פּדיון! געגוג! אוים ווייגשענק! שוין יום־טוב! יום־טוב!...

בחפזון

[חאפענדיג]

(א בריעף פון סנחם־מענדלען צו שלום־עליכם'ען).

נעשריבען אין יאהר 1900.

בְּחֻקָּתַי

כי בחפזון יצאת מארץ מצרים — וואָרום ח א פ ע נ ד י נ ביזט דו ארויסגענאנגען פוני׳ם לאנד מצרים. (דברים ט״ז, ג׳).

שלום לכבוד ידידי היקר וכו׳ וכו׳ וכו׳ מיהר״ר שלום־עליכם נ״י.

ר א ש י ת באתי להודיעכם, אז איך בין, ברוך השם, בקו החיים והשלום; השם יתברך זאל העלפען, מע זאל תמיד האַרכען איינס פוני׳ם אַנדערען נאָר גוטס מיט בשורות טובות ישועות ונחמות, אמן. ו ה ש נ י ת, הנה זייט וויסען, אז איך בין מיט נאַט׳ם הילף א ״מלך״, דאָס הייסט, איך בין געקומען בשלום אויף פסח אהיים קיין כתריל׳עווקע צו מיין ווייב און קינדער, צו מיין שוועהר און שוויעגער און צו אַלע מיינע ליעבע און געטרייע, און איך אייל מיך, מיין ליעבער טייערער פרייַנט, אייך מודיע זיין וועגען דעם חאַטש אין קורצען, מחמת לאַנג מאריך זיין קאָן איך נישט, ס׳איז ערב פסח, און ערב פסח באַראַף א איר טהון אַלס־דינג ב ח פ ז ו ן, אויף איין פוס, ווי אין פסוק שטעהט גע־שריבען: ״כי — וואָרום, בחפזון — אייל׳ענדריג, יצאת — ביזט דו ארויסגענאנגען, מארץ מצרים — פוני׳ם לאַנד מצרים״. נאָר פון וואס זאל איך אייך שרייבען פריהער — וויים איך אַליין נישט. מיר דאַכט, אז איידער עפּיס־וואס בין איך מחויב אייך צו געבען

א שענעם דאנק און א גרויסען שבת פאר אייער קלוגער עצה, וואס איהר האט מיר געגעבען, אז איך זאל ווערען א שדכן. איך וועל אייך, גלויבט מיר, אייביג און אייביג נישט פארגעסען, וואס איהר האט מיט מיר געטהאן: איהר האט מיך ארויסגעצוינגען מעבדות לחירות, איהר האט מיך ארויסגעשלעפט פונ׳ם גיהנם פון יעהופעץ, און איהר האט מיך אויסגעלייזט פון דער ווייסטער פינסטערער פרנסה, פונ׳ם מעקלערי, און איהר האט מיר געגעבען אין האנט אריין א שענע פרנסה, א לייטישע, א בכבוד׳ע, — לפיכך דערפאר בין איך מחויב אייך צו לויבען און צו ריהמען, צו בענטשען און באשענקען אייער נאמען, אזוי ווי איהר האט דאס ביי מיר עהרליך פארדיענט, און לאז אייך גאט באצאהלען בכפל כפלים, אמן! אמת, איך האב נאך אפילו קיין שידוכים ביז אהער נישט אויסגעפיהרט, נאר עס פיהרט זיך ביי מיר, עס דרעהט זיך, און ווי באלד עס דרעהט זיך, איז א האפענונג, אז עס וועט זיך מסתמא, מיט׳ן אויבערשטענ׳ס הילף, עפעס אויסדרעהען. ובפרט, איך ארבייט נישט אליין. איך ארבייט בשותפות מיט נאך שדכנים, מיט די גרעסטע שדכנים פון דער וועלט: מיט רב אליקום דעם לאנדשדכן, מיט רב מענדל בראדער, מיט׳ן שמארגאנער שדכן, מיט מאטל שאפראן, און מיט יענטיסען, און מיט רב שלום שדכן, און מיט נאך א סך אנדערע, — און געלויבט איז השם יתברך, איך האב א נאמען אויף דער וועלט. וואהין איך קום און שטעל מיך פאר „מנחם־מענדל פון יעהופעץ", בעט מען מיך זיצען, מע דערלאנגט טיי מיט איינגעמאכטם און מע פארנעמט זיך מיט מיר, ווי מיט א ליעבען גאסט, און מע באווייזט מיר די כלה, און די כלה באווייזט מיר וואס זי קאן, זי צעררעט זיך מיט דער גובערנאנטקע אויף פראנצוויזיש, שיט ווי פון א זאק, און די מחותנת׳טע זיצט אקעגען איז אויסגעשלייערטע און לאזט נישט אראפ פון מיר קיין אויג, ווי איינער רעדט: „נו, ווי געפעלט זי אייך? איא, זי קאן?"... איך אליין האב אויך געהאפט א פאר ווערטער אויף פראנצוויזיש און פארשטעה שוין א ביסעל די שפראך; למשל, אז

מע זאגט מיר: „פֿאַרלַיי וואו פֿראַנזי?" (וואָס מאַכט איהר עפּיס אין נעזונט?), זאָג איך: „מערסי באַנדזשור" (נעלויבט איז השם יתברך). נאָכדעם זעצט מען אַוועק די בלה, זי זאָל מיר אַ ביסעל שפּיעלען אויפֿן פֿערדעפּיאַן שטיקלַער פון „גאַלאַדוני" און פון „שולמית" — מחיה נפשות, ממש עס צעגעהט זיך אין יעדען אבר! און דער מחותן מיט דער מחותנת'טע דערווייַלע פֿאַרבעטען מיר, איך זאָל בלַייבען אויף וואַרמעם. מהכתיתי, פֿאַר וואָס ניט? ביי'ם טיש רוקט מען מיר אונטער דאָס שענסטע שטיקל פּלַייש און מע האַדעווועט מיד מיט צימעסען אין דער וואַכען. נאָכן עסען מאַך איך אַ שמועס מיט דער בלה: „וואָס, זאָג איך, איז אייער באַנעהר — אַ יוריסט, אַ הינדזשיניר, צי אַ דאָקטער?" — „געווינטלַיך, זאָגט זי, אַ דאָקטער". און זי הויבט־אָן וויעדער שיטען אויף פֿראַנצויזיש מיט דער גופֿערנאַנטקע, און דערווייַלע קומט־אונטער די מחותנת'טע און באַווייזט מיר דער טאַכטער'ס האַנטאַרבייט. „איהר אויסנייהעקע מיט איהר שטיקעקין פֿאַרנעמט איין אויג, זאָגט זי; הוינט איהר גוטסקייט פֿאַרמאָגט נישט קיין־נער; שטיל, זאָגט זי, ווי אַ טויב, און קלוג, ווי דער טאָג!" אויך דער מחותן פון זיין זייט מאַהלט מיר אויס דעם יחוס זיינעם, פון וואַנען ער שטאַמט און וועמענ'ס איידעם ער איז, וואָר איז געווען זיין זיידע און זיין עלטערזיידע, און וואָר זענען זיינע מחותנים — אַלץ פֿיינע מענטשען, גבירים, אדירים, און מיוחסים, די שענסטע אין דער וועלט! „ניטא ביי אונז, זאָגט ער, קיין פֿראָסטער מענטש אין דער משפּחה"... „און קיין אַרעמעלַייט, זאָגט זי, אויך ניט"... „נישטא קיין אייניציגער בעל־מלאכה", זאָגט ער... „נישט קיין שניידער, זאָגט זי, נישט קיין שוסטער"... „קיין שאַרלַאַטאַנעס, זאָגט ער, איז ביי אונז נישט פֿאַרהאַן"... „און קיין משומדים, זאָגט זי, אודאי ניט"... און נאָכדעם, ביי'ם געזע־נענען שוין, טהו איך אַ זאָג דעם מחותן, אַז די הוצאות, וואָס קאָסט היינט אין וועג, איז ניט אויסצושטעהן... און אויב ער איז ניט קיין גראָבער נאַר, שטויסט ער זיך, וואָס מע מיינט, און

קעהרט־אום פאר הוצאות... איך זאג אייך, ידידי יקירי, דאס שדכנות איז גאר נישט קיין שלעכטע פרנסה, און ווער שמועסט, אז גאט העלפט, מע פיהרט נאך אוים א שידוך! ביי מיר האט זיך דערווייטלע, ווי איך האב אייך שוין געזאגט, נאר נישט אוים־געפיהרט גארניט, עס קלעפט זיך עפעס נישט! תחילת באווייזט זיך דאס, דאכט מיר, נאר גלייך, וואס גלייכער קאן שוין ניט זיין, אנגעמאסטען משפט ימי בראשית, צום סוף לאזט זיך אוים, אז סע הויבט זיך נארנישט אן: דעם נעפעלט ניט די מויד, דאכט איז צו אלט דער בחור, דא איז צופיעל יתום, דאכט איז ווינציג געלט, דער ווייל דאס טעלערל פונ'ם הימעל, און דער ווייסט אליין נישט וואס ער ווייל, — וואס זאלט איהר קלערען, ס'איז פארהאן דערביי נענוג צרות, מיט יסורים, מיט בויכוועהטיג, מיט וואס איהר ווילט! אט שטעה איך איצט אין א פאר שידוכים, נעווויינטליך, מיט נאך שדכנים, וואס אז דער אויבערשטער זאל רחמנות האבען און זיי פיהרען זיך אוים. וואלט מיט זיי נעקלונ־גען די וועלט. ביידע צדדים זענען גבירים אדירים, און מיוחסים — איינע אין דער וועלט, און זייערע טעכטער זענען ביידע יפת־תוארם, וואס מע קריגט זיי ניט, פלאי־פלאים, ביידע העכסט־נע־בילדעט, ביידע נעראטענע, גוטע, קלוגע, שטילע, און מיט אלע מעלות, און איך האב דוקא נענוג סחורה פון זייערטוועגען. אט האב איך, למשל, א דאקטער פון א ד ע ס, ווייל ער נישט ווינ־ציגער פון למ"ד אלפים קארבען נדן, און ער מעג וועלען, וואהרום וועדליג די פראקטיקע, וואס ער האט, איז ער ווערטה, זאגט ער, א סך מעהר; און איינעם האב איך פון שדה־לבן, איין אנטיקעל, א קארעפירער אתרוג'ע, ער איז א מציאה צוואנציג טויזענט. און נאר איינעם האב איך יעהופען, ווייל ער נישט חתונה האבען. און נאך א סך דאקטוירימלער האב איך, וואס נעהען־אוים חתונה האבען. היינט האב איך יוריסטען א נאנצען פאס, פון פופצעהן טויזענט און פון צעהן טויזענט, און קליינע יוריסטלער, אזעלכע, וואס מע וועט ביי זיי פועל'ען פאר זעכס טויזענט און פאר פינף

טויזענט, אוו אפשר פאר ווינציגער אויך. היינט האב איך הינד־ זשינירען א פאר, וואס פארדיענען שוין אליין נעלט, אוו עטליכע הינדושינירלער, וואס זוכען זיך שטעלעס. היינט האב איך א מיש־מאש פוו חתנים, אויסגעשפיעלטע, אנטיקען שבאנטיקען, פוו טעטרעוויץ, פוו מאקארעווקע, פוו יאמפעלע אוו פוו סטרישטש, ניט קיין שטודירטע, נאר גלאט אזוי פיינע, אויסגעצייכענטע בחורים'לער, משפיליס, ציוניסטען — הקיצור, ס'איז פארהאן ביי מיר, קיין עין־הרע, פוו וואס אויסצוקלויבען. דער חסרון איז נאר, וואס דער חתן, וואס ווי יענע כלה, ווי איהם יענע כלה דוקא ניט; אוו יענע כלה, וואס ווי דוקא יענעם חתן, ווי זי דער חתן ניט. וועט איהר דאך מסתמא פרענען א קשיה: פאר וואס זאל יענער חתן ניט נעמען יענע כלה, וואס יענער חתן ווי זי ניט, אוו פאר וואס זאל יענע כלה ניט נעמען יענעם חתן, וואס יענע כלה ווי איהם ניט? בין איך שוין אבער אליין אויך געפאלען אויף דער עצה, נאר סע געהט נישט. ווייסט איהר, פאר וואס? עס מישען זיך אריין אין מיטען פרעמדע מענטשען, גוטע פריינט, מיינען נישט דערבייי חלילה קיין שום זאך, אוו רעדען־אן אויף ביידע חתנים מיט ביידע כלות; וועלט קאלי דאס נאנצע שפיעל, דערווייל לויפען בריוולער הין אוו צוריק, מיט דעפעשען — עס קאהרט זיך די וועלט! אוו דא איז אונטערנעשפרונגען דער פסח אין מיטען, האט זיך נעשטעלט ווי א ביין אין האלז אוו האט אנ־ נעמאכט א שטיקעל איבערשלאג. האב איך מיך מיישב נעווען: מיינס וועט פוו מיר ניט אנטלויפען, ס'איז אזא סחורה, וואס לינט זיך אוים, — פאר וואס זאל איך מיך ניט אראפחאפען אהיים אויף יום־טוב קיין כתריעלעווקע, איך בין דאך אזא צייט נישט נעווע־ זען? ס'איז ניט קיין יושר פאר ווייב אוו קינדער, ניט שען פאר לייר־ מען, אוו זיך אליין איז דאס שוין אויך א ביסעל פריקרע. בקיצור, איך בין נעקומען אויף פסח אהיים אוו שרייב אייך פוו דאנען דעם דאזיגען בריעף. וועט איהר דאך מיך פרענען, למאי האב איך אייך נישט נעשריבען בין אהער? איז דער תירוץ: א איד איז

פּאַרמאַטערט, א איד האָט קיינמאָל קיין צייט ניט, תּמיד בחזוז, נאָר געהאַפּט און נאָר נעלאָפּען; איך האָב אַלץ נערעכענט, ניט היינט איז מאָרגען, אָט־אָט פּיהר איך אוים מיט נאָט'ס הילף עפּים א שידוך א רעכטען, וועל איך אייך שוין אויסשרייבען אַלסדינג אין פּריידען. נאָר אז עס האָט זיך נעמאַכט אזוי, אז מיינע אַלע שידוכים האָבען זיך א ביסעל פּאַרצויגען און געבליבען הענגען אין דער לופטען, ניט אהין, ניט אהער, האָב איך שוין אָפּ־ געלאָזט מיין שרייבען צו אייך אויף שפּעטער, ביז גאָט וועט מיך ברענגען בשלום אהיים.

אצינד באַדארף מען אייך באשרייבען, ווי אזוי איז געווען מיין קומען אהיים צו מיין ווייב און קינדער, באשרייבען אַלסדינג, אזוי ווי איהר האָט ליעב; נאָר טאָמער וועט די באשרייבונג אויס־ קומען נישט אזוי קיילעכיג, ווי ביי אייך, זאָלט איהר קיין פּאר־ איבעל ניט האָבען; איטליכער דרש'עט אזוי ווי ער קאָן.

אַנגעקומען אהער בין איך, הייסט דאָס, מיט דער באהן נאָר נעכטען, נאָר מחמת די בלאָטעס זענען דאָ זעהר גרויס, האָב איך מיך געשלעפּט א גאַנצע נאכט מיט דער פּוהר, שיער ניט נע־ בליבען דאָרטען פּסח האַלטען מיט'ן בעל־ענלה מיט די פּערדלעך אינאיינעם. אייך באַדארף זיין באַקאַנט די היגע בלאָטע נאָר פון אמאָל; נאָר פון זינט מע האָט פּארקלערט אויספלאַסטערען די שטאָדט מיט שטיינער, איז די בלאָטע, ווי אויף צו־להכעיס, נע־ווארען נאָר גרעסער. איהר קאַנט פּארשטעהן, אז מע נעהט שוין ביי אונז נאָר אהן קאַלאָשען, הפקר א וועלט, און ווייבער זענען נעפּאַלען נאָר אויף א שענערע עצה: זיי נעהען נאָר אין די זאקען, א ברכה אויף זייערע קעפּ! נעקומען אין דער פּריה אין שטאָדט אריין, האָבען מיר, אַלע פּארשוינען, נעמוזט ארויס פון דער בויד און נעהן מחילה צופּוס איבער אַלע גאַסען און איבער'ן גאַנצען מארק. עס האָט מיר נעפּאַלמט דאָס פּנים. באַקענטע האָבען מיך אָפּגעשטעלט אין מיטען דער בלאָטע, אָפּגעשטעקט שלום־עליכם איטליכער מיט איין אנדער חכמה'לע: „א, וואָס מאכט א איד?“...

„וואס הערט זיך עפּיס אין יעהופּעץ אויפֿן ירידּ?"... „זעהט נאָר זעהט, ער געהט שוין אין א קאָפּעלַיש מיט גומענע קאַלָאשען!"... — „לאָכט, לאָכט, — זאָג איך, און קוים־קוים וואָס איך שלעפּ די פּיס פון דער בלאָטע, — איהר מעגט טאָקי לאָכען; אויף דער נאַנצער וועלט באַראַרף מען נאָך קאַלָאשען, און דאָ איז מען פּטור; ביי אייך איז טאָקי ארץ־ישראל"... בקיצור, מיר האָבען זיך יאָקאָש דערשלעפּט אהיים. אין דער היים האָב איך געטראָפען א גיהנם. פּונ'ם כשר'ען מיט'ן ראָטען, מיט'ן בראָטען, מיט'ן ברע־נען, שטעהט א רויך, און פּונ'ם געשרייי מיט'ן געפּילדער פון די בעל־הבית'טעס מיט די דינענסטען איז א טאַראַראָם, א גוואַלד, מע קאָן טויב ווערען — א קליניגקייט, ערב פּסח! די ערשטע, וואָס איז מיר נעקומען אקעגען, איז נעווען די שוויענער זאָל לעבען, די אייגענע וואָס נעווען, נישט געמינערט אויף א האָר. נעשטאַנען איז זי אין דרויסען פון פּאַרענט איבער עפּיס א הילצערן בעטעל, דאָס טיבעל פּאַרבונדען ארונטער מיט צוויי שפּיצען, אין איין האַנט האָט זי נעהאַלטען א שערבעל מיט קאַרעסין, אין דער אַנ־דערער האַנט א פּלעדערווויש, און געפּרעגעלט די וואַנצען. מיך דערזעהען, איז זי ווינציג־וואָס נתפּעל געוואָרען, זיך נעטהאָן איהר ארבייט ווייטער און נערעדט גלייך ווי צו זיך אליין, געשאָטען ווי פון א ראָשעק:

— סקאָצעל קומט, מע זאָל דערמאָנען משיח'ן... אָט איז ער דאָ, דער ענייודעם... אז עס נעהט ניט אין היזק, זוכט זיך עס אפּ... א ציענ אָנטלויפּט, א הוהן ווערט פּאַרפּאַלען, און א מאָן קומט צו פּאָהרען... צוריק קומט מען נישט נאָר פון יענער וועלט... סע זאָל ניט זיין ערב פּסח, וואָלט איך צעווואָרפען דעם אויוועז... ניט אומזיסט האָט זיך נעכטען די קאַץ געוואַשען, און דער הונט האָט אויפֿנעגעסען די קישקעלַער... שיינה־שיינדעל טאָכטער, אנו, קום נאָר אהער, אָט איז דער תכשיט דיינער, די גילדענע קרוין פונ'ם קאָפּ, דאָס ארון־קודש'ל אונזערס, נעם גיס' אוים די פּאָמעניצע!...

אויף די וועלטער לויפט־ארויס מיין ווייב א דערשראקענע,
— טפו זאלסט דו ניט ווערן! — מאכט זי צו מיר. —
אפגעזוכט א צייט ווען צו קומען אהיים — דערויף טאקי באדאפט חאליען דארטען אין דער קרענק ימים ושנים, אויסוואלגערען זיך אויף אלע בוידעמס, דיענען אלע עבודה־זרהם, אין אויס־קראצען זיך קומען אהיים פונקט ערב פסח, ווען מע רייניגט־ארויס דאס לעצטע ביסל חמץ, און נישט קאנען דערדען א ווארט אפילו, אדער נעמען אויף זיך איין אנדער קלייד־ל, נישט נעהן ווי א שלעפערין, אזא יאהר אויף דיינע יהופעצער דאמען, ברענען זאלען זיי, ווי זיי האבען דיך צוגעהאלטען דארטען מיט קלעשטשעס, זיי זאלען גאר נישט דערלעבען די אנדערע טעג פסח, רבונו של עולם! ער זאל דאס אפילו פרענען, א מכה איהם, וואס מאכסט דו נוטס, אדער די קינדער וואס טהוען? שרה'לע, פייגעלע, יוסילע, נחמה'־ניו, משה־הערשעלע! דער טאטע איז געקומען צו פאהרען, קוים מיט צרות דערמאנט זיך, אזא יאהר אויף מיינע שונאים, וואס פאר א פנים דו האסט ביי מיר מיט דעם שענעם קאפעליש! וואס זאגסט דו אויף דעם קינד, מיר זאל זיין פאר זיינע ביינער, לאזט זיך ניט אויסצוואגען דאס קעפעל, א מיתה משונה, נענוג מע מר־טשעט זיך מיט זיי א נאנץ יאהר, נא דיר איין ערב פסח, נאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד!...

דעם אמת מוז איך אייך זאגען, ליעבער פרייַנט, אז איך האב מיינע קינדער כמעט ניט דערקענט, און זיי מיך — אודאי ניט, און חאטש מיין ווייב האט מיר נעמאכט ניט אזא שענעם ברוד־הבא, ווי איך האב נעמיינט, פון דעסטוועגען האב איך ארויסגעזוכען, אז זי איז צופריעדען, ווארום אז איך האב מיך צעקושט מיט די קינדער, איז זי אפגעטראטען אויף א זייט, מע זאל ניט זעהען, ווי זי ווייַנט... בעסער און פרייַנטליכער פון אלע האט מיך באגעגענט דער שוועהר. ער האט זיך דערפרעהט טאקי ווי איין אייגענער טאטע, אדער ווי א קינד, אדער ווי א מענטש, וואס זיצט לאנג־לאנג אין געפענגעניש, און פלוצים דערזעהט ער

נאך איינעם א געפאנגענעם... מיין שוועהר, זעהר א שענער איד מיט שענע שווארצע אויגען און מיט א שענער בארד, האט זיך אין די עטליכע יאהר א שטארקען רוק געטהאן, געוואקסען ווייס ווי א טויב. ער האט מיר אפגענעבען שלום, מיך א פרעג נעטהאן „וואס מאכסט דו", און מיט א וואונק האט ער מיך פאר־רופען צו זיך אין אלקיר, און ערשט דארטען האט ער זיך ארומ־געהאפט מיט מיר קושען.

— ווייסט דו, מענדעל, וואס איך וועל דיר זאגען? — מאכט ער צו מיר מיט א זיפץ. — מע וועלט אלט! איך בין דערגאנגען, אז וואס א יאהר, וואס א יאהר וועלט מען עלטער. זעץ זיך קאשטע אנידער און דערצעהל מיר, וואס האסכט זיך עפעס נייעס? ביזט אויסגעווען א וועלט. וואס טהוט זיך עפעס מיט אידען, ווי אזוי איז געווען די אמת'ע מעשה מיט דרייפוסען, וואס זאגט מען מכח מלחמה, און וואס שמועסט עפעס דער עולם וועגען פליס־טינע? דא ווייסט מען נישט א לעק, גאלע בהמות!

דער שוועהר האט זיך ערשט פארקאטשעט מיט א לאנגען א בריייטען שמועס. נאר פלוצים לאזט זיך הערען פון דרויסען א קול־נגינה פון דער שוויעגער:

— ברוך! ברוך? (דער ערשטער „ברוך" גענהט מיט איין אויסגעשריי, און דער אנדערער „ברוך" שוין מיט איין איבער־פרעג, מיט א לשון בתמיה: ברוך! ברוך?).

— אט באלה, תיכף ומיד, אטא געה איר, איך נעה, איך נעה!

אזוי זאגט דער שוועהר, און עס טהוט איהם א טראג אין דער לופטען. עטליכע מאל האט ער זיך פארקאטשעט אויף צו רעדען מיט מיר, אין אלע מאל האט זיך געלאזט הערען א קול־נגינה פון דער שוויעגער: „ברוך! ברוך?" און אלע מאל האט דאס איהם אויפגעטראגען אין דער לופטען: „אט באלה, תיכף ומיד, אט נעה איך, איך נעה, איך נעה!"... א נייע נשמה האט מען אין דעם דאזיגען מענטשען אריינגעוועצט, אז מע האט איהם

נאכ'ן אפחאפען דעם ערב־פסח'ינעז אנבייסען אוז נאכ'ן „בעור חמץ" נענעבען א העמד אוז נעזאגט איהם, אז מיר קאנען נעהז איז מרחץ. דארטען, האט ער זיך נעטראכט, וועט מען חאטש קאנען רעדען א ווארט. צום סוף האט ער נעבאך נעהאט א טעות, אוז א גרויסען. אין מרחץ האט מען מיך באפאלען, ווי די ביענעז, ווי די היישעריקעז אין א הונגער־יאהר. מע האט מיך שיער ניט אויפגענעסען א לעבעדיגען. איטליכער האט נאר נעוואלט, איך זאל איהם דערצעהלען, וואס טהוט זיך אין יעהופעץ, צי ס'איז אמת מיט די דארטיגע אנזעצען, וואס מע זאגט, אוז צי בראצקי האט נאך עפים נעלט, אוז וואס וועט זיין דער סוף מיט דרייפוסען, למאי איז דאס אנשוויגען נעווארען, אוז ווי קומט דאס, וואס ענגלאנד זאל זיך אזוי לאנג פאטשקען מיט די בויערען? אוז נאך א סר אזעלכע שאלות האט מען מיר פארגעבען פון אלע זייטען, מיך צעריסען אויף שטיקלעך, נישט געלאזט מיך מיט'ן שוועהר אליין אויף א מינוט, נישט נענעבען אונז א ווארט אויסרעדען. דאס אייגענע איז נעווען איך ביי די „ארבע פוסות" איינקויפען. נעקומען מיט'ן שוועהר צו ר ב יודעל ווייניש ענ קע ר איז קעלער אריין, האט מען מיר נענומען שטעקען שלום־עליכמס פון אלע זייטען, אוז ס'איז נעווארען א שמועס וועגען „ארץ־ישראל־וויין". יודעל ווייניש ענקער (שטארק פארעלטערט נעווארען, אהן צייהן) האט גענריגען אין איין קול, אז ס'איז נאר נישטא אין ערניץ קיין ארץ־ישראל־ווייז, לא היה ולא נברא, ס'איז ניט נעווען אוז סע וועט ניט זיין! אוז איינער עפים א יונגער־מאן פון היינטיגער וועלט האט נע'טענה'ט, אז ער האט אליין נע־לייענט אויף די בלעטער...

— וואס מיר בלעטער, וועי מיר בלעטער? — שרייט יודעל ווייניש ענקער. — שקרים וכזבים! הולטאיעס האבען אויסגעטראכט, היינטיגע ציניסטען!...

— איך זאל אזוי זעהען ביי זיך אלדאס גוטס, — טענה'ט נעבאך יענער יונגערמאן — ווי איך האב אליין געזעהען ארץ־

ישראל־וויין; א סימן, ער הייסט „כרמל" און פארקויפט זיך אין אלע קלייטעז אין יעהופעז.

— אין יעהופעז, זאגט איהר? — מישען זיך אריין עטליכע מיט א מאל. — אט האט איהר א אידען פון יעהופעז, מנחם־מענדעל ברוד־הערש לאה־דוואסי'ס! לאז מען פרענען מנחם־מענדלען, ער ווייסט!

איך ווייל אנהויבען רעדען, לאזט מען מיך ניט; אויף איט־ליכם ווארט פארגיט מען מיר צעהן שאלות, און איידער איך ענט־פער־אף איינעם אויף איין שאלה, פרעגט מיך שוין דעו אנדערער פרישע צעהן שאלות: „פאר וואס הייסט דער ארץ־ישראל־וויין „כרמל"?... דער וויין איז טאקי פון ארץ־ישראל, צי פון כרמל?... ווי אזוי געהט ער פון ארץ־ישראל אהער און וויפיעל קאסט ער?... ווער מאכט איהם דארטען?... אידישע קאלאניסטען, טאקי „אונ־זערע" קאלאניסטען הייסט דאס?... וויפיעל קאלאניעם האבען מיר אין ארץ־ישראל, ווי אזוי הייסען זיי און וואס פאר א שייכות האבען זיי צום בארון רויטשילד?... רויטשילד? וויפיעל שאצט מען איהם?... ווער האט מעהר געלט — בראצקי, צי רויט־שילד?... פאר וואס איז רויטשילד א ציוניסט אין בראצקי ניט?... ס'איז טאקי אמת, וואס מע זאגט, אז הערצעל דער דאק־טער קויפט אף ארץ־ישראל ביי'ם טערק פון די ציוניסטען'ס וועי־גען?... ווי אזוי האבען געהייסען ינען אקציעם אין יעהופעז, וואס שלום־עליכם באשרייבט זיי אין די ביכלעך? ווער איז ער, אט דער שלום־עליכם? טאקי אמת, אז ער איז אונזערער א פתריעווקער?"...

— קום, — זאגט צו מיר דער שוועהר, — מע לאזט ניט רעדען א ווארט אין ערניז ניט!

ערשט העט־שפעטער, ביי'ם חרוסת רייבען, קאן דער שוועהר קוים האפען מיט מיר א פאר ווערטער, אבער טאקי נישט מעהר ווי א פאר, מחמת די שוויעגער לאזט זיך אלע מאל הערען מיט איהר קול־נגינה:

— ברוך! ברוך?

— אט באלד, תיכף ומיד, אטא נעה איד, איך נעה, איך נעה...

דערווייל האבען זיך די ווייבער אנגעטאן יום־טוב'דיג, אויס־געפוצט און אויסגעציערט, ווי מלכות. די שוויעגער האט אנגע־טהאן א טונקל־גרין־פאפעליאטע זיידען קלייד מיט א געלער קווייטענדיגער זיידענער פעטשייליע אויפ'ן קאפ, און שיינה־שיינ־דעל — א געל זיידען קלייד מיט קווייטען אין א טונקל־גרין־פאפעליאטע זיידענע פעטשייליע אויפ'ן קאפ. אין אויך איך האב מיך ארויסגעטאפט צו זיך אין אלקיר ארויין, זיך איבערגעטהאן יום־טוב'דיג, ווי עס פאסט פאר א „מלך", און דערווייל האב איך נע־חאפט א בויגען פאפיער און שרייב אייך דעם דאזיגען בריעף, און איך בעט אייך: לויבער פריינט, איהר זאלט קיין פאראיבעל ניט האבען, וואס דער בריעף איז אויסגעקומען אזוי בחפזון'דיג — ס'איז ערב פסח! אם ירצה השם, חול־המועד, אז גאט וועט שענ־קען דאס לעבען און איך וועל קאנען, וועל איך אייך ארויסשרייבען אלסדינג באריכות.

פון מיר אייער בעסטער פריינט

מ נ ח ם - מ ע נ ד ע ל.

ע י ק ר ש כ ח ת י. ניט באשערט א אידען הנאה האבען פון דער וועלט. נעווען, דאכט זיך, גאר שען און פיין און יום־טוב'דיג ארום און ארום, באדארף זיך טרעפען איין אימגליק — א הונט האט זיך אריינגעהאפט אין קיך, מע ווייסט ניט ווי אזוי, און האט אויפגעגעסען די „זרוע" מיט „גערנעלע" מיט די אי־בעריגע שאלעמוזען, וואס מע האט צוגעגרייט צום סדר. עס איז נעווארען פלוצים א גוואלד, א געשריי — הימעל עפען זיך! איך האב נאר געמיינט, אז מע קוילעט זיך, אדער ס'איז א שרפה, אדער מע האט חלילה אפגעקאכט עמיצען מיט זודיג וואסער פונ'ם אויוועז. איינער האט געשריגען אויפ'ן אנדערען, אין אלע

נעשרייען האבען זיך צונויפגענאסען אין איין נעשריי. שיינה־שיינדעל האט נעשריגען אויף דער דיענסט, די דיענסט האט נע־שריגען אויפ'ן בעל־הבית: „דער בעל־הבית, זאגט זי, איז אינ־נאנצען שולדיג, ווארום דער בעל־הבית אז ער נעהט, זאגט זי, נעהט ער אהן העגט, מאכט קיינמאל נישט צו די טיר, ווי עם נעהער צו זיין"... נאר מעהר פון אלע האט זיך נעלאזט הערען די שוויענער:

— אוי, א צרה, א שלאק, א דונער! אז די וועלט זאגט משוגע, זאל מען גלויבען... א נאר איז א גזר, איין אייביגער צער, און ערגער פון א הולטאי... נעה זיי א נביא'טע און טרעף, אז ער וועט לאזען אפען די טיר, און עם וועט זיך פלוצים ערב פסח אריינחאפען א הונט אין קעך... פאר וואס האט ער עפים נעטרא־פען גראד צו די נערגעלער?... אז סע נעהט, לויפט דאס... דאס איז יא, ווי מע זאגט: דעם בעסטען ביסען חאפט אוים דער הונט, און דער קוגל נעראט נאך די נעסט (דאס מיינט זי מיר)... נו, וואס טהוט מען, אשטייגער, איצט? ברוך! ברוך?

— אט באלד, תיכף ומיד, אטא נעה איד, איך נעה, איך נעה...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

איך טהו א קוק אויפ'ן שוועהר'ס פנים און טראכט מיר בשעת מעשה: אז אד און וועה איז דיר, שלים־מזל'דיגער „מלך", און אז אד און וועה איז צו דיין „מלוכה"!!...

זייט נעזונט און האט א כשר'ען פסח!

ה נ " ל.

אויף פסח אהיים

א מעשה, ווי אווי פישע? דער מלסר איז נעפאהרען
סון באלטע קיין חאשטשעוואטע אויף פסח אהיים און
ווען מיט איהם האט זיך נעטראפען.

נעשריבען אין יאהר 1903.

אויף פּסח אַהיים

א.

צוויי מאָל אין יאָהר, פֿינקטלעך ווי אַ זייגער, ראש־חודש ניסן און ראש־חודש אלול, פֿאַהרט פֿישעל דער מלמד פון באַלטע קיין חאַשטשעוואָטע אהיים צו זיין ווייב און קינדער — אויף פּסח און אויף סוכות. כּמעט דאָס גאַנצע לעבּען זיינס איז איהם באַשערט צו זיין אַ גאַסט בּיי זיין ווייב און קינדער, אפֿילו זעהר אײַן אַנ־געלעגטער גאַסט, אַבער אויף אַ קורצער צייט, אויף יום־טוב; און אַוועקגענאַנגען דער יום־טוב — איז מאַרש צוריק קיין באַלטע, צוריק צו דער קנעלונג, צוריק צום קאַנטשיק, צו דער גמרא, צו די גראָבע פֿאַרשטאָפּטע קעפּ, צום נע־ונד זיין, צום וואַלגערן זיך אין דער פֿרעמד און צום בענקען שטיל־ערהייט אהיים.

דערפֿאַר אַבער, אַז פֿישעל קומט אהיים, איז ער אַ קיסר! בּת־שבע זיין ווייב געהט איהם ארויס אַקעגען, רוקט־אָן דאָס טי־כעל, ווערט רויט ווי פֿייער, טהוט איהם אַ פּרעג פֿאַרבייגעהענדיג, נישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען: „וואָס מאַכסט דו?“ און ער ענטפֿערט איהר: „וואָס מאַכסט דו?“ און פֿרויקע זיין זוהן, אַ בּר־מצוה־יונגעל, גיט איהם אַפּ שלום, און דער טאַטע טהוט אַ פּרעג דעם זוהן: „וואו האַלסט דו, אפֿרים, אין לערנען?“... און רייזעל זיין טאַכטער, נישט קיין מיאוס מיידעל, מיט אַ קליין פֿאַרפֿלאַכטען צעפּעל, חאַפּט איהם ארום קושען.

— טאטע, וואס האסט דו מיר געבראכט א מתנה אויף יום־טוב?

— סיץ אויף א קלײדעל, און דער מאמען א זיידענע פע־טשיילע. נא, געב דער מאמען די פעטשיילע.

און פישעל נעמט־ארויס פון טלית־זאק א נייע א זיידענע (מאהלט אייך — א האלב־זיידענע) פעטשיילע, און בת־שבע ווערט נאך רויטער, רוקט־אן דאס טיכעל איבער די אויגען, חאפט זיך צו בעל־הבתי'שקייט, דרעהט זיך ארום איבער'ן שטוב און שטעהט אויף איין אָרט.

— ווייז נאר, אפרים, די נמרא, לאם איך דיך פארהערען, וואו האלסט דו אין לערנען?

און פרויקע איז דאך דאס וואויל יונגעל, דער גרויסער מתמיד, די שענע תפיסה מיט'ן גוטען זכרון, און וויל לערנען! און פישעל הערט איהם, ווי ער זאגט די נמרא, פארדרעכט איהם, און דאס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — א וואויל יונגעל פרויקע! א צאצקע!

— אויב דו ווילסט געהן אין מרחץ, ליגט אט דא אנגענדרייט א העמד!

אזוי זאגט איהם בת־שבע פארביגעהענדיג, נישט געקוקט, חלילה, גלייך אין די אויגען אריין, און פישעל פיהלט זיך עפים משונה גוט, ווי א מענטש, וואס האט זיך ארויסגעחאפט פון גע־פענגעניש אויף דער פרייער ליכטיגער וועלט, צווישען אייגענע, נאהענטע און געטרייע. און עס שטעלט זיך איהם פאר א שטארק אנגעהייצטע באד מיט א סך היץ; ער ליגט שוין נאנץ הויך אויף דער אויבערשטער באנק מיט נאך אידען און שוויצט, און בעזעמט זיך, און שמייסט זיך, און ווייל נאך.

— אוי, נאך, נאך! גוואלד, אידען, נאך!...

און נעקומען פון באד א פרישער, א צאפעלדיגער, כמעט א נייגעבוירענער, נעמט ער זיך קודם צו דער יום־טוב'דיגער קריאה,

טהום אן די שבת'דיגע קאפאטע מיט'ן נייעם גארטעל, חאפט א קוק פארבייגעהענדיג אויף בת־שבע'ן אינ'ם נייעם קליידעל מיט דער זיידענער פעטשייל'ע: נאך נאר א היבש ווייבעל, כלעבעו, א צנועה און א צדיקית. און ער גיהט מיט פרויקעו אין שוהל ארייו. געקומעו אין שוהל אריין, פליהעו שלום־עליכמס פון אלע זייטעו: „ברוך־הבא, א איר רב פישעל, וואס מאכט א איר א מלמד?" — „א איר א מלמד קנעלט". — „וואס הערט זיך עפים אויף דער וועלט?" — „וואס זאל זיך הערעו אויף דער וועלט? די וועלט איז א וועלט". — „וואס הערט זיך אין באלטע?" — „באלטע איז באלטע"... אלע מאל, אלע האלבע יאהר דער אייגענער נוסח, נישט געמינערט א ווארט. און ניסעל דער חזן שטעלט זיך אוועק דאוונעו מעריב, צעלאזט זיך אויף זיין שטימע, וואס גיהט וואס ווייטער אלין שטארקער אוו שטארקער, אוו אז עם קומט צו „וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל" — דערלאנגט ער הויך, פמעט ביז'ן הימעל. אוו פרויקע שטעהט ביי דער זייט אוו דאווענט, דאוועט נעשמאק, אוו פישעל'ס הארץ וואכסט, קוועלט, די נשמה פרעהט זיך — איין עהרליך קינד פרויקע, א כשרם!

— גוט יום־טוב! גוט יום־טוב!

— גוט יום־טוב! גוט יאהר!

פארטיג דער גאנצער סדר אויפ'ן טיש: די ארבע פוסות, דער מרור, די זרוע מיט די ביצים מיט'ן חרוסת מיט אלע זיעבעצעהז זאכעו. פארטיג דאס „הסב־בעט", צוויי בענקלעך מיט א גרויסעו קישעו. אט באלד ווערט פישעל א מלך, אט באלד זעצט זיך פי־שעל „על כסא מלכותו", מיט'ן ווייסעו קיטעל אויפ'ן טראו, אוו בת־שבע די מלכה מיט דער נייער זיידענער פעטשייל'ע נעבעו איהם, אפרים דער פרינץ מיט'ן נייעם קאשקעט אוו די פרינצעסין רייזעל מיט'ן צעפעל אקעגעו זיי — דרך־ארץ, אידעו, רעשפעקט! פישעל דער מלמד האט זיך געזעצט אויף דער שטוהל געוועל־טיגעו!

ב.

די חאשטשעוואטער וואוילע יונגען, די וואס האבען ליעב חוזק מאכען, אפ׳לצ׳עוועז פון דער גאנצער וועלט, אוז וואר שמו־עסט פון א אידען א מלמד, האבען אויסגעקלערט אויף אונזער פישלען, אז ער האט איינמאל ערב פסח ארויסגעשיקט צו זיין בת־שבע׳ן א דעפעש בזה הלשון: „רעביאטא סאבראני. דענגי וועזו. פרינאטאוו פילי. יעדו צארסטוואוואט". דער פשט פון דער דעפעש איז אזוי: „א קנעלונג צוקויפנעשטעלט. שכר־למוד פיהר איך. מאך קניידלער. איך פאהר געוועלטיגען"... די דע־פעש, זאגען די לצים, האט מען אין באלטע איבערגעהאפט אויף דער סטאנציע, בת־שבע׳ן האט מען באזוכט אוז נישט געפונען נארניט. אוז פישלען האט מען געבראכט צו פיהרען, מחילה, מיט׳ן עטאפ אהיים. נאר איך קאן אייך זאגען בהן שלי, אז ס׳איז שקר וכזב. פישעל האט קיינמאל אויף זיין לעבען קיין דעפעש נישט געשיקט, בת־שבע׳ן האט קיינער נישט באזוכט, אוז פישלען האט מען מיט׳ן עטאפ קיינמאל נישט געפיהרט. דאס הייסט, פיהרען האט מען אמאל געפיהרט מיט׳ן עטאפ, נאר נישט פאר קיין דעפעש — פאר א פאס נאר האט מען איהם געפיהרט! אי דאס — נישט פון באלטע, נאר פון יעהופען, אוז נישט ערב פסח, נאר אין מיטען זומער איז דאס געווען. עס האט זיך איהם פאר־גלוסט, פארשטעהט איהר מיך, אוועקלאזען זיך קיין יעהופען זוכען א קנעלונג, אוז האט פארגעסען נעמען מיט זיך א פאס: ער האט געמיינט, ס׳איז אין באלטע. האט ער זיך מיאוס ארויינגעהאפט, אוז האט שוין פארזאגט קינד׳ס קינדער, אז זיי זאלען אין יעהו־פען קיין קנעלונג נישט זוכען...

פון דעמאלט־אן פאהרט ער קנעלען קיין באלטע, אוז קומט ערב פסח, ווערט ער פארטיג מיט א פאר וואכען פריהער אוז הויבט זיך אן באצייטענס שניידען אהיים חאטש אויף שבת־חגדול. וועז זשע איז דאס נערעדט געווען? אז עס שניידט זיך,

דאס הייסט, אז דער וועג איז א וועג, און מע קאן קריגען א פוהר, און מע קאן אריבערפאהרען דעם בוג אדער איבער'ן אייז, אדער מיט'ן פאראם. ווי זשע איז אבער דער דין, למשל, אז דער שניי לאזט, די בלאטע איז גרויס, קיין פוהר איז נישט צו קריגען, דער בוג האט זיך נאר־וואס אפגעריסען, דער פאראם געהט נאך נישט, און מיט א שיפעל איז מסוכן־נפש, און דער יום־טוב איז אט־אט אויף דער נאז, — וואס טהוט מען דעמאלט? איז דער תירוץ: למאי וואס טהוט מען, אז מע פאהרט ערב־שבת פון מאחניווקע קיין בארדיטשעוו, אדער פון סאחאטשאוו קיין וואַרשא, ארויף א בארג, ביינאכט אין דער פינסטער, אין א שלאקס־דעגען, מע איז טוידט הונגעריג, און סע לאפנעט איין אקס אויך? — איז טאקי נישט גוט, וואס זאלט איהר קלערען?

פישעל דער מלמד ווייסט שוין דעם טעם פון „נישט גוט". ער האט שוין געהאט אויף זיין לעבען, פון זינט ער איז א מלמד און פאהרט פון חאשטשעוואטע קיין באלטע און פון באלטע קיין חאשטשעוואטע, אלערלי נסיעות און טרעפענישען! ער האט שוין געפרובט געהן העכער האלב וועג צופיס, און נאך העלפען אונטער־שטופען דעם וואגען אויך. ער האט שוין געפרובט ליגען מיט א גלח אין בלאטע, דער גלח פון אויבען און ער פון אונטען. ער האט שוין געפרובט אנטלויפען פון א טיטשקע וועלף, וואס זענען נאכגעלאפען נאכ'ן וואגען פון חאשטשעוואטע ביז פעטשאני, און נאכדעם האט זיך אויסגעלאזט, אז ס'איז נאר געווען הינט, נישט קיין וועלף... נאר אזא צרה, ווי די, וואס איז פארגעקומען דעם ערב פסח, האט זיך איהם נאך נישט געטראפען קיינמאל.

די צרה האט זיך געגומען פונ ם בוג, דאס הי־סט, פון דעם, וואס דער בוג האט זיך געעפענט א ביסעל צו שפעט און צע־שפיעלט זיך סאמע אין דער צייט, וועו פישעל דער מלמד האט זיך געאיילט אהיים. און געאיילט האט ער זיך שטארק, ווייל ס'איז געווען פרייטאג ערב־שבת און ערב־פסח, דאס הייסט יענם יאהר איז געפאלען פונקט שבת ערב־פסח.

ב.

געקומען צום בוג איז פישעל מיט א גוויישער פוהר דא־נערשטאג פארנאכט. דאס הייסט, לויט זיין חשבון נאך, האט ער באדארפט קומען דיענסטאג אין דער פריה, ווארום פון באלטע איז ער ארויסגעפאהרען זונטאג נאכ'ן מארק. דער רוח האט איהם געטראגען, ער זאל ארויסגעהן אויפ'ן מארק נאכפרענגען זיך אויף איין איבערגעחאפטער פוהר! נעחאי וואלט ער בעסער געפאהרען מיט יענקעל־שייגעץ (א באלטער בעל־עגלה) אויף דער „רעשטע־וואניע", מחילה פון הינטען הייסט עס, מיט'ן פנים צוריק, און די פים זאלען איהם קליאקנען, און ס'זאל איהם ארויסנודען די נשמה אפילו, — אלץ וואלט ער שוין ביז אהער לאנג געווען אין דער היים און וואלט פארגעסען פון דער גוטער נסיעה! האט זיך איהם אבער געוואלט א וואלוועל פוהר — און דאס איז דאך איין אלטער בלל, אז וואס וואלוועל קאסט טייער. יונה דער שכור, דער וואס רייהעט פוהרען אין באלטע, האט איהם אבער געזאגט: „פאלגט מיד, פעטער, גיט בעסער צוויי קארבוינים, וועט איהר זיצען, ווי א שררה, ביי יענקלען אין דער עגלה פאריטש, פון הינ־טען אין בויד; געדענקט זשע, איהר שפיעלט זיך מיט פייער, ס'איז ערב יום־טוב!" באשערט איין אומגליק, האט אבער דער שווארץ־יאהר אינטערגעטראגען א באקאנטען ערל פון חאשטשעי וואטע.

— ע, טשאיעש, ראבין! טשי נע פאיידעמא טשאסאם א חאשטשעוואטע *?

— דאברע, א סקילקא, למשל, קאשטאוואטעמע **?

וויפיעל סע וועט קאסטען — דאס האט ער געפונען פאר נויטיג צו פרעגען, און צי וועט ער איהם ברענגען אויף פסח

---

* עי, הער נאר, רבי! אפשר פאהרען מיר קיין חאשטשעוואטע? — ** נום, וויפיעל, למשל, וועט דאס קאסטען?

אהיים — איז פישלען אפילו אויף די נעדאנקען נישט נעקומען; וואהרום מע זאל אפילו, דאכט זיך, נעהן צופוס נאכ'ן וואגען פון באלטע ביז חאשטשעוואטע און מאכען קליינע טריט, ווי בשעת מע שטעהט־אויס שמונה־עשרה, קאן מען אויך אין א וואך צייט אנקומען אויף יום־טוב אהיים.

ארויסגעפאהרען פון שטאדט, האט פישעל שוין באלד חרטה נעקרינען אויף דער פוהר, חאטש ס'איז נעווען גראס, אייגער אליין אויפ'ן נאנצען וואגען, ווי א גראף. ער האט ארויסגעזעהען באשיינפערליך, אז מיט אזא שלעפען זיך, ווי דעם ערל'ס פערדעל שלעפט זיך, ווען ער ווייט נישט איינפאהרען, וואהרום ער איז נעפאהרען און געפאהרען א נאנצען טאג, און איז נאך נעווען נאר פון פארענט. און וויפיעל ער האט נישט געמוטשעט דעם ערל, ער זאל איהם זאגען, צי ס'איז נאך עפעס ווייט, האט איהם דער ערל נישט געענטפערט קיין האלב וואהרט, א חוץ: „א כטא יאהא זנא *? ערשט, זעט־העט, שוין ארום פארנאכט, האט איהם אננעיאגט מיט א הוק און מיט א פייף און מיט א קנאק יענקעל־שייגעץ מיט זיינע פיער ברענענדיגע אדלערס, באהאנגען מיט גלעקלעך, און מיט דער נרויסער בויד, אנגעפאקט מיט פארשוינען אינוועניג, פון פארענט און פון הינטען אויף דער רעשטעוואניע. דערזעהן דעם מלמד זיצען ביי'ם ערל אין וואגען, האט יענקעל־שייגעץ נענעבען א קנאק מיט דער בייטש אין דער לופטען און האט אויסגעשאלטען ביידעז, דעם בעל־ענלה מיט'ן פארשוין, אויף אלע זייטען, אויסגעלאכט זיי מיט'ן פערדעל, ווי יענקעל־שייגעץ קאן, און אז ער איז אפגעפאהרען א ביסעל ווייטער, חאט ער באוויזען דעם ערל אויף איינע פון זייערע רעדער.

— עי, טשעלאוויטשע, דיווים! אן א טעבע קאלעסע דרעהט זיך **!

---

* ווער ווייסט דאס? — ** עי, מענטשען, זעה נאר! א ראד דרעהט זיך ביי דיר!

— טפרררו! — האט זיך דער ערל אפגעשטעלט, אראפ־געקראכען אינאיינעם מיט'ן מלמד פון וואגען, געזומען קוקען אויף די רעדער, אויף די פלעקלעך, ארונטערגעקראכען אונטער'ן וואגען, געזוכט, און נישט „עפונעז נארניט.

פארשטאנען, אז יענקל האט איהם נעפיהרט אין באר אריין, האט ער זיך א קראץ געטהאן אין דער פאטילייצע פון הינטען, אונטער'ן קאלנער, און האט אנגעהויבען שעלטען יענקלען און אלע אידען מיט אזעלכע קללות, וואס פישעל האט נאך אויף זיין לע־בען אזעלכעם נישט געהערט; דאס קול איז געגאנגען אלע מאל העכער, דער כעס איז געווארען אלע מאל שטארקער:

— א, שאב טובי ראברא נע בולא! שאב טי נע דאשדאוו! שאב טובי ליחא האדינא! שאב טי נע דאייחאוו! שאב טי פרא־פאוו! טי! אי טוואיא סקאטינא! אי טוואיא זשינקא! אי טוואיא דאטשקא! אי טיטקי! אי דיאדקי! אי קומי! אי־אי־אי־אי ווסי וואשי זשידי נעווירנעיע, נעכריסטי פראקלאטעיע *!!!

עם האט לאנג געדויערט, ביז דער ערל האט זיך געזעצט אויפ'ן וואגען און האט זיך אלץ נישט באהויבען, אלץ נישט אויפגעהערט לעגען די תוכחה אויף יענקל בעל־עגלה און אויף אלע אידען, ביז מע איז געקומען מיט גאט'ס הילף אין א דארף אויף נאכט־לעגער.

אין דארף האבען זיי אונטערגענעכטיגט, און אויף מארגען האט זיך פישעל געפעדערט כאור הבוקר, אפגעדאוועט, אפגעזאגט א פארציע „חוק־לישראל", א ביסעל תהלים, איבערגעביסען מיט

---

* א, קיין נוטם זאלסט דו נישט האבען! זאלסט נישט דערלעבען! זאל דיר זיין א שלעכט יאהר! זאלסט נישט דערפאהרען! זאלסט די כפרה ווערען! דו, און דיינע פערד, און דיין וויב, און דיין טאכטער, און דיינע מוהמעס, און דיינע פעטערס, און דיינע מחותנים, אודאוודאון אלע אייערע אידען די פארשאלטענע!!!

א בייגעל און איז פארטיג געווען צו פאהרען ווייטער. איז אבער דער חסרון, וואס חוועדאר (אזוי האט מען געוופען דעם בעל־עגלה זיינעם) איז נישט געווען פארטיג; חוועדאר האט זיך פאר־זעסען מיט זיינעם א מחותן (א „קום"), פארטרונקען און פאר־הולעט זיך, און איבערגעשלאפען דעם טאג מיט א שטיק נאכט, און ערשט דעמאלט זיך געלאזט אין וועג ארויין.

— סטייטש — האט איהם פישעל געזאגט מוסר, שוין זי־צענדיג אויפ'ן וואגען — סטייטש, חוועדאר! טשארטבע טוואיא מאמע, היתכן? יא טובי נאימאיעט בפירוש נא פראזנעק!... דע באג? דע יושר*?

און נאך מוסר־ווערטער האט איהם פישעל ארויינגעזעצט, נישט אויפגעהערט איהם צו זענען און צו פיילען אויף זיין שפראך, ווי וויט ער קאן, האלב אויף גוויש, האלב אויף לשון־קודש, דאס איבעריגע איהם מסביר געווען מיט די הענט. חוועד־דאר האט, נישקשה, גוט פארשטאנען וואס פישעל מיינט, נאר געענטפערט האט ער איהם גארניט, קיין האלב ווארט אפילו. מסתמא האט ער געפיהלט, אז פישעל איז געהעכט, האט ער ג־שטומט, ווי א קעצעלע, ביז ער האט זיך אויפ'ן פערטען טאג בא־נענענט אויף יענער זייט פעטשאני מיט יענקעל־שיינעץ, וואס איז געפאהרען שוין צוריק פון חאשטשעוואטע מיט א הוק און מיט א קנאק און האט אנגעזאגט אונזער פישלען מיט זיין בעל־עגלה א גוטע בשורה:

— איהר מעגט זיך שוין איבערקעהרען צוריק קיין באלטע — דער בוג האט זיך אפגעריסען!

ביי פישלען האט זיך אפגעריסען אין הארצען פונ'ם ווארט „אפגעריסען". און חוועדאר האט געהעכעט, אז יענקעל מאכט ווידער א מאל פון איהם א בער, האט ער איבערגע'חזר'ט די

* סטייטש, חוועדאר! דער רוח דער מאמע דיינער, היתכן? איך האב דיך באשטעלט בפירוש אויף יום־טוב! וואו איז נאט? וואו איז יושר?

קללות מיט חרמות, אויסגע׳בטל׳ט אלע בייזע חלומות אויף יענקעל׳ס קאפ און אויף זיינע הענט און פיס, און עס האט זיך איהם נישט צוגעמאכט דאס מויל, ביז ער איז דאנערשטאנ פאר־נאכט געקומען צום בוב. צוגעפאהרען איז ער גלייך צו פראקאפ באראניוק דעם פאראמשטשיק, פרענען, וועז לאזט ער דעם פאראם, און דערוויי׳ל האבען ביידע ערלים, חוועדאר און פראקאפ, נענר־מען צו ביסלעך בראנפען, און פישע׳ל האט זיך נעשטעלט דאוונען מנחה.

ד.

די זון האט נעהאלטען ביי זעצען זיך און האט באנאסען מיט איהרע רויטע שטראהלען די הויכע בערג, וואס פון ביידע זייטען טייך, ערטערווייז נאך באדעקט מיט שניי און ערטערווייז שוין נעגרינט, דורכנעשניטען מיט קלייגע ריטשקעלער, וואס האבען זיך נעשלענגעלט בארג־אראפ און מיט א זשומען זיך ארייננעגאס־סען אין טייך אריין, באגענעגט זיך מיט רינענדיגע וואסערען פוג׳ם נאר־וואס צעשפאלטענעם אייז און פון דער נעהענדיגער קריהע. ווי אויף א טעלער איז גלעגען גאנץ חאשטשעוואטע מיט׳ן שפיץ קלויסטער, וואס האט פון דער פארגעהענדי־נער זון אויסגעזעהען, ווי איין אנגעצונדען ליכט. נעשטעלט זיך שמונה־עשרה מיט׳ן פנים צו חאשטשעוואטע, האט פישע׳ל פאר־שטעלט די אויגען, געטריבען פון זיך די מחשבות זרות, וואס זע־נען איהם געקראכען אין קאפ אריין: בת־שבע מיט דער נייער זיידענער פעטשיי׳ע, פרויקע מיט דער גמרא, רייזע׳ל מיט׳ן צעפע׳ל און די הייסע באד מיט דער אויבערשטער פאליצע, און פרישע מצה מיט גוטע געפעפערטע פיש, מיט הארבען חריין, וואס פאר־געהט אין נאז אריין, מיט פסח׳יגען באדשט מיט מצה, וואס איז טעם גן־ערן, מיט נאר גוטע זאכען, וואס דעם מענטשען׳ס יצר־הרע קאן אויסטראכטען... און וויפיע׳ל פישע׳ל האט זיי נישט נע־

טריבען, די מחשבות זרות, זענען זיי אלץ מעהר געקראכען אין מח אריין, ווי זומער־פליעגען, נישט נעלאזט איהם דאוונען, ווי סע געהער צו זיין.

אויסגעשטאנען שמונה־עשרה און אויסגעשפיגען צו „עלינו", האט זיך פישעל אוועקגעלאזט צו פראקאפען און האט זיך ארייג־געלאזט מיט איהם אין א שמועס מכח פאראם און מכח ערב־יום־טוב, נעגעבען איהם צו פארשטעהן, האלב אויף גוויש, האלב אויף לשון־קודש, און דאס איבעריגע מסביר געווען איהם מיט די הענט, וואס פאר א יום־טוב פסח אין ביי אידען און וואס הייסט שבת ערב־פסח: אז טאמער, חלילה, פאהרט ער נישט אריבער ביז מארגען אין דער צייט דעם בוג, איז ער א פארפאלענער; ווארום א חוץ, וואס מע קוקט אויף איהם ארוים אין דער היים, זיין ווייב און קינדער (דערביי האט פישעל געטהאן א טיעפען זיפץ, אז עס האט אויסגעריסען א שטיק הארץ), וועט ער, חלילה, אכט טאג כסדר נישט טארען נישט עסען, נישט טרינקען, חאטש נעם וואהרף זיך אריין א לעבעדיגער אין טייך אריין! (דא האט זיך פישעל אפגעקערעוועט אן א זייט, מע זאל נישט זעהען, ווי עס שטעהען איהם טרערען אין די אויגען).

פראקאפ בארויוק האט פארשטאנען, אין וואס פאר א לאנע נעבאר פישעל איז, אין האט איהם דערויף געענטפערט, אז ער ווייסט, אז מארגען איז ביי זיי א יום־טוב; ער ווייסט אפילו, ווי אזוי דער יום־טוב הייסט ביי'ם נאמען; ער ווייסט אפילו, אז מע טרינקט ביי אידען ווין און שטארקען בראנפען, אז סע קומט דער דאזיגער יום־טוב; ער ווייסט אפילו, אז עס איז פארהאן נאך א יום־טוב ביי אידען, וואס מע דארף טרינקען בראנפען, און ער הייסט „האמאנע אוחא"; ער ווייסט, אז ס'איז פארהאן נאך א יום־טוב, וואס אלע אידען דארפען זיין שבור, נאר ווי אזוי מע רופט איהם, דעם דאזיגען יום־טוב, האט ער שוין פארגעסען...

— דאברע, הארנע! — האט איהם פישעל איבערגעשלאגען אין מיטען די רער מיט א ווייענדיגער שטימע. — אלע שא

בודע אין נאשע פראונעק? טאמער זאווטרא, חלילה, אל תפתח פה לשטן, שאב טאי טשאם נעבולא*?...

דערויף האט איהם פראקאפ גארנישט נעענטפערט. ער האט איהם נאר אנגעוויזען מיט דער האנט אויפ'ן טייך, ווי איינער רעדט: „נא, זעה, וואם עם טהוט זיך!"

און פישעל האט אויפגעהויבען די אויגען אויפ'ן טייך און האט דערזעהען דאם, וואם זיינע אויגען האבען נאך קיינמאל אויף זיין לעבען נישט געזעהען, און ער האט דערהערט דאם, וואם זיינע אויהערען האבען נאר קיינמאל אויף זיין לעבען נישט געהערט. וואהרום פמעט קאן מען זאגען, אז פישעל דער מלמד האט נאר קיינמאל נישט געזעהען דעם אמת'ען „אינדרויסען", און אז ער האט איהם געזעהען, האט ער איהם געזעהען נאר בדרך הלוכה, דורכלויפענדיג פארבייי פון חדר אין בית־המדרש און פון בית־המדרש אין חדר אריין. דער שענער בלויער בוג ציווישען די צוויי גרויסארטיגע בערג, דאם זשומען פון די שלענגלדיגע ריטש־קעלער, וואם קאטשען זיך ארופ פון בארג, דאם רוישען פון דער געהענדיגער קריהע, דאם באלייכטען פון דער פייעריגער פארגע־הענדיגער זון, דער ברענענדיגער קלויסטער, דער פרישער געזונטער ריח פונ'ם ערב־פסח'יגען אינדרויסען, און ועל־פולם דאם זיין אזוי נאהענט צו דער היים און נישט קאנען גרייכען, — די אלע זאכען אינאיינעם האבען אונטערגעהאפט אונזער פישלען, ווי אויף פליג־לען, און האבען איהם אוועקגעטראגען אין א נייער וועלט אריין, אין איין „עולם־הדמיון", און עם האט זיך איהם פארגעשטעלט, אז אריבער דעם בוג איז אזוי גרינג, ווי א שמעק טאבאקע, אבי דער אויבערשטער וויל נאר טהון א שטיקעל נס, מצליח זיין...

אזעלכע און פדומה אזעלכע מחשבות האבען געווידמעט זיך אויף און אף ביי פישלען אין קאפ, איהם נעטראגען אין דער

---

* גוט און פיין! וואס וועט אבער זיין מיט אונזער יום־טוב? טאמער מארגען, חלילה, אל תפתח פה לשטן, די שעה זאל נאר נישט זיין?...

לופטען און פארטראגען איהם אזוי ווייט פונ׳ם ברעג טייך, אז ער האט זיך גארנישט ארומגעקוקט, אז ס׳איז שטאק־נאכט, און דער הימעל האט זיך אויסגעשטערענט, און א קיהל ווינטעל האט זיך פאר׳גנב׳עט צו איהם אונטער דער קאפאטע און פון דארט ביז׳ן טלית־קטן, — און פישעל האט זיך פארטראכט אין אזעלכע זאכען, וואס האבען זיך איהם נאר קיינמאל נישט גע׳חלום׳ט: אין הויות העולם, אין הימעל־זאכען. אין דער גרויסקייט פון דער שענער וועלט, אינ׳ם בורא שמים וארץ, וכדומה...

ה.

א שווערע נאכט האט פישעל דער מלמד איבערגעלעבט ביי פראקאפ דעם פארמשטשיק אין שטיבעל — אזא נאכט זאל זיך שוין נישט אומקעהרען! און ס׳איז געקומען דער פריהמארגען מיט א פריינטליך שמייכעל פון דער ליכטיגער פרייליכער זון. א שענער, א זעלטענער טאג האט זיך געשטעלט, מיט א זיסער וואהרעמקייט, וואס דורך דעם איז פונ׳ם איבעריגען ביסעל שניי געוואהרען קאשע, און פון דער קאשע — וואסער, און דאס וואסער האט זיך פון אלע זייטען ארייננעגאסען אין בוג ארויף, און דער בוג איז געוואהרען לויטער, העל־בלוי, הויך און משופע׳דיג, און נאר זעלטען האט מען באגעגענט יענע גרויסע שטיקער אייז. וואס זעהען־אוים, ווי לעבעדיגע מורא׳דינע חיות, ווייסע עלע־פאנטען, וואס יאגען, לויפען, אייל׳ען זיך, האבען מורא, זיי זאלען נישט פארשפעטיגען. פישעל דער מלמד האט אפגעראוועגט, פארביסען מיט׳ן לעצטען ביסעל חמיץ, וואס האט זיך געפונגען ביי איהם אין טלית־זאק, און איז ארויסגעגאנגען צום טייך א קוק טהון, וואס הערט זיך מיט׳ן פאראם, — און ווי נבהל ונשתומם איז ער געווארען, אז ער האט דערהערט פון פראקאפען, אז דעם פאראם וועט מען קאנען לאזען געהן ערשט הלואי זונטאג נאר האלבען טאג! פישעל האט זיך אנגעהאפט מיט ביידע

הענט ביי׳ם קאפּ, נעמאכט מיט אלע איבריגע, נעבייזערט זיך אויף פּראקאפּען און נעזידעלט איהם אויף זיין לשון, האלב אויף גוייש, האלב אויף לשון־קודש, דאם איבערינע מיט די הענט: למאי האט ער איהם נעכטען נעגעבען האפענונג, אז מע וועט היינט קאנען אריבער דעם טייך מיט׳ן פּאראם? דערויף האט איהם פּראקאפּ נאכץ קאלטבלוטיג געענטפערט, אז ער האט איהם נישט אנגעהויבען צוזאגען איבערפּיהרען מיט׳ן פּאראם; ער האט איהם נאר צוגעזאגט א ר י ב ע ר פּ י ה ר ע ן, און אריבערפּיהרען קאן ער איהם, אויב ער וויל, מיט א שיפּעל, אויף א לאדקע, אויף א מולטער, און קאסטען וועט דאם איהם נישט וועניגער ווי א פּאל־טינעק (א חצי רו״ב).

— נעחאי בודע לאדקע, נעחאי בודע מולטער, אבי נע פּראז־נעקאוואטע, חלילה, נא דוויר*!

אזוי האט איהם פּישעל גזוגט און איז גרייט געווען אין דער מינוט באצאהלען איהם צוויי קארבוינים, אדער נאר זיך לאז־זען איבערשוויטמען דעם טייך, זיך מוסר־נפש זיין צוליעב דעם היילינען יום־טוב. און ער האט נענומען אונטערטרייבען פּראקאפּ־פּען, ער זאל שוין גיכער נעמען די לאדקע אדער דעם מולטער און אריבערפּיהרען איהם שוין אויף יענער זייט בוג קיין חאשטשע־וואטע, וואו בת־שבע, פּרויקע און רייזעל קוקען שוין ארויס אויף איהם. סע קאן זיין, אז זיי שטעהען אויף יענער זייט בוג, דארט אויף יענעם בארג, און זעהען איהם, ווינקען צו איהם, מאכען צו איהם מיט די הענט, רופען צו איהם, נאר מע זעהט זיי נישט און מע הערט נישט זייער קול, וויל דער טייך איז בריים, מורא־דיג בריים, בריימער ווי תמיד!

די זון האט שוין גזהאלטען העכער האלב וועג אין טיפען, לויטערען, בלויען הימעל, בשעת פּראקאפּ האט נעהייסען פּישלען,

---

* לאז זיין א לאדקע, לאז זיין א מולטער, אבי ניט יום־טוב האלטען, חלילה, אין דרויסען!

ער זאל שפרינגען אין מולטער אריין. און אז פישעל האט דער־
הערט די דאזיגע ווערטער, האט ער מיט א מאל אפגעלאזט הענט
און פים און האט נישט געוואוסט, וואס ער זאל טהון. זינט ער
לעבט איז ער נאך נישט געפאהרען אויף קיין מולטער; זינט ער
לעבט האט ער זיך נאך נישט געשיפט אין א שיפעל. און עס
האט זיך איהם אויסגעדאכט: אט־אט טהוט זיך עס א בויג אין
א זייט — איז מען דאך א קדוש!

— שפרינג אין מולטער אריין, וועלען מיר שווימען! —
האט איהם פראקאפ נאך א מאל געזאגט און מיט איין מאך מיט
דער האנט איז ער צוגעשוואומען צום ברעג נאך נעהענטער און
צוגענומען ביי פישלען דאס פעקעל פון די הענט.

פישעל דער מלמד האט גאנץ פיין פארקאטשעט די פאלעס,
אנגעהויבען דרעהען זיך אויף איין ארט, זיך געישוב'ט, צי זאל
ער שפרינגען, צי זאל ער נישט שפרינגען? פון איין זייט שבת
ערב־פסח, בת־שבע, פרויקע, רייזעל, מרחץ, סדר, מלך... פון דער
אנדערער זייט — ספנת־נפשות, מלאך־המות, „המאבד עצמו
לדעת" — זיך אליין גענומען דאס לעבען; וואהרום טאמער,
חלילה, איין בויג — איז דאך עליו השלום, אוים פישעל!...
פישעל האט זיך מיט די פארקאטשעטע פאלעס אזוי לאנג ארום־
נעדרעהט אויף איין ארט, ביז פראקאפ האט זיך צעשריגען אויף
איהם, געזאגט, אז אט טהוט ער א שפיי און פאהרט אליין אריבער
אויף יענער זייט קיין חאשטשעוואטע. דערהערט דאס ליעבע
וואהרט „חאש־טשע־וא־טע", דערמאנט זיך פישעל אן זיינע
אייגענע און געטרייע, נעמט זיך אן מיט אלע כוחות און פאלט־
אריין אין מולטער אריין. איך זאג „ער פאלט־אריין", וויל פונ'ם
ערשטען שטעל מיט'ן פוס טהוט זיך דאס שיפעל א בויג אויף
איין זייט, מיינט ער, אז ער פאלט, טהוט ער זיך א חאפ צוריק,
און פון דעם חאפ צוריק טהוט ער א פאל מיט'ן פנים אראפ,
ציהט זיך אוים אויפ'ן דנא, און סע גערויערט עטליכע מינוט, ביז
ער קומט צו זיך, און דאס פנים איז איהם טוידט, הענט און פים

ציטערען, און דאָס האָרץ — ווי א זיינערעל: טיק־טיק־טאק! טיק־טיק־טאק!

ד.

ווי ביי זיך אין דער היים אויפ'ן בענקעל, זיצט פראָקאָפּ אויפ'ן שפּיץ מולטער, א מאָר מיט דער וועסלע פון איין זייט, א מאָר מיט דער וועסלע פון דער אַנדערער זייט — דאָס שיפעל גלימשט זיך איבער'ן שפּיענעלדינען וואַסער, און ביי פישלען דרעהט זיך דער קאָפּ, קוים וואָס ער זיצט. ער זיצט? ניין, ער הענגט, ער הענגט אין דער לופטען; אָט־אָט טהוט ער זיך א שלעכטען ריהר, אָט־אָט רייסט ער זיך אָפּ, איין בויג אויף א זייט — און פלויך אין וואַסער אַריין, אויס פישעל!... און ביי דעם געדאַנק קומט איהם אויפ'ן זינען דער פסוק פון דער שירה: „צללו כעופרת במים אדירים" — פּאַרזונקען וווי בלייי אין די שטאַרקסטע וואַסערען. און עס שטעלען זיך איהם די האָר קאָפויר פון אָפּ מין טויבט: סטייטש, נישט קומען אפילו צו קבר־ישראל! און ער איז מנדר... וואָס זאָל ער מנדר זיין? צדקה? האָט ער נישט וואָס; ער איז נעבאַך א גרויסער, גרויסער אַרעמאַן! איז ער מנדר, אז באַם גאָט וועט איהם ברענגען בשלום אהיים, וועט ער זיצען גאַנצע נעכט און לערנען, און וועט דורכגעהן דורכ'ן יאָהר גאַנצ ש"ס, אם ירצה השם, מיט גאָט'ס היקף...

פישעל וואָלט א בעלן זיין וויסען, צי ס'איז נאָך ווייט ביז צו יענעם ברעג. און ווי אויף צו להכעיס, האָט ער זיך נעוועצט מיט'ן פּנים צו פּראָקאָפּען און מיט'ן הינטען צו חאשטשעוואָטע. פרעגען פּראָקאָפּען — האָט ער מורא אַרויסלאָזען א וואַרט פונ'ם מויל; עס ווייזט זיך איהם אויס, אז פונ'ם קול אליין וועט זיך דאָס שיפעל נעבען א הוידע, און לאז זיך דאָס שיפעל נעבען א הוידע — איז אויס פישעל! נאָר פּראָקאָפּ אליין עפענט דאָס מויל און הויבט אן רעדען. ער זאָגט, אז ס'איז נישטא קיין ער־

נערע נסיעה אויפ'ן וואסער, ווי בשעת קריהע געהט נאך; מע קאן, זאגט ער, נישט פאהרען גלייך, מע מוז זיך קליגען, דרעהען זיך ארום און ארום, אומקעהרען זיך אלע מאל צוריק.

— אט געהט א שטיק איין גלייך אויף אונז.

אזוי זאגט פראקאפ און טהוט זיך א נעם צוריק און לאזט דורך פארבי א גאנצע מאכינע, וואס שווימט דורך פארבי מיט א משונה־מאדנע הילך, וואס פישעל האט נאך אזעלכעם קיינמאל נישט געזעהען און נישט געהערט, און ער הויבט ערשט אן פאר־שטעהן, ווי ווייט די דאזיגע נסיעה איז א משונה'דיגע זאך! ער וואלט אוועקגענעבען מי יידע וואס, אבי ער זאל שוין גיכער קומען צום ברעג, אדער אומקעהרען זיך צוריק.

— א! דו זעהסט? — מאכט צו איהם פראקאפ און ווייזט איהם אן אהין, ארויף.

פישעל הויבט אויף די אויגען פאוואלינקע, האט מורא זיך א שטארקען ריהר טהון, קוקט, קוקט — און זעהט ניט גארנישט; ער זעהט נאר וואסער, וואסער און וואסער.

— דאס געהט אויף אונז א גרויסע קריהע. מע דארף אי־בערלויפען גיך, וואהרום צוריקנעמען זיך איז שוין שפעט.

אזוי זאגט פראקאפ און ארבייט מיט ביידע הענט גאנץ גע־שמאק, און דאס שיפעל גליטשט זיך, שוועבט, ווי א פיש אין וואסער, און פישעל פיהלט, אז עם ווערט איהם קאלט אין אלע איברים. ער וויל עפים א פרעג טהון, נאר ער האט מורא אויי־שטעלען זיך. פראקאפ רעדט אבער אליין:

— אויב מיר וועלען נישט פארחאפען פריהער מיט א מי־נוטקעלע, איז שלעכט.

דא קאן זיך פישעל נישט איינהאלטען און פרעגט איהם איבער:

— דהיינו, וואס הייסט שלעכט?

— שלעכט הייסט, אז מיר זענען פארפאלען, — זאגט פראקאפ.

— פארפאלען ?

— פארפאלען !

— דהיינו, וואס הייסט פארפאלען ? — פרעגט איהם איבער נאך א מאל פישעל.

— פארפאלען הייסט — עס וועט אונז פאררייבען.

— פאררייבען ?

— פאררייבען !

פישעל פארשטעהט נישט רעכט, וואס באדייטען די וועדטער „פארפאלען", „פאררייבען" ; נאר פיהלט ער, אז עס שמעקט מיט „מעבר־יבוק", מיט „יענער וועלט" — און א קאלטער שוויים טרעט איהם ארויס אויפ'ן לייב, און דער פסוק פון דער שירה קומט איהם נאך א מאל ארויף אויפ'ן זכרון : „צלילו כעופרת במים אדירים" — פארזונקען ווי א בלייי אין די שטארקסטע וואסערען...

און בכדי צו באדוהיגען אונזער פישלען, דערצעהלט איהם פראקאפ א שענע מעשה פון פאראיאהרען אין דער צייט : דער בוג האט זיך אפגעריסען, און דעם פראקאם האט מען נישט נעקאנט לאזען. האט זיך איהם געטראפען א פארשוין, איין אקציזנע טשינאווניק פון אומאן, א וואויעלער פארשוין, צוגעזאגט באצאהלען א גאנצען „קארבאוואנצע". האבען זיי געהאט א בייז באגעגעניש מיט צוויי מורא'דיגע שטיקער אייזן. האט ער זיך נענומען רעכטס, אריין צוויישען ביידע קריהעס אין מיטען, געוואלט דורכשניידען ארויף, האט ער זיך אומגעהרען א בוצקע געטהאן מיט'ן שיפעל און — באץ אין וואסער אריין ! א גליק, וואס ער קאן שווימען. נאר דער אומאנער טשינאווניק איז קאפוט געגאנגען, און פארפאלען דאס קערבעל.

— פראפאוו קארבאוואנצע ! — אזוי האט פראקאפ אויסגעלאזט זיין שענע מעשה מיט א זיפץ, און ביי פישלען איז דורכ־

געגאנגען א פראסט איבער'ן לייב און ס'איז איהם טרוקען געווא־ רען אין מויל: נישט געקאנט אויסרעדען קיין וואָרט, ארויסלאזען קיין קול, קיין פיפס פונ'ם מויל.

ז.

סאמע אין מיטען טייך, סאמע אין רעכטען שווימען, האָט זיך פראקאפּ אפּגעשטעלט, געקוקט — נעקוקט ארויף וואסער; נאכדעם האָט ער אוועקגעלאזט די וועלע, ארויסגענומען פון דער טיפער קעשענע א פלעשעל, איבערגעקערט דאָס פלעשעל און גענעפען א צוויי־דריי זופען און צוריק פארשטעקט דאָס, און אריין אין קעשענע, און פארביסען מיט עטליכע גאנצע פעפערלעך, און פארענטפערט זיך פאר פישלען, אז ער מוז, ער מוז געפען חאטש א צווייי זופ פונ'ם „ביטערען טראפען", אנדערש פיהלט ער זיך נישט גוט אויפ'ן וואסער... און ער האָט זיך אויסגעווישט דאָס מויל און געזומען די וועלע אין האנט, נאָר א מאל א קוק געטהאן ארויף וואסער און א זאָג געטהאן:

— א טעפער טרעפּא טיקאטי*!

וואוהין אנטלויפען? פאר וועמען אנטלויפען? — דאָס האָט פישעל נישט פארשטאנען און מירא געהאט פרעגען; נאָר געפיהלט האָט ער, אז דא שמעקט מיט מלאך־המות, וואָרום פראָקאפּ האָט זיך געשטעלט אויף די קניהעס, געזומען ארבייטען מיט רער וועלע אויף אלע כלים און א זאָג געטהאן צו פישלען און באוויזען מיט רער האנט אויפ'ן רנא:

— ראבין! ליאהאי נא ספיד**!

און פישעל האָט באלד פארשטאנען, אז מע הייסט איהם זיך לענען, האָט ער זיך נישט געלאזט לאנג בעטען. ער האָט דערזהען פון רער וויטען, ווי א גאנצע חמארע רוקט זיך אן אויף

* אציגד באדארף מען אנטלויפען! — ** רבי, לעג זיך אראפּ!

זיי, סע גהט א וועלט מיט אייז, האָט ער צוגעמאכט די אויגען, איז צוגעפאלען מיט'ן פנים צום דנא פין דעם שיף און נעציטערט, ווי א לעמעלע, און אויסגעשריגען שטילערהייט אויף א קול: „שמע ישראל!" אפגעזאגט דעם קורצען ודוי, געטראכט פון „קבר־ישראל" און פארגעשטעלט זיך, אז אט־אט לויגט ער אויפ'ן אפ־גרונט פון די וואסערען, אט־אט לויפט־צו א פיש און שלינגט איהם אויין, ווי דעם נביא יונה, בשעת ער איז אנטלאפען קיין תרשיש. אין ער דערמאנט זיך אן דער תפלה פון דעם נביא יונה, און ער זינגט שטילערהייט און ווייניט, וויינט מיט טרערען: „אפפוני מים עד נפש — מיך האבען ארומגערינגעלט די וואסע־רען ביז דער נשמה, תהום יסובבני — דער אפגרונט טהוט מיך ארומרינגלען!"...

אזוי זינגט פישעל דער מלמד שטילערהייט און ווייניט, גיסט מיט טרערען, האט רחמנית אויף בת־שבע'ן, נעבאך איין אלמנה, און די קינדער יתומים. און פראקאפ ארבייט אויף אלע פלים און זינגט בשעת מעשה זיינם א ליעדעל:

אי, ווי האלקי!
אי, ווי טשארנאקרילע!
טשארנא־קרי־אי־אי־לע*!...

אין פראקאפ פיהלט זיך דא אויפ'ן וואסער, ווי אויף דער יבשה, ווי ביי זיך אין דער היים. און פישעל'ס „אפפוני" מיט פראקאפ'ס „האלקעם", און פישעל'ס „יסובבני" מיט פראקאפ'ס „טשארנאקרילע" גיסען זיך צונויף אינאיינעם, און עס לאזט זיך הערען אויפ'ן בוג א מארנע געזאנג, א מין דועט, וואס איז נאך דארט קיינמאל אזעלכעם נישט געהערט געווארען; עס קאן זיין, זינט דער טייך הייסט „בוג", האט ער נאך אזא מין דועט נישט געהערט...

---

* אוי, איהר האלקעם! אוי, איהר שווארצפלינעלדינע! שווארצפלינעל־דינע!

„וואס האט ער אזוי מורא פאר'ן טוידט, דער דאזיגער איד?" — אזוי טראכט זיך פראקאפ באראניוק, נאכדעם אז ער האט אויסגעפעהלט די גרויסע שטיק קריהע, ארויסגעצויגען נאר א מאל דאס פלעשעל פונ'ם אפגרונט פון זיין טיפער קעשענע, געטהאן א צוויי־דריי זופ און פארביסען מיט עטליכע גאנצע שווארצע פעפערלעך. — „דאכט זיך, אוא קליין אידעל, איין ארעמס, איין אפגעריסענעם, וואס איך וואלט פאר איהם נישט אוועקגענעבען אט דאס שטיקעל מולטער, — און ציטערט אזוי פאר'ן טוידט!"...

און פראקאפ טהוט איהם א טורקע מיט'ן שטיוועל אין זייט אריין, און פישעל טהוט א ציטער. אויף פראקאפען פאלט־אן א געלעכטער, נאר פישעל הערט נישט. פישעל טהוט תפלה, פישעל זאגט ודוי, זאגט קדיש נאר זיין אייגענער נשמה און טראכט מכח „קבר־ישראל"...

— וסטאוואי, דורנעי ראבין, וועש פריעהאלי! וועש מי, או האשטשעוואטע *!

אזוי רופט זיך אן פראקאפ באראניוק צו זיין פארשוין, צו פישעל דעם מלמד, וועקט איהם אויף, ווי פונ'ם שלאף. און פישעל הויבט־אויף דעם קאפ פאוואלינקע, פאמעליך, קוקט זיך ארום מיט די רויטע פארווויינטע אויגען אויף אלע זייטען:

— חא־שטשע־ווא־טע??...

— חאשטשעוואטע! דאוואי, ראבין, פיווקארבאוואנצא **!

און פישעל קריכט־ארויס פונ'ם מולטער און דערזעהט, אז ער איז שוין אין דער היים. ווייכט ער נישט, וואס ער זאל טהון: צי זאל ער לויפען אין שטאדט אריין? צי זאל ער געהן טאנצען? צי זאל ער פריהער דאנקען און לויבען גאט, וואס ער האט איהם מציל געווען פון אוא סכנה? ער באצאהלט דעם ערל דאס האלבע

---

* שטעה אויף, דו נארישער רבי, שוין נעקומען צו פאהרען! שוין אין חאשטשעוואטע! — ** נעב, רבי, א האלב קערבעל!

קערבעל, חאפט דאס פעקעל אונטער דער האנט און לאזט זיך לויפען וואס גיכער אהיים, נאר ער בלייבט שטעהן אויף א רגע, דרעהט זיך אוים מיט'ן פנים צום פאראמשטשיק.

— סלוחאי נא, פראקאפע סערדצע. טי פריחאדעט, אם ירצה השם, זאוטרא נא טשארקי פייסאחאווקע אי פראזנעקאווא ריבא דא פישעל ספעקטער. טשויעש? למען השם! *

— א יאק זשע? חיבאזש יא טאקיי דורנעי? — ענטפערט איהם פראקאפ בארעניוק און באלעקט זיך שוין באציטענם פון'ם פסח'יגען בראנפען, וואס ער וועט מארגען פארזוכען, און פון די יום־טוב'דיגע פיש, וואס ער וועט פארבייסען. — פייסאחאווא האריל־קא? זשידיווסקא ריבא? דאברע, דאבירע, דאברע! **

פישעל דער מלמד, אז ער איז געקומען אהיים, האט איהם בת־שבע, רויט ווי פייער, מיט איין אנגערוקט טיכעל, א פרעג געטהאן: „וואס מאכסט דו?" האט ער איהר געענטפערט: „וואס מאכסט דו?" האט זי איהם געפרעגט: „וואס עפים אזוי שפעט?" האט ער איהר געענטפערט: „באדארף בענטשען גומל, א נס מן השמים"... און נישט מעהר א וואָרט, נישט געוואלט דערצעהלען גארנישט פון דער שענער נסיעה, נישט געווען קיין צייט; ער האט אפילו קיין צייט נישט געהאט פארהערען פרויקען, וואו ער האלט אין דער גמרא, און אפגעבען רייזלען די מתנה און בת־שבע'ן די זיידענע פעטשייעל. דאס אלסדינג איז אפגעלענט געוואָרען אויף שפעטער. פישעל האט געוואלט נאך פארחאפען

---

* הער נאר, פראקאפ, הארצעניו, זאלסט קומען, אם ירצה השם, מארגען אויף א גלעזעל פסח'יגען בראנפען מיט יום־טוב'דיגע פיש צו פישעל מלמד. דו הערסט? למען השם! — ** ווי דען זשע? צי בין איך דען אזא נאר? פסח'יגען בראנפען? אידישע פיש? גוט, רבי, גוט!

א באָד. קוים־קוים פֿארחאפֿט! און אז ער איז נעקומען פון מרחץ, האָט ער אויך נישט דערצעהלט גאָרנישט. ער האָט דאָס אפֿגעלענט אויף שפּעטער, אויף נאָכ'ן סדר. ער האָט נאָר געזאָגט אלע מאל: „א נס מן השמים... בענטשען גומל... דער אויבערשטער פֿיהרט מיט א מענטשען... א נס מן השמים... געלויבט איז השם יתברך"...

און ער האָט נענומען מיט זיך פרויקען און איז אוועק אויף גיך אין שוהל אריין.

כּל נדרי [פּאר־

לאָרענע נשמות]

נעשריבען אין יאָהר 1908.

כָּל נִדְרֵי

א.

די נאכט פון כל־נדרי איז דער „פארנאם" געווען שען באַ־לייכטעט מיט אַלערליי־פֿארביגע לאַמפּען און לעמפּלעך, דעקאָרירט און צוגעקלויבען אויפֿן שענסטען אופֿן. די מוזיק האָט געשפּילט, די אָפּענע סצענע איז געווען גרייט צו באַווייזען דער וועלט אַלע איהרע אַנטיקלעך, חידושים ונפלאות — משונה־מאַרנע גרינגע דינע גאַז־קאַלירעגדיגע קליידלעך, א סך בריליאַנטען, משוגענע טואַלע־טען, נאַקעטע לייבער און פּיס, פּיס אַהן א שיעור!...

— וואָס איז דאָס? — פֿרענט דער פֿרומער לעזער. — משוגע, צי חסר־דעה? וואָס איז דאָס פֿאר א הפקרות געווארען? עשרת ימי־תשובה אין א קאַפּע־שאַנטאַן! ערב יום־כּפּור — מוזיק מיט קלייד־לעך מיט נאַקעטע לייבער!...

איך וויים, ליעבער פֿריינט, גלויבט מיר, איך וויים, אז ס'איז ערב יום־כּפּור; איך וויים, אז אין דעם אָרט, וואוהין מיר גיהען אצינד, איז נישט אזוי פּראי אריינצוטרעטען אין די טעג, וואָס מע רופט זיי „ימים נוראים", און די פֿארשוינען, וואָס מיר וועלען זיך דאָרט מיט זיי באַגעגענען, געהערען זיך אָן ווינציג־וואָס מיט'ן כל־נדרי און מיט'ן הייליגען טאָג יום־כּפּור, וואָס ער הייסט ביי אונז „שבת־שבתון", דער שבת פון אַלע שבתים. נאָר פון וואַנען ווייסען מיר, אפשר געפינען זיך אויך דאָ, אינ'ם דאָזיגען זינדיגען

ארט, זינדיגע אידישע נשמות, און צווישען זיי אויך פארגעסענע, פארוואגעלטע, פארוואהרפענע, אומגליקליכע נפשות נעבאך, וואס קומען־אפ אויף דער וועלט מעהר פאר פרעמדע זינד, ווי פאר אייגענע? פון וואנען וויסען מיר, ווער ס'איז מעהר שולדיג אינ'ם נידערינ־פאלען פון די דאזיגע פארלארענע נשמות? פון וואנען וויסען מיר, וועלכעם איז כדאי און וועלכעם איז ניט כדאי?...

נאר אזא מין שטיקעל הקדמה, וואס שמעקט א ביסעל מיט „על חטא" (און א איד שלאגט זיך אפ „על חטא" און זינדיגט ווייטער), קאנען מיר, דאכט זיך, שוין אומקעהרען זיך צוריק צו דער מעשה.

דער „פארנאם" איז דעקארירט און צוגעקליבען אויפ'ן שענס־טען אופן. די מוזיק שפיעלט. מענטשען דרעהען זיך ארום הין און צוריק אויף איין ענג שטיקעל ערד, וואס מע רופט עם „נאר־טען", וואהרום מע האט דארט אנידערגעזעצט אין זאמד עטליכע טשאכאטשנע בוימלער, וואס טשאכנען, קוים־קוים וואס זיי דערציהען דעם זומער, און אלץ וואס דא נעפינט זיך — איז פאלש און פאלש וואס פאלש. דער נארטען איז ניט קיין נארטען, די בוימער זענען ניט קיין בוימער, די בריליאנטען זענען ניט קיין בריליאנטען, די שמחה איז ניט קיין שמחה. ס'איז נאר געמאכט, ס'איז נאר נע'מלאכה'ט, בכדי יענער זאל מיינען...

אלע ווייסען דאס, אלע פיהלען דאס, נאר פון דעסטוועגען געהט מען אהער אלע אויף דער נאכט, און מע ברענגט־אוים גלעזלט, מע זיצט און מע הערט, מע געהניצט, נאר מע זיצט... די מוזיק רימפעלט, און עס רימפעלט אויפ'ן הארצען, נאר מע מוז זיצען און הערען ביז'ן סוף. דאנקען גאט, די מוזיק האט אויפ־געהערט צו רימפלען, דאס גלעקעל קלינגט, דער עולם געהט פאר־נעמען ערטער, און דער פארהאנג פון דער אפענער סצענע הויבט זיך אויף, און עס שפרינגט־ארויס א נפש אינ'ם געשטאלט פון א נקבה, אנגעטהאן משוגענערווייז, דאס הייסט, העכער האלב נא־

קעט, און מיט א קול פון א יונג קינד קוויטשעט זי אויס א ניגון, וואס איהר ווייסט ניט, צי זי זינגט קופלעטען, צי זי בייזערט זיך אויף דער דיענסט פאר די קארטאפלים... און חאטש דער גאנצער עולם פיהלט, אז די קופלעטען זענען נאריש און דאס זינגען טויג אויף כפרות, פון דעסטוועגען פאטשט מען בראווא און א צוויי־דריי לעדיגגעהערם רופען זי ארויס פון יוצא וועגען נאך א מאל אויף „בים", און זי לאזט זיך לאנג ניט בעטען, זינגט א נייעם ניגון, נאך ערגער פונ׳ם ערשטען, און דער עולם געהניצט און פאטשט „בראווא", און עם הערט זיך וויעדער א געשריי: „בים!"...

— דזשאו! טהו א שפרינג, ווער געוואהר, געקומען שוין דראגא־מארישקא, צי נאך ניט? — אזוי רופט זיך אן איינער א גראבער דייטש מיט א רויטער נאז אונטער א גלאנצענדיגען צי־לינדער. ו׳אם איז דער בעל־הבית פונ׳ם גארטען.

— איך קום ערשט פון דארטען, נישטא זי נאר. — ענטפערט דזשאו, א יונגערמאנטשיק מיט א רויטען שניפס, מיט א געגאלט פנים, נאר מיט איין אויסגעבויגענער נאז, וואס זעהט־אוים מזרע היהודים.

— וואס וועלען מיר טהון, טאמער קומט ניט, חלילה, דראגא־מארישקא? סע שניידט זיך איין עולם פון היבש מענטשלעך, רייכע יונגעלייטלעך, מע וואלט געקאנט לייזען שען גלט... וואו קאן זיין אזוי שפעט דראגא־מארישקא?

— למאי אט איז פערי־פיטשי־פוטשי אויך נישטא? — זאגט דזשאו. — דער רוח וויסט זיי, וואו זיי זענען ערגיץ!... מע באדארף א לויף טהון צו זיי אהיים!...

— נעה, נעה, דזשאו, נשמה׳ניו, ברענג זיי צו פיהרען פאר די צעפ! — זאגט די רויטע נאז צו דער גענאלטער מארדע, און מע זעהט, אז די רויטע נאז האט יסורים. זי עקט זיך... און דארט, אויף דער סצענע, שפרינגט־ארויס א פארשלעפטע קרענק, קוליעט

זיך איבער דריי מאל הין און צוריק און מאכט א סך ערגערע העווות, ווי די ערגסטע פורים־שפיעלער, און דאס געפעלט דעם עולם אזוי שטארק, אז מע פאטשט איהם „בראוואָ" נאך איידער ער האט אפגעמאכט אלע זיינע שטיק, און מע רופט איהם ארויס נאך א מאל אויף בים.

די רויטע נאז איז אין איינע צרות:

— דזשאו! וואו איז דזשאו? נישטא דזשאו! נישטא דראגא־מארישקא! נישטא פערי־פיטשי־פוטשי! נישטא קיינער, קיינער!...

אזוי זאגט די רויטע נאז און לויפט־ארום הין און צוריק, ווי א פאר'סמ'טע מויז, איבער'ן גאנצען „פארנאס".

און אויף דער סצענע באווייזט זיך א פארשטעלטער איד, דאס היסט, א גוי, וואס האט זיך צוגעטשעפעט א קלאטשקע־וואטע באָרד מיט ווילדע פאות אויף איין ארשין און קרימט זיך נאך א אידען. די דאזיגע באָרד און פאות מיט דער שפיצעכיגער יארמעלקע, מיט דער לאנגער קאפאטע, מיט די שיך און זעקלער, רופען־ארויס אזא מין התפעלות אינ'ם גאנצען עולם, אז זיי ווערען שיער ניט די כפרה. איינער פון דרויסען טהוט א געשריי: „יאנקעל!" און דער איד פון דער סצענע טהוט א פרעג: „חיים־סראליק־קוגעל, וואָעם?" און צווישען עולם ווערט אזא געלעכטער, גלייך ווי עס איז דא נעזאגט געוואָרען מי יודע וואס פאר א שארפע חכמה. און ווער שמועסט, אז דער איד ציהט נאך ארויס פון דער אונטערשטער קעשענע א פושקעלע, נעמט א שמעק טאבאק און טהוט א ניס, דעמאלט ווערט איין איינלעגעניש אויף א האלבע שעה און א געשריי: „בים! בים! בים!"... דערפון קאן מען שוין פארשטעהן, וואס סע טהוט זיך אפ, אז ער הויבט אן זינגען דאס שענע, קלוגע ליעדעל, וואס צענעהט זיך אין אלע איברים, שאקעלט בשעת מעשה מיט'ן קאפ ארויף און אראפ און טרייסעלט מיט די פאות, טאנצט און קנאקט־צו מיט די פינגער:

„הענדעל־פענדעל־מענדעלסאן,
פייטעל־טרייטעל־מאנדעלשטאם,
שניאור־דרייער־מאירבער,
שמערקא־בערקא־קולישער"...

דער עולם ווערט מלא גדולה, ששון ושמחה; איינער שרייט: „בראוא!" דער אנדערער — „בים!" און איינער, א דריטער, חאפט זיך נאר ארויס מיט א שרעקליכען „הורררא!", שרייט מיט אלע כוחות, גלייך ווי מע האט איהם דערפאר באצאהלט מי יודע וויפיעל.

דאס איז אבער אלץ פאר דער רויטער נאז ווינצי. זי געהט ארום אין איינע צרות, ביזערט זיך, קנייפט־אונטער שטילערהייט די באריענטע, טרייבט זיי, זיי זאלען געהן א קוק טהון, צי איז ניט געקומען שוין דראגא־מארישקא? וואו איז דראגא־מארישקא? וואו איז פערי־פיטשי־פוטשי? וואו איז דושאו? ווי אין דער ערד ארייז! שוין זשע זענען זיי ד א ר ט ע ן אלע דרויי?...

און דער בעל־הבית פונ'ם „פארנאם" שטעלט־אוועק איינעם פון די באריענטע ביי דער טיר, און אלייז חאפט ער א דראשקע און הייסט זיך פיהרען אויף דער „אידישער גאס".

ב.

ווער איז די דראגא־מארישקא? וואס קוקט מען דא אויף איהר אזוי שטארק ארויס?

דראגא־מארישקא איז א זיננערין, איינע פון די סאמע באליעבטעסטע אין „פארנאם". אלייז איז זי פון בודאפעשט, זינגט אונגארישע מעלאדיען און ציגיינער־לידער מיט אזא שען קול, מיט אזא מין מתיקות, אז זי נעמט־ארויס ביי איטליכען באזונדער דאס חיות. אלע איהרע לידער, חאטש מע פארשטעהט ניט די ווערטער, זענען פול מיט טרערען, מיט האריץ, האבען אין זיך א לעבעדיגע נשמה און דערגרייכען ווייט, דערלאנגען טיף אין די

ביינער, דערוועקען מאדנע געפיהלען, רופען־ארויס טרויערינע גע־
דאנקען, אמאל א זיפץ פונ׳ם טיעפען־טיעפען הארצען און אפט־
מאל א טרער אויף די אויגען. וואו ליגט דא דער סוד באהאל־
טען: צי אין דער זיסער ווייכער בויטעהלדיגער שטימע? צי אין
די געראטענע קלינגענדיגע ווערטער, וואס זי גיט זיי צו א באַ־
זונדער חן בשעת זי רערט זיי ארויס? צי אין איהרע שענע,
שווארצע, טיעפע, פארטראכטע אויגען, וואס שיינען ארויס פון
איהר קלאר־וויים־ליכטיג פנים, וואס אין באברעמט מיט שענע,
קורצע געגרייזעלטע האר? צי אין איהר קאנען האלטען זיך אויף
דער סצענע? צי אין די אלע זאכען אינאיינעם גענומען? דאס
איז פאר גווים, אז קוים באווייזט זיך דראגא־מארישקא אויף דער
סצענע, ווערט נישט קיין ליאדעם מיט קיין געפיהלדער; אדרבה,
עס ווערט שטיל, אלע באקומען עפים פאר איהר דרך־ארץ, מע
פיהלט, אז עס שטעהט א מ ע נ ט ש אויף דער סצענע, א
מענטש ווי אלע מענטשען, א מענטש מיט א הארץ, מיט א
נשמה! און הויבט אן דראגא־מארישקא צי זינגען, אזוי ווערט
דער עולם ווי פארשטארבען, און אלע וואלטען ווילען, דאס זינגען
זאל זיך ציהען און ציהען, עס זאל זיך גאר נישט אויסלאזען...
אידען האבען ליעב געהן הארכען דראגא־מארישקאן דערפאר, וואס
אין איהר זינגען ליגט א סך „מאראליש", עס שמעקט מיט׳ן אי־
דישען שטייגער. אין איהר זינגען הערט זיך א קלאגען, א באַ־
קלאגען זיך פון א צעבראכען הארץ, פון א באלעדיגטער נשמה, און
א געפיהל פון רחמנות קלהמט־ארום דאס הארץ, און נישט אזוי
גרינג פארנעמט איהר נאכדעם דאס דאזיגע ליכטיגע פנים, מיט די
טיעפע, שווארצע, פארטראכטע אויגען, און די זיסע ווערטער
מיט׳ן צוקער־זיסען געזאנג לאזען זיך נאר לאנג הערען ביי אייך
אין די אויהערען.

סע פארשטעהט זיך, אז אויף דראגא־מארישקאן זענען פאר־
האן א סך, א סך בעלנים, וואס ברענגען אוים א סך, א סך געלט,
און די רויטע נאז איז דערפון רעכט צופריעדען, און די אלע אי־

בעריגע זינגערינס און טענצערינס זענען איהר, נעווײנטלעך, רעכט מקנא. זיי זאלען נאר קאנען, וואלטען זיי זי דערטרונקען אין א לעפעל וואסער. אך, וען זיי זאלען וויסען, וואו איז איצטער דראגא־מארישקא, וואלטען זיי אוועקגענעבען אלע זייערע פאלשע בריליאנטען, זיי וואלטען איהר שוין צוגעשטעלט א רעכט בענ־קעלע וואו מע באדארף און וואלטען זיך אפגערעכענט מיט איהר, ווי עס נעהער צו זיין!

וואו זשע איז געווען דראגא־מארישקא?

אין שוהל צו כל־נדרי.

ג.

דארט, אין א קליין שטעדטל אין גאליציע, וואו זי איז געבאהרן, האט זי געהייסען דבורה־מירל, א אידישע טאכטער, א כשר קינד, געוואכסען ביי פרימע עלטערען פאנאטיקער און גאנץ רייכע לייט, וואס נאכדעם האט זיך ביי זיי דאס רעדעל א דרעה נעטהאן צוריק, זיי האבען אנגעוואהרן דאס געלט, פאראערמט גע־וואהרן און אריבערגעפאהרען קיין בודאפעשט, געפענט פריהער א קלייטעל פון ציגארען, נאכדעם א אידישען רעסטאראן אויף דער אידישער אלטאבענגאס. נאר דער שלים־מזל האט זיי נאכגעיאגט פוס־טריט. ווי געווײנטלעך, אין א ניי ארט און אין אזא גרויסער שטאדט, ווי בודאפעשט, האבען זיי אנגעהויבען זיך אנדערש פיה־רען, מאכען א ניי מין לעבען, איבערגעביטען די אידישע נעמען אויפ'ן אונגארישען שטייגער, אנגעהויבען זיך אנדערש קלײדען, די מו־טער אליין האט מיט דער צייט אראפגעוואהרפען דעם פאריק, און דער עלטערער זוהן האט אנגעהויבען שטודיערען מיזיק — דאס אלסדינג אינאיינעם האט דער פאטער נישט געקאנט אריבערטרא־גען און איז געשטארבען אינ'ם אידישען שפיטאל, און דאס נאנצע געזינדעל האט זיך צעזעצט און צעשפרייט אויף אלע זיבעזו ימים: דער עלטערער זוהן איז אוועק ערגיץ מיט מוזיקאנטען, דער אנדע־רער האט זיך גלאט אוועקגעלאזט אין דער וועלט אריין, א סברה,

אז קיין בראזיליע, און איז פארפאלען, ווי אין וואסער אריין; איינע איין עלטערע טאכטער האט חתונה געהאט פאר א משורר אין פאהרשוהל, די אנדערע האט זיך נעשטעלט אין א זאקעז־פאבריק, און דראנא־מארישקא איז געבליבען אליין מיט דער מו־טער, איהר מיטגעהאלפען אין רעסטאראן באדינען די אורחים, געגרייט און דערלאנגט צום טיש דאס עסען.

שען פון דער נאטור זענען זיי געווען אלע, נאר שענער פון אלע איז געווען דראנא־מארישקא, און די אורחים, וואס האבען ביי זיי געגעסען קעסט, האבען ליעב געהאט, אז נאר די שענע, בלי־הענדיגע דראנא זאל דערלאנגען צום טיש, נישט קיינער. א סך געסט האבען איהר געמאכט קאמפלימענטען, איניגע האבען זיך ניט באנוגענט מיט קאמפלימענטען אליין, זיך באנאנגען א ביסעל גראבליך, ווי געווויינטליך מאנסביליען, אז זיי דערזעהען א שענע צייטיגע פרי וואכסט און האבען רחמנות, זי קאן נאך, חלילה, אי־בערוואכסען.

צווישען די שטענדיגע אורחים, וואס פלעגען אפט קומען עסען אינ'ם אידישען רעסטאראן אויף דער אלטאפענגאס, איז ג־ווען איינער א נאנץ רייכער גאסט פון וויען, מיט'ן נאמען פייער־שפייער, א יונגערמאן מיט א בלאס איידעל פנים, מיט א לאנגען דינעם האלז און מיט א ביסעל א הייזעריגליכער שטימע, נאר מיט זעהר גוטע, א ביסעל קורצזיכטיגע אויגען. אלע צוויי־דריי חדשים פלעגט ער קומען פון וויען קיין בודאפעשט מיט סחורה פון זיין פאטער'ס אייגענער פאבריק, וואו ער האט זיך נערעכענט אלס קאמי־וואיאזשער, און פלעגט פארברענגען עטליכע טעג אין קומען אלע טאג עסען אין אידישען רעסטאראן, וואס אויף דער אלטאפענ־גאס, און די שענע דראנא איז איהם אזוי געפאלען, אז ער האט איהר איינמאל, נאכ'ן צעצאהלען זיך פאר'ן עסען, אהן א שום הכנות, — בשעת מעשה איז איהם נאר דער דינער לאנגער האלז א ביסעל רויט געווארען — אויפגעשטאנען און געבעטען ביי איהר די האנט, דאס היסט, ער האט איהר פארגעלעגט, אז אויב זי ווייל,

האט ער פאר איהר חתונה. דראגא־מארישקא, וואס האט זיך בשום אופן ניט געריכט אויף אזא זאך, האט איהם גאנץ פשוט געענטפערט, אז זי מוז פריהער איבערדערען מיט דער מוטער, און די מוטער, דערהערט אזא גליק, האט זי געטריבען די טאכטער, זי זאל געהן וואס גיכער איהם זאגען „יא", און אויף דעם גאנצען געזינדעל איז געוואָרען א שמחה, א פרייד: די עלטערע שוועסטער איז געקומען צו לויפען, ניט טוידט, ניט לעבעדיג, מיט'ן מאן דעם משורר, וואס אין כאהר־שוהל, געפאלען דער שוועסטער אויפ'ן האלז, געזאגט, אז איצט ויעט קומען א סוף צו זייערע אלע צרות, איהר מאן וועט פארשפארען זינגען אין כאהר פאר פיפצעהן קראנען א וואר, די קלענערע שוועסטער וועט פארשפארען ארבייטען זיעבעצעהן שעה אין טאג ביי די זאקען, און די ארעמע מאמע וועט נישט דארפען שוין שטעהן גאנצע טעג ביי'ם אויוועז. נישקשה, פייערשפייער איז נעזונג רייך און איז זעהר א גוטער מענטש; ער וועט זיי אלעמען קומען צו הילף, און זיי וועלען אלע וויעדער א מאל אויפלעבען, ווי זיי האבען נעלעבט אמאל פאר זייער גוטען פאטער, ער זאל האבען א לייכטיגען גן־ערן. ביידע שוועסטער האבען זיך ארומגענומען, צעקושט און צעווויינט זיך פאר פרייד.

ד.

ס'זאל אלסדינג זיין אזוי ווי מיר שטעלען זיך פאר — וואלט דאך קיינמאל אין ערגיץ קיין צרות ניט געווען אויף דער וועלט. אז דער אלטער פייערשפייער, א משוגענער דייטש און א רעכטער עקשן, איז געוואָהר געוואָרען פונ'ם שידוך, וואס דער זוהן האט געטהאן אין בודאפעשט, האט ער איהם אריינגערופען צו זיך אין קאבינעט אריין, נעהייסען זיך איבערגעבען די קאסע, איהם ארוים־געגעבען זיין נעהאלט, וואס איהם קומט ביז'ן סוף יאהר, און געזאגט, אז ער איז פריי, ער קאן שוין נעהן דיענען ערגיץ אנדערש, און האט איהם צום לעצטען מאל פארגעלעגט אזא מין תנאי:

אדער אויס שידוך, אדער אויס זוהן. דער יונגער פייערשפייער איז אבער אויך נעווען א דייטש און נישט קיין קליינער עקשן, האט ער איהם דערוף נעענטפערט, אז מע וועט גיכער פועל'ען פיי איהם דאס אנדערע, איידער דאס ערשטע, און ער יוען בכלל בעסער שטארבען, איידער נעמען צוריק דאס ווארט, ובפרט, אז ער האט ליעב דאס מיידעל מיט ספנת־נפשות און ער רעכענט זיך פאר איינעם א גליקליכען... און אזוי ווייטער. דער אלטער פייערשפייער האט איהם נאנץ פיין אויסגעהערט; נאכדעם האט ער איהם אננעווויזען מיט דער האנט אויף דער טיר און א זאג געטהאן:

— אלזא, איז דאס אפנעמאכט? אדיע!

— אדיע! — האט איהם דער זוהן נעענטפערט און א בויג געטהאן זיך, אזוי אזוי איז מען זיך צענאנגען, דער זוהן מיט'ן פאטער, אויף תמיד.

סע פארשטעהט זיך, אז ס'איז באלד אוועקגענאנגען א וועלרעמער בריף קיין בודאפעשט צו דראגא־מארישקאן, באשריבען די נאנצע סצענע מיט'ן פאטער, און ער בעט זיי, אז זי זאל זיין נאנץ רוהיג, ער איז שוין ניט קיין יונגעלע; ער איז, ברוך השם, נישט קיין פארפאלענער, ער וועט זיך אפזוכען מיט נאט'ס הילף א שטעלע אין גיכען, און אז ער וועט זיך נאר צו עפים צושלאגען — שטעלט ער מיט איהר חופה אין א גוטער שעה א מזל־דיגער, און אזוי ווייטער. און ס'איז טאקי אזוי געווען. ער האט גיך באטראטען א נאנץ פיינע שטעלע, זיך איינגעארדענט, ווי עס נעהער צו זיין, און נעקומען צו פאהרען קיין בודאפעשט און נעד שטעלט די חופה.

די חתונה איז נעווען אפילו נישט אזא פרייליכע חתונה; ס'איז געווען, ווי מע רופט דאס אן: „א שטילע חופה־וועטשערע". די מחותנים האבען זיך שטארק נעבלאזען; ס'איז געווען, פארשטעהט איהר מיר, ניט אזוי ווי זיי האבען נעמיינט. זיי האבען נעמיינט א נעהויבענע חתונה מיט רייכע מתנות... דער אלטערער

שוועסטער׳ס מאן האָט שוין געזעלט פון א נייער שטעלע ביי׳ם רייכען שוואגער; די קלענערע שוועסטער האָט זיך שוין כמעט ווי אפגעזאגט מיט איהרע חבר׳טעס אויף דער זאקען־פאבריק; און אויך די אלטע מוטער האָט שוין גערעכענט צומאכען דעם אידישען רעסטאראן: געגנוג שוין בראָטען זיך ביי׳ם אויוועז, געגנוג שוין באדיענען די אורחים, אונטערטראָגען איטליכען עסען. די אלטע מוטער האָט אנגעהויבען אפטער ווי פריהער דערמאנען איהרע צוויי זיהן, וואָס זענען אויף אויף דער וועלט; זי האָט געהאפט, פארשטעהט איהר, אז זיי וועלען מסתמא דערהערען פון׳ם גליק, וואָס זייער יונגערער שוועסטער האָט געטראָפען, און וועלען געווים קומען צו פאהרען אהיים. מיט איינעם וואָרט, איטליכער האָט זיך ארומגעטראָגען מיט זיין חלום. און אזוי ווי דאָס רוב חלומות לאָזען זיך אוים מיט נארניט, אזוי האָט זיך פון די דאָזיגע חלומות אויסגעלאָזט א טייך: דער עלטערער שוואָגער איז געבליבען אויף זיין אלטער שטעלע; די יונגערע שוועסטער איז געזעסען ביי׳ם אלטען ווארשטאט פין די זאקען, די אלטע מאמע — ביי׳ם אויוועז; די צוויי זיהן האָבען זיך ארומגעבלאָנקעט אויף דער וועלט, ווי פריהער. אלע האָבען זיך אפגענארט, נעהאָט א טעות אין חשבון און געבלאָזען זיך אויף דער נארישער דראָגא מיט איהר נארישען מאן דעם דייטש, וואָס ער וויל זיך ניט אי־בערבעטען מיט׳ן פאָטער: א מענטש האָט אזא רייכען פאָטער — און נעהט דיענען צו א פרעמדען פאר אזעלכע הונדערט פופציג קראָנען געהאלט! נאָר דער חתונה האָט זיך די עלטערע שוועס־טער נישט געקאָנט איינהאלטען און האָט זיך צעקריעגט מיט דראָגאָן, אויפגעהערט רעדען מיט איהר און נישט געגאָנגען איבער איהר מעהר צו דער מוטער אין שטוב אריין. און פון דעמאלט־אָן איז אפגענומען געוואָרען דער שלום־בית אין יענעם הויז און מע האָט זיך נעגעסען איינס דאָס אנדערע לעבעריגערהייט.

נאָר איין דראָגא האָט זיך נעפיהלט גליקליך מיט איהר ג׳ע־לעבטען בערנארד (אזוי האָט געהייסען דער יונגער פייערשפייער),

וואס האבען זיך ליעב געהאט ביידע דאס חיות, און מיט איהרע צוויי קליינע מלאכים'לער, וואס זענען געבאָרען געוואָרען ניט איינס נאך דאס אַנדערע, און וואס זי האט זיי ליעב געהאט און אפגעהיט, ווי דאס שווארצאפעל פונ'ם אויג. איין חסרון נאר, וואס בערנארד איז כמעט קיינמאל ניט אין דער היים, פאהרט־ארום טאג ווי נאכט, קומט צו פאהרען איין מאל אונטער א יום־טיב אויף איין טאג, קושט זיך אן מיט די קינדער און פאהרט ווייטער אוועק. נאר א חסרון, וואס בערנארד איז נישט אין בעסטען געזונט. ער איז פון תמיד אן זעהר איין איידעלער. ס'איז גאר א סברה, אז ער טאר גאר אזוי פיעל ניט הארעווען, ווי ער הארעווט, ער טאר גאר אזוי פיעל ניט ארומפאהרען, ווי ער פאהרט ארום. דער דאקטאר זאגט, אז זומער באדארף ער האבען רוה, זיך באזעצען ערגיץ „אינם גרינע", אויף א דאטשע היימט עס, טרינקען מילך וכדומה. נאר בערנארד ווי'ל ניט הערען, ניט זעהן. בערנארד טראכט גארניט וועגען זיך אפילו איין מינוט; דאס גאנצע ליעבען זיינם איז דראגא און איהרע צוויי מלאכים'לער, און קומט ער צו פאהרען אמאל אהיים אין קאן זיי עפים ברענגען צו פיהרען פון וועג א מתנה און זיצען מיט זיי א טאג, קומט איהם דעמאלט צו געזונט אויף א גאנץ יאהר!

א מענטש איז אבער ניט קיין מאשין, ניט פון אייזען. בערנארד האט אזוי לאנג געהארעווט, ביז ער האט זיך געמוזט אייניג־מאל אנידערלעגען רוהען; און האט ער זיך אנידערגעלעגט, איז ער שוין מעהר נישט אויפגעשטאנען. דאקטוירים האבען אנגע־הויבען דארט צו זיין גאנץ אפטע געסט, אין דער אפטייק האט מען געקאכט פון זיינעטוועגען רפואות. דער פראפעסאר האט געהיימען, מע זאל איהם אפפיהרען ערגיץ אין א קוראָרט, און ס'איז ניט געווען מיט וואס. איז געקומען די עלטערע שוועסטער מיט איין עצה, אז דראגא זאל אוועקשרייבען צו זיין פאטער, צום אל־טען פייערשפייער, א בריוועל, איהם פרעגען: „היתכן? ביז וואס־נען איז דער שיעור צו זיין ברוגז אויף א זוהן?" האט דאס דער־

הערט בערנארד און איז געווארען אנגעצונדען. ער האט זיך אזש פארהוסט פאר כעס, געבעטען זיך, געזאגט, דער טוידט זאל זיין — צום פאטער זאל מען ניט שרייבען! האט איהם דערויף די שוועסטערין געענטפערט, ווי א געטרייע שוועסטער, אז „ס'איז, כלעבעז, ניט כדאי, אז איבער זיין עקשנות זאל איהר שוועסטער, חלילה, בלייבען איין אלמנה"... מע קאן זיך גרינג פארשטעלען, וואס פאר א בורע ס'איז געווארען אין שטוב פון די דאזיגע ווערטער, וואס פאר א שנאה ס'איז ארויס צווישען די צוויי שוועסטער און וואס פאר א ניהנם ס'איז געווארען אין שטוב ביי דער אלטער אלמנה, וואס האט באדארפט שטעהן ביי'ם אוויעז און הארעווען און מיט איהר הארעוואניע ראטעווען דעם קראנקען בערנארדען, וואס האט נעצאנקט, ווי א ליכט!

נאר דאס איז אלץ פון די זאכען, וואס מע קאן זיי נאך ארי־בערטראגען. ביטערער פון אלץ איז, אז עס קומט דער אומדער־באראמיגער טוידט פאר דער צייט און רייסט־ארויס מיט גוואלד, אהן א שים רחמנות, דעם יונגען בוים, וואס אויף איהם האבען ארויסגעקוקט און וואס פון איהם האבען געלעבט עטליכע נפשות און ליעב געהאט איהם און געווען צו איהם צוגעבונדען מיט לייב און לעבען.

נעשטארבען בערנארד.

ה.

בערנארד איז געשטארבען, און דראגא איז געבליבען מיט צוויי קלייניע קינדערלעך, ווי אויפ'ן וואסער. די נאנצע צייט, וואס בערנארד האט געקרענקט, האט זיך דער אידישער רעסטאראן אויף אלטאפענאם שטארק אפגעשלאגען פון אורחים; די אלטע האט זיך נעבאך אויסגעבראכט וואו זי האט געהאט א פרוטה! דראגא האט פארקויפט וואו זי האט געהאט ערגיץ א שטיקעל ציערונג, אדער א מלבוש. מע איז אריינגעפאלען נאך אין א גרעסערער ארעמקייט, ווי פריהער. מע האט זיך צעקריעגט,

פיינט געקריגען און נעגעסען איינס דאס אנדערע נאך ערנער, ווי ביז אהער. און נעקריעגט, פיינט נעהאט און נעגעסען זיך האט מען דערפאר, וואס אלע האבען נעפאדערט פון דער יוננער אלמנה, זי זאל אוועקשרייבען צום אלטען משוגענעם פייערשפייער קיין ווייז, ער זאל ארויסשיקען חאטש עפיס נעלט אויף די ארעמע יתומים נעבאך; זיי זענען דאך זייער קינדער, זיין בלוט און פלייש... נאר דראגא האט ניט נעוואלט פאלגען; זי איז געבליבען נעטרייו איהר נעטרייען בערנארדען נאכ'ן טוידט, ווי פאר'ן לעבען; בערנארד האט נעזאגט, מע זאל דעם פאטער ניט שרייבען, איז דאס הייליג! האט מען זי אויסגעמיידט און זיי האבען אליין אוועקנעשריבען צום אלטען פייערשפייער זעהר א מיאוסען ברייף (נעשריבען האט איהם דער משורר פון דער בודאפעשטער כאהרשוהל) און רעכט אנגעזידעלט איהם פאר זיין „שטיינערן הארץ" און פאר זיין „הילצערנע נשמה". האט זיך דער אלטער פייערשפייער דוקא אנגערופען מיט א בריף, אז ער נעמט ביידע יתומים צו זיך קיין ווייז, מיט א תנאי, די מוטער זאל איהם ארויסגעבען א פאפיער, אז זי זאגט זיך אף פון זיי אויף אייביג און זי טאר קיינמאל צו איהם נישט קומען אויף דער שוועל...

דער דאזיגער בריף האט שוין אויפגעפראכט אלעמען, און דראגא איז נעווען אויסער זיך, פאר וואס מע האט צו איהם נעשריבען אזהן איהר וויסען. נעווייגט, נעשריגען, נעארבייט, זיך נעריסען די האר און צעקריעגט זיך מיט דער גאנצער שטוב און נעשוואלען, אז זי וועט אוועק פון זיי אויף אייביג.

נאר וואוהין קאן נעהן אזא ארעמע יונגע אלמנה, ווי דראגא, מיט צוויי פיצלעך קינדער? זי האט אזוי לאנג נעווייגט, ביז זי האט זיך איבערנעווייגט, און א דאנק דעם שוואנער דעם משורר, וואס האט נעהאט קענטשאפט מיט זינגערס, האט זי זיך נעשטעלט פאר א זינגערין פריהער אין א נעמיינעם כאהר, נאכדעם אין א פיינערען כאהר. א שטימע האט זי נעהאט פון תמיד א זיסע, און שען איז זי נעווען, ווי די וועלט, האט זי אנגעהויבען ביסלעכווייז

אויסנעמען ביי׳ם עולם, ארויסטרעטען מיט איהרע שענע „ציניי־נער־לידער", פריהער אין די קלייניע בודאפּעשטער שענקלעך אדער ווירצהייזער, און נאכדעם אין די גרעסערע נערטנער און קאפּע־שאנטאנען, און אנגעהויבען פארדיענען גאנץ שען געלט, זיך אי־בערגעבעטען מיט איהרע אייגענע, און עס האט שוין געהאלטען דערביי, אז זיי האבען איהר נע׳שדכנ׳ט א נייעם שידוך, א אי־דישען קאלבאסניק, איין אלמן מיט עטליכע קינדער, נאר מיט א שענער קאלבאסנע קלייט, די ערשטע אידישע קאלבאסנע אין בו־דאפּעשט.

דער דאזיגער קאלבאסניק, א געוונטער יונג מיט א שווארצער געגאלטער מארדע, מיט א גראבען בויך און מיט גראבע באווא־כענע הענט, האט אנגעהויבען אפּטליך אריינקומען, שדכ׳ענען זיך צו דער יונגער אלמנה, געגעבען אנצוהערעניש איהר, אז ניט אזעל־כע ווי זי באדארף זיינען אין די שענקלעך, אז זי קאן זיך אפּזוכען איהר נליק ערגיץ אנדערש — בקיצור, ער האט איהר פארגעלענט זיין האנט מיט זיין קאלבאסנע קלייט, און זי האט איהם אפּגע־זאגט.

דער קאלבאסניק האט זיך געפּינען שטארק באלעדיגט פאר אזא מעשה און איז אוועק א ברוגז׳ער, פאר כעס זיך פארגעסען געזעגענען מיט דער אלטער, און צווישען דער משפּחה איז געווא־רען א נייי מחלוקת, א נייע שנאה, נייע קריענעניש, נייע אינ־טריגעס, ביז עס האט זיך געטראפּען א מעשה, וואס ווערט בא־שריבען אינ׳ם קאפּיטעל, וואס קומט ווייטער.

ז.

אינאיינעם מיט דער ליכטיגקייט, וויסענשאפט, נעזונטהייט און אלע איבעריגע נוצליכע זאכען, וואס די ציוויליזאציע האט פארשפרייט צווישען די מענטשען, האט זי זיי אויך אריינגע־בראכט דעם חשק צו לעבען א גוטען טאג און די תאוה צו אלערליי

פארגעניגענם; און אזוי ווי די אייניגע גליקליכע, וואם זענען תמיד זאט און וויסען ניט פון קיין צרות, ווילען נעניסען וואם מעהר פארגעניגען, און נעניסען פארגעניגען האט דאך קיין שיעור און קיין גרונט ניט, אזוי ווי דער ים, — האבען זיך נעפונען מענטשען, וואם מאכען זיך דערפון א פרנסה, נעמען זיך אונטער פאר נעלט צושטעלען פאר די זאטע און גליקליכע כל המינים פאר־נעניגענם, וואם דעם מענטשענ׳ם פאנטאזיע קאן צוטראכטען.

איינער פון די ערטער אויף צו שעפען פארגעניגען איז דער גרויסער שענער שטאדט איז דער אויבענדערמאנטער נארטען „פארנאם", מיט די ארעמע פארטשאבנעטע בוימלעך, מיט דער שלעפעריגער מוזיק, מיט'ן ערגסטען ביפעט, וואם מאכלים זענען דארט א סם־המות צום מאגען, מיט די ערגסטע ווייגען, וואם זענען זויער ווי עסיג און זענען מיט גאלד גלייך — אין פון דעסטוועגען לויפען אהינצו די זאטע, גליקליכע מענטשען, שעפען פארגעניגען אלע נאכט, און נאר ביינאכט, ווארום דאם רעכטע לעבען הויבט זיך ערשט אן דארטען שפעט נאך האלבע נאכט...

אהער, אין דעם דאזיגען „פארנאם", איז אריינגעפאלען אונ־זער דראגא־מארישקא, ווי דאם שפיעלמייגעל, וואם פאלט־ארויין אין שטייגעלע ארויין; דאם פויגעלע טאנצט, שפרינגט, שטעלט זיך אוועק און הויבט אן זינגען, זינגט־זינגט אהן איין אויפהער, און מענטשען קוקען און הארכען, ווי שען דאם פויגעלע זינגט, און קוועלען־אן פון דעם און קלויבען פארגעניגען. קיינעם פאלט נאר ניט איין בשעת מעשה, אז דאם פויגעלע ניט סע טאנצט, נאר סע רייסט זיך פון נעפענקעניש, ניט סע זינגט, נאר סע ווייגט, ווייגט און קלאגט נאך דער פרייהייט, וואם סע האט פארלארען, ווייגט און קלאגט אויף דער ענגער וועלט, אויף די שלעכטע מענטשען, וואם האבען דאם נעפאנגען און פארשלאסען אין דער ענגער טור־מע, צוגענומען ביי דעם דאם גליק אויף אייביג!

צווישען די אלע אנדערע מיטלען, וואם מענטשען האבען צוגעטראכט אויף חאפען שפיעלפויגעלעך, איז פארהאן אויך א

פראסט, נאר זעהר א גוט מיטל: מע שיט־אוים אויף דער פאר־שפרייטער נעץ א סך קערענדלעך, קומט דאס הונגעריגע פוינעלע צו שפרינגען, פיקט־פיקט די קערענדלעך אזוי לאנג, ביז סע פאר־פלאנטעט זיך נעבאד אין דער נעץ — און פארטיג!

אויף צו חאפען יונגע אומשולדיגע נשמות האבען מענטשען צוגעטראכט דאס בעסטע מיטל: גאלד און בריליאנטען — די צוויי זאכען, וואס ס'איז שווער אקעגען זיי בייצושטעהן! די ארעמע דראגא־מארישקא האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, זי זאל אויסשטעהן אזא שווערען נסיון, וויא א קאנטראקט אויף דריי הונדערט רובל א חודש מיט מתנות (בריליאנטען), נאר פאר א פאר מאל ארויסגעהן אויף דער סצענע, אפזינגען א צוויי־דריי ציגיינער־לידער, וואס זי זינגט זיי אזוי זיס, אזוי געשמאק, אז עס צעגעהט זיך אין יעדען אבער. דער פארשוין, וואס האט איהר פארגעלאגט אזא מין קאנטראקט, דער בעל־הבית פון „פארנאס", אט א יענער וואס מיט'ן גלאנצעדיגען צילינדער און מיט דער רויטער נאז, נאר מיט א סך בריליאנטענע רינגען אויף די גראבע פינגער, איז ניט אפגעטראטען פון איהר אויף קיין טראט. פון דער ערשטער מינוט אן, וואס ער האט זי דערזעהען און דערהערט זינגען אין גארטען אין בודאפעשט, איז ער צו איהר צוגעזאגט געווארען און האט איהר ארויסגעזאגט גאנץ עפענט־ליך, אז איהר ארט איז ניט דא, אין דעם ארעמען שענקל, נאר ביי איהם, אין דעם שענעם „פארנאס"; דארטען וועט מען זי, זאגט ער, פאר איהרע ציגיינער־לידער אפגיליטען, אפשיטען מיט בריליאנטען. א סימן — אט צעהלט ער איהר אפ באלד דריי הונדערטער, רוסישע באנקנאטען במזומנים, פאר'ן ערשטען חודש, שרייבט איהר אונטער א קאנטראקט אויף א גאנצען סעזאן און נעמט זי אויף זייגע אייגענע הוצאות ביז אהין אויפ'ן ארט.

און נישט לאנג געטראכט, נעמט ער ארויס א גאנץ גרויסען טיסטער, באציערט מיט א מאנאגראם פון בריליאנטען, פול אר־געשטויסען מיט קנאקענדיגע באנקנאטען, און די בריליאנטענע

פינגערלעך ביי איהם בלישטשען אוו פינקלען זיך אפ אין אלער־
לײ פייערלעך, אוו די ארעמע דראגא־מארישקא קוקט אויף די
פעקלעך קנאקענדיגע באנקנאטען אוו אויף די פינקעלדינע ברילי־
אנטען, אוו די ערשטע מחשבה, וואס פליהט איהר דורך אין קאפ,
איז איהרע צוויי טייערע ליעבע טייבעלעך: „וויפיעל נלעזער מילך
קאנען זיי דערפאר האבען! וויפיעל העמדעלעך! וויפיעל פאר
שיכעלעך!“... אוו אויך די אלטע מוטער קוקט אויף די קנאקענ־
דינע באנקנאטען, ווי א הונגעריגע קאץ אויף געבראטענע לעבער,
באלעקט זיך אזש אוו קוקט אויף דער טאכטער, ווי אייגער רעדט:
„שטיא! דו קוויינקעלסט זיך נאך?“... אוו די עלטערע שוועסטער
דערשמעקט נעלט, קומט זי צו לייפען, נישט טוידט, נישט לעבע־
דיג, חאפט זי ארום קושען אוו רויסט איהר איין א סוד אויפ'ן
אויהר:

— נעם, נארעלע, אוו פאהר! דארט איז א לאנד פוו נא־
ראנים, פוו גאלד אוו פוו בריליאנטען! נעלט איז דארט ווי מיסט
אוו בריליאנטען וואלגערען זיך אין די גאסען!

דראגא ענטפערט איהר דערויף גארנישט; נאר איהרע שענע,
שוואַרצע, טיעפע אויגען קוקען אהין, וואו איהרע צוויי טייערע
ליעבע טייבעלעך ליגען אוו שלאפען בוידע אין איין בעטעלע, די־
קעפלעך צעקאשמעט, די הענטליך צעוואַרפען אוו די בעקלעך ביי
זיי בליהען, ווי פרישע, שמעקענדיגע רויזען, אוו די אויגען וועכען
איהר נאסליך פוו טרערען.

אלע פארשטעהען דעם דאזיגען לאנגען טרויעריגען קוק, אלע
ווייסען וואס באדייטען די דאזיגע שטילע טרערען, אוו די אלטע
ארעמע מוטער טרייסט זי, זאגט איהר צו, שוועכט איהר ביי איהר
עלטער, אז זי וועט אפהיטין די קינדערלעך, ווי דאס שוואַרצ־
אפעל פונ'ם אויג! זי ווייסט, נישקשה, ווי אזוי אפהיטען א
קינד; זי האט שוין אויף איהר לעבען עפים אויסגעצויגען קינ־
דער!...

און צוויי כחות האלטען מלחמה, א שווערע שטארקע מלחמה: דער כח פון ליעבשאפט און געטריישאפט צו די קליינע טיערע קינדערלעך, און דער כח פון גאלד, פון באנקנאטען און בריליאנטען.

דער כח פון גאלד האט איינגענומען...

ז.

דער גיהנם, וועלינג די אלטע ספרים פון אלע פעלקער שטעלען איהם פאר, איז א מין קאלד־אויווען א גרויסער, וואס הייצט זיך פון אייביג ביז אייביג, ברענט מיט א העליש פייער. די רשעים דארטען בראטען זיך און פרענלען זיך, ווי קאטשקעס, מלאכי־חבלה מיט אייזערנע ריטער שמייסען זיי פון הינטען, גנאטעווען, שטעבען מיט אנגענלויהטע אייזענס, טרייבען אויף הרעטשקע, שטעלען אויף צוויעקעס, הענגען־אויף פאר די צינגער און וואדפען כף־הקלע פון איין עק וועלט ביז'ן אנדערען עק.

יענע מחברים, וואס האבען אזוי באשריבען דעם גיהנם, האבען, אפנים, נישט געוואוסט נאר, אז עס קאן געמאהלט זיין א גיהנם, באלייכט מיט עלעקטרישע לאמפען, מיט שענע צוגעקלויבענע קאבינעטען, די מוזיק זאל שפיעלען, און די רשעים, אויסגעסטראצעלט אין זייד און סאמעט, באהאנגען מיט גאלד און בריליאנטען, זאלען נישט פרענלען זיך אויף היימ סקאווארדעס, נאר זיי זאלען עסען און טרינקען, שפיעלען און זינגען, טאנצען און שפרינגען.

אין אזא מין גיהנם האט זיך געפונען אונזער ארעמע דראנא.

די קנאקענדינג באנקנאטען מיט די פינקעלדינג בריליאנטען פון יענעם פארשוין, וואס איז געקומען זי נעמען אויף נאסט־רא־לען, דער מוטער'ס רעד, דער שוועסטער'ס קושען זיך, דאס שווערע, טרויעריגע געזענענען זיך מיט די צוויי טייבעלער און

די נסיעה אין א ווייט פרעמד לאנד, האבען איהר אזוי פארדרעהט דעם קאפ, אז זי האט זיך גאר ניט צוגעקוקט צום קאנטראקט, וואס זי האט אונטערגעשריבען, ניט באמערקט דעם פונקט נומער 13.

וואס איז געשטאנען אינ'ם פונקט נומער 13? דארט איז געשטאנען: „איך, די זינגערין דראגא־מארישקא, פארבינד מיך בלייבען אין „פארנאס" אלע נאכט ביז דאס פייער ווערט גלאשען, מיט די נעסט בארארף איך זיין פרייגעלייך, צו אלעמען צר־גלאזט, און אזוי ווייטער"... די ווערטער „פרייגעלייך" און „צר־גלאזט" האט דראגא תחילת ניט פארשטאנען, און אז זי האט דאס פארשטאנען, איז שוין נעווען צו שפעט, און זי האט שוין דערצו גארנישט געקאנט העלפען... ווי גרויס איהר נויט איז ניט געווען צו גלויבן, ווי שען און רעש'ענדיג ס'איז ניט געווען דאס אויפנעמען, וואס מע האט זי אויפגענומען אלע נאכט ביי איהר ארויסטרעטען אין „פארנאס", ווי רייך עם זענען ניט געווען די מתנות, וואס מע האט איהר אונטערגעטראגען פאר איהר שען זינגען, און נאך מעהר פאר איהר שען פנים, — ווי גוט דאס אלסדינג איז ניט געווען, קאן איך אייך פארזיכערען, אז זי וואלט דאס אלס־דינג אוועקגעשענקט, א שמיץ געטהאן אין פנים ארייז און אנט־לאפען צוריק אהיים, ווען זי וואלט ניט זיין געבונדען מיט הענט און פיס, ווי א פליעג אין שפינוועבס, ווען זי וואלט ניט זיין אזוי עלענד אין א פרעמד לאנד, צווישען מענטשען, וואס זי פאר־שטעהט ניט זייער שפראך און וואס זיי ווילען ניט ווייסען פון איהר אייגען וועלטל, אחוץ איהר זינגען און אחוץ איהר שען פנים... און אז איהר ווערט צוגענעו דערצו די אלע נפשות, וואס דרעהען זיך ארום איהר, די אלע זינגערינס מיט די טענצערינס, וואס פאר־קויפען זיך פאר געלט בפרהסיה, מיט איין אונגעהייערער חוצפה, מיט אזא־נ־עזות און מיט אזא ציניזם, וואס זי האט דאס קיינ־מאל נישט געזעהען און נישט געהערט און אפילו זיך נישט פאר־געשטעלט — דאס אלסדינג, אז איהר ווערט צונויפגענומען אינ־

איינעם, וועט איהר גרינג פארשטעהן, פאר וואס איך רוף אן איהר לעבען אין „פארנאם" מיט'ן נאמען „גיהנם".

פאר וועמען ס'איז א גן־ערן — פאר איהר איז דאס געווען א גיהנם.

די שלעפערינג מוזיקאנטען שפיעלען א שלעפערינגען וואלס; די שלעפערינג באריענטע מיט די שווארצע פרעק און מיט די וויסע שניפסען שטעהען, ווי די טאקען, אן וואלטען, ביז מע וועט זיי הייסען עפנ דערלאנגען; די לאזשעס ארום און ארום זענען באזעצט מיט שלעפערינג געסט, וואס זענען פלומרשט פרייליך, און א גאנצע חאליאסטרע פון האלב־נאקעטע, אנגעפארבטע און אנגעקראכמאלעטע זינגערינס און טענצערינס דרעהען זיך ארום אין זאל, אדער זיי שטעהען אויף אויסצ־קלויבען, ווי די בהמות אויפ'ן יריד, קוקען מיט די אונטערגעשמירטע אויגען ארויף אין די לאזשעס אריין צו די געסט, וואלטען, טאמער וועט זיי עמיצער איינלאדען אויף א גלעזל שאמפאניער־ווין, אדער א פשוט'ע גלאז ביער, אדער נאר א שטיקעל הערינג מיט ברויט... נאר קיינער רופט זיי ניט, קיינער ווילל זיי ניט, קיינער קוקט נישט אויף זיי, און דער, וואס קוקט, קוקט ער פון אויבען אראפ, ווי אויף צו־נויפגעטריבענע נארישע שאף.

— קיי און שפיי!... דער רוח וויסט וואס... נישט איינע א רעכטע!...

אזוי זאגט איינער פון די גענט מיט א לאנגען געהניץ, קוקט־אראפ אויף די אנגעפארבטע, אנגעקראכמאלעטע נאקעטע לייבער פון די צונויפגעטריבענע נארישע שאף, און די צונויפגעטריבענע נארישע שאף קוקען־ארויף מיט גרויס קנאה אהין, אין יענער לאזשע, וואו סע זיצט די דראגא־מארישקא און נאר איינע א באריהמטע טענצערין, א געניטע שאנסאנעטין, מיט א מאדנע דרייגארענדיגען נאמען „רעטשי־פיטשי־פוטשי", און א פרייליכע קאמפאניע זיצט מיט זיי און הייסט זיך דערלאנגען אלע מאל שאמ־

פאניער־וויין. די פרייליכע קאמפאניע באשטעהט פון דריי יונגע־לייט, וואס איינעם פון זיי איז אנגעזאלעט אויפ'ן הארצען: ער האט זיך צעאמפערט מיט'ן ווייב, איז ער געקומען אהער פאר־טרינקען די צרות; איינער איז דוקא ניט צעקריגט מיט'ן ווייב — וואס האט ער צו איהר? ער האט ערשט ניט־לאנג חתונה געהאט און האט נענומען היבש נדן, און געקומען אהער איז ער ניט אליין — חברה האבען איהם פארשלעפט, איהם צו־געזאגט באקענען מיט צוויי „אנטיקלער"; און דער דריטער איז גלאט א שארלאטאן, וואס האט זיך פארהולעט און פאר'שבור'ט אזוי שטארק, אז ס'איז איהם נמאס דאס לעבען; אלץ איינס דארף מען שטארבען — לאז שוין בעסער זיין אינאיינעם מיט דער דראגא־מארישקא און מיט דער רעטשי־פיטשי־פוטשי!...

ח.

רעטשי־פיטשי־פוטשי, די ערשטע טענצערין אין „פארנאס", איז דער אינציגער לעבעדיגער מענטש, וואס דראגא־מארישקא קאן זיך מיט איהר צונויפרעדען. פון דער ערשטער מינוט אן זענען זיך די צוויי ארטיסטקעס צונויפגענאנגען, געווארען גוטע שוועסטער, און רעטשי־פיטשי־פוטשי, איין אלטע בעל־עבירה'ניצע, האט געזומען לעהרנען מיט איהר נייער שוועסטער הלכות שאנ־סאנעטין, לייענען איהר לעקציעס:

— ביזט נאד גאר א ציגעלע, ווי איך זעה־ארויס, א כשר בהמה'לע. דו ווייסט ניט, וואס זיי זענען, אט די אלע פראנטען און אלע מאנסביליען אויף דער וועלט! הינט, וועלף, ווילדע חיות זענען גאלד אקעגען זיי! מע באדארף מיט זיי לעהרנען בלק, זיך נוקם זיין אין זיי, צאפען זייער בלוט, און דער עיקר — וואס מעהר דער גלעט אויסברענגען זיי, צונעמען, אויסריניגען, אויסזויגען, און לאזען זיי גיהן צו אלדי שווארצע יאהר! זיי זענען אלע אסור

לרחם, ביי זיי צו נעמען איז א מצוה פארברענען אויפ'ן פייער, דעם רוח אוועקגעבען, ניט מיר, ניט דיר!...

אזן בשעת מעשה ברענען די אוינען ביי דער רעטשי־פיטשי־פוטשי, און זי לייענט ווייטער איהר לעקציע:

— דו לערעז זיך פון מיר, נארעלע, און זיי זיך נוקם איז זיי פאר זיך און פאר מיר און פאר אונז אלעמען! אז זיי געבען דיר מתנות, זאלסט דו בעטען נאר. אז זיי שטעלען וויין, זאלסט דו טרינקען וויפיעל דו קאנסט, דאם איבעריגע זאלסט דו אויסגיסען אויף דער ערד. אז מע וויל דיך מכבד זיין, זאלסט דו אויס־קלויבען אלסדינג, וואם טייערער, אזוי אז דאם גאנצע געלט זייערם זאל בלייבען אין בופעט. רחמנות — ווי אויפ'ן הונט! ניטא אויף זיי קיין רחמנות! איך קען זיי, א! איך קען זיי דורך און דורך!...

און רעטשי־פיטשי־פוטשי דערצעהלט איהר פאקטען, דער־צעהלט איהר פון איהר לעבענסגעשיכטע אזעלכע מעשיות, וואם די האר שטעלען זיך קאפויר, און דראגא האט פאר איהר מורא און האט אויף איהר רחמנית. זי ווערט געוואהר ביי איהר אזעלכע זאכען, וואם שמעקען מיט גנבה, גזלה, רציחה. זי ווערט געוואהר ביי איהר א שרעקליכע מעשה, ווי אזוי איהרע אייגענע האבען די דאזיגע יפהפיה אמאל פארקויפט, פשוט פארקויפט פאר געלט, ארויסגעפיהרט, באוויזען, געדונגען זיך און פארקויפט, ווי מע פאר־קויפט א פערדעל. זי ווערט געוואהר ביי איהר, ווי אזוי עס האב־בען זיך מיט איהר מיאוס באנאנגען די, וואם האבען זי געקויפט, און ווי אזוי מע באגעהט זיך מיט איהר נאר ער היום...

— דו זעהסט אט א יענעם מארדאשניק מיט'ן רויטען שניפס אין מיט דער אידישער נאז? דזשאו הייסט ער. דאם איז מיין געליעבטער. איהם האב איך דאם אוועקגעגעבען מיין גאנץ לע־בען, דער שלאק זאל איהם זיין! די נשמה וואלט איך איהם, דאכט מיר, אויך אוועקגעגעבען. און ער ווייסט דאם גאנץ גוט

און עקספלאָאטירט מיין משוגענע, געטרייע ליעבע צו איהם, און ער פארקויפט מיד פאר געלט, און ער ניט־אוועק דאָס געלט פאר אנדערע, פאר אזעלכע, וואָס זענען נישט ווערטה מיינע זאקענ־בענדלעך, און ער ווייסט, דזשאָו, אז איך וויים דאָס, און ער היט זיך פאר מיר, איך זאָל איהם ניט סמ'ען...

— סמ'ען? — זאָגט דראָגא און טהוט זיך אזוי א ווארף פאר שרעק.

— וואָס האָסט דו זיך, נארעלע, אזוי דערשראָקען? איך וואָלט איהם שוין לאָנג נע'סמ'ט, ווי א הונט אוועקגע'סמ'ט! זיין טרפה'נע הצלחה, וואָס איך האָב איהם ליעב, וואָס איך געה־אויס נאָר זיינע טריט, פרענען זאָל ער אויפ'ן פייער!

און רעטשי־פיטשי־פוטשי נעמט־ארויס א קליין גילדען פּאָר־טרעטעל, וואָס זי טראָגט דאָס אויף דער ברוסט, טהוט דאָס פריהער א זעץ אין טיש אריין און טראָגט דאָס צו נאָכדעם צום מויל און קושט דאָס אזוי געשמאָק, אזוי געטריי, ווי מע קושט א טייער קינד, א ציטערינעם.

— איינגעזונקען זאָל ער ווערען, אט דער דזשאָי! איך האָב איהם שוין לאָנג געקאָנט איינזעצען, ער זאָל פאָרפוילט ווערען אין טורמע, און אפשר מיט מיר אינאיינעם, — האָב איך רחמנות אויף איהם. איך קאָן נישט, איך האָב איהם ליעב, א שלאָק איהם אין זיינע ביינער! ווי דאָס לעבען האָב איך איהם ליעב, מעהר ווי דאָס לעבען!

און דראָגא־מארישקא ווי אנטלויפען פון דער דאָזיגער אומ־גליקליכער, מעהר מיט איהר נישט זיין באקאָנט, נאָר עס ציהט זי צו איהר א מאָדנער פּאָרבאָרגענער כח, און זי פּאָרטרויט פּאָר איהר אלסדינג, אלע סודות, און יענע פיהרט זי אייפ'ן גלייכען וועג, לעהרענט מיט איהר הלכות שאָנסאָנעטין, ווי אזוי זי זאָל עקספלאָאטירען, באָנעמען די מאָנסביליען, שלעפען ביי זיי וואָס מעהר געלט.

— א סך מעהר מצוה, נארעלע, אויף דיר און אויף דיינע קינדער... לאז פאלען אויף זייער קאפ דיין שולד אקעגען דיין נע־שטארבענעם מאן און דיינע זינד אקעגען דיינע לעבעדיגע קינדער...

און דערמאנט מען דער דראגא־מארישקא איהר געשטארבע־נעם מאן מיט איהרע לעבעדיגע קינדער, ווערט זי פארברענט פאר בזיון און עס פאלט איהר ארוים דאס הארץ, עס ציהט זי ביי דער נשמה. זי פיהלט, אז זי איז א גרויסע - גרויסע פארברעכערין אקעגען איהר געטרייען בערגארדען אויף יענער וועלט און אקעגען איהרע אומשולדיגע קינדערלעך דא אויף דער וועלט, חאטש צו־לעב זיי, און נאר צולעב זיי, איז זי זיך מפקיר מיט איהר גאנץ לעבען; צולעב זיי, און נאר צולעב זיי, האט זי זיך פארקופט אהער מיט איהר נשמה, און די בריעף, וואס זי באקומט פון דער היים, צווינגען זי, אז זי זאל דא בלייבען אויף ווייטער, פארדיענען ו ו א ס מ ע ה ר ג ע ל ט, וואהרום זיי דארפען, שרייבט איהר די אלטע מוטער, קיין עין־הרע, א סך, א סך האבען. און די אלטע מוטער איז קראנק, קאן נישט הארעווען מעהר און די עלטערע שוועסטער שרייבט, אז זי מעג איהר, נישקשה, שיקען מעהר א פיסעל, ווי זי שיקט בין אהער, וואהרום דאס, וואס דער מאן איהרער, דער זינגער אין כאהר, פארדיענט, קלעקט איהר אויף איין צאהן, און זי גיט איהר אנצוהערעניש, אז ווען ניט איהר מאן, וואלט דראגא נישט געווען דאס, וואס זי איז אצינד...

די דאזיגע לעבע, זיסע בריוולעך נעמען צו ביי דער ארע־מער דראגא וואו זי האט ערגיץ א טראפען בלוט, און זי פיהלט, אז זי פאלט, פאלט אין שאול תחתיה אריין אלע טאג וואס נידע־ריגער און נידעריגער, און זי זעהט, אז זי געהט צו גרונט, און די אויגען ווערען איהר אלע מאל טיעפער — און דאס געפעלט דעם עולם; און דאס זינגען, וואס זי זינגט, ווערט אלע מאל טרויעריגער און טרויעריגער — און דאס געפעלט דעם עולם; און עס דרעהען זיך ארום איהר אלערליי מענטשלעך, ווי ביענען ארום האניג, און

זיי זענען איהר נמאס, ווי דער טוידט, און ס'איז איהר נמאס די וועלט, נמאס דאָס לעבען, און זי ווייסט, אז זי האָט קיינעם ניט אויף דער גאַנצער וועלט, אחוץ דעם גאָט, וואָס אין הימעל, אחוץ איהר בערנארד'ס נשמה, וואָס אין גן־עדן, אחוץ איהרע צוויי אומ־שולדיגע טייבעלעך דאָרט אין דער היים. און די דאָזיגע זינדיגע נשמה ציהט זיך צו גאָט, צום אידישען גאָט, וואָס איז אומעטום פול. און זי רייסט זיך אין א אידישער שוהל אריין, און קאָן דאָס נישט אויספיהרען, וואָרום קיינער טאר דאָס ניט ווייסען, אז זי איז א אידיש קינד. עס קאָן איהר, חלילה, שאדטען אין א סד, א סך זאכען... דאָס איז א סוד, וואָס נאָר זי און די רויטע נאָז, דער בעל־הבית פונ'ם „פּאַרנאָס", ווייסען דאָס, און ווייטער קיינער נישט, קיין פויגעל נישט!...

מ.

נאָר איין נפש איז פארהאן, וואָס האָט א שייכות צום „פּאַר־נאָס", אין וואָס מיר מוזען זיך מיט איהם באקענען. זיין נאָמען איז אבראשא. עליין איז ער א קליניטשקער, מיט בלויזע אויגען און מיט שיטערע הערלעך, מיט א רויט, תמיד פארשוויצט פנים, רעדט שטיל און זעהר ווינציג, קוים וואָס מע הערט פון איהם א וואָרט, און איז א גרויסער חשוב ביי עלע ארטיסטען און ביי עלע ארטיסטקעס אין „פּאַרנאָס". טאַכער באדארף עמיצער א הלואה אויף א קלייניע צייט, א נמילות־חסד'על, א משכון אוועקטראָגען אין לאָמבארד, אדער אזוי א שליחות — איז אבראשא. נעבען עפּיס באהאלטען, א סוד אז מע דארף פארטרויען, אויסרעדען זיך אמאל דאָס הארץ — איז אבראשא. און אבראשא — דאָס ווייסען עלע — איז איין אייזערנער קאסטען. קיין שום אנדערע נע־שעפטען האָט ניט אבראשא, און ער לעבט זיך פון דעסטוועגען גאנץ פיין, דאָס ווייב ביי איהם געהט שען אנגעטהאן, די קינדער ביי איהם לערנען אין דער שולע, נאָר אליין איז ער טאָג ווי נאכט

פּאַרטאַרעראַמט, רייבט זיך אַרום די אַרטיסטען פון „פּאַרנאַס" אוּן פּאַרנעמט אין שטאַדט זעהר א קליין אָרט, איבער זיין פּרנסה, משטיינס געזאַנט... אוּן אַבראַשאַ ווייסט דאָס דוקא, אוּן עס זאָל איהם אַנהויבען צו אַהרען — אַבי ער דאַרף, ברוך השם, צו קיין־נעם נישט אַנקומען אוּן קאָן געבען דעם ווייב מיט די קינדער א שטיקעל ברויט „בכבוד"...

אָט פּאַר דעם נפש האָט אונזער דראַגא־מאַרישקא אַנטפּלעקט איהר הייליגען סוד, אז זי איז א אידיש קינד אוּן זי מוז ערב יום־כּפּור שלאָגען כּפּרות פּאַר זיך אוּן פּאַר איהרע קינדער, עס מעג זיך קעהרען די וועלט, אוּן זי מיז זיין אויף דער נאכט אין שוהל צו כּל־נדרי, עס מענען פּאַלען שטיינער פּונ'ם הימעל, אוּן א ליכט פּון וואַכס ווייל זי געבען אין שוהל אריין פּאַר איהר מאַנ'ס נשמה גאָר אָהן א שום תירוץ! אוּן דער עיקר — וואַס קיינער טאָר דערפּון נישט ווייסען... אַבראַשאַ האָט איהר צוגע־זאָגט, אז ס'וועט אַלסדינג זיין רעכט, ווי געוואונשען, אוּן איז אוועק מיט שטיל טריט אוּן האָט געהאַלטען וואַרט. ערב יום־כּפּור איז באַשאַפּען געוואָרען ביי איהר א קלאָר־ווייסע הוהן אויף כּפּרות, אוּן א גרויסע וואַכסענע ליכט האָט ער איהר נעקויפט אוּן אוועקגעטראָגען פּון איהר נשמה וועגען אין שוהל אריין, אוּן אַלסדינג שטיל אוּן פּארשטעלט, אז קיין בּן־אדם האָט דערפּון נישט געוואוסט. אוּן אויף דער נאכט, אז עס האָבען זיך באַוויזען שטערען, איז אַבראַשאַ געקומען צו געהן מיט זיין ווייב'ס א קליי־דעל אוּן מיט א שוואַרץ זיידען טיכעל, וואַס דראַגא האָט זיך צו־געדעקט מיט דעם אוּן איז מיט איהם אוועק אין דער אידישער נאַס, אוּן אז זיי זענען געקומען אין שוהל אריין, האָט ער זי אי־בערגעגעבען אויף די הענט פּון דער שמש'טע אוּן א זאָג געטאָן שטילערהייט:

— דאָס איז דאָס ווייבעל, וואַס איך האָב אייך געזאָגט, — אוּן איז פּארשוואונדען געוואָרען שטיל, ווי זיין שטייגער איז.

•

אין שוהל איז נעווען ענג און היים און טשאדנע פון די ליכט, ווי נעווײנטליך יום־כּפּור צו כּל־נדרי, און אויבען, אויף דער ווײַטערשער שוהל, איז נעווען נאָר מעהר ענג און נאָך מעהר היים און נאָך מעהר טשאדנע. אויבען־אַן, ביי די נראָטעס, זענען געשטאַנען די גבירטעס, די נגידית׳טעס מיט די בעל־הבּתישע ווײַבער איבער די סידורים, מחזורים און גרויסע קרבן־מנחות און האָבען געשמאַק געדאָוועט; אין וואָס ווייטער, נידעריגער צו דער טיר, זענען געשטאַנען די געמיינערע ווייבער אָהן סידורים, אָהן מחזורים און אָהן קרבן־מנחות, האָבען אָנגענרייט טרערען און זענען געווען פּאַרטיג צו ווײַנען. מע האָט נאָר געוואַרט, ביז דער חזן מיט די משוררים וועלען אָנהויבען צו זאָגען דעם טרויעריגען כּל־נדרי. און אַז דער חזן מיט די משוררים האָבען אָנגעהויבען צו זאָגען דעם טרויעריגען כּל־נדרי, האָט זיך אָנגעהויבען בּיסלעך־ווײַז הערען א געוויין. צווישען די אַרעמע ווייבער, וואָס בּיי דער טיר, איז געשטאַנען אויך אונזער דראַגאַ־מאַרישקא און האָט זיך צוגעהערט צום שענעם טרויעריגען אַלטען נוסח פון דעם אַלטען־אַלטען כּל־נדרי, וואָס איז אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט, איין גאַנג. און דער שענער טרויעריגער נוסח פון׳ם אַלטען־אַלטען כּל־נדרי, וואָס איז אומעטום, אויף דער גאַנצער וועלט, איין גאַנג, האָט איהר דערמאָנט אין איהרע אמאָליגע גליקליכע יאָהרען, און זי האָט זיי פאַרגלייכט מיט איהר לעבען אַצינד, און זי איז בּיי זיך שטאַרק־שטאַרק אַראָפּגעפאַלען, חרטה געהאַט, תשובה געטהאָן אויף איהרע גרויסע זינד מיט׳ן גאַנצען־גאַנצען האַרצען.

א סך, א סך ווייבער האָבען דאָ געשמאַק געדאָוועט און נאָך מעהר געשמאַק געווײַנט. נאָר איך וויים נישט, אויב צווישען אַלע אַנדערע ווייבער אין דער דאָזיגער שוהל האָט נאָך עמיצער אַזוי געשמאַק געדאָוונט, אָהן ווערטער, נאָר מיט האַרץ, ווי די אַרעמע דראַגא. איך וויים ניט, אויב צווישען די אַלע אַנדערע ווייבער

אין דער דאזיגער שוהל האט נאך עמיצער אזוי געשמאק געווײנט, אזוי ערנסט תשובה געטהאן אויף איהרע גרויסע זינד, ווי די ארעמע דראגא.

נאך איינע איז געווען אין שוהל אין יענער נאכט, וואס דראגא האט פון איהר קיין אויג נישט אראפגעלאזט. דאס איז געווען א יונג ווײבל, אויך מיט א שווארץ טיכל איבער'ן גאנצען פנים, און וועלינ דראגא האט ארויסגעזוהן — האט זי, אפנים, אויך געשמאק געווײנט. „מסתמא א פארביטערטע נשמה נעבאך"... אזוי האט זיך געטראכט דראגא־מארישקא, און איהרע מחשבות האבען זי אויפגעהויבען און האבען זי אוועקגעטראגען אין איהר אייגען וועלטל, מיט איהרע אייגענע צרות, און דער שענער, אלטער, טרויעריגער נוסח פונ'ם אלטען־אלטען כל־נדרי, וואס איז אומעטום, אויף דער גאנצער וועלט, איין געוואנג, האט זיך געלאזט הערען ארויף אין דער וויבערשער שוהל און צונויפגעגאסען זיך מיט'ן שטילען געווײן פון די ארעמע וויבער, פון די פארביטערטע נשמות. און מעהר פון אלע האבען געווײנט די ארעמע זינדיגע דראגא און דאס יונגע ווײבל, וואס מיט דעם שווארצען טיכל איבער'ן פנים.

און שפעטער, אז ס'איז געקומען צו די ווײנענדיגע „יעלות", וואס דער חזן זינגט מיט א ווײנענדיג קול דעם ווײנענדיגען ניגון, איז דער געווײן פון די וויבער אין דער וויבערשער שוהל געווארען נאך שטארקער און נאך גרעסער, און מעהר פון אלע האבען געווײנט אלין די ארעמע זינדיגע דראגא און אלין יענס ווײבל, וואס מיט'ן שווארצען טיכל איבער'ן פנים. אזוי פיעל און אזוי שטארק האט דאס דאזיגע יונגע ווײבל געווײנט, בין זי האט זיך צוגעזעצט, אנגעבוינען, פארוואלפען דעם קאפ און געפאלטן הענט.

אין אלע אידישע שוהלען, אלע יום־כפור צו כל־נדרי, מאכט זיך, אז א ווײבל הויבט אן חלש'ן. עס ווערט תחילת א שטי־

קעל נערודער, אמאל שפרינגט־ארויס דערפון איין אומגליק, א לויפעניש, א קוועטשעניש מיט א דערשטיקעניש; נאר טייסטעג־טיל איז מען דערצו געוואוינט נעוואָרען: דאס פאר׳חלש׳טע ווייבעל טראגט מען ארויס אין דרויסען אויף דער לופט, מע גיסט זי אפ מיט וואסער, מע ניט איהר שמעקען חלש־טראפענס און מע מינטערט זי אפ. אויך איצט האט מען דאס ווייבעל מיט׳ן שווארצען טיכעל ארויסגעטראגען אין דרויסען אויף דער לופט, אפגענאסען מיט וואסער און נעגעבען שמעקען חלש־טראפענס. צווישען די אלע, וואס האבען זי געמינטערט, איז נעווען אויך אוזער דראגא־מארישקא, וואס האט אויף איהר שטארק רחמנות געהאט. און אז דאס אויפגעמינטערטע ווייבעל האט אויפגעפענט די אויגען און די העל־בלאסע לבנה האט באלייכט איהר העל־בלאס פנים, האט זי דראגא דערקענט, ווער זי איז, און האט ארויסגעלאזט א נעשריי און איז אליין שיער ניט נעפאלען חלשות. דאס איז נעווען רעטשי־פיטשי־פוטשי.

. . . . . .

אנגעבויגען איבער איהר אויף די קניע איז געשטאנען אברא־שא מיט קאלט וואסער, מיט עסיג און מיט חלש־טראפענס — די נעוויסע אידישע יום־כפור׳דיגע מעדיקאמענטען, און ביי דער זייט איז געשטאנען דושאו מיט דער נעגאלטער מארד, מיט׳ן רויטען שניפס און מיט דער נאז; אקעגען דער שיין פון דער העל־בלאסער לבנה האט ער אויסגעזוהען, ווי איין אויסגענאסענע ווייסע פיגור, א סטאטוע. ער איז נעווען דערשטוינט ניט נאר פון דעם, וואס ער האט דא נעטראפען אין שוהל צו כל־נדרי ביידע ארטיסטקעס, דראגא־מארישקא און רעטשי־פיטשי־פוטשי; ער האט גאנץ גוט געוואוסט, אז זיי זענען, גלייך אזוי ווי ער, אידישע קינדער, חאטש איינער פון׳ם אנדערען האט דאס פארבאהרנען. איהם האט זיך אויסגעראכט, און ער וואלט נענאנגען שווערען איז טלית און

קיטעל, אז צוויישען עולם, וואס זענען ארויסגעשפרונגען פון שוהל אנקוקען דאס פאר׳חלש׳טע וויבעל, האט ער געזעהען דורכלויפען פארביי אויך דעם בעל־הבית פונ׳ם „פארנאס", מיט א קליין סידור׳ל אין די הענט, אנגערוקט דעם צילינדער איבער די אויגען.

און דאס וויינענדיגע קול פון די וויינענדיגע „יעלות" האט זיך געלאזט הערען פון שוהל אין דרויסען ארויס, דורך די אפענע טירען, און די העל־בלאסע לבנה האט העל געשיינט און באלייכט די העל־בלאסע פנימ׳ער פון אונזערע פארשוינען פונ׳ם „פארנאס", וואס האבען זיך איבערגעקוקט צוויישען זיך און האבען זיך איינס דאס אנדערע רעכט פארשטאנען, אהן וועדטער.

שמחת־תורה

א גילה.

נעשריבען אין יאהר 1903.

שמחת־תורה

וואס בייַ א ניכטערען אויף דער לונג,
דאס בייַ א שכור'ען אויף דער צונג.
(א אידיש שפריכוואָרט).

א.

— א שטילער מענטש, א נאַנץ עהרליכער, טשעפּעט ניט קיין פּליעג אויף דער וואַנט. — אָט דאס האָט מען אויף איהם געזאָגט אין כתרילעווקע, און דאס איז ער געווען.

— איהר קוקט ניט אויף איהם, וואס ער איז א נעבאַכעל, גאָט די נשמה שולדיג — שטילע וואַסער גראָבט טיף! — אָט דאס פּלענט זאָגען אויף איהם דער בעל־הבית זיינער, רב לייבקע, א איד פון א שארפער קראָם, פון גרויסען קרעדיט און פון שענע מחותנים.

— אז אָך און וועה איז מיר מיט מיין שלים־מזל, משטיינס געזאָגט, וואו איך האָב ערגיין א שונא, רבונו־של־עולם! — אזוי פּלענט זאָגען זיין וויב קיילע־בייַלע, וואס האָט אמאל, מיידעל־ווייז, געשפּיעלט א ליעבע מיט מאָטעל שפּרייז, דעם מיידעלשען שרייבער, פּארזעסען א מויד און קוים חתונה געהאט פּאר זרח־ברוך דעם נאמן, געווען בייַ איהם דאס אנדערע וויב, און בכדי זי זאל איהם הערגעהן די יאָהרען מיט זיינע קינדער פונ'ם ערשטען וויב, האָט זי איהם אלע יאָהר געהאט א קינד.

— איך קאן באשטעהן, זיי זאלען זיך ניאנטשעען מיט מ י י נ ע קינדער! — האט געזאגט קיילע־בייליע, און זרח־ברוך האט זי געהערט מיט'ן קאטער, ווארום ער איז כמעט קיינמאל ניט געווען אין דער היים.

זרח־ברוך דער נאמן (אזוי האט מען איהם גערופען, און קיין אנדער נאמען האט ער אין כתריליעווקע ניט געהאט) איז שטענדיג אין געשעפט, פון גאנץ פריה אן ביז שפעט אין דער נאכט. אפילו עסען טראגט מען איהם אין קלייט ארײן, און מפות עסט ער, ווארום, ווי אויף־צו־להכעים, לאזען זיך די קונים פונקט דעמאלט, וען זרח־ברוך האט צוגעטראגען דעם ערשטען לעפעל צום מויל.

זרח־ברוך האט שוין געוואוסט, אז קוים האט ער זיך געווא־שען און נאך ניט אפגעוואגט דעם „שאו־ידיכם" — אהא! עס האט זיך שוין א לאז געטהאן שפע, צוויי גויים מיט, להבדיל, א אידינע. די גויים געהען־ארײן אין קלייט ארײן, פארריסען די קעפ ארויף און קוקען, און די אידינע דערזעהט, אז זרח־ברוך וואשט זיך עסען, רוקט זי זיך ארויס, ווי א צנועה, מיט א זייטעל:

— עסט, עסט, רב זרח־ברוך, איך וועל צו־ווארטען.

נאר זרח־ברוך וועט ניט ארויסלאזען קיין קונה.

— וואס דארפט איהר? — מאכט ער צו דער אידינע און ווארגט זיך מיט דער המוציא, און בתוך כך געהט ער צו צו די גויים:

— א שא, דיאדקי, סקאזשעטע דאבראהא *?

און עס לאזט זיך אוים, אז די אידינע דארף דאס, וואס ס'איז ניטא, און די צוויי גויים זענען זיך מודה, אז זיי זענען אריינגע־קומען גלאט אזוי אנקוקען, מעהר נישט, און בכדי מע זאל זיי נישט חושד זיין, אז זיי מיינען עפים קויפען, שטעהען זיי א ביסעל, די קעפ פארריסען ארויף, און געהען פאוואלינקע אוועק.

---

* וואס וועט איהר, פעטערס, זאגען גוטס?

נאר זרח־ברוך האט פיינט, אז קונים געהען־אוועק גארניט געקויפט, לויפט ער זיי נאך און שלעפט זיי פאר די פאלדען:

— עי, טשולאוויטשע, פערעוואַרנים, יא שאם מאיע טובי קאזאטע*!

נאר די קונים לאזען זיך ניט איבערדעדען און געהען־אוועק, דער שווארץ־יאהר ווייסט וואוהין, און די אידינע האט זיך דערווייל ארויסגענליטשט און אריינגעחאפט זיך אין איין אנדער קלייט.

פאר הארצוועהטיג פארלירט זרח־ברוך דעם אפעטיט צום עסען, און עס קומט צו געהן דער בעל־הבית רב לייבקע און פאר־רעכט איהם דאם מזל.

— ווער איז דא געווען? — פרעגט ער.

— ווער ס'איז געווען? — פרעגט זרח־ברוך און שלינגט גאנצע שטיקער, כמעט נישט נעקייעט. — קונים זענען געווען.

— קונים? וואס האבען זיי נעקויפט?

— נעקויפט האבען זיי? צרות האבען זיי נעקויפט.

— וואס זשע זאגסט דו „קונים"?

— וואס זשע דען זאל איך זאגען?

— קונים הייסט, אז מע גיט עפים צו לייזען.

— צו לייזען? איך וויל דען ניט לייזען?

— א דאנק דיר, וואס דו ווילסט לייזען!

און ביידע, אי דער בעל־הבית, אי דער „מענטש", בלאזען זיך אן איינס אויפ'ן אנדערען, נאר מע זאגט ניט איינס דעם אנדערען קיין קרום ווארט: דער בעל־הבית פיהלט, אז ער האט איהם, אייגענטליך, גארנישט וואס צו זאגען, און דער „מענטש" האט דרך־ארץ פאר'ן בעל־הבית און 'שווייגט־אפ אויף אלסדינג, וואס מע זאל איהם ניט זאגען.

---

* עי, מענטשעל, קעהר זיך איבער, איך האב דיר עפים צו זאגען!

נאר אט קומט די בעל־הבית'טע, קלינגט מיט די שליסעלער און מישט־אויף נאר א מאל די איינענע סדרה:

— ווער איז דא געווען?

— איך וויים, ווער איז דא געווען? — זאגט דער מאן. — פרעג ביי איהם.

— ווער איז דא געווען? — פרעגט זי ביי'ם נאמן און קלינגט מיט די שליסעלער.

דער נאמן שלינגט־איין דעם לעצטען ביסען, שטעהט־אויף, טרייסעלט אפ די ברעקלעך פון דער בארד און קוקט אויף דער בעל־הבית'טע.

— וואס קוקסט דו אויף מיר אזוי? איך פרעג, ווער איז דא געווען?

— ווער איז דא געווען? — זאגט זרח־ברוך מיט'ן פריהע־רינגען נוסח. — קונים זענען געווען.

— קונים? וואס האבען זיי נעקויפט?

— נעקויפט האבען זיי? קרחת האבען זיי נעקויפט!

— וואס זשע זאגסט דו „קונים"?

— ווי אזוי דען זאל איך זאגען?

— קונים הייסט, אז מע גיט עפים צו לייזען געלט.

— לייזען געלט? איך וואלט אויך א בעלן געווען לייזען געלט גלייך מיט אייך.

— איך מיין טאקי באמת?!...

די דאזיגע ווערטער: „איך מיין טאקי באמת" ווערען נעזאגט מיט אזא ניגון און מיט אזוי פיעל סם־המות, אז זרח־ברוך קרענקט־אוים דאס גאנצע עסען און איז געהרען, אז עם קומט־ארויף א שווארץ־יאהר און הייסט זיך ווייזען סחורה, חאטש אלע ווייסען, אי דער בעל־הבית, אי די בעל־הבית'טע, אי דער נאמן, אי דער קונה, אז דער קונה איז ניט קיין קונה: ער וועט נ א ר נ י ש ט קויפען.

— איז דאס, הייסט עס, דער לעצטער פּוּנקט ביי אייך? גוט, איך קום, אם ירצה השם, מאָרגען וויעדער...

— אויף מאָרגען מיט איין איי! — זאָגט זרח־ברוך הינטער דעם קונה׳ס פּלייצעס, און דער בעל־הבית גיט איהם א מיאוס׳ען פּסק, ער זאָל האַלטען מויל און ניט רעדען דעם קונה הינטער די פּלייצעס אזעלכע ווערטער; און די בעל־הבית׳טע גיסט־אונטער בוימעהל אויפֿן פּייער, קלינגט־צו מיט די שליסעלעך.

— וואָס אהרט איהם, למשל, אז יענער וועט שוין מעהר אהער גיט אריינשמעקען? עס טהוט איהם דען וואָה דער קאָפּ, טאָמער דאַרף מען מאָרגען צאָהלען א וועכסעל?

זרח־ברוך שווייגט. ער טהוט נאָר א קוק אויף איהר מיט איין אויג. דער קוק באַדייט:

„א וועכסעל? וועמען דען טהוט וועה דער קאָפּ אויפֿן וועכסעל?"

אלע דריי ווייסען גאַנץ גוט, וועמען דער קאָפּ טהוט וועה, בשעת עס קומט א וועכסעל צאָהלען, און אלע דריי שווייגען. דאס שווייגען נעדוירערט עטליכע מינוט. און וואָר רייסט דאס איבער? טאָקי זרח־ברוך. ער טהוט זיך א וואַרף, ווי איין אפּגעבריהטער פּון קראָפּיווע.

— יא, כ׳האָב נאָר פּאַרגעסען. איך דאַרף א שפּרונג טהון צום גלח, טאָמער וועט ער מיר נעבען נעלט. ער האָט מיר צוגע־זאָגט אויף היינט נעבען נעלט. און אז ער וועט ניט נעבען נעלט, וויים איך ניט, ווי אזוי וועלען מיר אייננאָהלען דאס וועכסעל.

און זרח־ברוך האָפּט דאס יאָמשאָווע שטעקעל און לאָזט זיך נעהן צום גלח און באַגעגענט זיך מיט דער בעל־הבית׳טע ביי דער טיר און הערט, ווי זי וואַרטשעט און קלינגט מיט די שליסעלעך:

— קוים דערמאָנט... שטאַרק אין זינען... קאָסט אזוי פיעל בלוט...

און אין האַרצען ווייסען אלע, וואָר עס טראָגט אויף זיך די נאַנצע קראָם, וועמען עס דאַרט דער מח פּאַר׳ן פּריון, וואָר האָט

אין זינען נעלט, ווער טראגט אויפ'ן קאפ א ווענסעל, — אין אלע דריי זענען זיכער, אז עס דארף אזוי צו זיין און אנדערש קאן עס גאר ניט זיין.

ב.

אויף וויפיעל זרח־ברוך דער נאמן קומט־אפ ביי זיינע בעלי־בתים אין נעשעפט, האט ער נאכדעם, אז ער קומט ביינאכט צו זיך אהיים, זיין עהרליך אויסקומעניש דריי מאל אזוי פיעל. אין שטוב איז וויסט און רויביג, די קליינע קינדער שרייען, דער סאמאוואר וויל ניט זידען, און קיילע־ביילע זידט דוקא יא, קאכט ווי א קעסעל, שמיצט זיך און ווארפט זיך און שלעפט די קינדער זיינע אויף וואס די וועלט שטעהט.

— עסערם! א פולע שטוב מיט עסערם! ביי לייטען קינדער — דאס קרענקט, דאס פאקט, דאס ברעכט זיך אויס א פוס... עס נעמט זיי נישט קיין קויל!

נאר קיילע־ביילע זינדיגט. זי וויסט נאנץ גוט, אז זי זינדיגט, וואורום וואו ערגיץ א חולאת, א פריטשעפע, א שלאק־פורענות — איז דאס ביי זיי. און ווערט פארשלאפט א קינד, עס מעג זיין זיינס, עס מעג זיין איהרס — לענט זי איין די וועלט, לויפט אליין צום דאקטאר, שלאפט ניט דורך די נעכט, עסט דעם מאן און טאטשעט איהם זיין לייב.

— וואס ביזט דו פאר א טאטע? א שענער פאטער א נעטרייער! דאס קינד נעבאך גליהט, ווי א הייסע סקאוורעדע, — עס זאל איהם אנהויבען צו אהרען! א קאלטער מלאך!

און זרח־ברוך שווייגט, קעהרט נישט איבער די צונג אפילו, גלייך ווי ניט איהם מיינט מען זרח־ברוך איז געהרען, אז ער קאן עפעס איבערהאפען, פאלט ער אין בעט אריין, ווי א סנאפ, און ווערט אנשלאפען, וואורום נאנץ פריה, אז נאט אליין שלאפט

נאר, איז ער שוין אין קלויז, „מאכט די ביכער", דאוועגט־אפ אויף איין פוס, חאפט א גלעזעל ציקאריע מיט איין אייערבייגעל און לויפט נאך א גמילות־חסד ביז איבער'ן ירידה. אין דער בעל־הבית בלאזט זיך, אין די בעל־הבית'טע וואַרטשעט, און דאס ווייב אין דער היים שעלט, לייענט די תוכחה. און אזוי א נאנץ יאהר, א נאנץ קיילעביג יאהר.

איין טאג שבת — א גליק, וואס ס'איז פארהאן א שבת אויף דער וועלט! — קאן זיך זרח־ברוך אויסרוהען פאר דער נאנצער וואך. נאר ערשט דעמאלט פיהלט ער, ווי ער איז צע־בראכען, נישטא קיין נאנצער אבר, ווי, להבדיל, א פערד הויבט ערשט דעמאלט אן צו סאפען און מאכען מיט די זייטען, אז מע שפאנט דאס אוים... קומט דער הויליגער טאג שבת, וואַרפט־אראפ פון זיך זרח־ברוך דער נאמן אלע דאגות פונ'ם קאפ, טהוט זיך אוים פון דעם יאר, פארגעסט, אז ס'איז פארהאן א געשעפט מיט א בעל־הבית, מיט א בעל־הבית'טע, מיט א בוך, מיט חובות, מיט וועכסלער, מיט גלחים, מיט גמילות־חסדים, מיט קונים, מיט פדיון — נישטא, נישטא אויף איהם קיין אויבערהאר, נישטא פאר איהם קיין עלטערער, ווייל נישט וויסען פון קיין ווייב; ביי איהם איז איצט נאר גאט און שבת. און ער רוהט, ער שלאפט, ער שלאפט זיך אוים, טהוט־אן די שבת'דיגע קאפאטע מיט דעם שבת'דיגען אויבער־מאנטעל, מיט'ן שבת'דיגען קאשקעט, מיט די שבת'דיגע סקריפענדיגע שטיוועל, און גייט אין שוהל אריין. איין מאל אין וואך שלאפט ער זיך אוים, ווי עס נעהערט צו זיין, איין מאל אין וואך עסט ער אפ, ווי עס נעהערט צו זיין, און ער רוהט, און די נשמה זיינע רוהט, און אלע אברים זיינע רוהען, אין ער דאנקט און לויבט דעם וואס לעבט אייביג פאר דער מתנה, וואס ער האט געשענקט זיין ליעב פאלק ישראל, פאר דעם אייניציגען, הייליגען, זיסען, ליעבען שבת.

נאר מעהר הייליג, זים און ליעב זענען איהם די ימים טובים. „וועד נאר האט אזא פסד זי אידען האבען?" — אזוי קלערט

זיך זרח־ברוך דער נאמן און איז זיך אליין מקנא, וואס ער איז א איד געבאַרען. — „ווער נאָר פארמאַנט אזא פרייליכען יום־טוב, ווי סוכות, הושענא־רבה, שמיני־עצרת, ובפרט שמחת־תורה? א ווערטעלע אויסצורעדען — שמחת־תורה! שמחת־תורה איז א איד פרייליך! שמחת־תורה טרינקען אידען משקה! שמחת־תורה זענען אידען שכור!"

אזוי קלערט זיך זרח־ברוך דער נאמן און קוקט־ארויס אויפ'ן פרייליכען יום־טוב, ווי אויף משיח'ן.

משיח קומט ניט, און דער פרייליכער יום־טוב קומט. קומט דער פרייליכער יום־טוב שמחת־תורה, ווערט אויף איהם א נייע הויט. נאָר ניט דער זרח־ברוך, וואס תמיד. תמיד א שטילער, א פארזאָרגטער, א פארוואַנדלטער, חאפט ער זיך אויף מיט א מאל ווי פונ'ם שלאף, ווערט לעבעדיג, פרייליך, פארהאפט צו זיך אויף קידוש, געהט צו יענעם אויף קידוש, שלעפט אליין ארויס דעם קוגעל פונ'ם אויוועז, בראַנפען ניסט זיך אזוי ווי וואסער. מע נעמט זיך ביי די הענט און מע געהט א ריקוד'על אין מיטען גאס. אידען! ס'איז היינט שמחת־תורה אויף דער גאנצער וועלט!

הייַ־דא!
דרי־דא־דא!
ראַמטערריראַדא!

גויים געהען פארבייַ, שטעלען זיך אפ, קוקען, ווי אידען העפען. מאכען זיך נאריש.

— אצע הארנא, קאלי ווושע זשיד דא נאפיווסיא * !...

און זרח־ברוך דער נאמן „ניסט ווי אויפ'ן שטיין", טרינקט שוין פאר'ן גאנצען יאהר, טרינקט אזוי לאנג, ביז ער ווערט

---

* אט דאס איז שען, או א איד קאן שוין זיין שכור!...

מבוסם, פארגעסט, ווי אזוי מע רופט איהם, ווערט א גזלן און רייסט זיך צום בעל־הבית און צו דער בעל־הבית'טע, זיי אויס־לומר'ען, ווי עס נעהערט צו זיין, חאטש איין מאל זיי זאגען דעם נאנצען אמת, וואס אויף דער לונג — דאס אויף דער צונג, זיך קיהלען דאס הארץ!

— ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען! — שרייט זרח־ברוך דער נאמן אויפ'ן בעל־הבית און אויף דער בעל־הבית'טע און רייסט זיך צו זיי מיט הענט און פים, נאר מע לאזט איהם ניט. קיילע־בייל'ע מיט די עלטערע קינדער האלטען איהם פאר די הענט, און זרח־ברוך רייסט זיך, שלאגט און הרג'עט און שרייט, ווי אין א מאנהויז:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

און קיילע־בייל'ע האט מורא, טאמער טאקי, חס ושלום, לויפט ער אוועק אהין און פאלט־אן אויפ'ן בעל־הבית מיט דער בעל־הבית'טע, און בלייבט נאכדעם אהן א שטעלע. בארעט זי זיך מיט איהם מיט אלע כחות, בינדט איהם די הענט אהינטער מיט א האנטוך, לענט איהם ארויס, דעם שלים־מזל, אין בעט ארייז, פארשלוסט די טיר. און זרח־ברוך, דער שטילער זרח־ברוך, וואס טשעפעט ניט קיין פליעג אויף דער וואנט, בושעוועט, ברעכט טעלער, שלאגט און הרג'עט און הערט ניט אויף צו שרייען אויף קולי־קולות:

— לאזט מיך!... לאזט מיך!... ס'עט א רוח אין איהם אין טאטען!...

זרח־ברוך בושעוועט און שרייט אזוי לאנג, ביז ער הויבט נאר אן צו ווייניגן, ווייניגן ווי א קליין קינד. ער דערמאנט זיך אנ'ם טאטען, וואס איז ביי איהם נעשטארבען פאר א יאהר עט־ליכע און צוואנציג — סטייטש, אזא טאטען, ווי ער האט נע־

האט, אזא טאטע!... און ער ווײנט, דער יתום, ניסט מיט טרע־
רען; ער ווײנט אזוי לאנג, ביז... ער ווערט אנשלאפען.

* * *

אויף מארגען אין דער פריה, אז נאט אליין שלאפט נאך,
איז שוין זרח־ברוך דער נאמן אין קלייט, מאכט די ביכער, דא־
ווענט־אפ אויף איין פוס, חאפט א גלעזעל ציקאריע מיט איין
אייערבייגעל און לויפט נאך א גמילות־חסד, „ביז איבער'ן יריד".
און דער בעל־הבית בלאזט זיך, און די בעל־הבית'טע ווארטשעט,
קלינגט מיט די שליסעלעך, און דאס ווייב אין דער היים שלאט,
לייענט די תוכחה. און אזוי א גאנץ יאהר, א גאנץ קיילעביג יאהר,
ביז איבער־א־יאהר שמחת־תורה.

די ערשטע נאכט פסח

אויף דער מלחמה

נעשריבען אין יאהר 1904.

די ערשטע נאַכט פּסח
אויף דער מלחמה

דאַרט, אויפֿן גרויסען בריטעז ווייסען פּעלד פּונ׳ם גרויסען בריטען אָלטען לאַנד, וואָס מע רופט מ א נ ד ז ש ו ר י ע, ציהט זיך א לאַנגע שמאָלע סטיינגע פון צווויי דינע שוואַרצע שנירלעך — דאָס איז די גרויסע סיבירער אייזענבאַהן, וואָס לויפט באַרג־אַראָפּ איבער דעם בריטען ווילדען אזיען, העט־ווייט, צום ים, אוש קיין קוואַנדון, ביז דער שטאָדט פּאָרט־אַרטור.

די באַהן ציהט זיך, און אויף איהר לויפען טאָג ווי נאַכט לאָקאָמאָטיוון. איינס נאָר דאָס אַנדערע לויפען זיי און לאָזען זיך הערען מיט א פייפען און מיט א טראָסקען, שלעפּען גאַנצע שורות וואַגאַנעס מיט מענטשען, פערד, געווער און עסענווארג פאַר די מענטשען און פאַר די פערד.

ס׳איז נאַכט. די ערשטע נאַכט פון פּסח.

מיר קוקען־אַריין אין איינעם פון די וואַגאַנעס. ער איז פול אַנגעשטויסען מיט סאָלדאָטען. אויסגעמוטשעט פון דער לאַנגער נסיעה און אייגנעמיערט פונ׳ם טאָג, זענען די סאָלדאָטען שטיל. וועט סע זיצט אויף די קאַרטעטשקעס אויף דער בריק און פאַר־ציהט זיך מיט א שטיקעל פּאַפּיער, מיינט, אז ער רויכערט א „ציגארקע", און וועט עס ליגט אויסגעצויגען אויף דער באַנק מיט׳ן פּנים אַרויף און פייפט שטיל־ערהייט, און פונ׳ם פייפען לאָזט זיך הערען איין אומעט, א טרויער, א גרום צו דער ווייטער־ווייטער היים, צו דעם ווייטען־ווייטען דאַרף, וואו די ערד איז שוין געווים לאַנג אָפּגעריינגט פונ׳ם שניי, און סע שמעקט שוין דאַרט געווים

מיט גרינס, און א געזאנג הערט זיך דאָרטען פון דער ווייטען; דאס זינגען מסתמא די שיקסעס וויערע שענע לידעלע זיסע לידער, רייסען זיך די גארגלען. און עס דאכט זיך איהם, אז ער הערט נאָך גוט זייער געזאנג, און ער פייפט זיי נאָך.

באזונדער, אן א זייט, אויף דער באנק, נאהענט צו דער לאנטערן, זיצען צוויי סאלדאטען. איינער איין עלטערער, מיט איין אונטערנעלטער שוואַרצער באָרד, דער אנדערער א יונגער־ער, מיט א קליין גיל בערדעל. און חאטש זיי טראָגען ביידע הויכע גרויסע סיבירסקע שמויסענע היטלען, דאך דערקענט מען איך זייערע בליכע פנימ'ער, אין זייערע וויסע הענט און שוואַרצע אויגען, אז זיי זענען פון א ו נ ז ע ר ע, פון אחינו בני־ישראל.

זיי זיצען ביידע איבער איין סידור'ל, קוקען שטאַרק אריין, און שאקלען זיך, און זאגען עפעס שטילערהייט, נאָר מיט א ניגון. זיי זאגען און זאגען, און שטעלען זיך אפ אלע מאל און רעדען צווישען זיך שטילערהייט, און הויבען ווידער אן צו זאגען מיט א ניגון.

דאס זאגען זיי די הגדה. דאס ריכטען זיי אפ דעם סדר דא אין וואגאן, זינגען מיט א ניגון, מיט יענעם באקאנטען ניגון, וואס דאָרט, אין דער היים, נאָר שטיל, קוים־קוים וואס מע הערט: „מצה זו שאנו אוכלין על שום מה־ה־ה?...“

— ס'זאל חאטש זיין דא ביי אונז א שטיקעל מצה! — רופט זיך אן איינער, דער יונגערער, מיט א זיפץ, און דער עלטערער ענטפערט איהם האלב אויף רוסיש:

— דוראק*! אין א מלחמה איז מען סוואבאדנע**, פטור, פטור פון אלץ.

— וואס זשע זאגען מיר די הגדה?

— דליא וואספאמינאניא***, אז ס'איז פסח דאָרטען... ביי אונז... אין דער היים...

---

* נאר! — ** פריי. — *** פאר א זכר.

דער יונגערער פאַרטראַכט זיך. די ליעבע זיסע וועלט: „פּסח"... „דאַרטען"... „ביי אונז"... „אין דער היים"... ניסען זיך אַריין צו איהם, ווי א שטראַם, גלייך אין הארצען אַריין, אוו פון דאַרטען צענסיסען זיי זיך איבער'ן נאַנצען לייב, איבער אַלע אברים, אוו פילען איהם אַן מיט א נייעם אומעט אוו מיט א שרעקליך בענקען אהיים, נאָר מעהר ווי פריהער. אוו זיין נשמה רייסט זיך אַרויס אויף א מינוט ביי איהם פונ'ם גוף אוו פליהט זיך דורך אהין, אהין, אין א קליין שטעדטעלע פון בעסאַראַביע. דאַס שטעדטעל איז גרויס, ווי א גענניץ, אוו מע רופט דאַס האַלא־נעשטי, אוו א בלאַטע איז דאַרט אַצינד ביז'ן נאַרטעל, אוו אַרעמע־לייט זענען דאַרטען פאַרהאַן, אוי אַרעמעלייט! אוו איין ענג־שאפט איז דאַרט, מיט איין עפוש, מיט א דערשטיקענדש — זאל גאַט שומר ומציל זיין! נאָר ווי ליעב אוו ווי טייער איז דאַס ביי איהם! אוו דוקא אט דאַס דאַזיגע קליינע, אַרעמע, בלאַטיגע, ענגע, פאַר'עפוש'טע האַלאַנעשטי! אויב ס'איז דא ערגיץ א גן־ערן, טראַכט ער זיך, א גן־ערן התחתון אויף דער וועלט, איז דאַס געווים האַלאַנעשטי!

אוו וואַס איז דאַס חידוש? ער איז דאַרטען געבוירען, אויפ־נעצויגען אוו אויסגעוואַכסען. דאַרטען האַט ער איבערגעלאַזט טאַטע־מאַמע, שוועסטער אוו ברידער, פריינט אוו גוטע פריינט. וואַס טהוען זיי אַצינד? זיי ריכטען אודאי אַפ דעם סדר אוו טראַכטען איצטער אודאי וועגען איהם. געווים וועגען איהם. זיי קלערען זיך: „אוי־וועה! גאַט וויסט, וואו איז אַצינד אונזער אַרעמער לייבקע נעבאַר!"...

— פאַשאַלע דאַלשע*! פאַר וואַס זאַנסט דו נישט, מאַלא־קאַסאַם**?... — מונטערט איהם דער עלטערער מיט א שטורך אין זייט אַריין אוו זינגט שטילערהייט מיט'ן זעלבען ניגון: „מרור זה שאנו אוכלין על שום מ־ה־ה־ח?"...

---

* נעה וויטער. — ** שנעפּ.

— חאטש מרור א ביסעל זאל דא זיין! — רופט זיך אן לייבקע מיט א ביטער שמייכעל און ווארפט א קוק אויף זיין על־טערען חבר, וואס מע רופט איהם ירחמיאל. און ירחמיאל ענט־פערט איהם העכער האלב אויף רוסיש, ווי זיין שטייגער איז:

— טשעפוחא! זאטשעם טיעפיע מרור*? — און ער האקט די הנדה ווייטער: „על שום שמררו המצרים את חיי אבותינו במצר־י־ם!“...

און ירחמיאל'ס קאפ איז איצטער נישט אין מצרים, נאר אין דער היים, ערגיץ אין מאלאראסיע, אין מאלאפערעשטשעפענע, ביי זיין ווייב און קינדער. און עס שטעלט זיך איהם פאר דאס נע־זענענען זיך מיט זיי פאר זיין אוועקפאהרען, ווי אזוי ער האט אלעמען געוואלט באהוהיגען, איינרעדען, אז זיי זענען „טרוסען“, אז א מלחמה איז גארנישט אזוי מסופן, ווארום פונקט אזוי ווי איך קאן נע'הרג'עט ווערען פון יענעם, אזוי קאן יענער נע'הרג'עט ווערען פון מיר. דאס איז נומער איינס. והשנית, בין איך דאך עפים, זאגט ער, א סאלדאט, ווען האט נעדיינט דעם קיסר פינף יאהר וויראיו אי פראוודאיו **, איז וויבאלד, זאגט ער, דער שונא איז אנגעפאלען אויף אונזער לאנד, טאר איך נישט קוקען אויף קיין זאך און באדארף, זאגט ער, געהן שלאגען זיך „דא פאסליער־ניי קאפלי קראווי“ ***!

אזוי לאזט־איים אויף רוסיש ירחמיאל, ווען האט אין די פינף יאהר פון דער דיענסט זיך אויסגעלערענט רעדען העכער האלב אויף רוסיש. נאר אז ס'איז געקומען צו „דער לעצטער קאמעדיע“, אז ער האט זיך גענומען קושען מיט די קינדערלער, און די קינדערלער האבען זיך צעוויינט אויף א קול, און דאס קליינישקע איציקעל האט איהם ארומגעחאפט, ווי א שלענגעל,

---

* נארישקייטען! אויף וואס טויג דיר מרור? — ** מיט'ן גלויבען און מיט'ן אמת. — *** ביז'ן לעצטען טראפען בלוט.

און האָט זיך צעשריגען: „טאַטע! ניטע געה מלחמה!", און דאָס ווייב איז געפאַלען חלשות, — האָט ירחמיאל שוין מעהר נישט געקאָנט איינהאַלטען זיך און האָט זיך קוים אַ לעבעדיגער ארויסגערישען פון זייערע הענט און איז אַנטלאָפען. און קוים איז ער אַריין אין וואַגאָן אַריין מיט די איבעריגע סאַלדאָטען, אַזוי האָט ער אַראָפגעווארפען פונ'ם קאָפּ די היים מיט'ן ווייב מיט די קינדער, ווארום ער געהט אין דער מלחמה אַריין פאַר'ן קיסר און פאַר'ן לאַנד — „זא צאַריא אי אַטיעטשעסטוואָ!"

אַזוי לאַזט־אויס ירחמיאל מיט גדלות, און די שווארצע גלאַנצענדיגע אויגען זיינע צינדען זיך אָן בשעת מעשה מיט אַ מאַדנע פייערעל, וואָס זיין חבר לייבקע האָט ליעב צו זעהען. עס געפעלט איהם, נאָר ער פארשטעהט דאָס נישט. ירחמיאל איז אַ ענטיטער, אַיין אויסגערעכענטער סאַלדאָט, און ער, לייבקע פון האַלאַנעשטי, איז אַ נאַר־וואָס אַפּגענעבענער, אַ „נאַוואַבראַנעץ", וואָס מע האָט איהם געבראַכט אהער שוין לאַנג מיט אַ גאַנצער פּאַרטיע „נאַוואַבראַנצים". איז ער אויפ'ן וועג פארשלאָפט געווארען, אַפּגעלעגען כּמעט אַ חודש אין שפּיטאָל; און אָן ער איז געזונט געווארען, האָט מען איהם אריינגעזעצט אהער, אין דעם וואַגאָן, און דאָ האָבען זיך די צוויי אידען גיך באַקענט, געווארען חבר, אויסדערצעהלט זיך איינער דעם אַנדערען זייערע ביטערע הערצער, געווארען נפש אחת. לייבקע באריהמט זיך פאַר ירחמיאל'ען, אַז מע האָט איהם מיטגענעבען פון דער היים אַ סידור'ל מיט אַ פאַר תפילין, קלייניע תפילים'לער. און ירחמיאל באַטראַכט דאָס סידור'ל מיט די קלייניע תפילים'לער און זאָגט, אַז דאָס סידור'ל וועט צונוץ קומען באַלד אויף פּסח, ס'איז פארהאַן אין דעם די הגדה; און אויף די תפילים'לער, זאָגט ירחמיאל, איז ער איהם מקנא, ווארום טאַמער שיסט מען איהם, וועט ער חאָטש קומען צו קבר־ישראל... און איהם, ירחמיאל'ען, האָט מען מיטגענעבען אַלסדינג — מלבושים, גרעטע, ווארעמע וואַלינקעס, נאָר ד א ס נישט. ער איז איהם מקנא אויף די תפילים'לער!

לייבקע'ס בלייכער פנים ווערט נאך בלייכער און זיינע גרויסע אויגען ווערען נאך גרעסער, און ער פרענט ביי זיין עלטערען ניטעז חבר ירחמיאל:

— וואָ־וואָם הייסט, ער וועט קו־קומען צו ק־קבר־ישראל?

און זיין עלטערער ענניטער חבר ירחמיאל גיט איהם צו פאר־שטעהן, אז בשעת מלחמה באהאלט מען הונדערטער נע'הרג'עטע אין איין גרוב, און אלע מיט'ן אנטהון, איז וויבאלד א איד האט מיט זיך א פאר תפילין, הייסט דאם שוין גלייך ווי געקומען צו קבר־ישראל.

לייבקע קוקט אויף זיין עלטערען נעניטען חבר, אויף ירחמיאל'ען, און וואונדערט זיך אויף זיין קאלטבלוטיגקייט, ווי ער רעדט פונ'ם טוידט! לייבקע, א פראכטער אדעמער בחור, א בעל־מלאכה, פארשטעהט נישט זיין חבר ירחמיאל'ען, וואם ער נעהט מיט אזא שמחה אויף דער מלחמה. ירחמיאל פרובט זיך איהם נעבען צו פארשטעהן מיט'ן שכל, נאר לייבקע'ס קאפ קאן דאם נישט משיג זיין. זיין מוח קאן נישט איבערקאכען איין זאך:

— מילא — זאגט צו איהם לייבקע — דאם, וואם דו זאגסט מיר, ס'איז א חוב אויף יעדען מענטשען — דאם פארשטעה איך נאר; אבער פרעהען זיך וואם דארף מען? וואם איז, אשטיינער, די גדולה?

— בהמה! — זאגט איהם ירחמיאל און פרובט זיך איהם נעבען צו פארשטעהן, אז ער איז צופריעדען שוין דערמיט אליין, וואם ער, א איד ירחמיאל, איז גלייך מיט אלעמען, וואם ער, א איד ירחמיאל, איז דעם קיסר'ס א מענטש, וואם ער, א איד ירחמיאל, קאן ארויסבאווייזען פאר דער נאנצער וועלט זיין נע־טריישאפט. לאזען זיי זעהען, די שונאים, אז א איד קאן אויך דיענען פיין און עהרליך, אז א איד קאן אויך טראגען זיין קאפ לכבוד דעם לאנד, וואו זיינע עלטער־עלטערענ'ם בייגער ליגען איז

די קברים און וואו זיינע אייגענע ביינער וועלען אויך אמאל ליגען אין קבר...

לייבקע קוקט אויף זיין חבר מיט גרויסע אויגען און טראכט זיך: „וואס פאר מאדנע מענטשען די מאלאראסער אידען זענען!"... אין אויך די איבעריגע סאלדאטלעך אין וואגאן קוקען אויף די אידען און חידוש'ען זיך, אויף וואס פאר א מאדנע לשון די אידען רעדען!...

ביי די אלע איבעריגע סאלדאטלעך אין וואגאן הייסען זיי „נאשי זשידקי" *, נאר לעבען לעבט מען מיט זיי דוקא גוט; מע שלאפט אינאיינעם, מע עסט אינאיינעם און מע רויכערט אלע אינאיינעם „צינגארקעס", ווי אמת'ע חברים.

אפשר האט זיך דערפון געזומען די חבר'שאפט, וואס אינ'ם גאנצען וואגאן איז פאראהאן כדי-הפל איינער א „גראמאטנער", וואס פארשטעהט אין די קליינע אותיות.

און דער איינער איז ירחמיאל.

ירחמיאל האט מיט זיך א בלאט „נאוואסטי", וואס דארט איז באשריבען די איצטיגע מלחמה, און דארט איז אויסגעמאהלט נאנץ מאנדשוריע, מיט פארט-ארטור, מיט „אונזער" פלאט, מיט'ן לאנד קארעא און מיט'ן לאנד פונ'ם שונא — אויך מיר א לאנד, משטיינס געזאגט! אינ'ם דאזיגען לאנד אריין רייסען זיך דאס די אלע סאלדאטלעך, וואלטען שוין געהרען קומען אהין וואס גיכער זיך אפרעכענען מיט'ן שונא, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם. ירחמיאל לייענט פאר'ן גאנצען עולם דאס בלאט און באווייזט זיי מיט'ן גראבען פינגער אויף דער קארטע און אויפ'ן לאנד פונ'ם שונא, אויף יאפאניע. — „אויך מיר א לאנד! יאפאשקא! — זאגען די סאלדאטלעך. — מיט איין שפיי קאן מען אזא לאנד איינעמען, צעקוועטשען, ווי א פליעג, ווי א וואנץ!"

---

* אונזערע אידלעך.

פון׳ם לייענען איז דאס בלאט שוין צעהאקט און צעריבען. עס וואלט צונוץ געקומען אויף „ציגארקעס", נאר ס׳איז איין עבירה: ירחמיאל׳ס לייענט פון דארטען אזעלכע אינטערעסאנטע זאכען, אזעלכע שענע מעשיות פון רוסישע סאלדאטלער פון אמאל, אמאל, פון דער סעוואסטאפאלער מלחמה נאך, ווי אזוי „אונזערע" האבען זיך אמאל געשלאגען, נעקראכען גלייך אין פייער אריין. זיי וועלען זיך איצט מיט יאפאניע אויך אזוי שלאגען, אויך קריכען גלייך אין פייער אריין, און ער, ירחמיאל, אויך בתוכם...

און נאך לייענט זיי פון׳ם בלאט ירחמיאל א מעשה פון א בארג אזעלכען, וואס מע רופט איהם „מאלאכאוו קורגאן". דאס איז א בארג פון צעהנדליגער טויזענטער גענאלענע רוסישע סאלדאטען.

— אלע אינאיינעם, איינס אויף דאס אנדערע! — ניט זיי צו פארשטעהן ירחמיאל׳ס שוין פון זיך אליין. — אלע אין איין טאפ: פעלדפעבעלעם מיט יעפרייטערעם מיט פראסטע סאלדאטען.

— און אידען? — טהוט א פרעג לייבקע מיט איין איבערגעשראקענעם קוק.

— און אידען אויך. אלע גלייך! — זאגט ירחמיאל׳ס גאנץ פעסט, ווי א מענטש, וואס וויסט אלסדינג.

— ווריאש*! — חאפט זיך ארויס איינער א סאלדאטל׳ס מיט א פרישטשעוואטען פנים.

— ניעט! יעפטא פראוודא**! — שטעלען זיך איין פאר ירחמיאל׳ען עטליכע סאלדאטען מיט א מאל און בעטען איהם, ער זאל זיי לייענען ווייטער.

— ראזסקאזיוואי, בראטיע***!

---

* לייגסט! — ** ניין! ס׳איז אמת! — *** דערצעהל, ברודערעל!

ירחמיאל האט זיך אפער צעהיצט; עס האט זיך אין איהם צערעדט דער איה, און ער האט יענעם פרישטשעוואטען סאלדאטעל נישט געוואלט ארויסלאזען פון די הענט

— באלוואן! — זאגט צו איהם ירחמיאל מיט פייער. — דו פארשטעהסט נישט פון דאנען אהין! נאכ'ן טוידט און אויף דער מלחמה זענען אלע גלייך! ביי'ם מלאך־המות איז נישטא קיין אידען, נישט־אידען. ביי נאט זענען אלע — מענטשען!...

— ווריאש! — זאגט צו איהם נאך א מאל דאם פרישטשעוואטע סאלדאטעל. — איך האב געהערט לייענען פון א ביכעל, אז אנטיכריסט וועט קומען, וועלען אלע גע'צלמ'טע אויפשטעהן תחית־המתים, און איהר וועט פארפוילט ווערען, ווי די הינט.

— חאם! נארישער קאפ! — שרייט ירחמיאל שוין מיט כעס. — וואס רעדסט דו? דו ווייסט וואס דו רעדסט?

דאס סאלדאטעל מיט'ן אומריינעם פנים ווייל אויפהויבען אויף איהם די האנט, שטעלט זיך איין דער איבעריגער עולם פאר'ן אידען, לאזט נישט, מע זאל באלעדיגען ירחמיאל'ען. און ירחמיאל ווייל זיך נישט באהוהיגען. ער שיט מיט רעד און שוויצט אוש:

— אוא חאם, און רעדט נאך! ער ווייסט נישט, דער דא־זיגער אפגערעסענער נאר, אז פאר נאט און פאר'ן קיסר זענען אלע מענטשען גלייך, אז מיר ביידע, אי ער, אי איך, געהען זיך שלאגען ביידע מיט איין שונא, און די קויל קלויבט נישט איבער: וועמען זי טרעפט, דער לעגט דעם קאפ. אז די קויל פונ'ם שונא וועט טרעפען מיך, וועל איך וויסען, אז איך בין געפאלען פאר דעם אייגענעם קיסר, וואס דו, און פאר דעם אייגענעם לאנד, וואס דו!

וכדומה אזעלכע וואראמע דבורים רעדט ירחמיאל פון מאל־פערעשטשעפענע, און שטענדיג מיט היץ, מיט פייער. און דער נאנצער עולם האט אפשיי פאר דעם דאזיגען אידען, באקומט ליעב ירחמיאל'ען פאר זיינע קלוגע רעד, און צוליעב איהם לעגט מען

כבוד אויך אויף זיין חבר, אויף לייבקען, וואס מע האט איהם נישט ליעב פאר זיין איבערגעשראקענעם קוק, ווי ביי א האז. צוליעב ירחמיאל'ען לאזט מען זיי זיצען ביידע ביי דער לאנטערן דא אויף דער באנק אינצווייען, זיך זאגען דאנקען וואס זיי דארפען.

— וואס שאקלען זיך די אידען? — פרענט איין סאלדאט ביי'ם אנדערען.

— לאזען זיי זיך שאקלען. — ענטפערט איהם דער אנדערער. — ס'איז ביי זיי היינט א יום־טוב.

— „שאבאש"?

— ניין, נישט שבת, נאר יום־טוב.

— וואס פאר א יום־טוב?

— שא, לאמיר א פרעג טהון רחמיאל'ען אליין. רחמיאל!

— טשעפעט איהם נישט. — רופען זיך אן די איבעריגע סאלדאטען. — די אידען דאוונען, לאזען זיי דאוונען!

און ירחמיאל מיט לייבקען שאקלען זיך וואס ווייטער אלץ שטארקער. זיי האלטען שוין ביי „הללי", און זיי זינגען מיט א ניגון: „הללויה! הללו עבדי ה' הללו את שם ה'". און אז עס קומט צום סוף קאפיטעל, ווערט איינער פון זיי א חזן, ירחמיאל געווייגט־ליך, און לאזט־אוים מיט א ניגון אזוי ציקעלט זיך: „מושיבי עקרת הבית אם הבנים שמחה הללו־יה!"

און ביידע, ירחמיאל מיט לייבקען, טראגען זיך אוועק מיט זייערע געדאנקען ווייט, ווייט פון דאנען. איינער קיין האלאנעשטי, צו טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, און אפשר נאר צו א כלה, א מיידל מיט שווארצע צעפ און מיט רויטע באקען און מיט ווייסע צייהן; און דער אנדערער קיין מאלא־פערעשטשע־פענע, צו וויב און קינדערלעך. „אין האלאנעשטי — טראכט זיך לייבקע — זיצט מען אויך אצינד ביי'ם סדר, נאר מע זיצט אלע ביי'ם טיש, אויפן טיש לינען מצות, עס שטעהען כוסות מיט ראזינקעס־וויין, אדער מיט פסח'יגען מער, און מרור שטעהט גרייט

מיט חרוסת, אוז פיש וועט מען באַלד דערלאַנגען פרישע, געפע־
פערטע פיש, מחיה נפשות!" — אוז לייבקע צעלאַזט די נאַזלעכער,
עס דאַכט זיך איהם, אַז ער הערט א ריח פון פרישע געפעפערטע
פיש...

אויך ירחמיאל'ס געדאַנקען זענען דאַרט אין דער היים, אין
מאַלאַ־פערעשטשעפענע, ביי זיין יונגער שענער פייגה'ן, וואַס זיצט
אַצינד מסתמא ביי'ם סדר ביי איהרע פאַטער אוז מוטער. מע
רעדט איהר אוים דאַס האַרץ, מע טרייסט זי, אַז ירחמיאל איז
איצטער ווייט, נאָר ער וועט, אם ירצה השם, קומען גיך צוריק,
לאַז נאָר ווערען שלום... אַזוי זאַגען איהרע פאַטער אוז מוטער,
ווילען זי איינרעדען, אַז מע שמועסט פון שלום. נאָר זיין
פייגה ווייל נישט הערען. זי ווייל זיך נישט טרייסטען. איבער
די קינדער, אוז איבערהויפט איבער דעם קליינעם איציקעל, וואַס
אַז מע פרעגט איהם: „איציקעל, וואו איז דער טאַטע?" באַווייזט
ער מיט'ן קליינעם הענטעל אַוש אַהין, ווייט־ווייט, אוז זאַגט בשעת
מעשה: „טאַטע אוי־אוי־אוי!"...

אוז ירחמיאל, דער העלד פון קליין־פערעשטשעפענע, בויגט
זיך אַן אויסשנייצען די נאַז אוז ווישט־אויס א טרער, אַזוי אַז דער
חבר לייבקע פון האַלאַנעשטי זאַל נישט זעהען.

אקדמות

ס נעזאנג לצבור שבועות.

נעשריבען אין יאהר 1904.

אַקְדָמוּת

— א ק ד מ ו ת מ ל י ן — עה איך הויב אָן צו רעדען, ו ש ר י ו ת ש ו ת א — און באַגעהר צו שפּרעכען !... — אזוי זינגט זיך גאַנץ געשמאַק א קלײן אויסגעדאַרט אידעלֿ, וואָס שטעהט מיט א געלֿעז טלית איבער'ן קאָפּ ביז'ן שפּיץ יאַרמעלֿקע אין בית־המדרש צווישען מזרח־וואַנט און צווישען שפּיעגעלֿ־באַנק, נעבען א סטענדער, אויפגעהויבען ביידע הענט, די אויגען פֿאַרגלאָצט ארויף, שאָקלֿט זיך מיט'ן גאַנצען גוף, אלע מאל מיט א שפּרונג־אונטער און מיט א טענצעלֿ, און דאָס געלֿע פֿאַרמעט־פּנים בעת מעשה לויבט איהם אָקענען דער זון, וואָס קוקט־אַריין מיט איין שטראהלֿ דורכ'ן אָפּענעם פענסטער פונ'ם בית־המדרש, און דאָס איינציגע אָקאַציע־בוימעלֿע אויף דער שוהלֿגאַס, וואָס האלט אין רעכטען בלֿיהען, שיקט־אַריין א געשמאַקען זיסען ריח גלײך צו די אידען אין נאַז אַריין, ווי אַיינער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך, פון מיינע בשמים און האָט אויך הנאה פון גאט'ס וועלֿטלֿ"...

איהר ווייסט, ווער איז אט דאָס אידעלֿ, וואָס זינגט דעם „אקדמות" מיט אזא חדוה, מיט אזא התלהבות? ס'איז יהושע־העשעלֿ. איהר קענט איהם, איהר קענט איהם זעהר גוט. דאָס איז פון די אידען, וואָס איהר באַגענענט זיי נאָר לויפענדיג, וואָס האבען קיינמאלֿ קיין צייט ניט, תמיד זענען זיי פֿאַרהאַוועט אין פֿרנסה. און זייער פֿרנסה איז דאָך, משטיינם געזאָגט, ווינט. מע

לעבט פונ׳ם ווינט. פאר אזעלכע מענטשלעך איז די וועלט א יריד, און זיי זענען נעקומען אהער אויפ׳ן יריד שמעקען, אויס־שמעקען, טאמער וועט מען עפּיס קאנען ח א פ ע ן... אזעלכע מינים סוחרים ווייסען אליין ניט, וואס טהוען זיי דא אויפ׳ן יריד? זיי ווארפען זיך אויף אלסדינג, וואס סע קומט זיי פאר די אויגען, קויפען און פארקויפען מיד ליד, פארדיענט, דערלענט — און ארא פונ׳ם מארק, א רענדעל ארא, א רענדעל ארויף — אבי אויסגעהאנדעלט זיך שען, חלילה נישט פארנומען קיין פרעמדם... אט אזא סוחר, אז ער חאפט זיך אויף דעם לעצטען טאג פונ׳ם יריד און דערמאנט זיך, אז ער האט נע׳פטר׳ט וואו ער האט נע־האט א גראשען, טהוט ער זיך א שמיר מיט דער האנט איבער׳ן פנים פון אויבען ארא און א זאג צו זיך אליין: „האבען מיר שוין, ברוך השם, אפּגע׳פטר׳ט דעם יריד אויך; אצינד באדארף מען לויפען ערגיץ חאפען א גמילות־חסד אויף צוריקוועגס"...

אט פון דעם מין יריד־לייט איז אונזער העלד יהושע־העשעל.

וואס איז זיין געשעפט — וויים איך ניט. דאכט זיך, א איד א מעקלער, א שליח, א שטיקעל שדכן. דאס הייסט, ניט קיין שדכן פון די שדכנים, וואס שרייבען בריוולעך און שלעפען קערב־לעד, נאר נארנישט, אז עס מאכט זיך אמאל אויספיהרען א שידוך — מהכתיתי, פאר וואס ניט? ווער זאגט זיך דאס אפ פון א זייטיגען רובעל? איך קען א סך דאמען, „אריסטאקראט־קעס", וואס אז זיי שמעקען־אן ערגיץ א בחור נעהט אהים מיט א מיידעל און סע דאכט זיך זיי אוים, אז ס׳איז גלייך, ווארפען זיי אוועק אלע געשעפטען און נעמען זיך צו דער ארבייט, טהוען אלסדינג, ס׳זאל ווערען א שידוך; סע פארשטעהט זיך, זיי טהוען דאס מעהר לשם מצוה, אדער דיפלאמאטיע, אדער פשוט וויל זיי האבען ניט וואס צו טהון... ניין, יהושע־העשעל איז ווייט פון אזעלכע זאכען; ער, אז ער פאלט אמאל אויף א גלייכס, איז נאר צוליעב דעם, וואס ער מיינט, טאמער וועט ער דא עפּיס חאפען. אי, עס לאזט זיך אויס א בּוידעם? וואהרום דאס, וואס ער מיינט,

כ׳איז גלייך ווי א סטרונקע, איז גאר קרום ווי א קאטשערע — וואס איז ער שולדיג? מסתמא איז זיין מזל אזוי. למאי מעק־לעריי? פארהאן א סך מעקלערס דא אין שטאדט, אויך אזעלכע בריות ווי ער, פון דעסטוועגען, וואוהין זיי געהען אריין מאכען א געשעפט, מאכען זיי; און ביי איהם איז געמאכט און געמאכט און געמאכט, און צום סוף, עס קומט צו עפיס, לאזט זיך אויס, אז עס הויבט זיך גאר ניט אן!... אהן מזל, הערט איהר, זאל מען גאר ניט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. אליין וואלט מען גאר ווי עס איז איבערגעטראגען; איז אבער פארהאן א ווייב, קינדערלער, וואס זענען גאט די נשמה שולדיג. א גליק, כלעבען, וואס יהושע־העשעל איז א איד, און א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין גאט, וואס דיענט גאט, וואס האט ליעב גאט, ממש פאר־ברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דערביבער דאוונט ער אזוי געשמאק, קומט אין שוהל אריין זעהען, ווי יהושע־העשעל דאוונט! זעהען, ווי יהושע־העשעל דאוונט — איז, זאג איך אייך, א חיות. דאס איז ניט קיין געווענליכער דאוונען, ווי א איד, אשטייגער, שטעלט זיך אוועק און מאהלט ווי א מיהל, האט אין זינען בעת מעשה גאר וויים איך וואס: א קונה, א פריץ, א נמילות־חסד. ניין! יהושע־העשעל אז ער שטעלט זיך אוועק דאוונען, שטעלט ער זיך פאר, אז ער קומט מיט א ראפארט צום רבונו־של־עולם, מיט א לויבענייש און מיט א געבעט אויף פרנסה, מיט א קלאגען זיך אויפ׳ן גלות און מיט א חדוה, וואס ער איז א איד. א קליניג־קייט א איד! א איד, וואס האט מקבל געווען די תורה, ערשט היינט, אין דעם דאזיגען טאג שבועות!... שפרינגט ער אונטער, קנאקט־צו מיט די פינגער, מאכט מיט די אויגען און שרייט, שרייט מיט קולי־קולות. די „אריסטאקראטען", די נגידים פון מזרח־וואנט, וואס דאוונען מיט איהם אין איין שוהל, קענען איהם שוין מיט זיין דאוונען און מיט זיינע משונה־ווילדע העויות: „שאט, שאט, זאגען זיי, דער גרייגער יהושע־העשעל האט זיך צע־

לאזט!" נאר דער גריינער יהושע־העשעל׳ס הערט זיי, ווי דעם פאראיאהריגען שניי: „דערווײַל איז דאָס א מקום קדוש, מע זאָל דאוונען, ניט זיצען אויבען־אַן אויסנעמטראצעלט, ווי די טאָקעז, גלאנצען מיט די גילדענע אוז זילבערנע עטרות פון די טליתים, אריינקוקען בעת קריאת התורה כלומרשט אין די חומשים אוז שטילערהייט רעדען צווישען זיך דברים בטלים"... אוז דערוועהט יהושע־העשעל, אַז אידען רעדען בעת דאוונען, קאָן ער דאָס ניט סובל זיין, ווערט אין כעס, פאטשט מיט די הענט איבער'ן סידור: „אי־א־נו!"... א מאדנער איד אט דער יהושע־העשעל. אזוי איז ער, דאָכט זיך, א נכנע, א נעבאכעל, א ווארעם, וואָס לאזט זיך טרעטען מיט די פיס, אוז קומט אין שוהל — אוים נכנע, אויס נעבאכעל, אוים ווארעם — איין עזות־פנים, זאָל גאָט היטען! דא, אין שוהל, איז ניטא ביי איהם קיין ענין, קיין אריסטאקראט; ער איז זיי מבטל בעפרא דארעא, ווארום אין א מקום קדוש זענען אלע אידען גלייך. אייך דאָס פנים ווערט דא ביי איהם גאר איין אנדער פנים: צי מחמת דער יארמעלקע מיט'ן טלית, וואָס אויפ'ן שפיץ קאָפ, צי מחמת גרויס חדוה פון זיין געליעבטער (די שכינה), וואָס ער זעהט זיך דא מיט איהר אלע שבת אוז יום־טוב, ובפרט אזא יום־טוב, ווי שבועות צו „אקדמות", בעת „חיל אל פי ון — צעהן־טויזענטער, הונדערט־טויזענטער מלאכים, כרובים אין גלגלים קלויבען זיך צונויף פאר'ן אלמעכטיגען אוז טהוען זיך הויבען מיט א געזאנג אוז מיט א גרויס שאלונג, ווי דאָס געשריי פון די געזאמלטע וואסערען"... אוז יהושע־העשעל׳ס הערט דאָס דאזיגע געזאנג מיט'ן דאזיגען שאלען, אוז ער העלפט דעם חזן זינגען אוז שאלען מיט א גרויס שאלונג. אוז ער איז איבערצייגט, אז דאדטען ווען ער זיצען אינאיינעם מיט אלע עהרליכע אידען, וואָס זענען נעקניפט מיט גאָט'ס קרוין, ווי סע שטעהט אין „אקדמות" בפירוש געשריבען. אין ער פיהלט, ווי ער זיצט אונטער דער חופה מיט אלע צדיקים דארט אין גן־עדן מיט גרויס תענוג בתכתיכי דהב פיזא —

אויף נאלדענע שטוהלען, און נעהט זיך דורך מיט זיי אויפ'ן שפּא־
ציר, און חאפּט א טענצעל מיט דער שכינה... א כּפּרה די גאנצע
וועלט מיט אלע תענוגי־עולם, און אפילו מיט דער גוטער פּרי־
שער מילכיגער סעודה, וואס די נגידים וועלען היינט עסען נאכ'ן
דאוונען! און יהושע־העשעל חאפּט א קוק מיט גדלות אויף די
נגידים, די הולטאיעס, וואס אין מזרח־וואנט, און עס קומט איהם
פאר די אויגען אייגער א גראבער, וואס זיצט אויבען־אן אין מזרח,
א איד א נגיד מיט א גערמזירטער מארדע, מיט א שענעם רעק
און מיט א שווארצען קוימען אויפ'ן קאפּ. מ א ר ק ו ס רופט
מען איהם, א נייער נגיד, פון די נייע אויפגעקומענע נגידים, וואס
שפּרינגען־ארום פון א דאך, ווי אייגער רעדט: „גוט־מארגען, איך
בין אויך דא!"... די דאזיגע נייע אויפגעקומענע נגידים שפּרינגען
איטליכען אין פּנים אריין, ווארפען זיך, זשומען און זשושען און
עסען זיך אין, ווי די פלייענען. זיי צוואגען זיך אויס, פוצען זיך
אויס, טהוען זיך אן מיט די וויבער נאך דער לעצטער מאדע,
לאזען זיך קאסטען געלט און קריכען אהין, אהין, צווישען די
„אריסטאקראטען", שטעלען־ארוים דאס בייכעל און בלאזען זיך.
אינ'ם גרויסען ארט קויפט דאס א פאיעטאן מיט ברענענדיגע
פערד און קנאקט איבער אלע גאסען, מע זאל זעהן. אין טהע־
אטער געהט דאס אין דער ערשטער שורה, האלט־אויס קעפּס־
וויבער, שפּיעלט אין פּרעפּעראנס, בויעט הייזער, קלינגט און
טראסקעט און פייפט מיט סכנת־נפשות. אינ'ם קליינעם ארט
קויפט דאס א שטאדט אין מזרח, דעם וויב — גרויסע פערעל,
יאגט זיך נאך שענע שידוכים, ווי זיך איינקויפען אין יחוס,
זינדיגט בסוד, קיינער זאל ניט וויסען, שפּיעלט אין אקע און
שענקט אמאל א גרויסע נדבה, מע זאל פון איהם רעדען.

אט פון דעם מין נייע אויפגעקומענע נגידים איז מארקוס.

פון וואנען האט זיך געגומען אהער דער דאזיגער מארקוס? —
וויסט קיינער ניט. דאס הייסט, וויסען וויסט מען איהם, נאר
אז ער הייסט מארקוס — דאס איז מען ערשט ניט לאנג געוואהר

געווארען. ביז ניט לאנג האט מען איהם נערופען: „דער איד פונ׳ם האלץ", אדער „דער הילצערנער". ער האט זיך נעדרעהט ארום אינטעגדאנטסטוואָ, קאזארמעס, אפיציערען, צוגעשטעלט האלץ און עפים נאך... איצט האט ער אוועקגעווארפען די אינ־טענדאנטסטוואָ, מיט די קאזארמעס, מיט די אפיציערען, איז נע־ווארען א באנקיר, אויף אונזער לשון הייסט דאס פשוט א בעל־הלואה, א פראצענטניק, א איד, וואס לעבט זיך פון פראצענט, האט ליעב א וועכסעלע, בטבע אפילו א גרויסער עם־הארץ, א וויל־דער גראבער־יונג, נאר ער איידעלט זיך, פיינט זיך אויס, וויי וויט מעגליך, רייבט זיך צווישען לייטען, וויל זעהר איינרעדען די וועלט, אז ער איז א טאטענ׳ס א קינד, דערצעהלט מעשיות, אז דארטען, ערגיץ ביי זיך אין דער היים, האט ער קרובים גרויסע מיוחסים, לומדים, מופלגים, חאטש אלע וויסען (און ער אויך), אז ס׳איז שקר וכזב; ער האט ניט אין ערגיץ ניט קיין קרובים, ניט קיין מיוחסים, ניט קיין לומדים, ניט קיין מופלגים. מע קאן דאס ארויסזעהען נאכ׳ן רויטען פנים, חאטש ס׳איז שוין איצטער פיינטשיק ארומגעשארען, און נאך די גראבע קארענע העכט מיט די לעפקע פינגער (איין פינגער איז ביי איהם איין אפגעהאקטער, וואס אויף דעם דערצעהלט מען א גאנצע מעשה, נאר מיר לאזען עס דורך...).

איך דאס וויב זיינס, די איצטיגע מאדאם מארקוס, א ני־דעריגע, א שווארצע, א גראבע, מיט גראבע שטארק־פארגרעבטע העכט, וואס אלע נעדענקען נאך, אז זי איז אמאל געווען, ניט אויסגערעדט זאל זיין, א דיענסטמיידעל, לעגט־איין די וועלט, פויקט אין אלע גאסען, אז זי שטאמט פון זעהר א רייכער משפחה, פון גרויסע לייט, גבירים אדירים, חאטש אלע וויסען (און זי אויך), אז ס׳איז שקר וכזב; זי האט נישט אין ערגיץ ניט קיין משפחה, ניט קיין גרויסע לייט, ניט קיין גבירים אדירים. מע קאן דאס ארויסזעהען פון איהר אויפפיהרען זיך אין מארק ביי די וויבער, אין קיך ביי די דיענסטען, און בעת זי רעכענט זיך מיט׳ן

קצב פאר פלייש. זי האָט פיינט, זאגט זי, „אועלכע" חשבונות. זי וועט ניט דערלאָזען, זאגט זי, מע זאל איהר צורעכענען אפילו א לויט פלייש. אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז זי רייסט־אפ ביי איהם עטלעכע פונט — און דעמאלט איז זי שוין רוהיג. און פון דעסטוועגען, אוי־אוי־אוי, האָט מען פאר זיי דרך־ארץ און מע ניט זיי אפ כבוד! וואָרום וועמען טהוט זיך עס נויטיג ארויסשפרינגען קענען א נגיד, זיין א שייגעץ? ובפרט איין ארעמאן, ובפרט א מעקלער, ובפרט אזא מעקלער, ווי יהישע־העשעל, וואָס געהט צו איהם אפטלעך אריין, נישט מחמת גרויס ליעבשאפט, נאר טאקי צולעב דעם, וואָס די נויט טרייבט איהם. ער מיינט, א קשיא אויף א מעשה, טאמער וועט ער מאכען ביי איהם א מאל א שטיקעל געשעפט. אמת, ניט אזוי גרינג מאכט מען ביי מארקוסען א געשעפט. מארקוס איז א שווערער פארשוין, א האַרטער ביסען! דאָס הייסט, אזוי איז ער אפילו נישקשה, א צוגעלאָזט מענטשעל; אז מע קומט צו איהם אריין, בעט ער זיצען, איז מכבד מיט א פאפיראָס, נאר געבען פארדיענען יענעם א קערבעל — דאָס לאָ. שווער, שווער, בקריעת ים־סוף! זינט מארקוס איז א נגיד און יהישע־העשעל איין ארעמאן, האָט ער נאָך כמעט נישט געפרובט פארדיענען דורך איהם א קערבעל. א שווערער נגיד, א האַרטער. אוי, א האַרטער ביסען!

און יהושע־העשעל, זינגענדיג אינאיינעם מיט'ן חזן און מיט'ן איבערינען עולם דעם „אקדמות", חאפט א קוק אויף מארקוסען מיט דער אונטערגעשאָרענער שווארצער מאָרדע, מיט'ן געפאקטען בייכעל און מיט'ן הויכען שווארצען קוימען אויפ'ן קאָפ, און טראכט זיך: „דא ביזט דו טאקי ביי זיך גרויס, אנגעבלאָזען... דערפאר אבער דארטען! דארטען! מ נ ת ד י ל ן — אונזער גאָב, וואָס נאָט האָט אפגעשיידט פאר אונז נאָר פון וויים איר וועז אן... אמת, די גוטע געשמאקע מילכיגע סעודה היינט וועט טאקי עסען מארקוס, און מיט דער גוטער פרישער געשמאקער קאוע מיט פוטערגעבעקס וועט טאקי פארטרינקען מארקוס. און

איך וועל געפינען הלואי א גלעזעל ציקאריע, חאטש מיט איין אייערקיכעל ס'זאל זיין פאר די קינדער נעבאך; פון פיש מיל־כיגע, נעפרענגלטע אין פוטער, רעד איך שוין ניט, און בלינצעם מיט קרעפלעך מיט לאקשען מיט מילך — דאם האט מארקום, ניט איך... דערפאר אבער דער לויתן מיט'ן שור־הבר דארטען! דארטען!... ט ל ו ל א ד ל ו י ת ן — די פרייד פונ'ם לויתן און פונ'ם ווילדען אכס דעם שור־הבר, בעת זיי וועלען האלטען מלחמה פאר די צדיקים אין די אויגען, בכדי זיי, די צדיקים, זאל־לען קוקען און קלויבען תענוג, ווי דער שור־הבר וועט דעם לויתן שטויסען מיט די הערנער, און דער לויתן וועט צאפלען אקענען איהם מיט די פליספערערען, דעמאלט וועט צוגעהן הקדוש־ברוך־הוא אליין, בכבודו ובעצמו, מיט זיין גרויסען שווערט, און וועט זיך מטריח זיין אנגרייטען א שענע גרויסארטיגע סעודה פאר זיינע ליעבע טייערע געסט, וואס האבען זיך עוסק געווען אין זיין תורה, איהם געלעגט תפילין און געלייענט קריאת־שמע"...

אזוי זינגט יהושע־העשעל, זינגט, שרייט נלייך מיט'ן חזן, ווי־ל, אפנים, פארזינגען דעם יצר־הרע, פארשרייען דעם הונגער. עס חלש'ט איהם רעכט דאם הארץ נאר פון נעכטען; געווען אויף א נאנצע נאכט איבער'ן תקון־שבועות, און נאנץ פריה אוועק אין וואסער, און פון דארטען גלייך אין שוהל אריין פריהער פון דער נאנצער וועלט, איסגעהערט פון א פאר מענטשען חכמים א שפאס: „וואס איז די מעשה, רב יהושע־העשעל, וואס איהר האט זיך היינט אזוי געפעדערט? אפנים, צולייב דער מילכיגער סעודה?"... נאר וואס הערט ער זיי? יהושע־העשעל איז שוין געוואוינט נעווא־רען צו אזעלכע זאכען. אלע, ווער ס'האט גאט אין הארצען, הא־בען ליעב זיך מאכען א שפאס מיט יהושע־העשעלען, און מעהר פון אלעמען טאקי אלץ דער אייגענער מארקום. אלע מאל, וועז ער קומט צו מארקוסען, טהוט איהם מארקום א פרעג, אויף א קא־טאווע געווהנליך, אט אזוי, אשטייגער:

— נו? ווי איז אייך געגאנגען דער שבת?

אַדער:

— ווי איז אייך נעגאַנגען פּסח צו די סדרים?

אַדער:

— ווי אַזוי איז אייך אָפּגעלאָפּען דער סוכות אין סוכה?

אַדער:

— האָט איהר געהאַט פּורים אַ פּרייליכע סעודה?

אויף אַזעלכע זאַכען ענטפערט יהושע־העשעל, געווענהליך, נאַרנישט; ער ווייסט, אַז ס׳איז גלאַט אַזוי, אַ שפּאַס. דעם נגיד איז גוט אויפ׳ן הארצען, טרייבט ער קאַטאַווען. ענטפערט דערויף יהושע־העשעל נאָר מיט אַ שמייכעלע: חע־חע. געפעלט דאָס מאַרקוסען, איז ער איהם מכבד מיט אַ פּאָפּיראָס, רוקט איהם אונטער אַ גלעזעל טיי:

— טרינקט, רב יהושע־העשעל, נעמט צוקער, אָט שטעהט.

— אַ דאַנק, — זאָגט יהושע־העשעל, אוּן עם נעהט איהם ניט איין דאָס גלעזעל טיי; ער דערמאָנט זיך, פּאַרשטעהט איהר, אַז דאָרט, אין דער היים ביי איהם, זענען פּאַרהאַן בעלנים אויף טיי, קיין עין־הרע, נענוג בעלנים, וואָס וואָלטען זיך מחיה געווען, ממש זיך דערקוויקט מיט אַ גלעזעל וואַרעמס — איז ניטאָ. פּאַרהאַן דוקא אַ סאַמאָוואַר, נאָר קיין טיי אוּן צוקער איז ניטאָ. אוּן פּוּן וואַנען זאָל זיין? פּוּן דעם, וואָס מאַרקוס האָלט איהם אַפּ דריי זיינער־שעה, וויל, מע זאָל איהם דערצעהלען נייעס: „וואָס הערט זיך עפּעס אין שטעדטעל?“ צי פּוּן דעם, וואָס דאָס ווייב מיט די עלטערע מיידלעך פּאַרדינענען קוים אַנדערהאַלבען גילדען אַ טאָג פּאַר צוויי לייבעלעך? זיי האָבען זיך אויסגעלערנט נעהען לייבעלעך, זיצען זיי אוּן אַרבייטען נאָנצע טעג, נעהען זיך אַפּ די פינגער אוּן נעמען אַנדערהאַלבען גילדען פּאַר אַ פּאַר לייבעלעך. גוט איז נאָר, אַז ס׳איז דאָ לייבעלעך! וואָס טהוט מען, אַז ס׳איז קיין לייבעלעך אויך ניטאָ? הוננערט מען. דאָס הייסט, מע לענט זיך שלאָפען מיט אַ לערנגען, ניכטערען מאָגען. אוּן אַז נאָט העלפט, איז מארגען אויך אַ טאָג אוּן מע קאָן מארגען וויע־

דער הונגערעז — אוו, זייט זיכער, קיין בן־אדם, קיין פויגעל וועט דערפון נישט יוסען. יהושע־העשעל איז ניט אזא מענטש, וואס זאל דערצעהלען התנצלות, זיך קלאגען. אוו ווער שמועסט, בעטען? ער זאל וויסען, חלילה, שטארבען! שטארבען!... בקיצור, יהושע־העשעל איז פון די ארעמעלייט, וואס נעהען זיך אויס שטילערהייט, שא, אהן גוואלדעניש, אהן נעפילדערעז. עס קרעהט ניט אויף זיי, ווי מע זאגט, קיין האהן אפילו... פארהאז, פארהאז ביי אונז, צווישען די קינדער ישראל, א סך אזעלכע יהישע־העשעלס — איהר מעגט מיר גלויבען אויף מיינע הילינע נאמנות, איך קען זיי, איך בין מיט זיי גוט באקענט... א גליק, כלעבעז, וואס יהושע־העשעל איז א איד, אוו א פרומער עהרליכער איד, וואס גלויבט אין נאט, וואס דיענט נאט, וואס האט ליעב נאט, ממש פארברענט, פארליעבט אין דער שכינה, ווי א חתן, וואס האט זיך פארליעבט אין דער כלה. דעריבער זינגט אזוי געשמאק יהושע־העשעל גלייך מיט'ן חזן אוו האט באצייטענס הנאה פון די גוטע זאכעז, וואס שטעהען ד א ר ט ע ן אנגעגרייט פון די ארעמע־לייט'ס וועגען: „נ ג י ד י ן ק מ י ה ו ן — עס וועלען זיך ציהען דארטען פאר זיי גאנצע טייכען פון באלזאם־עהל, ז מ ת פ נ ק י ן — אוו זיי וועלען זיך אנזעפטיגען אוו אנזעטיגען מיט אלע גוטע זאכעז אוו מיט יענעם גוטען אלטען זיסען וויין, וואס שטעהט דארטען אנגעבראכט פון זייערטוועגען אין קעלטער נאך ששת ימי בראשית"...

אט אזעלכע מינים ליעדער זינגט זיך יהושע־העשעל שבועות מיט נאך א סך אידען, אזעלכע שלים־מזל'עז, ווי ער, הויבט־אויף ביידע הענט ארויף, מאכט־צו די אויגען, שאקעלט זיך מיט'ן גאנצען גוף, שפרינגט־אונטער מיט א טענצעל, אוו טראגט זיך ארי־בער מיט ליב אוו לעבעז אהין, אהין, אין איין אנדער וועלט פון גאלע לויטערקייט, פון גאלע גוטסקייט, פון גאלע אייביגקייט, א וועלט, וואו ס'איז נישטא קיין קבצנים, קיין נגידים, קיין אויפ־גשקומענע קליינע מענטשעלעך מיט ווייסע מאנישקעס אוו אונטער

זיי אייזערנע שטיינערנע הערצער, קיין נאָרישע נראָפּע תאוות, קיין צרות, קיין דחקות, קיין דאגת פּרנסה, קיין מעקלערס, קיין שדכנים, קיין צער גידול בנים, קיין קנאה, קיין שנאה... אוֹן ער וואַרפּט־אַראָפּ פון זיך דעם גאַנצען לבוש פון דער וועלט, אוֹן ער טהוט זיך אויס פון דער היגער וועלט, וויל פאַרגעסען, פאַרגעסען, ניט הערען, ניט זעהן וואָס אַרום איהם טהוט זיך, באַהעפט זיך אַצינד מיט זיין נעלי־עבטער, מיט דער שכינה. ניט זיין עסק, וואָס דאָ אַקעגען איהם שטעהען זאָטע צופּריעדענע מענטשלעך מיט פּעטע אויסגעפּאַשעטע בייכלעך. ניט זיין עסק, וואָס דאָ קוקט־אַריין די זון מיט איין שטראַהל דורכ'ן אָפּענעם פענסטער פונ'ם בית־המדרש, אוֹן דאָס איינציגע אַקאַציע־בוימעלע אויף דער שוהל־גאָס, וואָס האַלט אין רעכטען בליהען, שיקט־אַריין א געשמאַקען זיסען ריח גלייך צו די אידען אין נאָז אַריין, ווי אייגער רעדט: „שמעקט, אידישע קינדער, איהר אויך פון מיינע בשמים אוֹן האָט אויך הנאה פון גאָט'ס וועלט"...

שאָט נאָר, שאָט! אין דער מינוט זאָלט איהר מיר נישט אַנריהרען מיין יהושע־העשלעך. איהר זאָלט איהם ניט זאָגען! איהר זעהט דאָר, אז ער איז ניט בהאי עלמא, אז ער איז היינט נישט קיין הינגער, ער איז נאָר נישטאָ! ער איז נאָר דאָרטען, ווייט־ווייט פון דאָנען, ערגיץ ביי זיין נע־לי־עבטער, ביי דער שכינה...

נישטאָ יהושע־העשעל, נישטאָ איהם היינט!

דער סדר

געשריבען אין יאהר 1906.

דער סדר

שפאק, מייזעל און „דאם קינד" האבען אלע דריי נעמיטעט איין ציכער אויף דער גרויעפערעלשטראססע און האבען אפגעצאהלט פאר א גאנצען חודש פריהער. דער חסרון, וואס דער חודש איז שוין אט־אט אויף דער נאז, און אט־אט קומט דער „פארטיע", א גראבער דייטש מיט א פארשמאלצענעם קאפטאן און מיט א בלויער נאז, וואס זהט־אוים ווי א יוינטערדיגע קאר־טאפלי, און דערמאנט די „גנערינג הערדען" מיט א שענעם „גוט מאיען" און מיט א „קיססע די האנד" און מיט איין „ערגעבענס־טער דיענער", אז זיי זאלען מוחל זיין באצאהלען פאר א חודש פריהער, — און דער דייטש זאל אזוי האבען די בלויע נאז, וואס זהט־אוים ווי א ווינטערדיגע קארטאפלי, אויב זיי האבען אפילו א קרייצער ביי דער נשמה. געווען ביי׳ם „קינד" א גולדען מיט צוואנציג, האט כען געקויפט א פאר צעהנדליג מצות, א האלב קילא וואורשטעלעד כשר לפסח, עטליכע געפאקענע אייער און אין א פלעשעל פון מילך עפים א מין משקה, וואס שטעהט אינ׳ם מיטעלפונקט צווישען עסיג און בארשט און וואס טאמער מאכט מען דערויף „בורא פרי הגפן" — איז דאס געווים ארויסגעווארפען, א ברכה לבטלה.

— זעה נאר, ער איז שוין פארטיג מיט׳ן סדר! — רופט זיך אן שפאק, א בחור מיט א גלי מעשען פנים און מיט א שארפער אויסגעבויגענער נאז, מיט א הויכען וויסען שטערן און מיט לאנגע פארווארפענע האר ארויף.

— ווי קאן זיך א „קינד" באגעהן אהן א סדר? — ענט־פערט איהם אפ מייזעל, א בחור דוקא א שוואַרצער און דוקא מיט א פרישטשעוואטע פנים און מיט א שטאַרק־אפּגעשאַרענעם קאפּ, וואס דורך די שיטערע הערלעך זעהט זיך ארויס א רויטער פאר־שוויצטער שארבעז.

דער, וואס מע רופט איהם „דאס קינד", א בחור'ל א יונגם, א שענם, מיט א שמאל וויים פנימ'ל, בלוט און מילך, מאכט זיך נישט דערפון, בעט־אויס דעם טיש מיט א פרישען בלאט „ארבייט־טער־צייטונג", לעגט־אויס די מצות, די אייער, די וואורשטלעך־כשר־לפסח מיט'ן ביסל משקה, וואס איז א ספק עסיג א ספק באַרשט, הויבט־אויף דעם קאפּ, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען:

— וואו נעמט מען כוסות?

— כוסות? לאז חאטש זיין איין כוס! — אזוי זאגט שפאק, און מייזל גיט־צו:

— מע וועט א ברירה זאבען טרינקען פונ'ם פלעשעל. ווער מאכט קידוש?

— איך! — זאגט שפאק און נעמט זיך צום פלעשעל און וויל נעבען א זוף — און בלייבט שטעהן אין גיט־אויבער דאס פלעשעל מייזלען. — וווייסט דו וואס? מאך דו.

— האסט מיך דער'הרג'עט מיט א קניש! — מאכט מייזל און נעמט דאס פלעשעל ביי שפאקען אין טראגט דאס צו צום מויל און בלייבט שטעהן. — שא, וווייסט איהר וואס? לאמיר וואַרפען גורל.

— וואס טויג אייך וואַרפען גורל? אמעהר, גיט אהער מיר, וועל איך מאכען קידוש. — אזוי זאגט דער, וואס מע רופט איהם „דאס קינד", און נישט לאנג געטראכט, נעמט ער דאס פלעשעל אין האנט, טהוט־אן דאס היטעל, שטעלט זיך אוועק און הויבט־אן דעם פסח'יגען קידוש מיט'ן יום־טוב'דיגען ניגון: „סברי מרנן ורבנן ור־בו־תי"...

ביידע חברים, שפאק און מיזעל, בלייבען שטעהן פארגאפט, קוקען אויפ׳ם אנדערע, און אז דער, וואס מע רופט איהם „דאס קינד", האט נעענדיגט דעם קידוש, אויסגעלאזט דעם „לזמן הזה ־ ה ־ ה", רייסט־ארויס שפאק ביי איהם דאס פלעשעל פון די הענט, קעהרט דאס איבער, טהוט א צוויי־דריי חלעפטשע און גיט דאס איבער מיזעלען מיט די ווערטער:

— נא, פארדיעז אויך א מצוה. טרינק אויך פונ׳ם פסח׳יגען קידוש!

דער, וואס מע רופט איהם „דאס קינד", איז דערפאר נישט בּרוגז, ענטפערט נישט דאס צווייטע וואָרט; ארבּה, ער שמיי־כעלט, די בעקלעך פלאמען איהם, נאר די אויגען זיינע, די שווארצע טרויערינג־פארטראכטע אויגען, זאגען: „איהר זענט חזירים!"...

— ווער וועט פרענען די קשיות? — זאגט שפאק, און מיזעל ענטפערט איהם:

— וואס הייסט ווער? „עוויינטליך, „דאס קינד".

און אלע דריי חברים צעלאכען זיך.

נישטאָ קיין נייעס

צוויי לשנה־טובה־בריוולעך:

א) וואס א שניידער פון אמעריקע שרייבט צו זיינעם א פרוינט אין דער היים.

ב) וואס א שניידער פון דער היים שרייבט צו זיינעם א פרוינט אין אמעריקע.

נעשריבען אין יאהר 1907.

נישטאָ קיין נייעס

א.

מאי דיר פרענד י ש ר א ל י ק !

לשנה טובה תּכּתבו: ותחתמו, דו מיט דיין ווייף און מיט דיינע טשילדרען, איהר זאָלט זיין אַללרייט מיט כל ישראל, אָמן.

מיר האָבען גרויס טראָבעל פון דעם, וואָס דו שרייבסט אונז ניט קיין לעטערס, וואָרום זינט עס האָבען זיך אָנגעהויבען ביי אייך די רעוואָלושאָן מיט דער קאָנסטיטושאָן מיט די מעסעקרעס, געהעט מיר אָרום דיסאַפּאָינטעט, ממש אַהן קעפּ. אויב דאָס, וואָס אונזערע פּייפּערס שרייבען, איז ניט קיין בלאָף, האָט מען שוין באַראָפט אוועקלענען ביי אייך א האַלבע וועלט. אָלע טאָג הערען מיר פון אייך איין אַנדער סענסיישאָן. נעכטען האָב איך גע־לייענט א קייבל, אז מיסטער קרישעוואָן, דעם פּרעזידענט פון דער פּערטער דומע, האָט מען געהאָנגען, — שרייב מיר, צי ס׳איז אמת? און פון דיינע ביזנעס זאָלסט דו מיר שרייבען, צי דו אר־בייטסט אין א שאָפּ, אדער דו ביזט א באַס פּאַר זיך? איז וואָס מאַכט דיין חנה־דריקעל? און וואָס טהוט הערשעל? און מיין קאָוין ליפּא וואָס מאַכט? און יוסיל העניכ׳ס? און בענצי מיט רחל׳ען? און זלאַטקע? און מאַטעל? און די איבערינע אַפּריי־טאָרס וואָס מאַכען? און צי טראַכטסט דו וועגען אריבערמופען קיין אַמעריקע? אָלסדינג זאָלסט דו מיר אַרויסשרייבען אין דיין לעטער. און וועגען מיר וואָס זאָל איך דיר שרייבען, מאי דיר פרענד? איך בין אַללרייט, און מיין וויף איז אַללרייט, און מיינע טשילדרען וענען אַללרייט. דאנקען גאָט, מיר מאַכען דאָ אָלע א

לעבען. מיר ארבייטען שווער און ביטער, אבער מיר מאכען א לעבען. קיין געלט סייפען מיר ניט, נאר מיר פארנעמען צוויי רומס מיט א קיטשען. א גאנצען טאג ארבייטען מיר, און בייי־ נאכט נעהען מיר ארויס אויף פלעשור, אדער אויף א מיטינג פון סאשעליסטען, אדער פון זיאניסטען, אדער נאר אין אידישען טי־ אייטער. דאס גאנצע לעבען ווערט מען טאקי פארשווארצט, דער־ פאר זענען מיר אבער פריי, און איך קאן מיר זיין א מעמבער אין וואס פאר א סאסייטי איך ווייל, און אז איך ווייל, ווער איך א סי־ טיזען און ווער צוגעלאזט צו עלעקשאן. איין זאך געהט אונז דא ניט אײַן — די היים. אוי, בענקט זיך אהיים! מיין דזשעני (זי הייסט שוין מעהר ניט בלומע, נאר דזשעני) לאזט מיך ניט עטעמעז. זי טרייבט מיך, מיר זאלען פאהרען קיין ראשע אויף קבר־אבות. זאלסט אנקוקען איצט מיין דזשעני, וואלסט דו זי ניט דערקענט. א לוידי מיט א העט און מיט גלאווס. איך שיק דיר דא די פיקטשור פון מיין דזשעני מיט מיין פעמעלי. וואס זאגסט דו אויף מיין עלטערען באי? דאס איז מאטעל. מאיק הייסט ער שוין אציונד. ער איז אלרייט. ער ארבייט אין א פעק־ טארי און פארדיענט פון צהען ביז ציועלף דאלאר א וואך. ער זאל ניט געמבלען, וואלט ער גאר געווען אלרייט! דער אנדע־ רער, דושעק, איז געווען פריהער ביי דער ארביי; היינט האט ער זיך צוגעלערענט א ביסעל ענגליש און איז א בוקקיפער אין א בארבער־שאפ. דער דריטער ממזר, בענדזשאמין, דיענט אין א סאלון. קיין ווייזשעם נעמט ער ניט, נאר ער ברענגט אהיים אמאל זעכס דאלאר און אמאל אכט. דער פערטער, דער באיטשיק וואס מיט'ן היטעלע, איז א גוטער לויפער, ווייל ניט געהן אין סקוהל, ליגט טאג ווי נאכט אין סטריט און שפיעלט אין באל. די מיידלעך אלע ביי מיר זענען אויך אלרייט. זיי ארבייטען אין די שעפער און האבען שוין געלט אין די בענק. דער חסרון, וואס מע קוקט זיי ניט אן אין די אויגען. זיי געהען ו ו ע ן זיי ווילען און ו ו א ו ה י ן זיי ווילען און מ י ט ו ו ע מ ע ן

זיי ווילען. אמעריקע איז א פריי לאנד. מע טאר ניט זאגען יענעם קיין דעה, אפילו איין אייגענער טאכטער. אט, צום ביישפיל, מיין עלטערע טאכטער, חיה האט זי געהייסען, אצינד הייסט זי שוין פרענסיס, — האב איך מיט איהר געהאט א דזשאב! זי האט זיך פארליעבט און חתונה געהאט אהן מיין ווייסען מיט א פוסטען באי, פון די, וואס באלאנגען צו די פיקפאקטס. ער איז אנטלאפען פון די האוז אף רעפיודזש, און איהר האט ער דערצעהלט, אז ער איז א באוואוסטער קלאדהינגמאנופעקטשורער און א ריעל־עסטייטניק. לסוף האט זיך אויסגעלאזט, אז ער איז א ביגאמיסט. ער האט זיין אייגענעם סדר־הכל דריי ניט־קיין־גע'נט'ע ווייבער! איך האב געהאט גענוג טראבעל, ביז איך בין זיינער פטור געוואָרען. איצט האט זי געהיראטעט א פישקארט־פערלער און איז אלליריט. די איבעריגע מעכטער מיינע זענען נאך ניט אויסגעגאנגען, אין אז זיי ווילען אויסגעהן, ווילען זיי אויך ביי מיר ניט פרענען. אמעריקע איז א פריי לאנד, יעדער אטענדעט זיינע ביזנעס, ווי ער פארשטעהט — און דאטם אלל! האב איך דיר ארויסגעשריבען, מאי דיר פרענד, אלסדינג, וואס ביי מיר טהוט זיך, און איך בעט דיך, דו זאלסט מיר, למען השם, באלד אפענטפערען מיט א לעטער אויך פון אלסדינג, וואס ביי דיר טהוט זיך. און לאז גריסען איטליכען באזונדער נאר פריינטליך, און איך ווינש אייך נאך א מאל א בתיבה וחתימה טובה. גוד באי!

פון מיר דיין בעסט פרענד

ד ז ש י י ק א ב (אמאל נעווען יענקעל).

ב.

טייערער פריינט י ע נ ק ע ל!

דיין לשנה־טובה־בריוף האב איך פאלוטשעט פונקט ערבראש־השנה, און איך דאנק דיר זעהר פאר דיין ליעבען בריוף, און

איך ווינש דיר דעם זעלבען ל ש נ ה ט ו ב ה ת כ ת ב ו
ו ת ח ת מ ו. נעב גאט צו זעהען זיך מיט פרייליכע הערצער,
אמן. אצינד קום איך דיר ענטפערען אויף דיין בריוף. ממה
נפשך, שרייבסט דו שוין יא איין מאל אין צוויי יאהר א לשנה־
טובה־בריוועל, טא שרייב שוין, ווי א מענטש! ווער איז דאס
אביאזאן צו פארשטעהן, וואס הייסט דאס: לעטער, פייפער, פיק־
טשור, בלאף, וכדומה אזעלכע ווערטער? היינט שרייבסט דו, מע
זאל דיר שרייבען אזן שרייבען. וואס זאל איך דיר שרייבען?
נישטא קיין שום נייעס. ס'איז איצטער, דאנקען גאט, שוין בלאט־
האפאלוטשנע ביי אונז. די נגידים מאכען גוט, ווי אלע מאל,
אזן ארעמעלייט שטארבען פון הונגער, ווי אומעטום. מיר, בעלי־
מלאכות, זיצען אהן א שטאך ארבייט. פאר איין זאך זענען מיר,
ברוך השם, אבעזאפעטשעט — פאר א פאגראם. מיר האבען שוין
פאר א פאגראם כלל קיין מורא ניט. מחמת ס'איז שוין געווען,
אזן צוויי מאל „אודך" — דאס איז א זאך, וואס קאן זיך טרעפען
נאר אין קעשענעוו. דער פאגראם איז געווען ביי אונז אפילו
שפעטליך, נאר דערפאר האבען מיר געהאט א פאגראם מיט אלע
פליטערלעך. בקיצור, קיין סך שרייבען ווייל איך דיר ניט אזן קאן
ניט אזן האב ניט וואס צו שרייבען. איך קאן דיר נאר מעלדען,
ליעבער יענקעל, איין זאך: איך לעב! איך האב זיך געזאהען
מיט'ן מלאך־המות דריי מאל — נאר בלאטע! ווי זאגט געצי דער
דאמסקער שניידער — געדענקסט איהם? — „מ י ב ר ע ש
ו מ י ב מ ג פ ה — אז ס'איז באשערט מוטשען זיך, שענקט
נאט דאס לעבען"... מיר האט נאר וועה געטהאן דאס הארץ פאר
מיין ווייב אזן פאר מיינע קינדער, האב איך זיי אוועקגעשיקט
לעזאזל, זיי האבען זיך נאנץ פיין פארקלויבען צו א גוטען גוי
אויפ'ן בוידעם אזן זענען דארט אפגעלעגען בכבוד צוויי טעג מיט
צוויי נעכט, חלילה נישט געגעסען, נישט געטרונקען, נישט גע־
שלאפען, אזן ערשט העט אויפ'ן דריטען טאג, אז ס'איז שוין ניט
געווען וואס צו ראבעווען אזן וועמען צו שלאגען, איז געווארען

ביי אונז, דאנקען גאט, בלאהאפאלוטשנע; איז מען פאוואלינקע אראפ פון די בוידעמער אלע בשלום, און עס האט, ברוך השם, פון אינזער סעמיסטווע קיינעם ניט געשאדט, אחוץ ליפא, וואס איז ער'הרג'עט געוואָרען מיט ביידע זיהן, נח און מלך — גילדענע צוויי ארבייטער, און אחוץ משה־הערשען, וואס מע האט איהם, מחילה, אראפגעלאזט פונ'ם בוידעם, און פערעל דבורה'ס האט מען שוין שפעטער נעפונען א טוידטע, טאקי ביי זיי אין קעלער, און א ברעקעל קינד איהרם (רייזעלע) האט מען נעפונען היי דער ברוסט... קרונאס, שוין מיט קלייניע קינדער, זענען פון אונזער סע־מיסטווע, הייסט עס, ער'הרג'עט געוואָרען סר־הכל זיעבען... נאר ווי זאגט נעצי: „גם זו לטובה — עס קאן נאך זיין ערגער; בעסער האט קיין שיעיר ניט"... אויף הערשלען פרעגסט דו? זיי רוהיג. ער זיצט שוין העכער א האלב יאהר איינער אליין אהן א קנעלונג אין טורמע. פאר וואס? מסתמא דערפאר, וואס ער האט געקוקט, ווי כהנים דוכנ'ען... ס'איז א סברה, אז מע וועט איהם געבען א פיינעם כיבוד: אדער מע וועט איהם הענגען, אדער מע וועט איהם שיבען; דאס וועט שוין זיין, ווי זיין גליק וועט שפיעלען, מחמת צו אלסדינג, זאגט נעצי, באדארף מען האבען מזל. למשל, אט איז יוסיל העניכ'ס געשטארבען נאך איידער מע האט איהב נעבראכט אין טורמע אריין... ווייטער איז ניטא קיין שום נייעס דיר צו שרייבען. נו, און אויף נחמיה דעם סטאלער'ס זוהן, לייב, פרעגסט דו נארניט? נעדענקסט איהם? געווען א גארנישט מיט א נישט, איא? „לייב־דרייב־אבדריק" — האט מען איהם נע־רופען. היינט לייגט ער, ווי א גראף, אין פעטראפאוולאווסקע קרע־פאסט. זעהסט דו, אויף וועמען ס'איז יא א רחמנות נעבאך? אויף זלאטקען. זי, זאגט מען, איז געריהרט פאר צרות... א קליי־ניגקייט — פארלירען אין איין וואך צוויי קינדער! און אברהם משה'ס זוהן איז שוין איצט אודאי אין אמעריקע. אז דו וועסט איהם זעהען, זאלסט דו איהם לאזען גריסען און זאגען, אז זיין טאטע איז א מאלאדיץ: ער איז געשטארבען נאך פאר דער

קאנסטיטוציע! און מאטעל אונזערער איז גלאט פארפאלען נע־ווארען, מע ווייסט ניט וואו ער איז... עס זענען אט אזוי א סך איזטשעזנעט געווארען, מע ווייסט ניט וואו זייער נעביין איז אהינגעקומען... א סך זענען זיך צעלאפען, א סך זענען גע'הרג'עט געווארען און א סך רוהען זיך אויס אין די טורמעס, שפאציערען־ארום אין סיבירער שנייען, ארבייטען מיט דער טאטשקע — נאר וועמען הערען זיי? חברה האבען זיך איינגעשפארט איין מאל פאר אלע מאל: אדער קאנסטיטוציע, אדער א קרענק! קיין חכמות געהט ניט אן ביי אונז, בעלי־מלאכות, ווי זאגט נעצי: „ל א מ ע ו ק צ ך ו ל א מ ד ו ב ש ך — זיי מיר ניט קיין פעטער און נעה מיר ניט קיין שטיוועל"... א מאדנער מענטש אט דער נעצי: איין זוהן האט מען איהם אוועקגעלענט אין דער מלחמה, דער אנדערער — זיצט, און אליין איז ער אויך אויף צרות, נאר קומט צו א גלייכווערטעל אדער א פסוק, חאפט איהם אוועק דער רוח!... און ווייטער איז ניטא מעהר קיין נייעס צו שרייבען. ס'איז, דאנקען גאט, בלאהאפאלוטשנע, און מיר זענען אלע, ברוך השם, אין בעסטען נעזונט, אחוץ וואס חנה־ריקעל מיינע קלאגט זיך נעבאר אויפ'ן הארצען... א ווערטעל אויסצורערען — די פחדים, וואס מע שטעהט דא אויס פון די עקספראפריאציעס. דו ווייסט אודאי נישט, מיט וואס מען עסט דאס? וועל איך דיר באשרייבען. מע קומט אריין צו דיר אין שטוב אריין מיט א פאר־טיגער באמבע, אנגעפילט דוקא ניט מיט מצה־מעהל, נאר מיט פול־ווער און מיט צוויעקעס, און מע זאגט צו דיר: „רוקי ווערך!" (געצי רופט דאס אן: „שאו ידיכם!"), און מע צעשפילעט דיר די קאפאטע און מע נעמט־צו ביי דיר וואס דו האסט — און רוף מיך קנאקניסעל! אנומעלטען זענען אריין צו מיר צוויי חברה־לייט, נעזאגט מיט מיר דעם פסוק און צוגענומען ביי מיר די מא־שינע. און א בהמה האב איך נעהאט, איז זי אליין ג'פנר'ט. און מיין ברכה איז נאר א גרעסערע אביונ'טע, ווי זי איז געווען, און אלטערען נעהט אויך אפ נענוג צו א נגיד, און לייזערען האט

מען אַרויסגעשיקט ניט לאַנג פאַר א פּאָס. א מצוה — וועט איז איהם שולדיג? לאָז ער ניט זיין קיין מלמד! און מענדעל האָט זיך אויך שוין אויסגעפיינט, געגומען און געשטאַרבען, א טייל זאָגען — פון דער טשאַכאַטקע, א טייל זאָגען — פון הונגער, און איך מיין, אז פון ביידע זאכען... און בנימין'ס קדיש דיענט, און פון דער חלירע שמועסט מען ביי אונז נאָנץ געשמאַק. נאָר דאָס פעהלט אונז!... און ווייטער איז ניטאָ מעהר קיין שום נייעס דיר צו שרייבען. און דאָס, וואָס דיין בלומע, אַדער ווי אַזוי הייסט זי היינט, דזשעני, וויל קומען צו פאַהרען אויף קבר־אבות, איז ניט איצטער די צייט, יענקל! לאָז איבער אויף איבער־א־יאָהר, אם ירצה השם, ס'וועט ווערען ביי אונז א בּיסעל שטילער, דער עולם וועט אויפהערען זיך קויפען איינס דאָס אַנדערע, וועט איהר דעמאָלט קומען צו פאַהרען, וועלען מיר געהן, אם ירצה השם, אינאיינעם אויפ'ן פעלד — ס'איז אונז דאָרט צוגעקומען, ברוך השם, א שען בּיסעל פריינט, פון באקאַנטע שמועסט מען ניט; עס קומט נאָר צו היינט אויך אַלע טאָג! מעהר קיין נייעס איז ניטאָ צו שרייבען. זיי געזונט און לאָז גרייסען איטליכען באַזונדער נאָר פריינטליך. קיין אמעריקע פאַהר איך ניט. דיין אמעריקע הויבט מיר ניט אַן צו געפעלען. א לאַנד, וואָס א גאַנצע הייסט פייפער, וואָס פון בלומע וועלט דזשעני, און א חתן האָט דריי וווייבער — פון אַזא לאַנד, האָב קיין פאַראיבעל ניט, דאַרף מען לויפען! פון דיין בריוף זעה איך אַרויס, אז ווען מיר האָבען דאָ די קאַנסטיטוציע, וואָס מיר מיינען, באַדאַרפען מיר שוין קיין שום אמעריקע נישט. דעמאָלט האָבען מיר דאָ א בעסער אמעריקע, ווי איהר דאָרט... יענקל! זאָלסט נאָר קיין יסורים ניט האָבען: אַזא שטיק גאָלד מיר, און אַזא מכּה קרשעוואַנען, וואָס פאַר א קאַנסטיטוציע מיר וועלען, אם ירצה השם, האָבען!... הלואי זאָל אונז נאָט אַנחתמ'ענען א נוט יאָהר, אונז דאָ אוון אייך דאָרטען!

פון מיר דיין פריינד י ש ר א ל.

ענגלישע און פֿאַרענגלישטע וועָרטער אין דער דערצעהלונג.

אויסגעהן — זיין פֿאר׳קנס׳ט. אטענדעז די ביזנעס — טהון די נעשעפֿטען.
אלרייט — אין בעסטען שטאנד. אפֿרייטצרס — שניידערס. אריבער־מופֿען — איבערקלויבען זיך.
באי — יונגע. באל — מיאטש. באס — בעל־הבית. בארבער־שאפ — פֿאריק מאכער־שטוב. בוקקיפֿער — בוכהאלטער. ביגאמיסט — פיעל־ווייבער־ניק. ביזנעס — נעשעפֿטען. בלאף — נווסא. בעסט פרענד — בעסטער פרייַנט.
גוד באי — זיי נעזונט. גלאוום — העמטשקעס. נעמבלען — שפיעלען אין קארטען.
דאטס אלל — איין עק. דושאפ — איין עסק. דיסאפּוינטעט — צעטראגען. האוו אף רעפיודזש — איין אויסבעסערונג־אנשטאלט. העט — הוט.
וויידזשעס — נעצאהלט. ווייף — ווייב.
זיאניסטען — ציוניסטען.
טיאייטער — טהעאטער. טראבל — יסורים. טשילדרען — קינדער.
לויפער — א דער־רוח־ווייסט־וואס. לייבי — מאדאס. לעטער — א בריעף.
מאי דיר פרענד — מיין טייערער פרייַנט. מעמבער — מיטגליעד. מעסעק רעס — פאגראמען.
מאלון — שענק. מאסייטי — נעזעלשאפט. מאשעלישטען — מאציאליסטען.
סטריט — גאס. סיטיזען — בירגער. כייפען — קלויבען. סענסיי־שאן — איבערראשונג. סקוהל — שול.
עלעקשאן — וואהלען.
פושקארט־פערלער — א פערלער מיט א וועגעלע. פיקטשור — בילד. פיק־פאקעטס — גנבים. פייפערס — נאזעטען. פלעזשור — פארגעניגען. פעמעלי — פאמיליע. פעקטארי — פאבריק.
קאזין — נעשוועסטערקינד. קיטשען — קיך. קייבעל — דעפעש. קלארהינג־מאנופעקטשורער — א פאבריקאנט פון קלייַדער.
ראשע — רוסלאנד. רומס — חדרים. רייל־עסטייטניק — האנדעלט מיט הייזער. רעוואלושאן, קאנסטיטושאן — רעוואלוציע, קאנסטיטוציע.
שאפ — נעווערקהויז.

א פריהער פסח

ש מעשה, וואס קאן זיך פארלויפען אויף דער גרויסער וועלט.

נעשריבען אין יאהר 1908.

אַ פּריהער פּסח

א.

די וועלטבאריהמטע דייטשע שטאדט נ א ר ר ע נ ב ע ר ג איז אין אלטע אידישע שטאדט. און ניט נאר א אידישע שטאדט — זי איז א פרומע שטאדט, א גאטספארכטיגע. איהרע אידען האבען זיך געמאכט א שם אויף דער וועלט דערמיט, וואס זיי האבען קיינמאל ניט געגריבעלט זיך, ניט אריינגעלאזט זיך אין חקירות, ניט געפילאזאפירט, ניט געפרעגט קיין קשיות אויף אזעלכע זאכען, וואס קעהרען זיך אן מיט נאט. אויף זיי מעג מען זאגען, אז זיי זענען אידען אהן חכמות.

אמת, זייער אידישקייט באשטעהט ניט מעהר ווי אין דריי דינגען, וואס שטאמען מסתמא פון אברהם אבינו, אדער אפשר נאר פון אדם הראשון'ען: 1) יאהרצייט, 2) בר־מצוה, 3) פסח. די דריי דאגמען זענען גאנץ געניג אויפצוהאלטען דאס אידישע פאלק נאר טויזענטער און טויזענטער יאהרען. מיינט ניט, אז דאס האבען זיי אויסגעזוכט פון זייער איגענעם פינגער; דאס האבען זיי געהערט ניט אין מאל פון זייער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, וועלכען די נאררענבערגער קהילה האלט־אויס ניט מיט ווינציגער עהרע, ווי די קאטוילען, להבדיל, דעם רוימישען פאבסט. דער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער טראגט בייי זיי דעם נאמען „רבי", „אונזער רבי", און די נאררענבערגער קהילה איז איבערצייגט, אז נאר אזא למדן, ווי זייער רבי, איז ישוין נישטא אויף דער נאנצער וועלט. אין זיינע דרשות, וואס ער האלט זיי אלע

יום־טוב אין דער סינאגאגע, ווארפען זיך דורך אועלכע לשון־קודש'דיגע ווערטער, וואס נאר דער מחבר פון ס סידור זאל איצ־טער אויפשטעהן, וואלט ער זיי אפשר פארשטאנען, און אפשר ניט... די נאררענבערגער אידען דערצעהלען פון איהם מופתים, ווי פון א „גוטען אידען". למשל, זיי באריהמען זיך, אז שוין עטליכע און צוואנציג יאהר, זינט ער איז ביי זיי ראבינער און פרערינער, האט זיך נאך ניט נעטראפען, ער זאל אמאל האבען א טעות: אלע יום־טוב די זעלבע דרשה מיט די זעלבע פסוקים פון ס זעלבען תנ"ך, מיט דער זעלבער באדייטונג, מיט די זעלבע משלים. איך מיין אבער, אז דאס איז א ביספל איבערטריבען. דער אויטארי־טעט פון ס ראבינער, דאקטאר און פרערינער איז אין שטעדטעל אזוי גרויס, אז קיין יאהרצייט, קיין בר־מצוה און קיין יום־טוב ווערט ניט באשטימט, ביז עס ווערט ניט פריהער פעסטגעשטעלט פון ס ראבינער און פרערינער. און הנם יעדער נאררענבערגער אי־דישער איינוואהנער מוז האבען ביי זיך אין שטוב א אידישען לוח, פונקט אזוי ווי יעדע נאררענבערגער אידישע פרוי מוז האבען א ווייסע כפרה ערב יום־כפור, דאך, אז עס קומט אונטער א יום־טוב, גלויבט קיינער ניט דעם לוח אויף נאמנות און מע געהט צום רבין זיך ערקונדיגען: „וועז האבען מיר פייערטאג?" און ווער שמועסט נאך אזא יום־טוב, ווי דער הייליגער פסח?! פסח ווערט געפייערט אין נאררענבערג — איך גיה מיט אייך אין גע־ווען — מיט מעהר פראכט און גלאנץ און מיט מעהר כשרות אלס אין דער פרימסטער שטאדט בכל תפוצות ישראל! די נאררענ־בערגער ווייבער — זיי קומט דער שבח — זענען אזעלכע צנועות, אז פסח אין טהעאטער באנוצען זיי ניט די חמצ'דיגע בינאקלס פון א גאנץ יאהר. אפילו די נאררענבערגער מאנספילען, וואס זענען עפים ניט אועלכע גרויסע מצה־שמורה'ניקעס, פון דעסטוועגען האט זיך געמאכט וויפיעל מאל, אז מע איז געקומען צום רבין מיט א שאלה, צי מעג מען פסח טרינקען מינכענער ביער און פארבייסען מיט פראנער שינקען.

אצינד, אז מיר האבען זיך שוין א ביסעל באקאנט מיט די נאררענבערגער אידען אלס אידען, — קאנען מיר שוין צוטרעטען צו דעם עצם פון דער געשיכטע, וואס האט זיך פארלאפען אין דער שטאדט נאררענבערג אין דעם יאהר 1908, אדער 5668 פון זינט די וועלט איז באשאפען געוואָרען, לויט רעכענונג פון אונזער אידישען וועלט־לוח.

ב.

די נאררענבערגער קהילה באנוצט זיך מיט איהרע אייגענע פאבריקאציעם און פראדוקטען, אויסער אידישע ליטעראטור. אמאל פלעגען זיי די אידישע ליטעראטור אימפארטירען פון אויסלאנד, מעהרסטענטייל פון לאנדאן אדער פון וואַרשא. נאר פון דער לעצטער צייט, זינט עס האבען זיך אננעהויבען ביי אונז די בהלות, מלחמה, רעוואלוציע, קאנסטיטוציע און פאגראמען, האבען די חוואליעם פון דער געוואלטיגער עמיגראציע ארויסגעוואַרפען אויף דעם דאזיגען נאררענבערגער אזיס, צוויישען א סך אנדערע נפשות, אויך איינעם א פעקעל־טרעגער אדער א מוכר־ספרים'ניק מיט'ן נאמען פ י נ ח ס פ י נ ק ו ס.

פינחס פינקוס איז א אידעל א נידעריגם, א זשוואווע, מיט איין אויגעל א קליינס, דאס אנדערע א גרויס. בשעת ער רעדט, קוקט דאס קליינע אויגעל אויפ'ן גרויסען, ווי איינער רעדט: „נו?"... און דאס גרויסע אויג ענטפערט איהם: „נו־נו!"... די ערשטע צייט האט ער זיך נעמוס אנגעלייטען, נעמוס אויסגעהונגערט און נעמוס אויסגעשטאנען יסורים, וועהטיגען און בזיונות פון זייַנע דייטשע ברידער, ביז ער האט זיך דערשלאגען צו זיין שטענדיגער פרנסה פון דער היים — ארומטראגען אידישע ספרים און ביכלעך איבער די הייזער. א צעבראכענער, א צעראבעוועטער, א נאקעטער און א הונגעריגער, האט ער פארלאזען זיין לאנד, וואו ער איז געבאָרען, און האט זיך מיט גרויס מיה דערשלאגען אין א

פריי לאנד — קיין נאררענפערג, וואו ער איז שוין נעווען באַ־וואהרענט פון א פאַנראַם, נאר ניט נעווען באַוואהרענט פון שטאַר־בען פון הונגער, מחמת אין דעם פרייען לאנד איז דאס שנאַרען שטרענג פאַרבאָטען אפילו צווישען אייגענע ברידער. יעדער מענטש איז מחויב עפּים טהון. אונזער צעשלאָגענער עמיגראַנט פינחס פינקום האט אבער ניט נעקאָנט נעפינען קיין שום טהועבץ אינ׳ם פרייען לאנד. שולדיג איז נעווען אין דעם ניט אזוי ער אליין, ווי די שפּראַך. דאס הייסט, וואס ניט ער האט פּאַרשטאַנען ז י י ע ר שפּראַך, און ניט זיי האבען פּאַרשטאַנען ז י י ז שפּראַך. די ערשטע צייט האט ער ארומגעשפּאַציערט איבער די נאררענבערגער גאסען און באַטראַכט די שטאַדט מיט די מענ־טשען, דעם הימל מיט דער ערד. דאַכט זיך, די זעלבע הייזער, די זעלבע מענטשען, דער זעלבער הימל מיט דער זעלבער ערד — און נאַרנישט, אלע געהען זיך אזוי רוהיג; קיינער האט קיין מורא ניט פאר א שטיין פון אויבען, פאר א קויל פון פאַרענט אדער פאר א מעסער פון הינטען — גליקליכע מענטשען! א געבענטשט לאנד!...

וואס ווייטער האט אבער דאס לאנד אננעהויבען אנווערען דעם חן איז זיינע אויגען — איבער׳ן מאַגען. דער מאַגען איז א בייזער בעל־דבר; איהם, אז עס קומט די ציים פון עכען, וויל ער ניט הערען ניט פון קיין פאַליטיק, ניט פון פילאָזאָפיע. „האסט מיך עפּים אין זינען, צי ניין?" — אזוי טענה׳ט א לעדינער מאַגען. — „פון מיינעטוועגען קאַנסט דו בעטלען גהען, קאַנסט גנב׳נען, גזל׳ענען, אבי מיר זאלסט דו אפּגעבען מיינס, און ווייטער איז ניט מיין עסק!"... דער חסרון איז אבער, וואס אויף אויסציהען די האַנט דארף מען זיין א נעבאַרענער בעטלער, אדער האבען א נשמה פון א בעטלער. און אונזער העלד האט זיך לאנג ארומגעדרעהט איבער די נאררענבערגער שטראַסען, ביז ער האט ביי זיך גע׳פּוע׳לט אפּשטעלען דעם ערשטען מענטשען, חלילה ניט אויף צו בעטען ביי איהם עפּים, נאר גלאט אזוי, אויסרעדען זיך

א ביסעל דאָס האָרץ. פּינחס פּינקוס האָט זיך אָנגערופען צום ערשטען דייטש בזה הלשון:

— האָט קיין פּאַראיבעל ניט, מיין ליעבער הערר דייטש, איך בין דאָ א גר און פּארשטעה ניט דאָס לשון. איך לויף פון א קאָנסטיטוציע לויף איך, און פּאָל, הייסט עס, מיט'ן פּנים צו דער ערד. גלויבט מיר, איך וואָלט אייך ניט מטריח געווען, ס'זאָל ניט זיין, ווי מע זאָגט, באו מים עד נפש. איך בעט ניט חלילה קיין נדבה; איך זוך עפּים א מלאכה, א טהועבץ, וואָס ניט איז, אפּי דערהאָלטען די נשמה. האָט רחמנות...

דער דייטש האָט איהם אויסגעהערט ביז'ן סוף און האָט זיך פּאַר איהם אָנטשולדיגט, אז ער האָט קיינמאָל אזא שטראָססע ניט געהערט, און איז אַוועק זיין וועג. דער צווייטער דייטש האָט אויסגעהערט די זעלבע דרשה און איז אַוועק אָהן ווערטער. דער דריטער דייטש איז געוואָרען א ביסעל ברוגז, וואָס מע נעמט צו זיין צייט, און האָט זיך רעכט אויסגעבייזערט אויף דעם „פּערדאָמטען קערל". דער פערטער דייטש האָט איהם אפילו ניט אויסגעהערט ביז'ן סוף, באַוויזען איהם, אז ער האָט א שטעקען, און געזאָגט, אז טאָמער געהט ער ניט „פּאַרט", אזוי רופט ער צו א „שוצמאן"...

און אונזער העלד האָט גיך איבערגעביטען זיין פּריהעריגע מינונג איבער די דייטשען און איבער זייער פּרייען לאָנד, וועלכעם ער האָט פּיינט געקריגען, און איז דעם דייטש געוואָרען א דם־שונא!

ג.

אויב דער אומגליקליכער פּינחס פּינקוס האָט פּיינט געקראָגען די נאַרריגבערגער דייטשען, האָט ער טויזענט מאָל אזוי פיעל געטראָגען שנאה און פּאַרדראָס אויף די נאַרריגבערגער דייטשע אידען מיט זייער ראַבינער, דאָקטאָר און פּרעדיגער, וואָס האָט אַוועקגעשטעלט דעם אַרעמען עמיגראַנט דריי טענות: 1) למאי

איז ער איין ארעמאן? 2) למאי נעהט ער אפנעריסען? 3) למאי רעדט ער ניט קיין דייטש? דערויף האט איהם דאס ארעמע אידעל אפגעענטפערט א ביסעל טאקי מיט צופיעל חוצפה:

— אדוני קעניג! איך וועל אייך ענטפערען על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון: דאס, וואס איהר טענה'ט, למאי איך בין איין ארעמאן און נעה ווי א שלעפער — זענט איהר נערעכט; דער אויבערשטער האט מיר געוואלט געבען נעלט, האב איך איהם נעזאגט: נעב דאס בעסער מענדעלסאנען — ער איז א משומד און האט ניט קיין חלק לעולם־הבא... נאר דאס, וואס אייך נעפעלט ניט מיין אידיש לשון, וואלט איך א בעלן נעווען, איהר זאלט זיין אין מיין פאלאשענע און קומען מיט אייער דייטשמעריש צו אינז קיין מאסקווע, און אפילו קיין בארדיטשעוו, וואלט איהר דעמאלט געוואוסט, וואס פאר א נאט מיר האבען.

א גליק, וואס דער ראבינער האט פארשטאנען פון דער דאזיגער נאנצער רערע נאר עטליכע נעצעהלטע ווערטער: „נעלט"... „מענדעלסאן"... „מאסקווע"... און דער נאררענבערגער ראבינער האט איהם נענומען לייענען א נאטאציע און זאגען מוסר, אז ס'איז א „פורכטבארע פרעכהייט" פון אזא אידעל זיך מישען אין דער רוסישער פאליטיק און קריטיקירען מענדעלסאנען, למאי ער שטיצט מאסקווע מיט נעלט... „אט דאס איז טאקי אייער אומגליק, — האט דער ראבינער נע'דרש'עט צום ארעמען עמיגראנט — וואס איהר קריכט אהין, ניט וואו מע דארף. אט דערפאר טאקי שלאנט מען אייך און מע טרייבט אייך, און מיר, דייטשע אידישע בירגער, האבען דורך אייך חרפה און בושה"... און נאר א סך אזעלכע ערנסטע קלוגע רעד האט דער נאררענבערגער ראבינער און פרעדיגער אויסגעשאטען אומזיסט און אומנישט, מחמת דאס אידעל האט פון זיין דרשה נאך ווינציגער פארשטאנען... דאס רעזולטאט איז נעווען, וואס נאר עטליכע מאל ארויסטרייבען איהם און אנדופען „שנארער", „פאלנישער יודע" וכדומה אזעלכע נעמען, האט זיך אונזער פינחס פינקוס פארט דערשלאגען ביי דער נאררענבער־

נער קהילה, מע זאל איהם אויסלייהען א ביסעל מזומנים, וועט ער אויסשרייבען פון דער היים א ביסעל געדרוקטע סחורה — טאמער וועט ער עפּים פּארדיענען.

און כך הוה. ער האט אויסגעשריבען א טראנספּארט ספרים און ביכלער, אויך א ביסעל סידורים, חומשים, סליחות און הגדות, און דער עיקר — אידישע לוחות. אויף לוחות, האט ער ארויס־געזוהן, וועט ער דא האבען מעהר בעלנים, ווי אויף אלע אנדערע ספרים. פּינהם פּינקום האט ניט אומזיסט פּארבראכט זיין צייט צווישען די דייטשע ברידער. ער האט פּארשטאנען, אז א לוח איז כמעט דער אינציגער נאנבּארער ארטיקעל פון דער אידישער ליטעראטור אין נארענבערג. ער האט זיך ניט אפּגענארט. ער האט אויספּארקויפט דאס נאנצע פּעקעל אידישע לוחות אין איין טאג און האט געמוזט אויסשרייבען נאך א טראנספּארט מיט לוחות, און האט דעם טראנספּארט אויך אפּגעזעצט.

פון דעמאלט־אן האט אונזער פּינהם פּינקום אנגעהויבען וואכ־סען און וואכסען, דאס הייסט, נעהן פון איין שטעדטעל אינ'ם אנדערען מיט א פּעקעל ספרים אויף די פּלייצעס, צום מיינסטען אידישע לוחות, בּארדיטשעווער, ווילנער און ווארשעווער פּאבּרי־קאציע. נאר דער הויפּט־אפּזיץ איז ביי איהם געווען נארענ־בערג און וויעדער א מאל נארענבערג, וואהרום אין ערגיץ איז ניטא אזא איין אפּנאנג אויף דער סחורה, ווי אין נארענבערג. א נארענבערגער איד, אז ער קויפט א אידישען ספר, איך מיין א לוח, טהוט ער דערמיט דריי „וואהלטאטען" מיט א מאל: ערש־טענס, וואס ער ברענגט אין שטוב אריין א „אידישען ספר"; צווייטענס, וואס ער פּארשפּרייט דערמיט די אידישע ליטערא־טור; דריטענס, וואס ער גיט צו לייזען דעם ארעמען „פּאלנישען יודען" נעלט. און דער ארעמער „פּאלנישער יודע" מאכט ניט שלעכט. דאס ערשטע יאהר האט ער אויסנעבראכט אידישע לוחות אין די צעהנדליגער. דאס צווייטע יאהר — אין די הונדערטער. צום דריטען יאהר האט ער זיך געגרייט אפּצוזעצען טויזענט לוחות,

און אפישר נאָך מעהר — וועך ווייסט? עס איז נאָר א הארצוועה־מיג, וואָס ער מוז די סחורה באציהען אזש פון דער היים און צאהלען פאָר איהר מיט בארעם געלט. עס וואָלט נעווען א נלענ־צענדעם נעשעפט, ווען מע זאָל קאָנען די סחורה פאָבריצירען דא אויפ'ן אָרט. און אונזער לוח־הענדלער פינחס פינקוס האָט פאר־טראָכט א קאָמבינאציע — א גאנצען פלאָן, א גאונ'ישען, א טיי־וועלשען פלאָן.

ד.

אייגמאָל אין א שענעם פריהמאָרגען איז אונזער לוח־עקס־פּאָרטער, פינחס פינקוס, נעזעסען אין זיין אידישען רעסטאָראַן, וואו ער האָט נאָך פיין אָפּגעמיטאָגט, זיך נעריינינט די צייהן, און זיינע צוויי נישט־נליכמעסיגע אויגען האָבען נעקוקט איינס אויף דאָס אַנדערע און געפיהרט א שמועס. א סימן, אז דער קאָפּ האָט נעטראָכט און דער מח האָט נעאַרבייט. און בכדי דער לעזער זאָל וויסען, וואָס האָט אזעלכעס נעטראָכט פינחס פינקוס, נעבען מיר איבער אין קורצען דעם שמועס פון זיינע אויגען (לאַ־מיר זיך אויף א מינוט פּארשטעלען, אז אויגען רעדען).

דאָס קלייניע אויגעלע: מע דארף אויסשרייבען א טראָנספּאָרט לוחות צום יאָהר תרס"ח... אוועקשיקען אזוי פיעל גאָלד!

דאָס גרויסע אויג: א גאנצען אוצר!

דאָס קלייניע אויגעלע: איין עבירה פאָר גאָט!

דאָס גרויסע אויג: מען איז עובר אויף בל תשחית!

דאָס קלייניע אויגעלע: מע זאָל קאָנען קריגען פון זייערטוועגען איין אלטען לוח...

דאָס גרויסע אויג: פון תרח'ס יאָהרען, אבי א לוח!...

דאס קלייניע אויגעלע: די נארישקייטן פון די גרויסע לומדים...

דאס גרויסע אויג: מופלגים, גרויסע קעפ, שארפע מוחות!...

דאס קלייניע אויגעלע: אי, טאמער וועלען אויסקומען די דאטעס פאפעריק?

דאס גרויסע אויג: בין איך בדלות!

דאס קלייניע אויגעלע: א מצוה אויף זיי!

דאס גרויסע אויג: חאפט זיי בעני!

דאס קלייניע אויגעלע: במילא טריפ'ניאקעס, דייטשען!...

דאס גרויסע אויג: קירע מאק!...

דאס קלייניע אויגעלע: זיי האבען מיר געגנוג בלוט פארצאפט, איידער איך האב מיך ארויפגעשלאגען אויף א שטיקעל דרך...

דאס גרויסע אויג: עס מעג שוין אמאל קומען אויף זיי אויך א מפלה!...

און פינחס פינקוס האט א וואונק געטהאן צום קעלנער:

— הער נאר, דייטש בן דייטש! א קרינעל סמעטענע!

דאס האט געהייסען אזוי גוט, ווי א קופעל ביער. און אונזער לוח-הענדלער האט אויסגעטרונקען א קופעל ביער און האט אוועק-געשריבען אהיים א בריף, פון וועלכען מיר געבען דא איבער א ריכטיגע קאפיע:

„...און ווייטער שרייב איך אייך, מיין ליעבער פריינט, איהר זאלט זיין אזוי גוט און ארויפאקען מיר וויפיעל איהר קאנט אלטע לוחות, צום מיינסטען פון יאהר תרמ"ח. איך האב דא אויף זיי איין אפזעץ. די דייטשען קויפען אלטע מארקעס מיט אלטע לוחות. פארשטעהט זיך, אז זיי צאהלען דערפאר זעהר ביליג, נאר אלץ איז בעסער פאר אייך, איידער זיי זאלען פוילען ביי אייך

אויפ'ן בוידעם אוו די מויז זאלען זיי עסען. אז איהר וועט אייך פאקען די אלטע לוחות, זאלט איהר מוחל זיין זיי איבערוועגען אוו רעכענען מיר לויט וואג פון פאפיער אוו ארויסשיקען מיר פער נאכנאהמע. זעהט זשע, למען השם, אלע אלטע לוחות, וויפיעל איהר האט, צום מיינסטען פון יאהר תרמ"ח. איך טהו דאס כמעט נאר צוליעב אייך. איך וויים, אז עס וואלנערען זיך ביי אייך אלטע לוחות, ווייל איך אייך געבען צו לייזען. צו קיין אנדערען שרייב איך נישט, נאר צו אייך, ווייל איך האלט פון אייך. נעדענקט זשע, למען השם, וואס מעהר אלטע לוחות, אוו איך גרים אייער וויב אוו קינדער נאר פרייגטליך.

ממני פינחס פינקוס".

פאר'חתמ'ט דעם בריעף, האט ער א רוף געטהאן דעם קעלנער:

— הער נאר, דייטש בן דייטש, נאך א קריגעל סמעטענע!...

באקומען נאך א קריגעל ביער, האט אונזער לוח־פאבריקאנט אנגעשריבען נאך א בריוועל צו איין אנדער מוכר־ספרים:

„...והשנית שרייב איך אייך, אז איך האב אויסגעקראצט דא איינעם א דייטש, וואס איז א קונה אויף אלטע לוחות, אבער נאר פונ'ם יאהר תרמ"ח. אויב איהר האט זיי, שיקט זיי מיר צו באלד דורך א נאכנאהמע. רק איהר זאלט נישט רעכענען מעהר ווי דאס פאפיער, כי איך דארף דאך אויך עפים פארדיענען. איך שרייב נאר צו אייך, ווייל איך וויים, אז נאר ביי אייך געפינען זיך אלטע לוחות. אוו מחמת איך האב קיין צייט נישט, מאך איך דאס בקיצור.

ממני פינחס פינקוס".

אזן נאך א בריוועל האט ער אוועקגעשריבען, שוין אין איין אנדער שטאדט:

„...והשנית שרייב איך אייך, אז איך קאן ביי אייך היינטיגם יאהר קויפען לוחות נאר על־מנת, דאס הייסט מיט א תנאי, אז צו

יעדען נייעם לוח פון יאָהר תרס"ח דאַרפט איהר מיר צולעגען דריי לוחות אַלטע פונ'ם יאָהר תרמ"ח אומזיסט. ווייל ס'איז דאָ א פּאָר דייטשען, וואָס זיצען אוֹן שטודיערען די וועטערונגען נאָך די אַלטע לוחות פון די פריהעריגע יאָהרען. לכן אבקש, איהר זאָלט מיר ארויסשיקען אַלע אייערע אַלטע לוחות פון יאָהר תרמ"ח, צולעגען צו יעדע דריי אַלטע איינעם א נייעם לויט פּרייז, אוֹן באַלד ארויסשיקען עלי־ידי נאכנאהמע.

פון מיר אייער פריינט פּינחס פּינקוס".

אט אזאַלכע בריוולער זענען אוועקגעגאַנגען נאָך עטליכע צו פּארשיידענע בוכהענדלער אין פּארשיידענע שטעדט. אוֹן אונזער לוח־אַנגראַפיסט פּינחס פּינקוס האָט זיך צעצאָהלט מיט'ן קעלנער אוֹן האָט זיך אַנגעזאַטעלט מיט'ן פּעקעל ספּרים אויף די פּלייצעס אוֹן איז אוועק זיין וועג, ווי א מענטש, וואָס האָט פּאַרקלערט אוֹן אויסגעפיהרט א רעכטען, א וויכטיגען עסק.

ה.

דאָס געוועזענע יאָהר 5668, זינט גאָט האָט באַשאַפען די וועלט, איז געווען פּאַר די נאַררענבערגער אידען א יאָהר פון שפע. אַלע, פונ'ם ערשטען פּאַבריקאַנט ביז'ן לעצטען בעל־מלאכה, האָבען געמאַכט גוטע געשעפטען. אַלע, פונ'ם גרעסטען קאַמיסיאַנער ביז'ן קלענסטען הויזירער, האָבען פּאַרדיענט געלט, אוֹן אַלע זענען געווען צופריערען אוֹן האָבען זיך געפּרעהט, וואָס דער „ארמער פּאַלנישער יודע" לייזט ביי זיי געלט פּאַר'ן לוח תרס"ח. מע קאָן זאָגען, עס איז נישט געווען אין נאַררענבערג קיין אייניציג הויז, וואָס זאָל נישט האָבען געקויפט ביי'ם „פּאַלנישען יודען" קיין לוח אויף דעם יאָהר. אוֹן די נאַררענבערגער אידישע באַפעלקערונג האָט גענומען דאָס נייע יאָהר תרס"ח (5668) נאָכ'ן אַלטען לוח פונ'ם יאָהר תרמ"ח (5648) אויסגעצייכענט גוט, דאָס הייסט: מע האָט זיך נעהאָט יאָהרצייטען, געפּייערט בר־מצוות אוֹן געבענטשט

חנוכה־ליכט־לער, געגעסען פורים־דינע המן־טאשען און געגומען זיך גרייטען צום הייליגען פסח, באקען מצות — אלסדינג ווי אלע יאהר, פון זינט די וועלט איז א וועלט, — און אין דער ריכטיגער צייט, לויט דער לוח זאגט, האט מען זיך גאנץ פיין אוועקגעזעצט צום סדר, אויף מארגען נאך א מאל צום סדר, און אזוי וואלט זיך אפלויפען דער פסח, און אפשר דער שבועות מיט'ן סופות אויך, וועו עס זאל זיך נישט טרעפען א מעשה (ביי אלע שרייי־בערס פון דער וועלט מוז זיך טרעפען א מעשה).

ומעשה שהיה כך היה:

איינער איין אפטייקער האט געארפט פאהרען פון נארדענ־בערג קיין בערלין נאך סחורה. האט ער זיך אויפגעזעצט דעם ערשטען טאג חול־המועד פסח און איז אוועק קיין בערלין. נעקו־מען איז ער קיין בערלין איין אויסגעהונגערטער פונ'ם וועג — סכנות! דער לעזער, וואס האלט קאפ, נעדענקט אודאי, אז א נאר־רענבערגער אידישער דייטש, ער מעג זיך זיין אפילו איין אפטיי־קער, אדער א דאנטיסט, אדער אפילו נאך ערגער פון א דאנטיסט, וועט אייך פסח קיין חמץ נישט עסען פאר קיין צעהן מיליאן. א גאנץ יאהר וועט איהר ביי איהם פועל'ען, ער זאל אייך עסען חזיר. איהר וועט איהם איינבעטען, ער זאל אייך עסען ראקעס און וואס איהר ווילט. נאר קומט דער הייליגער פייערטאג פסח, ווערט א דייטש פרום מיט סכנת־נפשות! ער וועט אייך גיכער שטארבען פון הונגער, אידער זיך צוריהרען צו חמץ אום פסח. איהר מעגט דאס אנרופען פאנאטיזם — ס'איז א פארפאלענע זאך!

אלזא, געקומען א הונגעריגער קיין בערלין, איז אונזער אפ־טייקער קודם געגאנגען זוכען א אידישען רעסטאראן אויף דער פריעדריכשטראססע און האט דערזעהן דאס ווארט „כשר" און האט זיך מחיה געווען. אריינגעקומען איז רעסטאראן אריין, האט ער נישט צייט געהאט זיך אוועקזעצען ביי'ם טישעל און דורכ־שטודירען דאס צעטעל פון די פסח'יגע מאכלים, איז אויסגע־

וואכסען נעבען איהם א קעלנער, א געזונטער יונגאטש מיט אייז אנגעפאמעדעטען קאפ, מיט שטעהענדיגע וואנסען, א לאַ ווילעלם דער צווייטער. דער יונגאטש דער קעלנער האָט געהאלטען אין די הענט א טעלער, און אויפ'ן טעלער — שטעלט אייך פאר! — א המן־טאש מיט מאהן!!!...

אונזער אפטייקער איז שיער נישט געפאלען חלשות: וואס הייסט עס? כשר, פסח, און א המן־טאש מיט מאהן! וועו דער אפטייקער זאל נישט זיין טוידט־הונגעריג, וואלט ער זיכער געמיינט, אז ס'איז א חלום. דער קעלנער דער יונגאטש האָט דערזעהען, אז דער גאסט קוקט עפים מיט מאדנע אויגען, האָט ער פארשארט ארויף ביידע שטעהענדיגע וואנסען א לאַ ווילהעלם דער צווייטער און האָט א זאג געטהאן צום גאסט מיט א פריינטליכען שמייכעלע פון א קעלנער:

— וועגען פייערטאג — פורים־שפיין!... כשר לפורים!...

דא איז אונזער אפטייקער געווארען נאך מעהר צעמישט: וועגען פייערטאג — פורים־שפיין?!... דער קעלנער איז אווען און אויף זיין ארט איז אויסגעוואכסען דער „ווירטה" פונ'ם רעסטאראן, איין עלענאנט געקלייידטער דייטש מיט א זעהר ליעבליך אלאונטערטעניגסט שמייכעלע אויף די פעטע רויטע ליפען, און צווישען דעם ווירטה מיט'ן גאסט האָט זיך פארבונדען זעהר א אינטערעסאנטער שמועס, פון וועלכען מיר נעבען דא איבער נאר־עם תמצית. דער ווירטה האָט באגריסט דעם גאסט מיט'ן פייער־טאג פורים, און דער גאסט האָט געוואלט איינרעדען דעם ווירטה, אז הייבט איז טאקי א פייערטאג, נאר דער פייערטאג הייסט נישט „פורים", ער הייסט „אסתרן" (פסח). תחילת האָט דער ווירטה נעוויעבענט, אז דער גאסט איז גלאט א פרייליכער פארשוין און מאכט זיך לוסטיג לכבוד פורים, האָט ער נאכין העפליך געחיחיקעט. דעם גאסט איז אבער דאס חיחיקען פונ'ם ווירטה נאר־נישט געפעלען, און דער שמועס צווישען ווירטה און צווישען גאסט האָט אנגעהויבען וואס ווייטער אריין אין ערנסט, ביז עס האבען

דערהערט אויך די איבעריגע געסט פון רעסטאראן און האבען זיך אויך אריינגעמישט אין דעם הויך־אינטערעסאנטען שמועס. דאס האט אונזער אפטייקער פארדראסען, האט ער זיך אויסגעשפראכען מיט זעהר א גיפטיג שמייכעלע, אז מע קאן זיך זיין א איד און דערלויבען זיך עסען חמץ אין פסח, נאר אריינמישען זיך אין פרעמדע אנגעלעגענהייטען איז נישט לויט דעם דייטשען עטי־קעט... דערוויף האט איינער א דזשענטעלמאן מיט צוויי שענע באקענבארדען, שוין א ביסעל גרויליך, מיט נישט ווינציגער גיפט א פרעג געטהאן ביי׳ם אפטייקער: פון וואנען איז דער „הערר"? און אז ער האט דערהערט, אז דער „הערר" איז א נאררענבערגער, האט ער אויסגעצויגען א לאנגען „אאא!!!" און האט זיך פאר־טיעפט אין טעלער...

וועז אונזער נאררענבערגער העלד זאל נישט זיין אזוי הונגע־ריג, וואלט ער דעם דזשענטעלמאן מיט די באקענבארדען פאר אט דעם דאזיגען „אאא" מכבד געווען, ווי עס געהער צו זיין: ערש־טענס, וואלט ער איהם דערלאנגט זיין וויזיט־קארטע מיט דער פירמע „דאקטאר פארמאציע אין נאררענבערג"; צווייטענס, וואלט ער געפאדערט פון דעם דזשענטעלמאן מיט די באקענבארדען, אז ער זאל איהם געבען זיין וויזיט־קארטע מיט זיין פירמע, און וואס נאכדעם וואלט געווען — יויים איך נישט, איך בין נישט קיין נביא. וואס ס׳איז געווען — דאס קאן איך אייך דערצעהלען. און געווען איז אט וואס: אונזער נאררענבערגער העלד איז פון דעם רעסטאראן צוועק א ברוגז׳ער אין א צווייטען רעסטאראן, אויך א אידישען, און האט געטראפען דארט פונקט דאס אייגענע בילד; אויך א חמצ׳דינען מיטאג, אויך חמצ׳דיגע המן־טאשן, „בשר לפירים" — און געענדיגט האט זיך עס דערמיט, וואס אונזער אפטייקער איז צוועק פון דארט אין א כריסטליכען רעסטאראן און האט זיך באשטעלט א גוויששען מיטאג „א לא קארט". ער האט זיך געטראכט: „איידער עסען חמץ אום פסח, איז שוין גלייכער עסען טרפה"...

ו.

איינע פון די ניצליכסטע ערפינדונגען פון אונזער צייט בלייבט טאקי נאר דער טעלעפאן. א דאנק דעם טעלעפאן איז גאנץ נארעענבערג אין פארלויף פון איין האלבע שעה געוואהר געוואָרען, אז די הויפט־שטאדט פון דייטשלאנד, די אידישע שטאדט בערלין, האט פארשפעטיגט מיט'ן פסח כמעט אויף א נאנצען חודש: אז וועהרענד אין נארעענבערג איז שוין דער צווייטער טאג חול־המועד פסח, איז אין בערלין ערשט פורים! פאר דער נארעענבערגער קהילה איז דאס געווען אזוי איבערראשענד, אז זיי האבען געוואלט וויסען, וואס וועט זאגען דערויף „אונזער רבי"? און מען איז אויסק צו אונזער ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער און מע האט איהם שוין געטראפען ביי'ם טיש שרייבענדיג א טעלעגראמע קיין בערלין צו זיינעם א קאלענע, אויך א ראבינער און אויך א דאקטאר און אויך א פרעדיגער. ער האט געבעטען ביי זיין קאלענע, ער זאל איהם זאפארט טעלעגראפירען, וועלכער פייערטאג איז היינט אין בערלין? און דעם זעלבען טאג ארום פאר־נאכט האט דער ראבינער באקומען א קלארע תשובה פון בערלין. די תשובה איז באשטאנען נאר פון איין וואָרט: „שושן־פורים"... און טאקי דורכ'ן זעלבען טעלעפאן האט ער געגעבען צו וויסען דער גאנצער שטאדט און האט געבעטען יעדען באזונדער, אז מע זאל אריינקוקען אין לוח ארויס, קאנטראלירען דעם דאטום. און די שטאדט נארעענבערג האט געטומען שטודירען דעם לוח מיט אזא אינטערעס, גלייך ווי מע ווילט וועלען דערגעהן, וועו קעהרט זיך איבער די וועלט?...

מע טאר אבער נישט אוועקגעהן פונ'ם אמת: נארעענבערג איז טאקי זעהר א פיינע שטאדט און איהרע אידישע איינוואהנער זענען טאקי זעהר ארענטליכע מענטשען — איינס צום אנדערען גערעהנט זיך אבער נישט אן: קיין סך געלעהרענטע מענטשען, וואס זאלען פארשטעהן לוח, איז דארט נישט פארהאנען; דער אייניצי־

נער אידישער געלעהרטער, וואס פארשטעהט א אידיש ווארט, איז איינער, וואס טראגט זעהר א הויכען באריהמטען נאמען „מאטיאס דרייפוס".

מיר פארחאפען זיך אויף צו־פריהער און מאכען אויפמערקזאם דעם לעזער, ער זאל חלילה קיין טעות נישט האבען און נישט מיינען, אז דאס איז דער מאטיאס דרייפוס, דער ברודער פון אונזער וועלטבאריהמטען מארטירער קאפיטאן (היינט מאיאר) אלפרעד דרייפוס. דער נאררענבערגער מאטיאס דרייפוס איז דער שמש פון דער דארטיגער כאהרשוהל און דער שוחט פון שטאדט. ווי קומט צו איהם אזא נאמען — זאלט איהר נישט פרעגען. למאי ס'איז דא אין דעם זעלבען נאררענבערג א איר איין ארעמאן, וואס לעבט פון דעם, וואס ער זאגט קריש, אז מע באצאהלט איהם, און טראגט דעם נאמען נאטאניעל האטשילד? ארער ס'איז פארהאן, מאקי אלץ אין נאררענבערג, א שוסטער, און א קאליקע דערצו, וואס שעהמט זיך נישט און הייסט מיט'ן נאמען היינריך היינע? און א ראזירער איז דארטען דא, שטעהט אויף זיין שילד אויסגעמאהלט א נקבה מיט א רויטען פאריק, און אונטען אנגעשריבען מיט גרויסע לויטערע אותיות: לודוויג בערנע? עס פעהלט נאר צום רומעל א שטיוועלפוצער מיט'ן נאמען ברוך שפינאזא... עס קאן זעהר געמאהלט זיין, אז עס דרעהט זיך ערגיץ ארום דארטען אין שטאדט א ברוך שפינאזא, נאר איך האב נאך נישט געהאט דאס גליק מיט איהם פערזענליך צו באקענען זיך... נאר מיר קעהרען זיך אום צו אונזער געלעהרטען מאטיאס דרייפוס, דעם שמש פון דער כאהרשוהל.

אז דער געלעהרטער מאטיאס דרייפוס האט דערהערט די נעשיכטע, וואס דער אפטייקער האט געבראכט צו פיהרען פון בערלין, אז דארט איז ערשט פורים, נישט פסח, האט ער זיך גענומען גריבלען אינ'ם לוח נאר מיט אנדערע כלים, ווי עס פאסט פאר א געלעהרטען, וואס איז אי א שמש, אי א שוחט און הייסט דרייפוס. ער האט זיך אזוי לאנג געגריבעלט, ביז ער האט זיך ארויפגע־

גריבעלט אויף א שטיקעל דרך. ער האט געפרענט א קשיא: וואו איז אהינגעקומען דער „ואדר" (אדר שני)? — לויט זיין רעכענונג, ער נעדענקט דאס נאך פון פאראיאהרען, האט היינטיגם יאהר — דאנגערוועטטער! — באדארפט אויסקומען איין עבור־יאהר. א באוויזן האט ער פונ׳ם ארגאניסט, פריעדריך שפיעל־האגען; ער איז א כריסט און שפיעלט ביי די אידען יום־טוב אין כאהרשוהל; זאגט ער, פריעדריך שפיעלהאגען, אז ביי זיי איז היינטיגם יאהר אויך אין עבור־יאהר!

מיט דעם דאזיגען וויכטיגען מאטעריאל איז אונזער געלעהרטער דרייפוס צוועק צום ראבינער, דאקטאר און פרעדיגער, און ביידע האבען זיך צוועקגעזעצט שטודירען דעם לוח גאר איבער־אנייעם — און דא איז געקומען די רעכטע קאטאסטראפע: ביידע האבען דערזעהן, אז זייער לוח איז נישט פון יאהר ת ר ס " ח (5668), נאר פונ׳ם יאהר תרמ"ח (5648). דאס הייסט, א פאר־צוואנציגיאהריגער לוח!...

דער פארפאסער פון דער דאזיגער אמת׳ער געשיכטע באדאנקט דעם געהרטען לעזער פאר דעם, וואס ער האט זיך געגעבען די מיה אויסצוהערען די מעשה כמעט ביז׳ן סוף, און לאזט איהם איבער אויף זיין אייגענער פאנטאזיע, ער זאל זיך פארשטעלען, וואס עם האט זיך אפגעטהאן אין דער שטאדט נאררענבערג, וועו מען איז געווארען פונ׳ם רבין אליין, אז זיי האבען פארחאפט דעם פסח מיט א גאנצען חודש פריהער, און אז מע וועט דארפען פראווען פסח נאך א מאל פונ׳ם אנהויב! איך וואלט גע־קאנט אויסניצען אלע שארפע אויסדרוקען, ווי צום ביישפיעל: עמפערט, ענטטוישט, איבערראשט, אויפגעבראכט, אויפגעטראגען, צעקאכט, נידערגעשלאגען, אויסער זיך, וכדומה. איך פיהל אבער, אז ס׳איז נישט דאס; ס׳איז באנאל. דאס ריכטיגסטע ווארט

וואלט געווען, דאכט מיר, „פארניכטעט!"... בארעכענט אייך: א נאנץ האלב יאהר האט א שטאדט אפגעלעבט פאלש נאר איין אלטען אפגעלעבטען לוח פון פאר צוואנציג יאהרען! נעפייערט יום־טובים נישט אין דער ריכטיגער צייט! געגעסען מצה דעמאלט, ווען אלע אידען האבען געשלאגען המנ'ען! היינט וואו זענען די בר־מצוות? די יאהרצייטען? די קדישים?... אוו וועמען האט מען צו פארדאנקען? עפים א אידעל, א גארנישט, איין עמינראנט... „אה, דער פאלנישער יודע!" — האבען געזאגט די נאררענבערגער אידישע דייטשען אוו האבען זיך געשאפט די צייהן אויפ'ן „פאלנישען יודען". לאז ער נאר קומען קיין נאררענבערג מיט זיין פעקעל ספרים, וועט ער שוין טרוקען נישט ארוים...

אוו דער „פאלנישער יודע", אונזער בוכהענדלער פינחס פינקוס, איז אין דער צייט געזעסען מיט נאר א סך אזעלכע ארויס־געוואארפענע, ווי ער, אויף א ריעזענשיף, וואס איז נעדולדיג אוו ראשיג געשוואומען פון האמבורג קיין ניו־יארק. פונ'ם נאנצען דאברע־מזל, וואס ס'איז איהם געראטען ארויסצובאקומען פון די „דייטשען", האט ער קוים צונויפגעשלאגען אויף א שיפסקארטע צוויישען דעק, אוו ער פאהרט אט דאס אהין, אינ'ם גאלדענעם לאנד. וואס קאלומבוס האט אנטדעקט צוליעב דעם, אז ארעמע אידען פון דער גארער וועלט, פאריאגטע אוו פארוואגלטע, באר־רויבטע אוו פארשענדעטע, זאלען קאנען עהרליך אוו מיט כבוד, חאטש אפילו מיט גרויס מיה, פארדיענען זייער שטיקעל ברויט...

לעזער! לאמיר איהם ווינשען גליק אוו א פרייליכען בשר'ען פסח.

בלינצעם

ש ראסאן לכבוד שבועות.

נעשריבען אין יאהר 1909.

בלינצעם

ערשטע קאפיטל

[א נעהייסער פּארשוין איז א קאַרעטע, מיט א ציליגדער אוּן מיט א רעגענשירם].

אויף אייגער פון די זייטיגע גאסען פון דער גרויסער שטאַדט נ., דעם ערשטען טאג שבועות אין דער פריה, פליהט א קאַרעטע, אין וועלכער עס זיצט אייז עלענאנטער פּארשוין אין א ציליגדער, דאס פּנים פּארשטעלט מיט א רעגענשירם, חאטש דער הימעל איז ריין ווי גאלד. צוגעפּאהרען צו איינעם פון די גרעסטע שענסטע מויערען, שפּרינגט דער פּארשוין ארויס פון דער קאַרעטע, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, צעצאהלט זיך אויף דער גיך מיט'ן קוטשער אוּן טהוט איהם א מאר מיט דער האנט אהן ווערטער, ווי איינער רעדט: „איך דאַרף דיך מעהר נישט, קאנסט פאהרען ווייטער". די קאַרעטע פאהרט־אוועק, אוּן דער פּארשוין נעמט זיך דוקא צוריק, צעהלט־אפּ דרייי נומערען, אוּן ביי איין אלט הויז מיט שוואַרצע פּאַרויכערטע ווענט, נומער 21^{B}, בלייבט ער שטעהן אוּן נעמט־ארויס פון קעשענע א ווייס עלענאנט ביכעלע פון עלע־פאנטבּיין אוּן לייענט שטילערהייט:

— נומער 21^{B}, אין הויף, דריטער שטאק, לינקס.

אנגעקלונגען אין טויער, טרעט ער אריין אין א גרויסען פּיער־עקעכיגען הויף, ווי א קאסטעל, אוּן נעמט באטראכטען די וועגט אוּן די טירען אוּן די פענסטער, אוּן דערזעהט א ווייס ברעטעל מיט שוואַרצע אותיות „כ ש ר".

— א! אט דא איז דאס! — זאגט דער פּאַרשוין צו זיך אליין, און אין זיינע אויגען באווייזט זיך א פּייערעל און אויף די ליפּען — א צופּריערעז שמייכעלע פון א מענטשען, וואס האט נע־פונען דאס, וואס ער זוכט. מיט ניכע טריט קלעטערט ער ארויף אויפ'ן דריטען שטאק, און טרעפט דריי טירען: איינע אקעגען, איינע רעכטס, איינע לינקס. אויף דער לינקער טיר דערזעהט ער וויעדער א מאל איין אויפשריפט „כשר". נאכדעם ווי ער האט א ביסעל אפּגעאטעמט און אויסגעווישט זיך דעם שטערן, נעמט ער זיך ענדליך צים נלעקעל.

אט דא מוזען מיר זיך אפּשטעלען אויף א ווייליע און אויפ־קלערען דעם לעזער: ווער איז אט דער נעהיימער פּארשוין? וואס איז ער דאס נעפּאהרען אזוי פּארשטעלט? צוליעב וואס האט ער אפּגעזעהלט דריי נומערען צוריק? און וואס האט ער זיך אזוי דערפרעהט, אז ער האט דערזעהען דאס וואָרט „כשר"? — מיינע לייבע פריינט! דאס איז נישט שערלאק האלמס; דאס איז דער העלד פון אונזער ראמאן — מארקום ביבער, פּארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאק עט קאמ־פּאניע".

צוויישען קאפּיטעל

[רעדט פון זייטינע ענינים, פון מענטש, פון עסענישן, פון עולם־הזה וכדומה אזעלכע זאכען].

איך קאן אייך ניט זאגען אקוראט, מיט וואס די פירמע באַ־שעפטינט זיך. איך וויים נאר, אז מארקום ביבער, דער פּאר־שטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאק עט קאמפּאניע", איז א רייכער סוחר און א געוונטער יונג און א זעלטענער פּארשוין און א ליעבער מענטש, און איז נאך א בחור.

לאזען זיך אקארשט די שרכנים אזוי ניט פרעהען — מאר־קוס ביבער האט זיך נעגעבען דאס וואָרט, ער זאל ניט חתונה האבען קיינמאל.

די, וואס קענען איהם פונ'ם אַרט, דערצעהלען, אז אין דער יונענט איז מאַרקום ביבער געווען איין עלענאַנטער קאוואַליער, געהייסען „קראַסאַווטשיק" אזן האָט זיך געמאַכט באַריהמט מיט זיין טאַנצען. ביי די מאַמועלען פון שטאַדט איז געווען א גאַנצער יחוס, אז „קראַסאַווטשיק" האָט מיט זיי געטאַנצט. טאַנצען מיט א שענעם קאוואַליער האָבען אַלע מיידלעך ליעב. פאַר וואס ניט? עס איז נאָר קיין עולה ניט. מיט וועמען דען זאָלען זיי געהן טאַנצען? איך אזן איהר זענען שוין צו אַלט דערוויף, אזן אנב זענען מיר שוין לאַנג באַוויבט אזן האָבען שוין פאַרגעסען די שפּראַך פון טאַנצען. די טאַנצען־שפּראַך — דאָס איז א באַזונדער מין לשון, וואס מע דאַרף עס קענען. אונזער העלד, מאַרקום ביבער, האָט נעקאַנט אוועקטאַנצען א שעה כסדר אזן ניט אויפהערען שיטען מיט פראַזען, ווי מיט בלומען: „איינס־צוויי־דריי — איהר זענט גרינגער פון א פערער"... „איינס־צוויי־דריי — אייער טאַליע איז א חלום"...

איא, ס'איז ביי אייך תרנום? מע דאַרף דאָס קאַנען אזן מע דאַרף וויסען, ווי אזוי זיך מיט מאַמועלען צו באַנעהמ אזן ווי זיך צו האַלטען אזן וואס מיט וועמען מע דאַרף רעדען. איך וויים עס פון מיין אייגענעם ערפאַהרען. איך בין געווען אמאל אין א נעזעלשאפט. מע האָט מיך פאַרגעשטעלט פאַר די שענסטע דאמען אזן מאַמועלען פון שטאַדט, אלם שרייבער אזן אלם הומאַריסט. א בוקעט פון דאמען אזן מאַמועלען האָט מיך ארומגערינגעלט פון אלע זייטען. געוואַלט הערען פון מיר א גוט וואָרט. איך האָב נעמאַכט א שמועס פון... ליטעראַטור. תחילת האָבען מיינע דאמען צו מיר זעהר זיס נעשמייכעלט. פאַכדעם האָבען זיי זיך אנגעהויבען איבערקוקען איינס מיט דאָס אנדערע. א ביסעל שפּעטער האָב איך באַמערקט, אז זיי פארשטעלען זיך די מיילער, מע זאל ניט זעהען, ווי זיי גאַהניצען. געענדיגט האָט זיך עס דערמיט, וואס איך בין געבליבען איינער אליין, ווי ראַבינזאָן־קרוזע, אזן מיינע דאמען אזן מאַמועלען האָבען זיך צונויפגעשלאָסען

נעו אין א ווינקעלע עפּים ארום א שענעם, א הויכען מאנספּארשוין, און האבען אזוי געשמאק און הילכיג געלאכט, או ס׳איז נעווען א פּארגעניגען צו הערען פון דער ווייטען. איך האב נעבעטען, מע זאל מיך פּארשטעלען פּאר דעם דאזיגען מאנספּארשוין. מע האט מיך פּארגעשטעלט. זיין נאמען איז געווען מארקום ביבער („קראסאווטשיק").

איצט איז דאס שוין נישט דער מארקום ביבער, ווען אמאל. אוים „קראסאווטשיק". דאס הייסט, ער איז נאר היינט אויך א פּיינער יונג. עלענאנט געקליידט, שטענדיג אויסגעפּוצט, גוט ארומגעראזירט און רעכט אנגעפּארפומירט, האט מיט זיך שטענדיג א קליין בערשטעלע אויף צו פּארקעמען די וואכסעם ארויף און א שפּיגעלע אויף צו האפּען א קוק. אין זיין גרינעם שניפּס — א רויטע שפּילקע, אויפ׳ן פינגער שעמעירט א בריליאנט. דאס וואלט אלסדינג געווען גוט, ווען נישט דאס ווייסע טעלערעל אויפ׳ן שפּיץ קאפּ, ווען ווערט אלע טאג גרעסער און גרעסער, און ווען נישט אט דאס בייכעל, ווען ווערט אלע טאג העכער און העכער, און אליין פיהלט ער זיך אויך פון טאג צו טאג אלץ שוואכער, נארנישט דאס, ווען אמאל. ווער רעדט פון דאמען? מאמזעלען? טענץ? טשעפּעט זיך אפּ. איהם גלוסט זיך שוין נאר רוהען, האפּען א דרימעל נאכ׳ן עסען. אבי ס׳זאל נאר זיין גוט געגעסען. גוט עסען און געשמאק שלאפּען — ווען מיינט איהר? ס׳איז נישט אזא גרויסע נארישקייט. איך ווייס נישט, מיט ווען א פילאזאפּיע מיין העלד באנוצט זיך, — און אפשר איז ער גאר רעכט נאנגען מיט זיין אייגענעם שכל, אז דאס לעבען פונ׳ם מענטשען איז אזוי קורץ און די וועלט איז אזוי נאריש, אז א שאל שוואכצע קאפּע מיט א האוואנע־ציגאר נאר א רעכטען מיטאג שמעקט זעהר גוט אין העלפט דעם מאגען קאכען... אז וואויל איז צו דעם, ווען קומט צו דער אידעע באצייטענס, פל־זמן דער מאגען קאכט נאר און דער שלאף לאזט זיך נישט לאנג בעטען. איהר קאנט אייך אפילו זאגען, אז דאס איז בורושואזע, א געדאנק פון איין עולם־

הזה'ניק; אבער דאס וועט איהר ניט אפלייקענען, אז א געדאנק איז דאס.

מיר נעפעלט, וואס איך האב מיך ארויסגעחאפט מיט'ן וואָרט „עולם־הזה'ניק". דאס איז דאס ריכטיגע וואָרט פאר אונזער העלד. מארקוס ביבער איז אַיין עולם־הזה'ניק, א מורא'דיגער עולם־הזה'ניק. ער געהט מיט דעם נאנג, אז אלע קאנען זיך נישט באשעפטיגען מיט אַיין זאך. פארהאן מענטשען, וואס געבען זיך אפ מיט עולם־הבא, דאס איז זייער עסק. ביבער, אז ער קומט אייף א ניי אָרט, זעהט ער זיך קודם א ריינע, א רוהיגע סטאנציע אינ'ם בעסטען האטעל, און טאקי באלד טהוט ער א טראכט מפה עסען. אין דער צייט, וועז די אנדערע אנגעקומענע פאסא־זשירען לויפען־ארום, דער — אנקוקען די שטאדט, און דער — וועגען געשעפט, וועט איהר ביבערען זיכער נעפינען אדער מיט א גאפעל אין האנט אין בופעט, ביי די פלעשלעך מיט די פארביי־סענס, אדער מיט א ווייסער סערוועטקע אויפ'ן האלז, ביי א טי־שעל אין רעסטאראן, פארטיעפט אין דער שפייזקארטע און שטר דיערענדיג די אויסגערעכענטע מאכלים.

זענט איהר שוין, אלזא, א ביסעל באקענט מיט מיין העלד. שוין צייט זיך באקענען אויך מיט דער העלדין פונ'ם ראמאן.

דריטע קאפיטעל

[שטעלט פאר די העלדין פונ'ם ראמאן].

זי איז נאך נאר א יונגע פרוי און הייסט פיין, און האלט א גאסטהויז, און האט צוויי קינדערלעך, וואס געהען אין גימנאזיע, מיט אַיין אלטער מוטער, וואס זיצט מיט זילבערנע בריללען איבער א גרויסען סידור און דאוונט, און מיט א קליין שוועסטערעל, וואס העלפט איהר אין געשעפט. א גאסט, אז ער שטעלט זיך נאר אַיין מאל אפ ביי דער מאדאם פיין, נעבטיגט־איבער אַיין

נאכט, אדער עסט־אפ איין אנבייסען, אדער רעדט מיט איהר צוויי ווערטער, וועט ער שוין דאס צווייטע מאל זיך ניט אפשטעלען איז ערגיץ. אוז אז ער וועט אויפקאהרען, וועט ער איהר פנים, מיט איהר געשטאלט, מיט איהרע אויגען, מיט אלע איהרע באוועגונגען לאנג־לאנג טראגען ביי זיך אין זכרון. ס'איז אומעגליך זי צו פארגעסען. אז איהר זעהט זי צים ערשטען מאל, ווייזט זיך אייך אויס, אז זי איז אייך קענטליך, אז איהר האט זי שוין ערגיץ אמאל געזעהען. רעדענדיג מיט איהר אוז קוקענדיג איהר אין די אויגען ארייז, קומען אייך אויפ'ן זינען אלע שענהייטען פונ'ם חומש, ווי איהר האט אייך זיי פארגעשטעלט אמאל אין אייער יונגער ריינער פאנטאזיע, אוז איהר קומט מיט א פרעטענזיע צום רבונו־של־עולם:

„וואם וואלט דיך געאהרט, גאט, אז אלע ווייבער, למשל, וואם דו האסט באשאפען, זאלען זיין אזוי, ווי די מאדאם פיין? דיין וועלטעל וואלט דעמאלט געהאט גאר איין אנדער איינזעהען. עס וואלט געווען א פרייד, וואם מע לעבט אויף דער וועלט"...

יא, א פרייד. עס איז א פרייד צו רעדען מיט דער פיין, צו קוקען איהר אין די אויגען ארייז, צו הערען איהר קול, צו זעהען איהרע הענט. אך, איהרע הענט! צו וואם זי ריהרט זיך צו, איז גאלד. אלץ גלאנצט, אלץ שעמערירט, אלץ לעבט־אויף ביי איהר אין די הענט. און וואו זי גיהט, און וואו זי שטעהט, איז ליכטיג. און טהוט זי אן אויף זיך א קלייד, זינגט דאס. און גיהט זי דורך די שטוב, לאכען די וועגט. אלץ ארום איהר לעבט, אלץ זינגט, אלץ פרעהט זיך.

אט דאס איז אונזער העלדין, די ווירטהין פונ'ם גאסטהויז און אידישען רעסטאראן, וואם געפינט זיך אין אייגער פון די זייטיגע גאסען פון דער גרויסער שטאדט נ., אין הויז נומער 21B, אין הויף, דריטער שטאק, לינקס.

אצינד, רעכען איך, וועט מיין לעזער זיין פארענטפערט א סך קשיות, און מיר קאנען פארטזעצען אונזער ראמאן.

פערטעס קאפיטעל

[אידישע פיש, מילכיגע בלינצעס און א יונגערמאן מיט זיין ענגען קאלנער].

נאר אז ער איז געווען אויף יענער זייט טיר, האט אונזער העלד דערפיהלט א געשמאקען ריח פון פיש, פון אידישע פיש, וואס האבען א טבע זיך לאזען הערען אויף א קוואדראטנע מיל ארום און ארום. זיי באריהמען זיך פאר דער גאנצער וועלט: „דרך־ארץ! מיר, אידישע פיש, זענען נישט גלייך צו אלע אנדערע פיש; אונז עכען אידען, וואהרום מיר זענען געפילט מיט געווירצען און שמעקען מיט פעפער!“... ארויסגעקומען אינוועניג, האט ער געטראפען א גרויסען, א ליכטיגען, א ריינעם זאל. די וויסע וועגט זענען באהאנגען מיט גרינס. א לאנגער וויסגעדעקטער טיש איז באפוצט מיט בלומען, און ארום טיש זיצען אלערלייי אידען, מיט היטלעך און אהן היטלעך, מיט בערד און אהן בערד, אזעלכע, וואס רעדען אידיש, אזעלכע, וואס רעדען רוסיש, און אזעלכע, וואס רעדען דייטש, דאס הייסט, נישט אינגאנצען דייטש, נאר העכער האלב כמעט אויף דייטש. אויסגעטהאן דעם אויבערדאק און אפיצלעגט דעם צילינדער, האט אונזער העלד פארנומען א לעדיגען פלאץ, וואס איז נאך פארבליבען ביי׳ם טיש, אקעגען עפים א פארשוין מיט א רויט פנים, מיט א רויטען שניפס און מיט איין ענגען קאלנער. דער קאלנער קוועטשט איהם אזוי שטארק, אז ער וועט שיער ניט דערוואהרגען. עס שפארען איהם די אויגען פון שטערן, נאר א מכה וועט עמיצער וויסען. ער וועט בעסער ליידען שטילערהייט, אפקומען חבוט־הקבר, פיהלען דעם טעם פון ניהנם, איידער אראפוואדרפען דעם קאלנער און אויסטהון אזא שענעם שניפס. פארנומען זיין פלאץ, פארנייגט זיך מארקום ביבער, ווי דער עטיקעט פאדערט עס, פאר זיין וויז־א־ווי, דאס הייסט, פאר׳ן יונגעמאן מיט׳ן ענגען קאלנער. און עס וועט דורך דעם געשלאסען צווישען זיי א שטיקעל קענטשאפט. מארקום ביבער ניט איהם צו וויסען, אז ער איז דא דעם ערשטען מאל אינ׳ם רא־

זיגען... דאזיגען אידישען רעסטאראן. שטעהן — שטעהט ער, אייגענטלעך, אין „גראנד־האטעל", און נעקומען איז ער אהער צו־ליעב שבועות. דאס הייסט, ניט אזוי צוליעב'ן שבועות, ווי צו־ליעב די שבועות'דיגע בלינצעס, חע־חע.

— חע־חע! — גיט איהם נאך דער יונגערמאן מיט'ן קאלנער און ווערט נאך רויטער און קוקט איהם נלייך אין די אויגען אריין.

ביי די פיש ווערט אונזער העלד נאך מעהר בארעדעוודיג:

— אויסגעצייכענטע פיש! איך האב שוין לאנג נישט נע־נעסען אזעלכע אידישע פיש. אידישע פיש האבען נאר איין אכ־דערען טעם. לעבען זאלען די אידען מיט די אידישע מאכלים! איך בין, ווי איהר קוקט מיך אן, עפים ניט אזא כשר'ער איד, נאר פון כשר'ע עסענס האלט איך. ווער שמועסט — יום־טוב. יום־טוב עם איך נאר כשרס. איך וועל אייך ניט אוועקגעבען א אי־דיש שטיקעל פיש פאר אלע זייערע מארינאדען און מאצאנעזוען, און, צוויישען אונז רעדענדיג, וועל איך אייך ניט פארבייטען איין אידיש ראסעל־פלייש פאר צוואנציג גויישע בייפשטעקסען, רומ־שטעקען, האזעראטען און ראסטביפען. ווארום, לאמיר זיך נישט נארען: וואס קאן זיין בעסער פון א אידיש העלזעל, נעפילט מיט מעהל? אדער א טייגעכץ מיט לעבערלעך? אדער נירלעך, אי־בערגעטריסעלט מיט פארפעלעך? צי, אשטייגער, וואס נעהט־אפ א אידישע יויך מיט מאנדלען, מיט לאקשען, אדער נאר מיט קרעפלעך? הא, וואס זאגט איהר?

דער יונגערמאן מיט'ן קאלנער זאגט נארנישט. וואס זאל ער זאגען? אז אך און וועה איז איהם, קוים וואס ער חאפט דעם אטעם. און ביבער קעהרט זיך אום צו אידישע פיש, רעדט אלע מאל העכער, וואהרום אלע רעדען, דער גאנצער עולם רעדט פון פיש, ווי קאנען זיך ניט אפלויבען פון די פיש. זיי לויבען די פיש און די בעל־הבית'טע פון די פיש, די מאדאם פיין.

— אז מע וויל א גוט שטיקעל פיש, זאל מען טאקי נעהן נאר צו דער מאדאם פיין. — זאגט א איד מיט גראבע ליפען.

— אז מע ווי׳ל הנאה האבען פונ׳ם עסעז, זא׳ל מען עסען ביי דער מא׳דאם פיין. — הא׳לט איהם אונטער א איד, וואם שוויצט מיט ספנת־נפשות.

— איך עס שוין באל׳ד פיער יאהר ביי דער מא׳דאם פיין. — זאגט א יונגערמאן, וואם אז ער עסט, שמקע׳לט זיך ביי איהם דער קאפע׳ליש.

מיט איינעם ווארט — פון א׳לע זייטען טיש הערט זיך נאר „פיין", און „פיין", און „פיין". און אט איז זי א׳ליין אויך, די מא׳דאם פיי׳

פינפטעם קאפיטע׳ל

[פרוד־הבא, בלינצעם !].

אריינגעקומען איז די מא׳דאם פיין מיט א גאנצער סוויטע. פון איין זייט די א׳לטע מוטער, פון דער אנדערער זייט איהר יונג שוועסטערל און פון הינטען איהרע צוויי קינדער, די נימנאזיסט־לער. א׳לע נעהען זיי אננעטהאן יום־טוב׳דיג, און א׳לע זעהען זיי אוים יום־טוב׳דיג, און זענען אננע׳לאדען מיט גרויסע פא׳לומיסקעס מיט הייסע בלינצעס, וואם לאזען זיך הערען מיט זייער מי׳לכיגען ריח איבער׳ן גאנצען זא׳ל.

מיט׳ן אריינקומען פון דער מא׳דאם פיין האט מען געקאנט מיינען, אז א באזונדערע שיין פון דער זון האט זיך מיט א מא׳ל אריינגעריסען אהער אין שטוב אריין, און אויף א׳לע פנימ׳ער האט זיך באוויזען ווי א שמייכע׳לע. א׳לע, ווי איין מענטש, הויבען זיך אויף און באגריסען די מא׳דאם פיין.

און די מא׳דאם פיין? ווייך, פראסט און פריינט׳ליך, היימיש, ווי איין איינענע, ווי א שוועסטער, געהט זי צו צו יעדען איינציגען פון די געסט, יעדען באזונדער האט זי וואם צו זאגען עפים אזע׳ל־כעם, וואם יענעם ווערט גוט אויפ׳ן הארצען און וואערעם אויף דער

נשמה, און איהרע אויגען לאכען, און אלעמענ׳ס אייגען לאכען, און אלץ ארום איהר לאכט און פרעהט זיך.

אונזער העלד, וואס איז, ווי אונזערע לעזער וויסען שוין, אזא ליעבהאבער פין אידישע מאכלים, האט איצטיגס מאל שטארק געגומען אויפ׳ן אויג די בעל־הבית׳טע פון די בלינצעס און נישט געקאנט אפריסען פון איהר די אויגען. ער פארשטעהט נישט, פון וואנען האט זיך נעגומען מיט א מאל אזא ליכטיגקייט אין שטוב. און פון וואנען איז געקומען צו איהם פלוצים אזא וואראמ־קייט און אזא פרייד? געראדט האבען זיי צווישען זיך, דאכט זיך, קיין איינציג ווארט ער האט זיך נאר אויפגעהויבען פון ארט און זי האט איהם געשענקט א קוס, מעהר נישט ווי איין קוס פון איהרע ליכטיגע חנ׳עוודינע לאכעדיגע אויגען, און ער האט דער־פיהלט, אז עפעס האט אויפגעוואכט ביי איהם אין דער נשמה, עפעס איין אומגעוועהנליכע זאך, וואס ער האט נאך ביז אהער נישט בייגעוואוינט און וואס ער קאן דאס אפילו ניט אנרופען ביי׳ם נאמען.

— ברוך־הבא, בלינצעס! — רופט ער זיך אן צו זיין ווייב־אווי און פיהלט, אז ניט דאס האט ער געוואלט זאגען. ער קוקט שוין מעהר נישט אויפ׳ן יונגענמאן מיט׳ן קאלנער און איהר זיינע אר־דיאטישע אויגען. ער עסט די בלינצעס און לאזט נישט אראפ קיין אויג פון דעם מאדאם פיין און הערט נישט אויף אין אייניוועג צו רעדען וויטער:

— געפעלט אייך, אשטייגער, די בעל־הבית׳טע פון די בלינ־צעס? וועט איהר זאגען אין אייער לעבען, אז דאס איז א וויר־טהין פון א גאסטהויז, פון א רעסטאראן? זעהט זי נישט אוים ווי א גרעפין? ווי א קיסעריני? הא? וואס זאגט איהר?

נאר דער יונגערמאן מיט׳ן קאלנער זאגט גארנישט. ער ווערט נאך רויטער. ווי פריהער, און הייבט אזש אן צו שוויצען. און אונזער העלד גיט זיך דאס ווארט, אז זיין נאמען זאל ניט הייסען

ביבער, אויב ער וועט זיך ניט באקענען מיט דער דאזיגער מאדאם א ביסל נעהענטער נאך היינטיגען טאג.

זעכסטע קאפיטל

[דער העלד בייט־איבער זיין קוואַרטיר פון „גראַנד־האטעל" אויף נומער 21B, דרויטער שטאק, לינקס].

איך מיין, אז עס וועט קיינעם נישט זיין פריקרע, וואס מיין העלד, מארקוס ביבער, דער פּראַשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפּאק עט קאמפּאניע", האט זיך באלד נאך שבועות אריבערגע־מראגען מיט'ן נאנצען געפּעק פון „גראַנד־האטעל" אויף נומער 21B, דרויטער שטאק, לינקס. אודאי איז אין „גראַנד־האטעל" מעהר גרויסאַרטיג, מעהר שיק — וואס איז דאָ צו רעדען? דערפאר האט ער זיך אבער נאך קיינמאל אין ערנסט נישט געפיהלט אזוי גוט און אזוי היימיש, ווי אט דאָ, צווישען גוטע מענטשען. מאר־קוס ביבער איז גיך נעוואָהר געוואָרען, ווי אזוי מע רופט די צוויי גימנאזיסטלעך. איינער היים הערצעל, דער אנדערער מישא. און ער שליסט מיט הערצלען און מיט מישאן גוטברודערשאפט, שפּיעלט מיט זיי אין „ציענען־וואלף" און אין „פּעטשערלעך". מיט'ן קלייניעם שוועסטערל איז ער אויך נעוואָרען א שטיקל מחותן. און אפילו פאר דער אלטער מאמען, וואס זיצט מיט זיל־בערנע ברילען איבער א גראבען סידור, האט ער אויך וואס צו זאנען:

— באבעניו, איהר הערט ניט אויף צו דאוונען?

— איך דאוון שוין פאר מיינע קינדער און פאר מיינע אייניקלעך.

— אז ס'איז יא אזוי, טא דאוונט שוין, באבעניו, פאר מיר אויך.

די „באבעניו" הויבט־אויף אויף איהם די זילבערנע ברילען און ענטפערט נישט נארנישט אויף דער חכמה.

הקיצור, אונזער העלד איז דאָ געווארען אזוי הייטיש, אז עס גלוסט זיך איהם גארנישט אוועקצופאהרען פון דאנען, נישט קיין קענדיג דערוויף, וואס פון דער היים זעצט מען מיט בריעף, ער זאל קומען צו פאהרען. די נעשעפטען רופען איהם. נעשעפטען? וואס פאר נעשעפטען קאנען איהם אוועקנעמען פון דאנען, וואו ער האט ענדליך געפונען זיין אמת'ען איינציגען אידעאל אין לעבען? ווי אזוי און ווען איז דאס ביי איהם פארטיג געווארען — וויסט ער אליין נישט. אט אזוי, פון זיך אליין. וויפיעל שידוכים מע האט איהם איבערגערעדט! וויפיעל מיידלער האבען זיך נאר איהם נעיאגט!... באשערט איין ארעמער, עלענדער פרוי, מיט צוויי קינדער, מיט א קליין שוועסטערעל און מיט איין אלטער מאמע, אזא גליק! די קינדער וועט ער צישרייבען צו זיך, אין בערגעבען זיי זיין נאמען „ביבער", דאס קליינע שוועסטערעל וועט ער חתונה מאכען, און די אלטע באבעניו לאז זיך זיצען און דאווענען געזונטערהייט.

אזוי טראכט זיך אונזער העלד, און ער שטעלט זיך פאר, ווי די ארעמע פרוי פיין וועט דאס ווערען איבערראשט, אז ער, מאר־קוס ביבער, דער פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע", וועט איהר דערקלערען, אז ער ווילינט־איין צו נעבען איהר זיין נאמען און צעטיילען מיט איהר זיין פארמעגען! „איך האף, אז איהר מיינט דאס ערנסט?" — וועט זי איהם זאגען און די נאנצע פארב וועט זיך צעגיסען איבער איהר פנים, וואס איז וויסער פון מילך, און איהרע שענע אויגען וועלען זיך אנצינדען מיט א ניי פייערל!... דערווייל לענט ער איהר פאר בילעטען, אפשר וועט זי געהן מיט איהם אין טהעאטער?... אך, פאר וואס נישט?... די מאדאם פיין דאנקט איהם זעהר. זי מוז איהם אבער זאגען, אז אהן די קינדער קאן זי נישט געהן זי האט שוין לאנג צוגעזאגט נעמען זיי אין טהעאטער אריין. און ווייאלד די קינדער, מוז מען שוין נעמען די שוועסטער אויך... נעווים. ער האט נאר אנדערש ניט געטראכט! און מארקוס ביבער נעמט א לאוטע,

און נעהט מיט דער מאדאם פיין און מיט איהרע קינדער און מיט איהר שוועסטערע אין טהעאטער אריין.

זיצענדיג מיט דער מאדאם פיין

[א ביספל טעלעגראפען-ליטעראטור].

זיצענדיג מיט דער מאדאם פיין און מיט איהר משפחה אין דער לאזשע, טראכט זיך ביבער: ווי קומט דאס צו דער דאזיגער פרוי אזא האלטען זיך מיט אזא באנעמען זיך? א גרעפין דארף ניט זיצען שענער, ווי עס זיצט אט די ווירטהין פונ'ם רעסטאראן. אך, ווי שעי עם וועט איהר פאסען דער נאמען „מאדאם ביבער"!... אז ער וועט זי ברענגען צו זיך אין שטאדט, וועט זי פארשטעלען, פארטונקלען אלע שענסטע דאמען. נאטירליך, וועט ער קיינעם ניט דערצעהלען, אז זי האט וועז געהאלטען א גאסטהויז, א רעס־טאראן... ער וועט זאגען, אז זי שטאמט פון דעם גרעסטען אדעל, געהער זיך אי א שטיקעל אייגענע מיט די פאליאקאווס, האט א פעטער א מיליאנער אין מאסקווע אוז צוויי ברידער אינזשענירען אין פעטערבורג...

די דאזיגע חלומות פארטראגען אונזער העלד אזוי ווייט, אז ער הויבט אליין אן גלויבען אין די פעטערבורגער אינזשענירען, אוז ער נעמט זיך אונטער מיט זיי צו בויען א נייע ליניע, אוז אז ס'וועט ניט חאפען קיין געלט, וועט מען זיך א נעם טהון צום פעטער צום מיליאנער. נישקשה, דאס קוויטעל „ביבער, שפאק עט קאמפאניע" איז א גוט קוויטעל...

— וואס זאגט איהר, מאדאם פיין?

וואס זאל זי זאגען? זי איז איהם זעהר דאנקבאר פאר דער לאזשע. ניט אזוי פאר זיך אליין, ווי פאר די קינדער. זי האט זיי שוין לאנג צוגעזאגט נעמען אין טהעאטער. א גוטע נאכט, הערר ביבער!

— א גוטע נאכט, מאדאם פיין! א גוטע נאכט, הערצעלע! א גוטע נאכט, מישענקע! מאדזען זעהען מיר זיך. א גוטע נאכט!

און מארקום ביבער געהט־ארויף צו זיך אין צימער און פיהלט, אז עס ווילט זיך איהם זיננען, עס ווילט זיך איהם טאנצען. נאר ניט ער זיננט, ניט ער טאנצט. ער שפאנט־ארום הין און צוריק און קאן זיך קיין ארט ניט געפינען. ער עסט זיך אויף א לעבעדיגען, פאר וואס ער האט נאך בין איצט מיט איהר קיין האלבע וואכרט נישט נערעדט, נישט וועגען זיינע פלאנען, נישט וועגען זיינע גענפיהלען. שוין פון עטליכע טעג, אז ער קלויבט זיך מיט איהר וועגען דעם צו רעדען, און קאן נישט. ער קאן נישט! ער האט נישט פאר איהר קיין וועדטער, קיין שפראך. די אלטע טאנצען־שפראך, פיהלט ער, איז דא נישט אויפ'ן פלאץ. איבערצורעדען וועגען אזא וויכטיגע זאך דארף מען האבען א מענטשען א נעניטען, אט, למשל, ווי זיין עלטערער שותף שפאק. שפאק האט שוין אליין חתונה געמאכט קינדער. ער וואלט דאס דורכגעפיהרט בעסער, ווי אלע. און אגב דארף מען דאך טאקי פריהער געבען צו וויסען אהיים פון אזא ערנסטען שריט, וואס ער גענהט מאכען. לאז זיך די אלטע מוטער אויך פרעהען (ביבער האט א רייכע מוטער, וואס איז דער קאפ פון דער פירמע, און ער, מארקום, איז איהר איינציגער יורש). און עס בלייבט ביי איהם, ער זאל אוועקשרייבען אהיים א בריעף און בעטען דעם שותף, ער זאל קומען צו פאהרען וואס גיכער. און נישט לאנג נעטראכט, נענומען א בויגען פאפיער און אוועקגעזעצט זיך צום טיש און...

דא מוזען מיר אבער איבערריסען און זאגען א פאר ערנסטע ווערטער. אונזער העלד, עס זאל איהם צו קיין חרפה נישט זיין, איז אין דער מלאכה פון שרייבען עפיס נישט אזא שארפער בריה. דאס הייסט, ער איז, חלילה, נישט קיין עם־הארץ, וואס קאן קיין פען נישט האלטען, נאר ער איז מעהר געווענהנט צו שרייבען נעשפעטליכע מעמאראנדומס, חשבינות, וועכסלען וכדומה אזא מין ליטעראטור. יעדענפאלס, נישט אזעלכע בריעף, וואו מע דארף

אויסגיסען אזוי פיעל גערענקען מיט אזעלכע טיעפע געפיהלען, וואס לאזען זיך נאָרניט אַרויסשרייבען אויף פאפיער. איז נישט גלייבער אפשר אַרויסרופען אהער דעם שותף דורך א דעפעש?...

און עס הויבען־אן פליהען דעפעשען פון איין שטאדט אין דער אַנדערער צווישען ביידע שותפים, פון ביבערען צו שפאקען און פון שפאקען צו ביבערען. מיר זעצען־איבער אויף א ציקאוועסט די דאזיגע טעלעגראפען־ליטעראטור.

1) פון ביבערען צו שפאקען:
„קומט צו פאהרען. ערנסט געשעפט. ביבער".
2) פון שפאקען צו ביבערען:
„טעלעגראפירט וואסער א געשעפט? שפאק".
3) פון ביבערען צו שפאקען:
„קומט צו פאהרען, וועט איהר זעהען. ביבער".
4) פון שפאקען צו ביבערען:
„פאהרען אוממעגליך. טעלעגראפירט וויפיעל דארף מען זאלאג? שפאק".
5) פון ביבערען צו שפאקען:
„קיין שום זאלאג. קומט צו פאהרען. ביבער".
6) פון שפאקען צו ביבערען:
„כ'קום מיט'ן קוריער־צוג. שפאק".

און שפאק קומט צו פאהרען מיט'ן קוריער־צוג.

אכטעס קאפיטעל

[וואו דער לעזער האט א נעלעגענהייט צו באקענען זיך מיט א נייעם פארשוין — שפאק].

אויף וויפיעל מארקוס ביבער איז איין עולם־הזה'ניק, אויף אזוי פיעל איז זיין עלטערער שותף, שפאק, אויסגעטהאן פון דער וועלט מיט אלע איהרע תענוגים און פארגעניגענס. שפאק האט פארקויפט די נשמה זיינע צום שווארצען יאהר און האט זיך אפגענעבען מיט

לייב און לעבעז צום נעשעפט. ניט עסעז, ניט טרינקעז, ניט שלאפען, נאר נעשעפט און נעשעפט און נעשעפט. זיין ווייב און קינדער זאלען אויף איהם ניט אכטונג נעבען, נאכלויפען מיט גוואלד, ער זאל עפים עסען, וואלט ער אויסגענאנגען, ווי א ליכט. ער האט אזוי אויך א פנים פון א רוח. אליין איז דאס א קליינם און א דארם און איין איינגעבויגענס, און א טבע האט דאס אלע מינוט אדער א פינטעל מיט די אויגען, אדער א מאר מיט דער נאז, אדער א הויב מיט די פלייצעס. די נעדאנקען ביי איהם תמיד פליהען, די געשעפטען פליהען, און אליין פליהט ער אויך. און רעדען רעדט ער אזוי גיר, אז ער מוז איבערחאפען עטליכע מאל דאס אייגענע צורוק, און איז שטענדיג אין כעס, ער ווייסט ניט אויף ווען, ער ווייסט ניט פאר וואס, שמיצט זיך און וואלפט זיך און שפייעט — א שטיק משוגענער! נאר, אין עצם, ניט קיין שלעכטער מענטש, האט פיינט כבוד, קאן ניט זעהען קיין טרערען און האט ניט מורא פאר קיין זאך, נאר פאר א קאץ און פאר א דונער. אט האט איהר אייך דעם גאנצען פארשוין.

נעקומען צו פאהרען פון באהן, ניט געשלאפען א נאכט, האט שפאק געהאט א שטיקעל סכסוך מיט'ן קומשער, זיך געשמיצט און געוואלפען און געשפיגען, און צום סוף נעמוזט באצאהלען צוויי מאל אזוי פיעל, און אפילו נישט אפגערוהט, נישט אייגנע־וואשען זיך, נישט איבערגעבויסען, האט ער א נעם נעטהאן ביבערען אויף א זייט:

— וואס איז דאס געשעפט וואס? גיכער, וועז געהט צוריק דער קוריער וועז? וויפיעל האלט דער זייגער איצטער, גיך?

— האט צייט. לאמיר קארשט פריהער עפים נעמען אין מויל אריין. — בעט זיך ביי איהם ביבער, און שפאק ווערט אין כעס, ווי נישט הערען פון קיין זאך: אדער געשעפט, אדער אט זעצט ער זיך אויף און פאהרט צוריק אהיים! אויף שפאקען איז צו גלויבען! מע זעצט זיך אוועק, און ביבער דערצעהלט דעם שותף זיינעם באריכות, מיט אלע אייגצעלהייטען, א גאנצע נע־

שיכטע, ווי אזוי ער האט זיך אפגעשטעלט אין „גראנד־האטעל", ווי אזוי ס'איז נעקומען שבועות, ווי אזוי ער האט זיך אנגעהויבען נאכפרענען אויף א אידישען רעסטאראן, וואו מע קאן עסען מיל־כיגע בלינצעס, און אזוי ווייטער, ניט דורכגעלאזט קיין ברעקעל, אפילו דאס קלייטע שוועסטערעל, די אלטע מיט'ן סידור, די צוויי קינדער, הערצעל און מישא, די לאישע אין טהעאטער... די נאנצע צייט, וואס דער יונגערער שותף האט דערצהלט, איז דער עלטע־רער נעזעסען ווי אויף היים קויהלען, נעפינטעלט מיט די אוינען, נעמאכט מיט דער נאז און נעהויבען מיט די פלייצעס און נע־טריבען האלז־און־נאקען: גיכער, גיכער! — ביז ס'איז נעקומען צום רעכטען פונקט, און מארקוס ביבער האט נעפיהלט, אז ס'איז איהם שלעכ א שטיין פון הארצען.

זאל איך אייך נעהן דערצהלען, וואס ס'איז פארנעקומען, אז שפאק איז נעווארען פון דער נאנצער מגילה דעם רעכטען שפיץ, אז זיין יונגערער שותף, מארקוס ביבער, פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע", וויל חתונה האבען פאר דער רעסטאראטארשע פון דער דאזיגער אכסניה, וואס האט א שען פנים און קאן מאכען בלינצעס?... איין אנדערער אויף שפאק'ס ארט וואלט נעווויס אויסגעשאסען מיט א גלעבטער און אויסגע'בטל'ט אלע חלומות אויף די שונאיט'ס קעפ. ניין, שפאק איז ניט אזא מענטש, וואס לאכט. שפאקען האט מען ניט נעזעהען לאכען שוין העכער פינף און צוואנציג יאהר. שפאק האט זיך נעחאפט מיט ביידע הענט ביי'ם קאפ און אנגעהויבען לויפען הין און צוריק, ווי א משוגענער, אהן ווערטער. נאכדעם ערשט האט ער אנגעהויבען רעדען — ניין, נישט רעדען, נאר שפריצען, שיטען מיט פייער. געשווארען זיך, אז ווען ער האט צייט, נעמט ער איהם, ביבערען הייסט דאס, און פיהרט איהם אף צום דאקטאר. נאר אזוי ווי ער האט קיין צייט ניט, די געשעפטען לאזען ניט, טהוט ער א שפיי און פאהרט־אוועק אהיים און לאזט איהם איבער דא, ביבערען הייסט דאס, לאז ער זיך אנצינדען מיט זיינע

אכסניות און מיט די רעסטאראטאר־שעס און מיט די בלינצעס. לאז אלסדינג געהן קאפוט, אין דער ערד ארײן אלע נעשעפטען, אין דער ערד ארײן!! ...

שפאק האט אזש צעשפילעט דעם קאלנער און פארוואנדעלט דאס שניפסעל פונ׳ם האלז ארויף אויף דער שפּיץ — אזוי אויפ־געבראכט איז ער געווארען אויף זיין שותף. און זיין שותף וואס האט געטהאן? נארנישט. נעזעסען און נעשווינגען. ביבער קען איהם. ער ווייסט, אז שפאקען דארף מען לאזען אויסשרייען זיך, איבערקאכען זיך, נאכדעם קאן מען מאכען מיט איהם וואס מע ווילּ.

— שוין? — זאגט צו איהם ביבער. — אצינד קומט־אראפּ אין רעסטאראן, וועלען מיר עפּים נעמען אין מויל ארײן.

און ביידע פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע" לאזען זיך אראפּ אין רעסטאראן עפּים נעמען אין מויל ארײן, זעצען זיך אווענק צום טיש, און ביבער שטעלט פאר דער מאדאם פיין זיין עלטערען שותף הערר שפאק — און עס נע־שעהט א נס...

נייענטעס קאפּיטעל

[די נעשעהענישען אנטוויקלען זיך און א נייע פערזאן ערשיינט אויף דער סצענע].

אין כישוף גלויבט איהר? מע מוז אמאל גלויבען אין כישוף אויך, וואהרום וואס דען איז דאס געשעהען מיט שפאקען? וואו איז אהינגעקומען זיין בעס, זיין משוגעת? נאר נישט דער שפאק! שאט, ער האט נאר אויפגעהערט פינטלען מיט די אויגען! א שעה צוויי איז ער אפּגעזעסען מיט דער פיין ביי׳ם טיש, געהערט מיט איהר פון אלסדינג אין דער וועלט, נארנישט באמערקט, וואו די צייט איז אהינגעקומען. און אז ער איז ארויפגעקומען ארויף, האט ער א ביסעל ארומגעשפּאנט הין און צוריק מיט ניכע טריט,

ווי זיין שטיינער איז, נאכדעם האט ער זיך אוועקגעשטעלט קעגען ביבערען, אויפהויבענדיג דעם קאפ צו דער סטעלי, אריינגעלעגט די האנט אונטער'ן קאלנער און א זאג געטהאן צו איהם גיך, אי־בער'חזר'ענדיג דריי מאל א ווארט:

— דארפסט נישט מאכען קיין לאנגע שהיות דארפסט דו נישט מאכען דו, און ארויסרופען די מאמע מיט א דעפעש דארפסט דו ארויסרופען.

ביבער פראטעסטירט. וואס איז ער עפים? א יונגעלע? א חתנ'דעל, וואס די מאמע וועט קומען איהם אנקוקען א בלה? שפאקען איז אבער שווערליך איבערצושפארען. לשון־געשעפט — לאזט איהם. א געשעפט פארשטעהט ער בעסער. און עס פליהט א דיפלאמאטישע דעפעש צו מאדאם ביבער:

„געשעפט פאדערט אייער אנווועזנהייט. קומט צו פאהרען. שפאק".

אויף דער דעפעש קומט באלד צוריק א דעפעש:

„וואס איז געשעהען? טעלעגראפירט געזונט מארקוס. אומ־רוהיג".

אויף דער דעפעש פליהט נאך א דעפעש:

„כארקוס פאלקאם געזונט. קומט צו פאהרען. שפאק".

אויף דער דעפעש קומט צוריק א דעפעש:

„כ'פאהר מיט'ן קוריער־צוג".

נישט טוידט, נישט לעבעדיג, קומט צו פאהרען די פרוי בי־בער, די מוטער פון אונזער העלד, א באיאהרטע, נאך גאר א שענע פרוי, מיט א רידיקיול אין האנט. פאלט דעם זוהן אויפ'ן האלז, דאנקט גאט, וואס זי האט געטראפען „מארקוסלען" א לעבעדיגען. אז זי איז נישט געשטארבען אין וועג נאר פון איבערטראכטען אליין, איז א סימן, אז זי וועט נאך, אם ירצה השם, לאנג לעבען!

צעהנטעס קאפיטעל

(אלע דריי פארשוינען נעמען זיך צו זייער דיפלאמאטישער ארבייט).

שפאק, האטש ער איז א טרוקענער נפש, איז דאך מעהר דיפלאמאטיש, ווי ביבער. ער האט נישט דערצעהלט דער פרוי ביבער פון מארקוס'עס ראמאן, פארשווינען די גאנצע מעשה. ער האט נאר צונויפגעפיהרט ביידע פרויען אונטען אין זאל ביי'ם עסען — און גענוג. ס'איז שוין געווען ניט אזוי נרינג זיי צו שיידען זיך. די אלטע פרוי ביבער האט זיך געטראכט: „זעהט־נאר! ווען נאט שיקט מיר צו אזא שנור, וואס וואלט איך וועלען נאך פון זיין ליעבען נאמען?"... מע קאן זיך שוין פארשטעלען די טרערען, וואס האבען זיך איהר געשטעלט אין די אויגען, אז שפאק האט זי נאכדעם דיפלאמאטיש צוגענרייט, אין וואס דא האנדעלט זיך, און אז „מארקוסעל" אליין האט איהר אנטפלעקט דעם סוד, אז ער איז שטערבליך פארליעבט אין דער מאדאם פיין, און אז ער וואלט נאר, וואס זי, די מאמע זיינע, ,ועט זאגען?... די אלטע פרוי ביבער איז ווידער א מאל געפאלען איהר זוהן אויפ'ן האלז, געדאנקט נאט, וואס זי האט דערלעבט דעם נחת, אויף וועלכען זי קוקט ארויס שוין לאנג, שוין גאנץ לאנג... אמת, דער שידוך איז ניט פון זייער גראד, נאר ווער קוקט דערויף? ס'איז היינט איין אנדער וועלט געווארען... לאז גאט געבען, ס'זאל זיין מיט גליק.

— אמן! — רופט זיך אפ שפאק. — אצינד איז געבליבען נאר איין זאך איז געבליבען אצינד: מע דארף איבערדעדען דארף מען מיט איהר מכח דעם דאזיגען געשעפט מכח, און טאקי באלד טאקי, מארקוס, וואו האלט דער זייגער וואו?...

דעם פשט פון שפאק'ס ווערטער האט מען בארפט פאר־שטעהן אזוי: „מיט איין אלטען בחור טאר מען לאנג ניט שפע־קולירען"... און אלע דריי פארשוינען קוקען אייגס אויף דאס אנ־דערע, פארשטעהען זיך אהן ווערטער.

עס איז שוין נעווען שפעטליך אין דער נאכט, אז אונזערע דריי פּאַרשוינען, בויידע שותפים און די אלטע פרוי ביבער מיט'ן גרויסען רידיקיול, האבען זיך אראפגעלאזט אונטען אין רעסטאראן אריין עפּים עסען, און טאקי דאָרטען שוין איבערערדען מיט דער כאראם פּיין מפּח אכטצעהן און דרייצעהן. אין זאל איז נישטא קיינער. נאר אין א ווינקעלע, ווי אלע מאל, זיצט די אלטע מאמע מיט די זילבערנע בריללען איבער איהר גראבען סידור. בויידע שותפים זעצען זיך אוועק צום טיש, און די מאדאם ביבער רוקט זיך צו אויף א ווייל צו דער אלטער, פּארנעהט צו איהר מיט רעד, פריהער וועגען גלאט אזוי שטובזאכען, ווירטשאפט, נעכטינע טעג, ביז זי קומט ארויף אויף קינדער, טאפּט־אוים ביי דער אלטער, וויפּיעל ס'איז מעגליך, אלע מעלות פון איהר טאכטער און פּאר־געסט ניט בשעת־מעשה אויסצורעכענען פּאר איהר די מעלות פון איהר זוהן, ניט וויל ער איז איהרער א זוהן, און נאך א בן־יחיד דערצו, — אלע וועלען דאס אויף איהם זאגען, אז ס'איז דער צווייטער צו איהם נישטא אין דער וועלט. א מענטש אהן א גאל. איין אפענע האנט. איהם אז עמיצער נעפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. גליקליך וועט זיין יענע, וואס וועט אריינפאלען צו איהם, אין זיין גורל אריין — דאס טעלערעל פון'ם הימעל!...

די אלטע מיט'ן גראבען סידור האט אפילו ניט רעכט פּאר־שטאנען, צוליעב וואס יענע לויבט אזוי אין טאג אריין איהר זוהן, דאך האט זי אנגעשטעלט אויף איהר די זילבערנע בריללען און הערט זי אוים ביז'ן סוף. דאס הייסט, ביז די פרוי ביבער שלאגט זיך אליין ניט איבער די רעד, קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און טהוט א פרעג:

— וואו איז אייער טאכטער?

די אלטע טהוט־אוים די זילבערנע בריללען:

— איהר דאַרפט זי? אט נעה איך זי א רוף טהון. זי איז בּיי זיך מיט די קינדער, מאכט מיט זיי די „אוראקעס".

— ניין, ניין. למאי זאל איך אייך מטריח זיין? אט וועל איך בעסער אליין אריינגעהן צו איהר אויף א וויילע. ווייזט מיר נאר, וואו דאס איז?

און די פרוי ביבער נעמט איהר רידיקיול און לאזט זיך אראפ אויף א וויילע צו דער מאדאם פיין.

לאמיר אקארשט איבערלאזען די וויבער אויף שפעטער און זיך אומקעהרען צו אונזערע מאנסביליען. זיי זענען בילכער: מאנספארשוינען!

עלפטעס קאפיטעל

[עס שוויסט־ארויף א באקאנטער פארשוין, און אונזערע צוויי שותפים ווערען שטארק איבערראשט].

אונזערע צוויי שותפים, ביבער און שפאק, ביידע פארשטעהער פון דער פירמע „ביבער, שפאק עט קאמפאניע", זענען זיך דערווייל נעוועסען ביי'ם טיש, זעהר נעהויבען אין יום־טוב'דיג נעשטימט, און נעשמועסט וועגען נעשעפט. דאס הייסט, שמועסען האט נעשמועסט, אייגענטליך, נאר שפאק, וואס שפאק, אז ער רעדט פון נעשעפט, איז נישט נאר ער רעדט מיט אלע זייגע צוויי הונדערט אכט און פערציג אברים, נאר עס רעדען מיט איהם די וועגט. שפאק האט ליעב נעשעפט ניט דערפאר, וויל ער איז אזוי להוט נאך נעלט. נעלט — מהיכי־תיתי, ווער האט עס נישט ליעב קיין נעלט? דער עיקר איז אבער ביי איהם נעשעפט! נעשעפט איז ביי שפאקן, וויי, אשטיינער, ביי א שאכש־יעלער — שאד, וויי ביי א שכור — וויין, אדער, איך בעט איבער אייער כבוד, וויי ביי איין אויסגעלאסענעם עולם־הזה'ניק — שענע מיידלעך... מע קאן זאגען, אז שפאק איז פאר־יעבט אין נעשעפט — און א סוף! אין דעם, וויי שפאק רעדט, קומט־אריין אין זאל א פארשוין און פארנייגט זיך צו די שותפים גאנץ העפליך. אונזער העלד, מארקוס ביבער, הויבט־אויף די אויגען און קוקט־אן דעם אריין־

נעקומענעם פֿארשוין. א? דאָס איז זיין ווײַב־ווי פּונ׳ם טיש, דער יונגערמאַן מיט׳ן ענגען קאַלנער. ווי קומט ער אהער? און אַזוי שפּעט אין דער נאַכט? דערזעהען, אַז מע קוקט אויף איהם זעהר שטאַרק, איז דער יונגערמאַן מיט׳ן ענגען קאַלנער נעבעליבען שטעהן ניט אהין, ניט אהער, פֿארשוויצט, רויט ווי פֿייער, און די אויגען — אַט־אַט שפּרינגען זיי ארויס! פֿאַר רחמנות בעט איהם ביבער זיצען, שטעלט זיך איהם פֿריהער פֿאַר:

— מיר זענען, דאָכט זיך, שוין באַקאַנט. מארקוס ביבער. און דאָס איז מיין קאַמפּאַניאָן, שפּאַק.

דער יונגערמאַן פּונ׳ם ענגען קאַלנער פֿארנייגט זיך נאָר א מאָל נאָנץ העפֿליך און שטעלט זיך אויך פֿאַר פֿאַר די שותפֿים:

— פֿיין.

— פֿיין?

— פֿיין.

— קעהרט איהר זיך נישט אַן עפּעס א פֿרייַנט מיט דער מאַדאַם פֿיין?

דער יונגערמאַן פּון דעם קאַלנער זאָל דאָס אייך באַווייזען אפּילו א סימן פּון א שמייכעל. ער קוקט מיט א פֿאַר קיילעכינע קעלבערנע אויגען גלייך ביבערען אין פּנים אריין:

— די מאַדאַם פֿיין איז מיין פֿרוי, דאָס הייסט, איך בין איהר מאַן.

ווי אַזוי האָט זיך נעפּיהלט אונזער העלד, אַז ער האָט דערהערט אַזא מין בשורה, דאַרף דער לעזער דאָכט מיר, שוין אליין טרעפּען. וויבאַלד אַז לוט׳ס וויַיב איז נעווארען א שטיק זאַלץ, איז פּון ביבערען נעווארען א שטיין. נאָנץ אנדערש האָט אויסגעזעהן דער שותף זיינער. שפּאַק האָט אָנגעהויבען מיט א מאָל שטאַרק פּינטלען מיט די אויגען, מאכען מיט דער נאָז, הויבען די פּליַיצעס, שפּייען און שפּריצען און איבערזעצען זיך פּון איין בענקעל אויפ׳ן אנדערען. א פּייער האָט זיך אָנגעצונדען אין שפּאקען און א מוראַ׳דיגע שנאה צום יונגענמאַן פּונ׳ם קאַלנער.

מע זאל איהם לאזען, וואלט ער איהם אויפנעהאנגען אט דא, אין מיטען זאל, אויפ'ן הענגלאמפ. אוז דער יונגערמאן נעבאך, נאט די נשמה שולדיג, זעצט זיך אקענען ביידע שותפים אוז קוקט זיי, ווי א זינדיגער מענטש, גלייך אין די אויגען אריין. לאמיר אי־ בערלאזען אקארשט די מאנספארשוינגען אוז א קוק טהון אויף א ציקאוועסט, וואס טהוט זיך דארטען, ביי די וויבער?

לעצטע קאפיטל

[דאס רעדעל, וואס האט זיך מארנע א דרעה נעטהאן, מאכט א סוף צום רמכמאן].

די פרוי ביבער, אז זי איז אריינגעטראטען מיט'ן רידיקיול אין האנט צו דער מארקם פיין, האט זי געטראפען זי זיצען מיט איהרע צוויי קינדער די נימנאזיסטלער איבער א ביכעל. די פרוי ביבער בלייבט שטעהן א ווייל אויף דער טיר. אפשר שטעהרט זי זיי? מארקם פיין שטעהט־אויף. זי האט זיך נישט גערוכט אויף אזא נאסט. זי בעט זי זיצען. אפשר וועט זי טרינקען טיי? ניין, די פרוי ביבער דאנקט. זי דאנקט פאר דער טיי. אך, וואס־ סערע שענע, וואסערע ליעבע קינדערלער ביי איהר! אזעלכע קינ־ דער אז מע האט, איז א ברכה פון גאט. זי האט גאט גע־ שטראפט. נישט געגעבען איהר קיין סך קינדער. נאר איינעם. א בן־יחיד. מארקוס — דאס איז איהר איינציגער טרייסט. איין אויג אין קאפ. אייגער — אבער א געראטענער. ווי געפעלט ער איהר?

— ווער?

— מארקוס. מיין זוהן מיין איד.

— דער הערר ביבער? א! זעהר־זעהר א פיינער מענטש. און א ליעבער מענטש. מיינע קינדער זענען פארליעבט אינ'ם הערר ביבער. דער הערר ביבער באלעוועט זיי צופיעל. אנומעל־ טען זיי גענומען אין טהעאטער...

— אין טהעאטער? חאַ־חאַ! דאָס איז א קלייניגקייט. איהר קענט איהם נאָך ניט. א מענטש אַהן א נאָמ. אזן איין אָפענע האַנט. איהם, אז עמיצער געפעלט, איז די זעל מיט דער נשמה. נאָט מעג איהם העלפען פאַר זיין גוט הארץ. ער פאַר־דינט, אז מע זאָל איהם ליעב האָבען. גליקליך וועט זיין יענע, וואָס וועט אריינפאַלען צו איהם אין גורל אריין. דאָס טעלערל פונ׳ם הימעל!... ווארום זיין גוטסקייט, זיין נעטריישאפט אזן זיין ליעבשאפט האָט דען א גרונט? איך בין א מאַמע, אזן וויר וויסט נאָר אזוי איהר קינד, ווי א מאַמע? אָט בין איך דאָ נאָר נישט קיין מאָג אפילו, אזן קאָן אייך זאָגען, הערט איהר, אז זיין הארץ אזן זיין נשמה אזן ער אליין נעהערען אינגאַנצען, אינגאַנצען צו אייך.

— צו מיר?!

— צו אייך, צו אייך, מיין קינד. איך פארשטעה אייך, איך נעה אריין אין אייער לאָגע, איך פיהל אייער הארץ, אזן עס וואונ־דערט מיך נישט, וואָס איהר זענט רויט נעוואָרען...

— מאַדאָם ביבער...

— איהר דארפט זיך ניט פארענטפערען. איך פארשטעה אייך גאַנץ גוט. איך בין אליין אייך א פרוי. איך בין אויך נע־וועז אמאָל יונג אזן שען. מע האָט מיך אויך אמאָל ליעב נעהאָט. שעמען זיך פאַר מיר דארפט איהר ניט. ווארום איך בין א מאַמע אזן בין איהם נעטריי, אזן ווייל איהם זעהען גליקליך. איך וויים, אז אין אייך וועט ער נעפינען דאָס אמת׳ע גליק, ווארום נישט איך אזן ניט ער אליין ווינשט זיך נישט קיין בעסערען זיווג, קיין בע־סערע פרוי, ווי איהר...

— מאַדאָם ביבער! נאָט איז מיט אייך!...

— לאָז נאָט זיין מיט אונז אלעמען, קינד מיינם! רוף מיך נישט מאַדאָם ביבער, רוף מיך בעסער מוטער, ווארום איך בין דיר א מוטער, גליך ווי איהם. איהר זענט מיינע קינדער, איך בין

אייער מוטער. אויב ס'איז דיר נישט שטארק פריקרע, קום אהער, וועלען מיר זיך צעקושען אין די פיסקלעך, און לאמיר נאר היינט אויף דער נאכט ברעכען טעלער.

די מאדאם פיין שטעהט־אויף, נאר אנשטאט דעם, זי זאל צו־נעהן צו דער פרוי ביבער, טרעט זי אפ צוריק. איהרע אויגען ברע־נען פאר כעס, נאר דאס פנים לאכט. זי חאפט ביידע קינדער פאר די הענטלעך, גלייך ווי עמיצער ווילט זיי וועלען ביי איהר אוועק־נעמען...

— מאדאם! איהר רעדט נארישקייטען! איך האב א מאן!

— הא? וואס?... איהר? איהר האט א מאן?...

— ביז הונדערט און צוואנציג יאהר.

— וואו?... ווער?...

— ווער? ער איז אין א געשעפט, ער איז א בוכהאלטער...

די פרוי ביבער איז נעווען אויפגעשטאנען, זעצט זי זיך אוועק צוריק אויפ'ן בענקעל, עפענט־אויף דעם רידיקיול, פארמאכט איהם צוריק און עפענט איהם אויף נאך א מאל, זי ווייסט נישט צוליעב וואס.

עס האט זי באשלאגען א קאלטער שוויים.

* * *

אין א באזונדער קופע, ערשטער קלאס, זיצען דריי פארשוי־נען. דער צוג פליהט, די רעדער קלאפען, די פאסאזשירען שוויי־גען. איינע, א באיאהרטע, נאך א שענע פרוי, מיט א רידיקיול אין האנט און מיט א קישעלע צוקאפענס, האלט צונעמאכט די אויגען, מאכט זיך, ווי זי שלאפט. אקעגען זיצט איינער איין אויסנעטריקענטער נפש איבער א נאנצען פאק מיט חשבונות, פינ־טעלט מיט די אויגען, מאכט מיט דער נאז און הויבט מיט די פלייצעס, רעכענט בלומרשט, רעדט שטילערהייט מיט זיך אליין. מיט'ן פנים צום פענסטער, די הענט ארונטער, שטעהט דער דרי־

טער, אייז עלענאנטער פּאַרשוין, און קוקט, ווי סלופּעס, שטיבער, בוימער, וועלדער, פעלדער פליהען פּאַרבי, פּאַרבי, און ווערען פּאַרשוואונדען.

„אט אזוי לויפען, פליהען די טעג, די יאָהרען — טראַכט ער זיך — די בעסטע יונגע יאָהרען"...

קנאַרטען

א מעשה פון איין אלטען אפּיקורס, איבערדערצעהלט לכבוד חנוכּה.

נעשריבען אין יאהר 1912.

קנאָרטען

היינט זענען קאָרטען א וואכערײגער גאנג.

ו ו א ו שפּיעלט מען היינט ניט אין קאָרטען? ו ו ע ז שפּיעלט מען היינט ניט אין קאָרטען? און ו ו ע ר שפּיעלט היינטיגע צייטען ניט אין קאָרטען?

אמאל, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָט מען ביי אונז געשפּיעלט אין קאָרטען נאָר איין מאל אין יאָהר — חנוכה.

דאָס הייסט, אז מע וויל צוריק, פלעגט מען אמאָליגע צייטען חאָפען אין מיטען יאָהר אויך אמאל א קערטעל, און א רעכט קערטעל! א וואַרעמס! נאָר וואו? בחדרי־חדרים! בסוד־סודות!

אָדער ווינטער אין חדר, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, בין מנחה למעריב, אז דער רבי איז געווען אין קלויז און געווארעמט זיך ביי דער לעזשאנקע, פלומרשט געלערנט „עין־יעקב" פאָר די בעלי־מלאכות; אָדער זומער אין א פינסטערער שטאל, ביי א שפּאַרינקעלע פון דער טיר; אָדער נאָר אונטערגעקויפט געצעל דעם שמיש, א איד א הויקער און א יאָדעשליווער דערצו, און פארשלאָסען זיך גאנץ אויבען, אין דער ווייבערשער שוהל, איבערגעקעהרט א סטענדער, מחילה, מיט'ן פנים ארײַן, און וואַלײַ אין „סטארשי קאָזיר", אָדער אין „איין־און־דרייסיג". אָדער אין „טערטעל־מערטעל"!

ריבה־לאה די גבאי'טע, זכרונה לברכה, זי איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט, האָט געפונען ביי זיך איינמאל אין

סטענדער א זאך — איז זי שיער ניט אנידערגעפאלען חלשות: ווער האט עס איהר נעקאנט אונטערווארפען אזא זאך אין סטענדער אריין? !...

איז זי ארויסגעלאפען אויף דער נאס, זיך נעלאזט איבער דער שטאדט, און, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, נענומען שרייען:

— גוואלד, אידישע קינדער, ראטעוועט! גוואלד, איין אומגליק! א בלבול! קומט, וועל איך אייך עפים ווייזען, וועט איהר זעהען!

ווא איין אומגליק? און ווא פאר א בלבול? — האט מען ביי ריבה־לאה'ן נישט נעקאנט דערגעהן בשום אופן.

— קומט, קומט מיט מיר, וועל איך אייך ווייזען!

און אט אזוי האט זי, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, צונויפגעזאמעלט ארום זיך איין עולם, קיין עין־הרע, פונ'ם רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן, ביז די איבעריגע חשוב'ע בעלי־בתים פון שטאדט.

פארשטעהט זיך, אז מע האט דערזעהען, ריבה־לאה די נבאי'טע נעהט און עס נעהען איהר נאך דער רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן מיט נאך בעלי־בתים, האט שוין דער פראסטער עולם אויך נענומען נעהז זעהען, ווא טהוט זיך דארט. און ווייבער איז יונגעלייט און יונגלער זענען אויך נעווען ציקאווע זעהען, ווא איז דארטען. און מע איז אוועק אלע מיט ריבה־לאה'ן — איז שוהל אריין. פריהער ריבה־לאה, דערנאך די שטאדט.

איהר קאנט אייך פארשטעלען, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, ווא פאר א פחד ס'איז נעפאלען אויף דער שטאדט. אידען האבען נעמיינט, אז ס'איז זיכער איין אומגליק: אדער א ממזר האט מען זיי אונטערגעווארפען, אדער א נעהאנגענעם האט מען גיפונען, אדער, חס־ושלום, איין עלילת־דם, אדער אזוי עפים א צרה אויף דער שטאדט...

ניט טוידט, ניט לעבעדיג, האָט מען אַרויפגעקלעטערט אויף דער ווייבערשער שוהל, ריבה־לאה די גבאי'טע אויף־צו־פריהער, דער רב מיט'ן דיין מיט'ן שוחט מיט'ן חזן נאָך איהר, און נאָך ווי דער איבעריגער עולם.

— וואו? וואו איז דער בלבול? — האָט דער עולם נע־פרעגט ביי ריבה־לאה דער גבאי'טע, זיך ציגעהערט, טאָמער וועלען זיי דערהערען א קול פוג'ם ממזר, אָדער דערזעהען הענגען א מע־טשען, אַרער נאָר, חלילה, סימנים פון בלוט, וואָס שונאים האָבען אונטערנעוואָרפען, בכדי צו ברענגען איין אומגליק אויף דער שטאָדט.

און שטעלט אייך פאָר, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, ווי איבערראַשט מען איז געוואָרען, אז אַנשטאָט א לעבעדיגען ממזר און אַנשטאָט א געהאַנגענעם און אַנשטאָט בלוט, האָט מען דערזעהען א מאַדנע זאַך ביי ריבה־לאה דער גבאי'טע אין סטע־דער: א גלח מיט א שווארצען צלם! און נישט נאָר איין גלח, נאָר צוויי גלחים מיט צוויי צלמים: איין גלח פון אויבען, דער אנדערער גלח פון אונטען!...

אלע האָבען זיך אַנגעבויגען, אַריינגעקוקט צו ריבה־לאה'ן אין סטענדער אריין: פריהער דער רב, רער דיין, דער שמש, דער חזן, דערנאָך די חשוב'ע בעלי־בתים, און דערנאָך שוין דער גאַנצער איבעריגער עולם, איינס נאָכ'ס אַנדערע. א קוק — און אַוועק. וואָרום נעמען צוריהרען זיך צו דעם מיט די הענט — דערויף איז קיינער קיין בעלן ניט געווען. א חוץ איין וועלוועל ראַמשע־וויטש, דעם חזנ'ס איידעם.

וועלוועל ראַמשעוויטש, אז ער האָט נאָר א קוק געגעבען, איז ער געוואָרען מלא נדולה, האָט זיך צעלאַכט און אויסגערופען מיט א שמחה:

— ס'איז נאָרנים, ס'איז א נעלעכטער. ס'איז דער מלך טרעף!...

— וואס הייסט עס מלך מרעך?

— ס'איז א קארט פון די קארטען, א שפיעל, וואס מע שפיעלט...

— ווי זשע קומט זי אהער, אין דער ווייבערשער שוהל, ביי ריבה־לאה דער גבאי'טע אין סטענדער? איז איין מאל אווענק, והשנית, פון וואנען ווייסט דו, דעם חזן'ס איידעם, וואס איז אזעלכעס א קארט? און אז זי הייסט מלך מרעך? און אז דאס איז א שפיעל, וואס מע שפיעלט?...

אודאי האט מיין וועלוול דערזעהען נעבאר, אז ער איז דא מיאוס אריינגעפאלען, איז ער געווארען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אלערליי קאלירען און האט גענומען בעלעבעטשען מיט דער צונג „בע" און „מע", אהין, אהער, א ווארט צו א ווארט האט זיך ניט געקלעפט, — אזוי לאנג, אזוי בריים, ביז...

נאר נישט דאס איז דער עיקר, וואס איך האב אייך געוואלט דערצעהלען. דאס איז א חוץ א מעשה, וואס מיר לעגען־אפ אויף איין אנדערש מאל. עס איז נישט מעהר, ווי א מאמר המוסגר, ווי עס רופט זיך, א מין אריינפאהר צו אונזער געשיכטע פון די „קנארטען". איך האב אייך נאר געוואלט ווייזען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, ווי ווייט קארטען זענען אמאל געווען טרפה און ווי ווייט מע פלעגט זיך דארפען מיט זיי היטען.

איין וואך אין יאהר איז נאר געווען א גליקליכע, וואס דער־מאלט האט מען געקאנט ביי אונז שפיעלען אין קארטען פראנק און פריי, בפרהסיה.

דאס איז געווען די וואך פון חנוכה.

און וויבאלד מע שמועסט פין „פרייהייט", איז דאך ניט שייך! האבען מיר זיך צונויפגעקלויבען א גאנצע חברה יונגעלייט, איינס און איינס, טאקי ביי וועלוועל ראמשעוויטש אין שטוב. ער איז שוין דעמאלט געווען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, א חברה־מאן, וואס האט זיך אפגעשערען בארד און פאות דוקא אום ספירה־צייט, געוויכערט שבת א פאפיראס דוקא אויפ'ן גאר

נעק, און נעגעסען א גוויישען קאַלבאַס דוקא אין די נייען טעג — און רופט מיך קנאַקניסע!

און זיין ווייב, חיה'לע, דעם חזנ'ס טאַכטער, האָט זיך מיישב נעווען און האָט אַראָפגעווארפען דעם פאַריק און נעבליבען אין איהרע אייגענע דוקא גלאַט האָר, און האָט באַשאַטען מיט פודער איהר דוקא געשטופעלט פנים, און טאָג ווי נאַכט מיט יונגעלייט: חא־חא־חא און חא־חא־חא, באַווייזען אַלעמען דוקא איהרע שווארצע צייהן.

„דאָס קלייזעל" — אזוי האָט נעהייסען ביי אונז דאָמשע־וויטש'ס שטוב — איז נעווען אפען פאַר אַלע יונגעלייט פון שטאַדט. דאָרט האָט מען נעקאָנט לייענען א בלאַט־צייטונג, א פסול'דיג ביכעל, רויכערען שבת א פאַפיראָס, אין א תענית זיך טריף מאכען מיט א קאַלבאַס — און דער עיקר חאַפען א קערטעל.

קאַרטען האָבען זיי ביידע ליעב נעהאַט, אי ער, אי זי; זי נאָר מעהר, ווי ער. זי האָט נעבראַנט, נעווען אש־להבה! א סברה, אז זיי האָבען נאַליעבט דערפון... מחמת זי האָט בסדר נעהאַלטען אין איין נעווינען. ס'איז איהר נענאַנגען די קאָרט, און איין עק! שטענדיג איז ביי איהר נעווען טריומף. אַלע מאָל די בעסטע קאַרטען, אַלעמען האָט זי נעשלאָגען, און נעהט טהוט איהר עפים!

אויב איהר האָט אין דעם א נעפיהל, וואָס הייסט איין אייר־דעמעל אויף קעסט, באַראַף איך אייך זאָגען, אז צוליעב איהר, צוליעב אט דער חיה'לע מיט די רויטע האָר און נעשטופעלטען פנים, האָט ניט איין איידעמעל, וואָס איז נעווען אויף קעסט, פאַרשפיעלט דאָס נאַנצע נדן מיט'ן ווייב'ס פערעל און נעמאַכט דעם שוועהר פאַר איין אַנזעצער.

מיט איינעם אזא איין איידעמעל האָט זי אַפגעשפיעלט אייר־מאָל א נאַנצען ווינטער אין אקע אין נעבראַכט דערצו, ער זאָל זיך נט'ען מיט'ן ווייב — א בילה, א קראַסאַוויצע — און אַריבער צו איהר אויף קעסט... איז נעווארען אין שטאַדט א ויצעקו! וואָס זאָל איך אייך זאָגען? חושך ואפלה!...

נאר דאָס נעהער זיך נאָך אויך נישט אַן מיט אונזער נע־שיכטע פון די „קנאַרטען". נישט מעהר איך בין צוגעטראַטען צום סאַמע רעכטען אָרט, וואו די מעשה האָט זיך נעטראָפען. דאָס הייסט, די נעשיכטע, וואָס איך וויל אייך דערצעהלען, איז פאַר־נעקומען טאַקי אין דעם „קלייזל", וואָס איך זאָג אייך, — ביי די דאָמשעוויטשעס אין שטוב, און נעווען איז דאָס דעם ערשטען מאָל חנוכה.

זענען מיר, אַלזא, נעזעסען דעם ערשטען מאָל חנוכה אין „קלייזל" ביי די דאָמשעוויטשעס אין נעשפּיעלט, אויב איהר האָט אין דעם אַ נעפיהל, אין אונזער כשר'ען אידישען שפּיעל — אין אָסע.

און נעשפּיעלט האָבען מיר דאָרטען, דאָרפט איהר וויסען, בתות'וויז, פאַרטיעסוויז. איין פאַרטיע האָט אָפּנעשפּיעלט, די אַנדערע האָט זיך נעזעצט שפּיעלען. אַלע מאָל אַווי. וועט ס'האָט נעשפּיעלט אין דער פריה, וועט — בייטאָג, און וועט — אויף דער נאַכט. און מיט יעדער קאַמפּאַניע האָט נעשפּיעלט איינער פון די דאָמשעוויטשעס. אמאָל ער, און אמאָל זי, און אמאָל זיי ביידע. ביינאַכט, אַז ער איז נעשלאָפען, האָט זי נעשפּיעלט, און אַז זי איז נעשלאָפען, האָט ער נעשפּיעלט. און אמאָל האָט זיך נעמאַכט, אז זיי זענען אַ נאַכט און צוויי נעכט און דריי נעכט ביידע נישט נעשלאָפען, ביידע נעשפּיעלט. סיידען אויף אַ האַלבע שעה אָפּנעטראָטען אויף אַ זייט און צווישען איין קאָהן און דעם אַנדערען, אויב איהר האָט אין דעם אַ נעפיהל, אַנגעשפּאַרט זיך און נעחאַפּט אַ דרימעל...

צושפּאַרען זיך און חאַפּען אַ דרימעל — דאָס האָט נעקאָסט יעדערער פון די נעסט אויך. וועט עס האָט פאַרחאַפּט פריהער איין אָרט אויף צו צושפּאַרען זיך — דער האָט נעחאַפּט אַ דרימעל.

דאָס אייגענע איז נעווען אויך מיט'ן עסען. אויפ'ן טיש איז תמיד נעשטאַנען אַ פלעשעל מיט אַ גלעזעל, אַלערליי נעזאַלצענס און אַנגעשניטענער קאַלבאָס, און, אויב איהר האָט אין דעם אַ נעפיהל, איז כל דכפין — וועט עס וויל, דער קאָן נעהן עסען.

פֿארשטעהט זיך, אז דאָס אַלסדינג איז געווען על חשבון הקאַרטען. פון יעדען קאָהן האָט מען אַראָפּגענומען אַלע מאָל „מויד־נעלט", פֿאַר דער מויד הייסט עס, חאָטש אין „קליזעל" איז נישט געווען קיין שום מויד. די ראַמשעוויטשעס האָבען זיך ניט געניטיגט אין קיין דיענסט. קיין מאָל־צייטען האָט מען נישט געקאָכט, קיין בעטען נישט געפֿעט, די שטוב נישט געקעהרט. ס'איז נישט געווען קיין צייט דערויף. היינט צו וואָס א מויד? פון דעסטוועגען האָבען די ראַמשעוויטשעס נישט דורכגעלאָזט קיין שפּיעל אָהן „מויד־נעלט". אַלע האָבען נעווואוסט, אז דאָס נעהט אויף דירה־נעלט, אויף הייצונג, אויף קאַרטען און אויף פֿאַר־בייסען. לעבעדיגע מענטשען. א לעבעדיגער מענטש דאַרף עסען. דערפון קאָנט איהר שוין פֿארשטעהן, אויב איהר האָט אין דעם א געפּיהל, אז עסען אין טרינקען האָט איהר דאַרט געקאָנט וועו אוו וויפיעל אייער האַרץ נלוסט...

דאָס זעלבע אויך מיט פֿאַפּיראָסען. נאָנצע קאָסטענס מיט פֿאַפּיראָסען — אוו ווער עס האָט געהאָט נאָט אין הארצען, דער האָט נעפּלאָזט. אוו מעהר פון אַלע האָבען נערויכערט די ראַמ־שעוויטשעס אַליין, ער אוו זי, זי נאָר מעהר פון איהם. איך קאָן מיר נאָרנישט פֿארשטעלען חיה'לע ראַמשעוויטש אָהן א פֿאַפּיראָס אין מויל. דערצו דאָס אָנגעפּודערטע געשטופּעלטע פּנים מיט די נישט־פֿאַרקעמטע רויטע האָר, מיט די נישט־דערשלאָפענע אוג־טערגעשוואָלענע אויגען, אוו דער שטענדיג בלויער רויך, וואָס אין שטוב, מיט'ן טומעל, מיט'ן הו־האַ, — אָט דאָס אַלץ אינאיינעם, אויב איהר האָט אין דעם א נעפּיהל, קאָנט איהר זיך פֿארשטעלען, ווי דאָס „קליזעל" האָט אויסגעזעהען חנוכה, ווען מע קאָן שפּיעלען אין קאַרטען פֿראָנק אוו פֿריי אוו מע דאַרף זיך נישט באַהאַלטען אוו נישט מורא האָבען פֿאַר א גוט אויג...

איך בין יענעם טאָג נעווען פון דער דריטער אשמורה, דאָס הייסט, פון דער קאָמפּאניע, וואָס האָט זיך געזעצט שפּיעלען דעם ערשטען טאָג חנוכה אויף דער נאַכט, צום צווייטען ליכטעל, אוו

נישט אויפנעשטאנען פון טיש, ביז מע האט באראפט אנצינדען דאס דריטע ליכטעל, און א ביסעל ווייטער...

נעבענטשט חנוכה־ליכטלעך האט נישט דער בעל־הבית, וועל־וועל ראמשעוויטש, חלילה, נאר איינער פון די נעסט: אלי ראפאלסקי, א יונגערמאן א צאצקע, איין איידעם אויף קעסט, וואס האט ליעב א קערטעל, נאר פון אידישקייט אפטרעטען — דאס ניט. און די ראמשעוויטשעס האבען נעהאט זעהר א וואויל טבע: ס'איז נישט זייער עסק. איהר מענט אייך זיין וואס איז דער קארט, אדער, פארקעהרט, איהר קאנט אייך זיין פרום, ווי זיעבען שרים — אבי איהר האט אין קעשענע און שפיעלט אין אקע און ס'איז דא נאך פלאץ אויף נאך א האנט, — איז ברוכים הבאים, מיט'ן גרעסטען כבוד! אזוי פיעל מבות מיינע שונאים און אזוי פיעל גליקליכע יאהר מיר, וויפיעל מאל עס האט זיך נע־מאכט, מיר האבען אפגעשפיעלט מיט מענטשען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, פינף נעבט מיט פינף טעג דורכאנאנד און זיך צענאנגען און נישט געוואוסט, ווער זיי זענען און וואס זיי זענען און פון וואנען זיי זענען און וואוהין זייער נעבייז איז אהינגע־קומען. א קארט איז נישט קיין שידוך. מע קאן זיך זעהר שען שפיעלען אין אקע „בלינד" און נישט וויסען יענעמ'ס יחוס.

אלזא, זענען מיר נעזעסען און געשפיעלט אין אקע, פאר־טיעפט אין דער ארבייט אזוי שטארק, אז מיר האבען גאר ניט באמערקט, ווי עס זענען אריינגעקומען צוויי פארשוינען, נאר אזעלכע מאדנע און נישט קיין געוועהנליכע, אז ווי נאר מיר הא־בען דערהערט זייער „גוט יום־טוב" און אויפגעהויבען אויף זיי די אויגען, זענען מיר אלע געבליבען, ווי געפלעפט, אהן הענט און אהן לשון.

ווילט איהר דאך וויסען, וואס איז דאס געווען פאר א מין פארשוינען אזעלכע, וואס מע דארף זיך פאר זיי דערשרעקען? וועל איד אייך זיי אפמאהלען, ווי ווייט מעגליך, אין קורצען.

אײנער א איד א הויכער, א לאַנגער, א שמאַלער, אין א זײַ־דענער זשופּעצע; פּאות — לאַנגע, שמאַלע, פּלעכטעלדיגע, ביז'ן גאַרטל; אויפ'ן קאָפּ א שטרײַמל; און א באַרד מיט א פּאָר וואַנסעם אזעלכע, וואָס אז מע באַגעגענט זיך מיט אזא נפש בײַ־נאַכט אין דער פינסטער, אין א שמאל געסל — מעג מען לייענען קריאת־שמע.

דער אַנדערער — דוקא א נידעריגער און דוקא א גראָבער, אויך מיט לאַנגע פּאות און אויך מיט מאַדנע באַרד און וואַנסעם, נאָר נישט אזוי מסוכן, ווי דער ערשטער. אין איין האַנט האַלט ער א לאַנטערן, אין דער אַנדערער — א פּעטשייַע מיט געלט.

דערזעהען, אז מיר האָבען זיך פּאָר זײַ ווי דערשראָקען, האָט דער הויכער דער לאַנגער מיט די פּלעכטעלדיגע פּאות צרויסגע־לאָזט א שמייכעלע פון די וואַנסעם און א זאָג געגעבען נאָר א מאל:

— א גוט יום־טוב אייך, לייבע אידען. מיר זענען געקומען צו אייך גוט יום־טוב בעטען לכבוד חנוכּה.

דערבײַ האָט ער געגעבען א קוק אויף די חנוכּה־ליכטלעך, דערנאָך אויפ'ן טישעל מיט די קאַרטען און צרויסגעלאָזט א טיע־פען זיפּץ. באַלד נאָך איהם האָט דער צווייטער, דער גראָבער, אויך געגעבען א זיפּץ. ביידע האָבען געזוכט מיט די אויגען אײַן צרט אויף צוצוזעצען זיך.

גוט, וואָס דער בעל־הבית, ראַמשעוויטש, האָט זיך געחאַפּט, אז מע באַדאַרף זײַן העפליך. האָט ער זיך געגעבען א הויב־אויף פונ'ם צרט, אָפּגעגעבען די אַריינגעקומענע שלום־עליכם, אַנגעווײַזען זײַ, וואו צו זעצען זיך, און באַלד נאָך איהם האָבען מיר אַלע שוין געפונען פּאָר נויטיג אָפּגעבען זײַ שלום, איטלעכער באַזונדער. וועד מיט א קוועטש בײַ דער האַנט, און וועד גלאָט מיט א שאקעל דעם קאָפּ צו זײַ פון דער וועטען.

אַנידערגעזעצט זיך, האָבען זיי בײַדע וועדער איבערגעקוקט זיך און צרויסגעלאָזט א טיעפען זיפּץ. און דער בעל־הבית האָט נע־

פונעז פאר נויטיג א פרעג צו טהון ביי זיי: מה שמכם? פון וואַ־כען? וואוהין? און וואָס? און וועז? — ווי געווען־הנליך.

האָט אפגענטפערט דער לאנגער און דער שמאלער מיט א שפראך, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, פון שמן־זית. פא־וואלינקע, געצעהלטע ווערטער, און מיט א צוקערדינ זים שמיי־כעלע פון די מוראַ'דינע וואנסעם ארויס. עס האָט אויסגעזעהען, אז ניט ער רעדט, נאר ער בענטשט און זופט עפים בעת־מעשה.

— איך בין, מיינע ליעבע אידעז, דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל, און גאָה ארום כל ימי איבער דער וועלט און ריכט־אפ גלות און זאמעל געלט אויף ישיבות דא, אין חוץ־לארץ, און דארט, אינ'ם לאנד פון אונזערע אבות — אך־אך־אך! און דאָס איז מיין גבאי, וואָס געהט מיט מיר. — האָט ער אנגעוויזען מיט די אויגען אויפ'ן גראבען, און ביידע האָבען ארויסגעלאָזט א טיעפען זיפץ. — אונזער נאָנץ לעבען האָבען מיר אוועקגענעבען פאר ישיבות, גאָט'ס תורה זאל חלילה ניט פארגעסען וועדען — אך־אך־אך! ניט, אי־דען, א נדבה, וויפיעל אייער הארץ פארטראָגט... אחר המרבה ואחר הממעיט... — האָט אויסגעלאָזט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל מיט א גלאנץ די אויגען ארויף און מיט א פסוק, און דער גבאי האָט איהם אונטערגעחאפט אויך מיט א פסוק: „וכל המרבה מרבין לו מן השמים", פארגלאנצט די אויגען ארויף און געגעבען א לענ־אווק די פעטשיילע מיט געלט אויפ'ן טיש מיט א קלונג. די פעטשיילע האָט זיך אויפגעבונדען און פון דארט האָבען ארויס־געקוקט א מאסע זילבערנע און אויך גאָלדענע מטבעות.

געלט, זאָגט מען, געהט צו געלט. ווייל אין דער פעטשיילע זענען געווען א סך זילבערנע און גאָלדענע מטבעות, האָבען מיר שוין ניט געקאָנט זיין אזוי גראָב און האָבען אריינגעווארפען אין דער פעטשיילע אריין איטליכער פון זיין קעשענע, און בעת מעשה איז אונז אלעמען דורכגעפלויגען א מחשבה (איך ווייס פאר נע־ווים, אז אלעמען איז דורכגעפלויגען דער זעלבער נעראנק): „אך,

וועו איך האָב דאָ ביי׳ם טיש אָט די פעטשייליע מיט נעלט!... וואָס פאר א ספעקטאקעל וואלט איך אפגעשפיעלט!"...

ביי אונזער בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָבען זיך אזש די אויגלעך, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, אנגעצונדען און צעברענט. דאָס האָבען באַמערקט אלע, אפילו דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל מיט׳ן גבאי, וועלכע האָבען זיך ניט געאייליט צוצונעמען די פעטשייליע פונ׳ם טיש. זיי זענען געזעסען בויידע אראפגעלאזט די הענט און עפים מאַרנע אריינגעקוקט אין די קאַרטען, וואָס זענען גלעגען צעווארפען איבער׳ן טיש. עס איז געווען קענטליך, אז זיי זעהען דאָס צום ערשטען מאל אויף זייער לעבען.

— האָט קיין פאראיבעל ניט, וואָס איך וועל אייך פרענגען, אפשר שטעהרען מיר אייך? — אזוי רופט זיך אן דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין צוקער־זים שמייכעלע, אנווייזענדיג מיט׳ן מינדסטען פינגער אויף די צעווארפענע קארטען. — וואָס איז דאָס אזעלכעס אט א דאָס א?

— קארטען. — ענטפערען איהם בויידע מיט א מאל, דער בעל־הבית מיט דער בעל־הבית׳טע, קוקען זיך איבער מיט אונז, ווי איינער רעדט: „פארהאן נאר, אפנים, אזעלכע ווילדע מענטשען אויף דער וועלט, וואָס ווייסען ניט פון קארטען צו זאגען"...

דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל האָט צוגעמאכט איין אויג, פארקנייטשט דעם שטערן מיט דער נאָז, אויסגערעהט דאָס פנים צום גבאי און א זאָג געגעבען מיט א זיפצעל:

— קנארטען?...

— קנארטען! — האָט איהם אפגענטפערט דער גבאי, אויך מיט א זיפצעל.

— נישט קיין קנארטען, נאר קארטען! — האָט זיך חיה׳לע ראַמשעוויטש אויסגעשטעלט צו פארריכטען, ניט אראפגלאזענדיג קיין אויג פון דער פעטשייליע מיט געלט.

פארשטעהט זיך, אז נישט דעם בעל־שם־טוב׳ם אייניקעל און נישט דער גבאי האָבען נישט אפגענטפערט דער בעל־הבית׳טע,

און אפילו איהר נישט נעשענקט קיין קוק פון זייערע ווייבער, שמייכ־לענדינע, קלוגע אויגען — אזעלכע אידען, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, קוקען נישט אויף א נקבה.

— זאגט זשע מיר, איר בעט אייך, וואס איך וועל אייך פרעגען, אויב מיר שטעהרען אייך נישט — מאכט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל וויעדער א מאל צום בעל־הבית: — וואס איז דאס אזעלכעס קנארטען? און אויף וואס דארף מען דאס? דאס הייסט, איך מיין, וואס טהוט מען מיט דעם?

— מע שפיעלט — ענטפערט איהם ראמשעוויטש — אז עס קומט חנוכה, שפיעלט מען אין קארטען.

דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל האט וויעדער צונעמאכט איין אויג, און וויעדער אויסגעדרעהט פאוואלינקע דאס פנים צום נבאי און א זאג געגעבען מיט א זיפצעל:

— חנוכה שפיעלט מען ביי זיי אין קנארטען. אך־אך־אך!...

— אין קנארטען! — חזר'ט־איבער דער נבאי מיט'ן איינ־געם זיפצעל.

— וואס זשע הייסט עס? — רופט זיך אן דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל וויעדער א מאל צום בעל־הבית, לאנגזאם, מיט זיין שמון־זית־לשון. — ווי אזוי שפיעלט מען דאס אין קנארטען? און צוליעב וואס?

— צוליעב נעלט. — ענטפערט איהם ראמשעוויטש, קוקט אויף אונז און אויף דער פעטשיילע מיט נעלט.

אפנים, דער ענטפער „צוליעב נעלט" האט אויסגעוויזען ביי בירדע געסט שטארק וויילד און משונה אומגעלומפערט, וואהרום זיי האבען בירדע אין איין צייט אויסגעדרעהט זיך איינס צום אנדערען און אוועקגעשטעלט אזעלכע מאדנע פנימ'ער, אז דער עולם, וואס האט די נאנצע צייט נעשטיקט זיך, האט נישט געקאנט מעהר איינהאלטען זיך און אויסגעשאסען א נעלעכטער.

— וואס איז דא צו לאכען? — האט זיך די בעל־הבית'טע אנגענומען זייער קריוודע, פארדויכערט א פאפיראס נאר צוליעב

דעם, מע זאָל נישט זעהען, ווי זי לאַכט. און דער בעל־הבית, וועל־ווען ראַמשעוויטש, איז איהר נעקומען צו הילף און גענעבען צו פֿאַרשטעהן די דאָזיגע אידען, קורץ און שארף, דעם שכל פון קאַרטען, אז קאַרטען איז א „זאַבאַווע" אויף צו פֿאַרברענגען די צייט, און א מיטל אויף צו מאַכען געלט. קורץ — קאַרטען איז א געשעפט. א געשעפט, ווי אַלע געשעפטען.

אזוי האָט אויסגעלאָזט ווען־ווען דעם חזן׳ס איידעם און א נעם נעטהאַן זיך צו די קאַרטען און א קוק געגעבען אויפֿן עולם, בכדי צו באַווייזען די „דעקוטשל־ווע" אידען, אז מע איז פֿאַר־טהאַן אין געשעפט, און אז ס׳איז קורץ די צייט, און אז זיי מעגען שוין אויפשטעהן, אויפהערען דרעהען א מוח און גהען געזונטער־הייט.

די אידען האָבען אָבער, ווי עס ווייזט אויס, נישט אין זינען געהאַט אפילו אויפצושטעהן און אוועקצוגעהן. אדרבה, זיי האָבען זיך, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, נאָר מעהר צוגערוקט צום טיש און געקוקט, ווי דער בעל־הבית טאַשט קאַרטען, מיט אזעלכע אויגען, גלייך ווי זיי וואָלטען זיך געריכט, אז דאָ וועט אַרויס־שפרינגען מי יודע וואָס פֿאַר א וואונדער!

— אויב מיר שטעהרען אייך נישט ... — האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל א זאָג געגעבען צו אונז אַלעמען מיט זיין שמן־זית־לשון און מיט זיין זים שמייכעלע.

— איהר ווילט אַנקוקען, ווי מע שפּיעלט אין קאַרטען? — האָט איהם אונטערגעהאַפט וועל־וועל ראַמשעוויטש. — קוקט, איהר וועט אונז נישט קאַלי מאַכען... נו? קינדער! צו דער ארבייט! די נאכט שטעהט נישט! ווער איז ערשטע האַנט?

און די איבערגעריסענע ארבייט איז אַוועק, ווי פֿריהער, און נאָר מיט מעהר פֿרישקייט, מיט מעהר היץ, מיט כונה, מיט קאַפּ, און טאַקי ווי עס רופט זיך: „לשמה"!...

די אידען האָבען נאָר געקוקט אונז אַלעמען אין די אויגען אריין, זיך צוגעהערט צו אונזער שפּראַך און געהאַפּט א קוק אויף

צו אלעמען אין די קארטען, און אלע מאל, ווען מיר האבען פאר־וואלינקע, בימלעכווייז, אויב איהר האט אין דעם א נטפיהל, ארויינ־געקוקט אין דער איבערגערעקטער קארט, האבען אויך אונזערע צווויי אידען זיך איינגעבויגען אין דרייען און אריינגעקוקט פון אונטען ארויף אדער פון אויבען אראפ, און געמאכט בשעת מעשה אזעלכע גרימאסען, אז מע האט באדארפט זיין שטארקער פון אייזען, מע זאל נישט פלאצען פון געלעכטער. א גליק, וואס מע איז געווען אריינגעטהאן איטליכער אין זיין קארט, און קארטען, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, האבען אין זיך א כח, אז סיידען ערדציטערניש קאן א מאל שטערהרען.

איך האב מורא, אז איך בין געווען דער איינציגער, וואס איך האב זיי געהאט, ווי מע רופט דאס, אויפ'ן אויג. איך האב פח צייט צו צייט געהאפט א קוק אויף מיינע צוויי אידען. עס איז מעהר ווי זיכער, אז נישט זיי, נאר מיר זעהען־אויס ביי זיי ווי ווילדע מענטשען, וואס פארנעמען זיך מיט א ווילדער מלאכה, רעדען אויף א ווילדער שפראך און פהרען זיך, ווי ווילדע מענ־טשען: זיצען אהן היטלען, בלאזען פאפיראסען, בייטען זיך מיט פאפיערלעך, ווארפען געלט אין טעלער אריין און רעדען זיך דורך מיט אזעלכע ווערטער, וואס קאנען אויסזעהען, ווי טערקיש. וואר־רום וועד איז דאס מחויב צו פארשטעהן, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, וואס הייסט „פאס", „קוועטש", „שראנג", „וויזא", „נאראש", „שקצים", „שיקסעם", „אויבער", „מלכה", „מלך", „טויז", וכדומה אזעלכע דבורים, וואס זענען שייך צו קארטען־שפראך?...

איך קאן אייך שווערען בהן שלי, אז מיר אלע האבען שוין געהאט כמעט פארגעסען אז די צוויי אידען. פלוצים טהוט עמי־צער א פאטש מיט א ווייסער האנט איבער דער טאש מיט קארטען אויפ'ן טיש און א זאג:

— שאט, אידען! מיר וויסען שוין! מיר האבען געהאפט דעם שניט! ס'איז א יצר־הרע! א גוואלדיגער יצר־הרע, א קליפה,

רחמנא לצלן! טהוט אונז צוליעב, גיט אונז אויך! ס'איז א יצר־הרע, א קליפה! אוי, א קליפה! גאָט וועט אונז מוחל זיין! זינ־דיגע מענטשען! זעהט, גיט אונז אויך! מיר ווילען אויך פאר־זוכען דעם טעם פון קנאַרטען!

דאָס זענען געווען דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל'ס וועריטער. נעוואָגט זענען זיי געווארען מיט אזא ציטערדיג קול און מיט אזוי פיעל פייער און מיט אזא רחמנות־פנים, כמעט מיט טרערען אין די אויגען, אז, ממש, עס האָט אויסגעריסען א שטיק הארץ! און דערצו האָט מיטגעהאָלפען, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, די פעטשייליע מיט זילבער און גאָלד... איטליכען האָט זיך געוואָלט (איך בין איבערצייגט, אז איטליכען!), אז די דאָזיגע פעטשייליע מיט זילבער און גאָלד זאָל אריבערגעהן צו איהם... ביי אונזער חיה'לע ראַמשעוויטש האָבען זיך אזש די אויגען אָנגעצונדען און די בעקלעך צעפלאַמט, און זי האָט זיך אָנגערופען צו איהר מאַן, וואָס איז געבליבען, ווי געלעהמט, און צו אונז אלעמען:

— אידען בעטען... וואָס וועט אייך אהרען?... טהוט זיי צר־ליעב... לאָמיר זיי געבען קאַרטען צוליעב יום־טוב! צוליעב חנוכה! — האָט זי צוגעגעבען מיט א שמחה, וואָס ס'איז איהר נעקומען אויפ'ן זינען דער נעדאַנק, אז היינט איז יום־טוב, חנוכה, און די אויגען איהרע, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָבען זיך איינגעקוקט שטארק אין דער פעטשייליע מיט געלט, וואָס דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל האָט דערווייל צוגערוקט צו זיך און נע־נומען מיט טרייסלענדיגע הענט און ציטערדיגע פינגער ארויס־ציהען פין דאָרט א מטבע נאָך א מטבע, פריהער זיך, דערנאָך דעם גבאי, אָנגעלענט א גאנץ קופקעלע מיט געלט, צוויי קופקעלעך, איין קופקעלע זיך, דאָס אנדערע — דעם גבאי, און בעת מעשה פאר־ענטפערט זיך, גערעדט צו זיך אליין:

— נישקשה! מיר האָבען א שטארקען גאָט!... ממה נפשך, וועלען מיר געווינען, וועלען די ישיבות האָבען נאָך געלט... וועלען מיר, חלילה, פארשפיעלען, וועט אונז גאָט מוחל זיין. ער איז איין

אל ארך־אפים! — האט ער אויסגעלאזט מיט א לשון־קודש־וואָרט און מיט א גלאַנץ די אויגען ארויף. און דער גבאי האט איהם אונטערגעחאפט אויר מיט א גלאַנץ די אויגען ארויף און אויך מיט א לשון־קודש־וואָרט:

— איין אל ארך אפים ורב חסד ואמת!...

דאס אלסדינג, וואס איך דערצעהל אייך, איז פאַרנעקומען אזוי פלוצים, אומגעריכט, אז קיינער פון אונז, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, האט קיין צייט נישט געהאט אפילו צו וואונדערען זיך, און עס האט אונז אויסגעוויזען אזוי נאטירליך, וואס נאטיר־ליכער קאן שוין גארנישט זיין! און דערצו מוז מען מידה זיין, אז אלעמענ'ס געראנקען זענען געווען, ווי איך האב אייך שוין גע־זאגט, אין דער פעטשיילע מיט זילבער און אלעמענ'ס אויגען זענען געווען אויף די קופקעלער מיט געלט...

עס איז נאר געבליבען איין זאך אויף צו באשטימען: מי ומי ההולכים — ווער זאל שפיעלען? דאס הייסט, אזוי ווי עס זענען צוגעקומען פרישע צוויי פאר הענט, בלייבט א קשיה, ווער פון אונז זאל ארויספאלען פון קאהן?

פארשטעהט זיך, אויב איהר האט אין דעם א געפיהל, אז קיינער פון אונז האט קיין חשק נישט געהאט ארויסצופאלען פון קאהן ביי אזא געלעגנהייט צו שפיעלען אין אקע מיט'ז בעל־שם־טוב'ס אייניקעל, וואס האט געבראכט מיט זיך אזא פעטשיילע מיט געלט. און עס האט זיך אנגעהויבען א רינגעניש: „געה דו". „געה דו". „פאר וואס איך?" „פאר וואס ניט דו?"

דאס ערשטע כפרה־היהנדעל איז געווען דאס זיידענע אויר־דעמעל, די צאצקע, וואס איך האב אייך גזאגט פריהער, אלי ראַ־פאלסקי, דער זעלבער, וואס האט געבענטשט חנוכה־ליכטלער פאר אונז אלעמען.

אויף איהם איז געפאלען דער גורל, ווייל חיה'לע ראמשע־ווימש האט אזוי געוואלט. זי האט נערוונגען, אז ער דארף געהן

אהיים. שוין שפּעט. זיין שוועהר און שוויעגער וועלען האָבען טענות, מאכען סקאַנדאַלען, לאָזען זיי נעהן כּף־הקלע!

דאָס איז אָבער נאָר נעווען לפּנים. אין דער אמת'ען, האָבען אלע נעוואוסט דעם סוד, אז אלי איז א פּארשפּיעלטער. עס טאָגט שוין ביי איהם לאַנג אין נעלט, און לייהען וויל איהם קיינער נישט: אין מיטען שפּיעלען לייהט מען נישט.

האָבען מיר שוין איינעם נע'פּטר'ט. וואָס זשע טהוט מען מיט'ן צווייטען? דאַרף מען וואַרפען גורל, ציהען קניפּלעך, ווי דער שטייגער איז. און צו וואָס זאָל איך אייך לאַנג מאריך זיין? מע האָט נענומען די צווויי אידען צו דער ארבייט און מע האָט אַנגעהויבען ביי זיי אָפּציהען א קופּקעלע. אין דער פּעטשיילע איז נעווארען אלע מאל ווינציגער, און ביי אונז איז נעווארען מעהרער. די אידען האָבען געבּרענט, ווי א שטרויענער דאך. עס האָט שוין נעהאלטען דערביי, אז די פּעטשיילע זאָל זיך אָט־אָט אויסלעדיגען עד לפ"ק און פונ"ם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל זאָל ווערען א גל של עצמות. עס איז שוין דורכגעפלויגען ביי אונז א מחשבה: וואָס וועט זיין, טאָמער בלייבען זיי אהן א פרוטה? וואָס וועט די שטאַדט זאָגען? וואָס וועט די וועלט זאָגען?...

נאָר א קאַרט, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, האָט אין זיך א כח, אז אָט ליגט איהר ארצה, אָט־אָט, דאכט זיך, טראָגט מען אייך ארויס אין א לייַלער; פּלוצים טהוט א שיין דאָס מזל און עס נעהט אייך אוועק דאָס בלאָט — איהר ווייסט אליין נישט, ווי ארום און פון וואַנען! אונזערע אידען האָט אַנגעהויבען צו גענהן, ווי עס רעדט זיך, דורך טיר און דורך טויער! ובפרט פון דער ייִנוט אן, וועו דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל האָט אליין גענומען אויסטייַלען קאַרטען. „מע באַדאַרף נעמען די סטרא־אחרא אין די הענט אריין" — האָט ער געזאגט, אויסטייַלענדיג קאַרטען, פּריהער פּאַוואַליקע, האַרט ביי די וועגט, מיט נישט קיין גענויטער, ציטערדיגער האַנט און עפּים ווי צעטומעלט, מיט בלאָנזענדיגע אויגען, וועלכעם האָט ארויסגערופען ביי אונז אלעמען נישט קיין

קליינעם געלעכטער. נאר נאכדעם, וואס ווייטער־ווייטער, האט ער אננעהויבען נעבען קאַרטען אלץ ניכער און בעסער, און איז דערגאנגען אזוי ווייט, אז עס האט, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, נעברענט בײַ איהם אונטער די הענט — און געגאנגען איז איהם מיט סכנת־נפשות. וואס איהר האט — האט ער מעהר: האט איהר דריי אונטערם — האט ער דריי אויבערם, האט איהר כלכים — האט ער טייז, האט איהר טייז — האט ער א נאראש! און טאמער האט איהר זיך איבערגעשראקען און האט זיך צוועק־געלעגט מיט א קוועזנץ — האט ער שראגע!

— רבותינו! — האט זיך דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל אויפגעהאפט פון טיש שוין מיט'ן טאנץ גלייך און אויסגענלייכט זיך די ביינער, אריינלעגענדיג דאס גאנצע געווינם מיט'ן אויגע־נעם געלט שוין נישט אין דער פעטשיילע, נאר אין אלע קעשענעם אריין, מיט א גלאנץ מיט די אויגען ארויף און מיט א זיפצעל, און דער גבאי נאך איהם, אויך מיט א גלאנץ מיט די אויגען ארויף און אויך מיט א זיפצעל, געענדינט פאר איהם דעם פסוק:

— הגיע זמן קריאת־שמע של שחרית — גרויסער טאג, שוין צייט נעהן אין שוהל אריין דאוונען...

פארטשאדעטע, שלעפערינע, הונגעריגע און דערשלאגענע, אנ־געבלאזענע אייגם אויפ'ס אנדערע, ווי געווענליך פארשפיעלטע, זענען מיר א וויילע נעבליבען זיצען, אויב איהר האט אין דעם א נעפיהל, ווי אפגעשמיסענע. דערנאך האבען מיר זיך אויפגעהויי־בען אלע און א לאז נעגעבען צום טיש — צום פלעשעל ברענפען מיט'ן פארבייסען, — אויסער אונזערע צוויי אידען, וואס זענען שוין גרייט געווען זיך לאזען צו דער טיר אווקצוגעהן, נישט פאר־געסען צו זוכען א מזוזה... האט זיך פלוצים אויפגעהאפט דער בעל־הבית, וועלווועל ראמשעוויטש, פארלאפען זיי דעם וועג, אווענ־געשטעלט זיך מיט צענומענע הענט בײַ דער טיר און א זאג נע־נעבען צו זיי:

— בלאַטע! איהר וועט ניט אוועקגעהן פון מיין שטוב, ביז איהר וועט עפּעס ניט נעמען מיט אונז אין מויל אריין!...

קיין גרעסערע נקמה האָט טאַקי אונזער וועלט ניט געקאָנט ציטראַכטען. אונזערע אידען זענען נעבעליבען, אויב איהר האָט אין דעם אַ נעפּיהל, אין דער הינהערפּלעטן, געקוקט איינם אויף דאָס אַנדערע מיט אזעלכע אויגען, גלייך ווי מע וואַלט זיי זאָגען, זיי זאָלען מוחל זיין אויסלעדיגען די קעשענעם און אַפּגעבען צוריק דאָס גאַנצע געווינם. דער ערשטער האָט זיך אַנגערופען דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל מיט זיין שמוז־זית־לשון און מיט זיין צוקער־זים שמייכעלע:

— מיר דאַנקען אייך אודאי פאַר אייער גאַסטפריינדליכקייט. הכנסת־אורחים איז אייגע פון די גרעסטע מצוות ביי אונז מן התורה... איהר דאַרפט אַבער נישט פאַרגעסען, אז מיר זענען אזעלכע אידען, וואָס נישט פון יעדער שחיטה עסען מיר...

דאָס האָט אונז שוין אלעמען אויפגעטראַגען: אזוי? נישט פון יעדער שחיטה עסט איהר? איהר האָט מורא, טאַמער איז ניט רעכט כשר? און אין קאַרטען שפּיעלען — דאָס מעגט איהר?... עם וועט אייך ניט העלפען קיין רבונו־של־עולם! האָט איהר פאַר־זוכט איין אַקע מיט אַ באַנטשאַק, מוזט איהר שוין פאַרזוכען מיט אונז א... דאַרע קישקע!...

טוידט ווי די וואַנט זענען געבליבען שטעהן מיינע צוויי אי־דען און איבערגעקוקט זיך מיט מאַדנע אויגען. נאָכדעם האָט דעם בעל־שם־טוב'ס אייניקעל ארויסגעלאַזט א טיפען זיפץ, כּמעט א קרעכץ, און אַנגערופען זיך צו אונז מיט פאַרגלאַנצטע אויגען אַרויף:

— טא! אויך די איינענע מעשה. ערשטענס, ביי אידען אין שטוב... א אידען טאַר מען נישט חושד זיין... והשנית, טאַמער אפילו איז, חלילה וחס, נישט אזוי רעכט כשר, איז דאָך ממה־נפשך... מיר האָבען א גרויסען נאַט... „אלמלי נגדוה לחנניה מישאל ועזריה, פלחו לצלמא"...

אזוי האָט אויסגעלאָזט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל אין מיט צנועה׳דיגע טריט זיך געלאָזט צום טיש, וואו די בעל־הבית׳טע, חיה׳לע ראַמשעוויטש, האָט נענומען צוגרייטען קילקעס, הערינג און קאַלבאַס.

— לחיים, אידען, לחיים! — האָט דעם בעל־שם־טוב׳ס אייניקעל געזאָגט וויערער מיט א זיפץ און געטרונקען צו אונז אַלע־מען לחיים, קוים־קוים באַנעצט די ליפּען און נענומען זיך מיט ציטערענדיגע פינגער צום פּאַרבייסען, פריהער צו די קילקעס מיט׳ן הערינג, דערנאָך צום קאַלבאַס. דאָס איינענע האָט געטהאָן אויך דער גבאי, און בייידע האָבען זיי נעבאָך געזיפצט, שיער ניט געוואַרגען זיך מיט יעדען בישטן. און ערשט, אז מע האָט אָפּגעגעסען, האָט זיך וועלוועל אין זיי נוקם געווען אויף דעם רעכטען אמת; ער האָט זיך מיישב געווען און רופט זיך אַן צו זיי נאָר אהן א שום רחמנות, ווי איין אמת׳ער גזלן:

— ווייסט איהר חאַטש, אז דאָס וואָס איהר האָט געגעסען, האָט איהר געגעסען פון איוואַנ׳ס שחיטה? ווייסט איהר חאַטש, אז די דאָזיגע דאָרע קישקע איז איין אמת׳ער גוויישער קאַלבאַס פון ח...

מעהר האָט וועלוועל נישט געקאָנט ארויסרעדען, ווייל בייידע אידען האָבען זיך געגעבען א חאַפּ ביי׳ם קאָפּ און פייל אויס׳ן בויגען זיך א לאָז געגעבען מיט איין אימפּעט צו דער טיר און, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, אוועק, ווי א שטורעמווינט, אפילו אהן א זיי געזונט!

די נקמה, וואָס מיר האָבען דערלעבט אין די צוויי אידען, איז געווען אזוי גרוים, אז מיר האָבען שוין כמעט נאָר פּארגעסען, אז מיר זענען באַגראָבען געווארען אין דער דאָזיגער נאַכט נייען אייר־לעז, און האָבען זיך געחאַפּט ביי די זייטען און האָבען, אויב איהר האָט אין דעם א געפיהל, נענומען לאכען, האָבען מיר געלאַכט און געלאַכט, געלאַכט און געלאַכט, געלאַכט און געלאַכט... נאָר פלוצים האָבען מיר דערהערט א געשריי ניט מיט קיין מענטשליך קול:

— אוי! א דונער האָט מיך דערשלאָגען!! זעהט נאָר, זעהט!! איך וועל עס ניט אויס־האַלטען!!!

. . . . . .

דאָס קול האָט געהערט צו חיה'לע ראַמשעוויטש. מיר האָבען נאָרניט באַמערקט, ווי זי האָט זיך נאָכ'ן צופייסען גענומען צו איהר ארבייט. זי האָט געהאַלטען ביי צונויפנעמען די אָפגעשפיעלטע קאָרטען אויף צו פּאַרקופען זיי נאָכדעם אין קלייטעל אריין, אַדער אויסבייטען זיי אויף נייע קאָרטען. ביי'ם סאָרטירען די קאָרטען האָט זיך איהר געווארפען אין די אויגען אריין עפּעס צופיעל טייז, צו זעכס־זיבעצן טייז אין א טאַליע!

מיר האָבען זיך אַלע געגעבען א נעם צו די קאָרטען, אוז, אויב איהר האָט אין דעם א נעפיהל, אויפגעדעקט איין אוצר ניט נאָר פון טייז, נאָר אויך איבעריגע מלכים אוז מלכות אוז אויבערם אוז גלאָט געפינטעלטע קאָרטען האָבען זיך אַרויסבאַוויזען אָהן א שיעור!

דאָס ערשטע, וואָס מיר האָבען פּאַרנעמען: אַנשטאָט אַהיים, האָבען מיר זיך צעלאָזט איבער אַלע שוהלען אוז בתי־מדרשים, נאָכגעקוקט, נאָכגעשמעקט אוז נאָכגעפרעגט זיך אויף א בעל־שם־טוב'ס איין אייניקעל מיט א גבאי. לאָזט זיך אויס, מן הסתּם, אז קיינער האָט נישט געזעהען אוז קיינער האָט נישט געהערט, נישט קיין אייניקעל, נישט קיין גבאי!

זענען מיר געפאַלען אויף איין עצה: לאָמיר געהן צו דער באָהן! געקומען אויפ'ן וואָקזאַל, געזוכט, געשמעקט, דורכגענאָגען דרייי מאָל הין אוז צוריק אַלע וואַגאָנעס — נישטא קיין אייניקעל, נישטא קיין גבאי. טאָקי נאָר ווי אין דער ערד אריין!

ערשט נאָכ'ן דריטען גלעקעל אוז נאָכ'ן לעצטען פייף האָבען מיר דערהערט פון א וואָגאָן ארויס א קענטליכע שטימע:

— קנאַרטען!!...

מיר אלע האבען זיך א וואַרף נענעבען און נענומען קוקען. פון איין אפענעם פענסטער פון וואַנאַן צוויי־טער קלאַם האבען ארויסגעקוקט צו אונז צוויי פיגורען. איינע א לאַנגע און א שמאַלע, די אַנדערע א קורצע און א גראַבע. נאר ביידע מיט נענאַלטע פנימ'ער, מיט קורצע וויי־טיקלעך און מיט קליינע קאפּעלישלעך — און דאר זענען אונז זייערע פנימ'ער נעווען ווי קענטליך. נישט אזוי די פנימ'ער, ווי די אויגען — ווייכע, שמייכלענדיגע, גנבה'שע אויגען.

דער ערשטער, וואַם האַט זיי דערקענט, איז נעווען דאַם צאַצ־קעדיגע אייד־עמעלע, אלי ראַפּאַלסקי. ווי נאר ער האַט דערזעהען זייערע שמייכלענדיגע פנימ'ער, האַט ער אַנגעווויזען מיט'ן פינגער גלייך אויף זיי אין פענסטער אריין.

— אט זענען זיי! — האַט אלי אויסגעשריגען נישט מיט זיין קול. — אט זענען זיי, די צוויי אידען פון די קנאַרטען, זיי, ווי איך בין א איד!

דער וואַנאַן זייערער האַט שוין אַבער נעהאַלטען אין גלי־טשען זיך. די רעדער האַבען נאר־וואַם אַנגעהויבען צו דרעהען זיך, און דורכפאַהרענדיג פארביי אונז, האַבען זיי אונז נאך א מאל באשענקט מיט א קוק פון זייערע ווייכע, שמייכלענדיגע, ממזר'ישע אויגען. און אלי ראַפּאַלסקין האַבען זיי, פאר זיין אויסגעשריי, אונ־טערגעטראַגען א באַוונדערע מתנה: א קאַמבינאַציע, אויב איהר האַט אין דעם א געפיהל, פון דריטהאַלבען פינגער, וואַם מע מאַכט איבער דעם „בורא פרי העץ"...

המן און מרדכי

אייז אמת'ע מעשה לפבוד פורים.

נעשריבען אין יאהרען 1905 — 1916.

הָמָן און מָרְדְּכַי

איטליכער איד האט זיך זיין פּריץ,
איטליכער פּריץ האט זיך זיין אידען.
(א שפּריכוואָרט).

אסתר־תענית נאָך האָלבען טאָג האָט זיך אין איינער פון די אידישע שטעדט פון אונזער אלטער היים, ביי א אידישען האָטעל, אפּגעשטעלט א דיליזשאנס און ס׳איז ארויסגעשפּרונגען פון דאָר־טען א פּאָרשוין מיט א שפּיצעביג קאפּעלישעל אויפ׳ן קאפּ, א דרייעקעביגס, ווי א המן־טאש. אויסגעוועהען האָט דער פּאָרשוין ווי א רייכער מאנאט מיט זעהר א בייזען, א שטרענגען קוק. באָלד נאָך איהם איז ארויסגעקראכען א איד מיט א לאנגער קאפּאָטע, מיט א בריייטען טלית־קטן, מיט א פּליסענעם קאָרטוז; א בּאָרד א קלאָטשקעוואָטע, א ביסעל א גרויליכע, טיעפע קנייטשען אויפ׳ן בריייטען שטערן, און אויף די ליפּען א מאָדנע שמייכעל פון א פּר־לאָזאָף. נעשלעפּט האָט ער מיט זיך א נאָנץ גרויסען זאק און נע־נאָנגען מאָרנע, מיט בריייטע טריט, און ניט אראָפּגעלאָזט קיין אויג פון׳ם בייזען פּאָרשוין.

— האָט איהר עפּעס א רעכטען חדר פּאָר מיין פּריץ? — אזוי האָט זיך דער איד אָננעפּרענט ביי׳ם משרת פון׳ם האָטעל, א יונג מיט ביינער, מיט א קויטיג העמד און מיט א געלען שניפּס, וואָס אמאל איז ער נעווען, דער שניפּס הייסט דאָס, אנטיק שבאנ־טיקען, נאָר פון א צייט, אז ער האָט אָננעווואָרען דעם נלאָנץ מיט

דער פארמע און האט באקומען א פנים פון א פלעכטל פון א פורים־קוילעטש, באשאטען פון אויבען מיט מאהן.

מיט גרויס פאראד האט זיי דער משרת באגעגנט, אראפגענומען דאס היטל מיט א קנאק אוז ארייגגעפיהרט זיי אין האטל, זיי אויפגעפענט דאס גרעסטע, דאס בעסטע, דאס שענסטע צימער, נומער 1, א חדר, וואס באשטעהט פון צוויי חדרים; דאס הייסט, פון א חדר מיט א פערשטע חדר'ל, אויף אויסצוטהון די קאלאשען און אויפצוהענגען די מלבושים — און דאס איז נעווען פאר אונזערע פארשוינען ווי נעוואונשען: אינ'ם גרויסען חדר האט זיך באזעצט, געוועהנליך, דער פריץ, און אינ'ם פערשטען חדר'ל — דער איד.

אוועקגעלענט דעם זאק אין אווינקל, האט דער איד נעשאפען, מע זאל נעבען דעם פריץ א כאמאוואר, אין א פרעג געטהאן:

— פארהאן עפים ביי אייך וואס צו פארבייסען?

— נאר א מין פארבייכען! ס'איז דאך עפים היינט אויף דער נאכט פורים ביי אונז אין שטאדט. פארהאן המן־טאשען פרישע מיט מאהן, און פלעדלעך, און קישעלעך, און מאהנדלעך, און גלאט פורים־גרעט מיט שאר ירקות. הע!

אזוי האט נעזאגט דער משרת מיט א ביסל א גראבליך שמייכעלע. באוויזען בשעת־מעשה, אז ער האט נעזונטע נעלע צייהן. דערפאר האט ער אבער באקומען פונ'ם אידען זעהר א פריינטליכען פאטש אין פלייצע מיט א שענעם יישר־כח, און איז אוועקגענאנגען מאכען א כאמאוואר און ברענגען די אלע גוטע זאכען, וואס ער האט דא אויסגערעכענט. און דער איד האט זיך דערווייל געמאכט גאנץ באקוועם, דאס הייסט, ער האט אויסגעטהאן דאס פליסענע היטל און געבליבען זיצען אין א יארמעלקע, פארקאטשעט די ארבל ביז די עלענבויגענס און האט זיך באזעצט אויף א בענקעלע ביי דער טיר פונ'ם פריץ. און בכדי די צייט זאל ניט אוועקגעהן אומזיסט, האט ער אויפגעבונדען דעם זאק, ארויסגענומען פון דארטען עפים א ספר'ל און האט זיך פאר־

טיעפט, דאס הייסט, דעם קאפ האט ער איינגעבויגען, איין אויג האט ער צוגעמאכט, געקייט א שפיץ בארד און אליין זיך בשעת מעשה צוגעשאקלט מיט'ן גאנצען גוף. דאס אלסדינג אינאיינעם האט אויסגעוויזען ביי דער וועלט א ביסעל פריקרע; ממה נפשך — איז דער איד דעם פריצ'ס א איד, היינט וואס זיצט ער איבער א כפר? אלא וואס דען? ער איז א ווילד־פרעמדער? וואס זשע איז ער נעקומען מיט'ן פריץ? און גלאט וואס טהוט ער היע גראד היינט צו אסתר־תענית?

אזוי האבען זיך געשלייפט די מוחות די בעל־הבית'טע פונ'ם גאטעל, די אורחים און סתם אידען פון דער גאס, וואס האבען אהער איין אריינטריט. און בתוך כך האט דער משרת געבראכט צו טראגען דעם סאמאוואר מיט א גאנצען בעקען פורים־גרעט, און פארביגעהענדיג האט ער דערווייל א פרעג געטהאן ביי'ם אי־דען, פון וואנען איז דער אדון?

— דו דארפסט עם טאקי נויטיג וויסען? — מאכט צו איהם דער איד און נעמט זיך צוריק צום ספר.

— מיך אהרט ניט, אז איך וועל ניט וויסען, — מאכט צו איהם דער משרת — נאר די בעל־הבית'טע מיינע האט מיר אנ־געזאגט, למען השם, איך זאל ביי אייך פרעגען, פון וואנען איז דער אדון?

— וועסט דו זאגען דער בעל־הבית'טע דיינער, אז פון פרס ומדי.

— פון וואסער א שטאדט?

— פון שושן הבירה.

— וואס הייסט דאס שושן הבירה?

— זאג דיין בעל־הבית'טע, זי זאל שיקען א קליגערען פון דיר.

דער משרת שטעהט א ווייל מיט אפענע קעלבער־אויגען, קראצט זיך אונטער'ן קאלנער און געהט אוועק, און אין עטליכע

מינוט ארום קומט־צו די בעל־הבית'טע אליין, א אידינע א שוועדע, וואס פון איהר וואלט נעקאנט זיין צוויי און אפשר דריי אידינעס. און מחמת אלסדינג, וואס ווערט דא ביי אונז באשריבען ווייטער, קומט־פאר אינ'ם פעדערשטעז חדר'על אין נעשפרעכען, אלע מאל מיט אנדערע פארשוינען, לכן טיילען מיר דאס איין אין עטליכע בילדער און הויבען אן אזוי:

סצענע 1.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [א ווייב די נאז ארויף]. גוט מארגען! איך האב אייך צונעשיקט אט דא מיין משרת, איז ער אבער א גרויסע בהמה.

ד ע ר א ו ר ח. ער איז א בהמה? ניט איהם קייען שטרוי.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע. נישט דאס! ער פארשטעהט ניט וואס מע רעדט צו איהם. איך האב נעוואלט וויסען, ווער איז דער פריץ און פון וואנען?

ד ע ר א ו ר ח [קוקט ארויין איז ספר ארייז]. פון וואנען מיין פריץ איז? פון שושן הבירה.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע. וואו איז דאס? איז וואסער גובערניע?

ד ע ר א ו ר ח [נעמט נישט צו די אויגען פונ'ם ספר]. אין פרס ומדי.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע [טראכט א ביסעל]. וואס איז ער? א גראף?

ד ע ר א ו ר ח. א ביסעל גרעסער פון א גראף.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע. א קניאז?

ד ע ר א ו ר ח. א ביסעל גרעסער פון א קניאז אויך.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע. א נענעראל?

ד ע ר א ו ר ח. א שני למלך.

ד י ב ע ל־ה ב י ת'ט ע. א וואס?

ד ע ר א ו ר ח. א שני למלך ביי'ם קעניג אחשורוש.

ד י ב ע ל־ה ב י ת׳ ט ע [טראכט א ביסעל]. וואס טהוט ער היע? ער מאכט עפּיס נעשעפּטען?

ד ע ר א ו ר ח. געווים מאכט ער נעשעפּטען.

ד י ב ע ל־ה ב י ת׳ ט ע. וואס קויפט ער? — אימעניעם? וועלדער? צי גלאט אזוי ער לייהט געלט?

ד ע ר א ו ר ח. ער קאן קויפען און פארקויפען, און לייהען געלט, און וואס איהר ווילט.

ד י ב ע ל־ה ב י ת׳ ט ע. פון וואנען־זשע זענט איהר? טאקי אויך פון דארטען?

ד ע ר א ו ר ח. טאקי אויך פון דארטען.

די בעל־הבית׳טע געהט אוועק און קנייטשט מיט די פלייצעס.

„א מאדנער אורח!" — טראכט זי זיך. — „מע באדארף זיך באקענען מיט׳ן פריץ אליין... נאר ווי אזוי? אז דער איד זיצט, ווי א הונט, ביי דער טיר און לאזט ניט צו!" אויף איהר גליק טראגט־אן נאט א מעקלער, וואס האט געזעהען צופאהרען א דיליזשאנס, איז ער געקומען אויסטאפען, ווער איז דער פריץ און וואס דארף ער האבען? אין קורצע ווערטער גיט איהם די בעל־הבית׳טע איבער, וואס זי האט געהערט פונ׳ם אורח, אז ס׳איז א רייכער פריץ, וואס מאכט נעשעפּטען, און זי נעמט־אוים מיט איהם א תנאי, אז טאמער וועט מען עפּיס מאכען, זאל זיין אויף דער האלב. און דער מעקלער מאכט דריי שפּאן און איז שוין ביי׳ם אורח אין פעדערשטען חדר׳על, און דא קומט פאר די —

סצענע 2.

ד ע ר מ ע ק ל ע ר [ציהט־אוים דעם אורח א נראבע, א באוואב־סענע האנט]. שלום עליכם! איך האב געהערט, אז איהר זענט דא מיט אייער פריץ, געקומען אהער עפּיס מאכען געשעפּטלעך. איך בין א איד א סרסור, א מעקלער, פון גלעט היים דאס. ביי אונז אין שטאדט פארנעמען זיך כמעט אלע אידען איבערהויפט מיט גלעט... ניטא ביי אונז קיין אנדערע געשעפּטען, פארשטעהט איהר,

א חוץ נעלט. איטליכער איד איז היץ אדער א קרעמער, אדער א בעל־הלואה... בכלל, ווער איז דער פריץ אייערער? פון וואנען? וואס האט ער? און וואס דארף ער?

דער אורח. איך וויים ניט, צי איהר וועט איהם קענען. ער איז פון ווייט: פון פרס ומדי.

דער מעקלער. פון פרס ומדי? פון וואסער שטאדט?

דער אורח. פון שושן הבירה.

דער מעקלער. פון שושן הבירה? ווי אזוי איז דער נאמען זיינער?

דער אורח. זיין נאמען איז המן.

דער מעקלער [טרעט אף צוריק]. המן? ווא־ווא־וואסער המן?

דער אורח. המן, דער רעבטער, דער אמת'ער המן. המן בן המדתא...

דער מעקלער. נו, און ווער זענט איהר?

דער אורח. און איך בין זיין איד... מרדכי.

דער מעקלער. מ־מרדכי? דער וואס היינט... אין דער מגילה?...

דער אורח [שטעהט־אויף פונ'ם בענקעל, נלייך איהם אין פנים אריין]. יא! יא! מרדכי, דער זוהן פון יאיר, דער זוהן פון שמעי, דער זוהן פון קיש! [דעם „קיש" שרייט איהם אויס דער אורח נלייך אין אויהער אריין].

דער מעקלער [ווערט רויט פאר פעס]. אפנים, איהר האט ניט פון ווענען חוזק מאכען?!

און דער מעקלער לויפט ארויס אין גרויס גרימצארן, און עס באווייזט זיך א פרישער פארשוין, א יונגערמאנטשיק מיט א נעראזירט בערדעל, מיט שענע צווייי וואנסעס, פאררעהט נאנץ פיין ארויף, מיט א שען קיטעל אויפ'ן זשילעט, וואס סע קאן זיין, ס'איז א נילדענס, און סע קאן זיין, אז ניין. אליין איז ער איין אנענט פון זינגער'ס נייה־מאשינעס. נאר פון צייט צו צייט, אז

עס מאכט זיך עפּים א נייעס אין שטעדטל, שרייבט ער אריין אין א צייטונג און שרייבט זיך אונטער „דאס נעראזירטע בערדל".

סצענע 3.

דאס נעראזירטע בערדל. גוט מארגען! דא, האב איך געזעהען, איז צוגעפאהרען א פּריץ מיט א אידען. האב איך געוואלט, אויב ס'איז מעגליך, האבען מיט איהם א אינטערוויו.

דער אורח. וואס הייסט דאס א אינטערוויו?

דאס נעראזירטע בערדל. דאס הייסט, איך וויל זיך מיט איהם דורכשמועסען.

דער אורח. גלאט אזוי?

דאס נעראזירטע בערדל. גלאט אזוי.

דער אורח. הייסט דאך עס דברים בטלים. וועד זענט איהר?

דאס נעראזירטע בערדל. איך בין א האלבער אנגענט פון מאשינעס. נאר העכער האלב בין איך א שרייבער, א קארעספאנדענט פון א אידישער צייטונג. קאן איך זעהען אייער פּריץ?

דער אורח. ניין, איהר קאנט איהם ניט זעהען.

דאס נעראזירטע בערדל. פּאר וואס?

דער אורח. דערפּאר, ווייל ער איז צו א גרויסער פּריץ.

דאס נעראזירטע בערדל. וועד איז ער? פון וואנען? און ווי אזוי הייסט ער?

דער אורח. ער איז א מאגנאט. פון שושן הבירה. און זיין נאמען איז — המן. איז אייך באקאנט דער נאמען?

דאס נעראזירטע בערדל. דער נאמען איז מיר קענטליך... נאר די שטאדט — האב איך קיינמאל ניט געהערט. ווייט איז עס?

דער אורח. אין פּרס ומדי... פון הודו ביז כוש... געהערט אמאל?

דאָס נעראָזירטע בערדעל [דרעהט די וואָסעם]. קיינמאל ניט! [נעמט־ארויס א נאטיץ־ביכעל מיט א בליישטיפט, גרייט צו פארשרייבען]. ווי אזוי, זאגט איהר, איז דער נאמען?

דער אורח. המן.

דאָס נעראָזירטע בערדעל. דער זעלבער נאמען, וואָס מע עסט נאָך איהם המן־טאשען? היינט, דאכט זיך?

דער אורח. אָט, אָט, אָט! נו, און דעם נאמען מרדכי האט איהר געהערט אמאל?

דאָס נעראָזירטע בערדעל. יא, עפּים דאָרט אינ־איינעם מיט יענעם המנ'ען האָב איך נעהערט לייענען דאָרטען... [נעמט זיך צום נאטיץ־ביכעל].

דער אורח. זאלט איהר וויסען זיין, אז דער פּריץ מיר־נער — דאָס איז ער אליין טאקי, אָט יענער המן פון שושן הבירה...

דאָס נעראָזירטע בערדעל [קווייטשעלט זיך, ווייסט ניט וואָס ער זאל שרייבען]. וואָ־וואָס הייסט? איך פּארשטעה ניט! ער לעבט נאָך, יענער המן? דאכט מיר, ער איז שוין לאנג נע־שטארבען?...

דער אורח. און איך בין דאָס זיין איד — מרדכי היהודי היושב בשער המלך... [די לעצטע ווערטער זינגט ער פּיפּ'ן ניגון פון דער מגילה].

קיינמאל אויף זיין לעבען האָט אונזער אנענט אזוי שטארק ניט פּאררראָסען, ווי אצינד, וואָס ער איז ניט באקענט מיט די קליינע אותיות; אין דער דאזיגער מינוט האָט ער שטארק חרטה געהאט דערויף, וואָס ער האָט יונגעלווייז ניט געוואָלט אריינקוקען אין קיין אידישען ספר. די גאנצע באָד האָט ער אַרויפגעלענט אויף זיין טאטען. שולדיג איז אינגאנצען ער, דער טאטע זיינער. א טאטע איז מחויב צו לעהרנען א קינד...

דאָס נעראָזירטע בערדעל. איז ער, הייסט דאָס, פון יענע המנס, וואָס... וועלכער... קאטארי?...

דער אורח. ניט פון יענע המנס, נאר טאקי יענער המן אליין, דער אמת'ער המן! וויפיעל מאל דארף מען אייך קלאפען אין מח אריין?

דאס נעראזירטע בערדעל [חאפט־ארויס א פעפשיי־לע, ווישט זיך דעם שווייס. אין דעם עפענט זיך די טיר און עס באווייזט זיך א נייער נפש, א שטארקרויטער איד מיט שטארקרויטע ברעמען, מיט א היבש בייכעל, נעהט אנגעטהאן חסידיש, נאר ריין, ציכטיג, אין א שענער קאפאטע. דער שטארקרויטער איד פליהט־אריין צום אורח, ווי א שטורעמווינט].

דער אורח [צום אנעכט]. וואס זענט איהר געבליבען אהן לשון?

דאס נעראזירטע בערדעל. איך... איך... איך וועל קומען א צווייטען מאל...

[רוקט זיך ארויס].

סצענע 4.

דער שטארל־רויטער איד [שטעקט־אס דעם אורח א בריייטען שלום־עליכם]. שלום עליכם, מיין ליעבער איד! איך האב שוין אפגענומען פין אייך א פאר גרוסען. מע זאגט, אז איהר זענט דא מיט א פריץ א מאנאט, וואס קויפט אזן פארקויפט אימעניעם אזן וועלדער. דעם נאמען האבען זיי מיר ניט נעוואלט זאגען. נאר איך שטוים מיך אן, ווער דאס איז. [פארקאטשעט די ארבעל]. דאס בארארף זיין א גראף אדער א קניאז. נעטראפען?... איך בין דער גרעסטער מעקלער פון אימעניעם אזן וועלדער אין גאנץ פא־לעסיע. איך, ווי איהר קוקט מיך אן, בין פול אומעטום, די גאנצע וועלט, בין אויסען אלע מיילעבער, אויסגעבונדען מיט אלע פריצים אזן מיט אלע גראפען, אלע גרעסטע מאגנאטען זענען, נאר מיר די כפרה, וואהרום זיי ווייסען, אז איך בין זיי נעטריי, איך וועל זיי ניט פארפיהרען, ווי אנדערע... זיי ווייסען, אז דאס וואס איך זאג, איז הייליג. איך וועל נישט געהן דערצעהלען, ווי אנדערע, נעכ־טינע טעג, אויפ'ן הימעל א יאריד... איך בין ניט פון די אדעסער

אדער יעהופּעצער מעקלערס די שארלאטאנעס, וואס קנאקען. בלאט! ביי מיר איז ריין און אפענטליך. זאג איך וואלד — איז וואלד. זאג איך סטעפּ — איז סטעפּ. איך וועל נישט נעהן דערצעהלען יענעם קיין גליקען, „א האק א בוים, א פּליוך אין וואסער", און נאכדעם זאל זיך אויסלאזען א בוידעם, א נעכטיגער טאג... און רער איך מיט עמיצען אפּ — איז יחלקו. עס מענען פאלען שטיינער פון הימעל, וויבאלד מיר זענען אינצווייען, איז חצי שלי וחצי שלך...

דער אורח. בקיצור, וואס זשע האט איהר נעוואלט זאגען, הייסט דאס?

דער שטארק־רויטער איד. האב איך נעוואלט זאגען, הייסט דאס: אזוי ווי ס'איז נעקומען מיט אייך צו פאהרען עפּים א פּריץ, זאגט מען, וואס האט ברעה, זאגט מען, קויפען אדער פארקויפען אימעניעס, בין איך נעקומען אומיסטנע אנקוקען דעם פּארשוין, וואס פאהרט־ארום ביי אונז אין אונזער וואהלין און מאכט נעשעפטען אהן מיר. איהר וועט דען קאנען א ריהר טהון זיך אהן מיר? אט האב איך ערשט דורכנעשלאגען א פּאר נעשעפטלעך, וואס צוליעב דעם טאקי בין איך נעקומען אהער צו פאהרען, — מענט איהר מיר גליבען, אז אויף חידושים, אויף בילעטען! צונויפגענפיהרט א וואגט מיט א וואגט, הודו מיט כוש, געביטעט שילע נא שווייקע, צוגענומען ביי איינעם ט אימעניע א גאלד און אריינגעדרוקט איהם א וואלד, אויף איהם אזא יאהר! איהר זאלט זעהען דעמפּעם — ארוי־לבנון! דער חסרון, וואס מע קאן זיי ניט האקען. מע לאזט ניט. מע דארף זיי לאדען חאטש נאר א יאהר דרייסיג, וועט מען ערשט דעמאלט פארשפּיעלען... דערפאר האט אפּער די אימעניע א מעלה: די ערד איז נאלע בלאטע. גוט אויף חריין און אויף קארטאפּלים, און קיין רעמאנענט ניט א לעק! און א באהן וועט דארטען אפּשר אמאל זיין, אם ירצה השם, אז משיח וועט קומען, און אפּשר ניין; גיבער ניין, איידער יא... די צווייי אדונים, האט איהר באדארפט אנקוקען, האבען זיך איינס דאס

אנדערע געוואלט אנטהון א ספּאַריק, און מיר האָבען זיי געוואלט אייגרעדען, אז איך וויל זיי אָפּנארען, נאָר זיי וועלען זיך ניט לאָזען — א קאמעדיע, זאָג איך אייך, א ריינע קאמעדיע! [וועדט צעגאנגען פּאַר געלעכטער].

דער אורח. בכן, וואָס וועט האָט איהר, הייסט דאָס, גע־ווואלט זאגען?

דער שטאַרק־רויטער איד. נאָרנישט. איך האָב נאָר געוואלט א טאָפּ טהון, געוואָהר ווערען, מיט וואָס איהר שמעקט... איהר זאגט מיר נאָר, ווער איז דער אָדון אייערער, פון וואָנען איז ער? און ווי אַזוי רופט מען איהם? — וועל איך אייך שוין אַליין זאגען, וואָס ער דאַרף. זאגט מיר נאָר דעם נאָמען זיי־נעם — איך קען אַלעמען און אַלע קענען מיך.

דער אורח. זיין נאָמען איז המן.

דער שטאַרק־רויטער איד [טהוט זיך א חאָפּ]. הא? המן? פון וואָסערע המנס? אפּשר פון די, וואָס אָט דאָרטען? [בשווייזט מיט די הענט אהין ערגיץ, זעהר ווייט].

דער אורח. פון די אמת'ע המנס, טאָקי ער אַליין! [מיט'ן גיגון פון דער פּנילה]. המן בן המדתא האגגי, שני למלך בייס קעניג אחשורוש. ווייסט איהר שוין?

דער שטאַרק־רויטער איד. וואָ־וואָס רעדט איהר?

דער אורח. אָט דאָס, וואָס איהר הערט.

דער שטאַרק־רויטער איד. צי איהר זענט צע־מישט? צי איהר זענט דיל? צי איהר זענט משוגע? צי גלאָט אַזוי נעריהרט פוג'ם זינען?

דער אורח. איך בין ניט צעמישט, ניט דיל, ניט משוגע, ניט נעריהרט פוג'ם זינען. דאָס איז ער, דער אמת'ער המן אַליין, פון שושן הבירה, און איך בין דאָס מרדכי היהודי, זיין איד הייסט דאָס... ער איז, מסתמא האָט איהר געהאָרכט, א נרויסער מאָגנאָט,

איין אדיר, און איך, נעווינטליך, בין א איד איין ארעמאן; ער איז, הייסט דאס, מיין פריץ, און איך בין זיין איד. היינט פאר־שטעהט איהר שוין?

אויסגעהערט די דאזיגע מימרא, טהוט זיך דער שטאַרק־רויטער איד א האַפּ מיט ביידע הענט ביי די זייטען און הויבט אן צו לאכען, אז עס קומען זיך צינויף די בעל־הבית'טע מיט'ן משרת מיט עטליכע נעסט, מיט גלאט אידען, און פונ'ם גרויסען חדר עפענט זיך די טיר און עס קוקט־ארויס דער פריץ אליין, טהוט א ווארף אויף אלע פארשוינען א בייזען קוק און פארבינדט מיט זיין אידען א שמועס אויף א מארנע שפראך, מיט נאלע טית'ען און מיט גאלע פתח'ען, עפּים א מין תרגום־לשון, וואס מע האט נאך אזא שפראך מיט אזעלכע דבירים אין וואהלינער גובערניע קיינ־מאל ניט געהערט: „פארשאנדאטא, אשפאטא, פאראטא, ווייזא־טא"... בעת מעשה שטעהט דער איד פאר'ן פריץ, ווי נעוועהנליך א איד באראף שטעהן פאר א פריץ... און מע הערט ניט אויף צו שיטען אלץ מיט יענעם תרגום־לשון, וואס מע קאן פון איהם זיך אויסברעכען אלע צייהן, און מע וואלט געמעגט שווערען, אז עס ווארפען זיך דורך די באקאנטע הארבע ווערטער פון דער מגילה: „פרתמים", און „אחשדרפנים", און „אחשתרנים", און „שעשנז", און דאכט זיך, אז „חרבונה" אויך בתוכם... דער גאנצער עולם בלייבט שטעהן מיט אפענע מייל־ער, און זיי קאנען ניט פארשטעהן, וואס טהוט זיך דא מיט זיי? המן מיט מרדכי'ן פון דער מגילה? צי א נייער המן מיט א נייעם מרדכי? צי גאר א חלום, עפּים א בייזער, א ווייסטער חלום צו זייערע קעפּ!?

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

א פאר וועלטער פונ׳ם פארפאסער צו זיינע לעזער.

איך ריים איבער סאמע אין רעכטען ברעג פון דער מעשה — גלויבט מיר, אז יעדער בעל־מלאכה ווייסט זיין ארבייט און יעדער שריפטשטעלער פארשטעהט זיינע ביזנעס... איך זעה אין אייך, אז עס האט אנגעצויגען. דאס הייסט, אז איהר ווילט ווייסען דעם סוף פון דער מעשה — דאס איז דאך ביי אייך דער עיקר. אויב אזוי, האט א ביסעל נעדולד, ביז... איבער־א־יאהר פורים. ניט קיין סך צו וואַרטען. מעהר ניט אז איין יאהר. וואס פאר א וועלדע האט א יאהר אין דער איבינקייט?...